

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

Journal of Graduate Saket Review

ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒

พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๘

ISSN 2630 - 0648 (ONLINE)

Vol.10 No.2

May-August 2025

ISSN 2630 - 0648 (ONLINE)

TJCI
ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai-Journal Citation Index Centre

Journal of วารสาร
Graduate บัณฑิต
Saket สาเกต
Review ปรีทรรศน์
ISSN 2630-0648 (ONLINE)

Vol.10 No.2 May-August 2025

ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2568

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2

พฤษภาคม-สิงหาคม 2568

Journal of Graduate Saket Review Vol. 10 No. 2

May-August 2025

จัดทำโดย

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170 โทรศัพท์ 092-746 7383, 081-739 1811

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

Journal of Graduate Saket Review

ISSN 2630-0648 (ONLINE)

ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2568 Vol.10 No.2 May-August 2025

ISSN 2630-0648 (Online)

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการราย 4 เดือน ปีละ 3 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม และ ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม ดำเนินการโดยบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน ตอบบทความ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ทราบข้อมูลของผู้ส่งบทความ (Double-Blind) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

The Journal of Graduate Saket Review is an academic journal published thrice a year (1st issue January-April, 2nd issue May-August, 3rd September-December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students. The Journal focuses on Buddhism, Liberal Arts Political Science and Public Administration and Interdisciplinary of Humanities and Social

Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least three experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of Graduate Saket Review, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The Journal of Graduate Saket Review including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of Graduate Saket Review are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

- **กำหนดออกเผยแพร่**

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - เมษายน

ฉบับที่ 2 เดือน พฤษภาคม - สิงหาคม

ฉบับที่ 3 เดือน กันยายน - ธันวาคม

- **อัตราค่าธรรมเนียม**

ตีพิมพ์บทความละ 4,000 บาท

- **เจ้าของ**

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

Graduate School Roi Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **สำนักงาน**

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170

โทร. 093-560 5908, 081-739 1811

<http://www.roiet.mcu.ac.th>

Email : roietjournal@gmail.com

- Officer

Graduate School Roi Et Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University 252 M.4 , Niwet, Thawutburi,

Roi-Et, Thailand, 45170

Tel: 093-560 5908, 081-739 1811

<http://www.roiet.mcu.ac.th> Email : roietjournal@gmail.com

- ที่ปรึกษา (Advisors)

อธิการบดี	Rector
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	Vice-Rector for Administration
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	Vice-Rector for Academic Affairs
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	Vice-Rector for General Affairs
รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	Vice-Rector for Planning and Developmet
รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น	Vice-Rector of MCU
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	Dean, Graduate School
คณบดีคณะพุทธศาสตร์	Dean, Faculty of Buddhism
คณบดีคณะสังคมศาสตร์	Dean, Faculty of Social Sciences
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	Director, Buddhist Research Institute
พระวัชรคุนบัณฑิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	Phrawatcharakunbandit, Asst.Prof.Dr.
พระครูสุตวรธรรมกิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์,ดร.	Phrakhrusutawarathammit, Asst.Prof.Dr.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยามพร พันธไชย	Asst.Prof. Dr.Siamporn Phanthachai
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกานดา จันทวารีย์	Asst.Prof. Dr.Sukanda Junthavaree

● บรรณาธิการ (Editor)

พระอธิการรัฐวุฒิ สิริจันโท,ดร.

Phra Adikarn Natthawut siricando, Dr.

● ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระนิติพล นิติสโร

Phra Nitiphon Nitisaro

● ผู้จัดการวารสาร

ดร.สนั่น ประเสริฐ

Dr.Snan Prasert

● กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระครูภวนาพัฒน์บัณฑิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrakhrubavanapadtanabanthid, Asst. Dr. : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst.Prof.Dr.Phaitoon Suanmafai : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิกุล มีมานะ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst.Prof.Dr.Pikel Meemana : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Assoc. Prof. Dr. Rattana Panyapa : Rajabhat Ubon Ratchathani University

รองศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา : มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Assoc. Prof. Dr.Homhuan Buarabha : Khon Kaen University

รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Assoc. Prof. Dr.Sanya Kenaphoom : Mahasarakham University

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Assoc. Prof.Dr.Thiraphong Meithaisong : Mahasarakham University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Asst.Prof.Dr.Chalong Phanchan	: Mahasarakham University
ดร.สุทธินันท์ ศรีอ่อน	: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Dr.Suddhinan Srion	: Ubon Ratchathani University

● ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Reviewers)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระสุธีรัตนบัณฑิต ,รองศาสตราจารย์ ดร.	คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ
พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศาสตราจารย์ ดร.	คณะสังคมศาสตร์
พระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูศรีพุทธิบัณฑิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูสุธีศัมภีรญาณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูสุตวรธรรมกิจ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
พระมหาโยธิน โยธิโก, รองศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระมหาพิสิฐ วิสิฐฐปญโญ, ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระมหานำเกียรติ วิสุทโธ, ดร.	วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
ศาสตราจารย์ ดร. บุญทัน ดอกไธสง	คณะสังคมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุขะพรหม	คณะสังคมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. เอกฉันท จารุเมธีชน	วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
รองศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภษร	บัณฑิตวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญมี พรรษา	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญชัย อวดศรี	วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิน ทองปั้น	วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จักรพันธ์ วงศ์พรพวัฒน์	วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร. เตือน คำดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. ยุภาพร ยูภาส	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. ภัคดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. อุดม พิริยะสิงห์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร. หอมหวล บัระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร. รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร. โสวิทย์ บำรุงศักดิ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา เวียงเสนา	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันชาติ ชาญวิจิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญมี โททำ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี ทুমเมฆ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
พระมหาพงศ์ทราทิพย์ สุธีโร,ดร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.กุสุมา สุ่มมาตร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ชูเกียรติ ผลาผล	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ดร.ธวัชชัย ดุลยสุจริตกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ดร.จักรี ศรีจารุเมธีญาณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์เป็นวารสารวิชาการที่ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า รวบรวมองค์ความรู้ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา และพุทธนวัตกรรม

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ได้ดำเนินการนำองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ค้นคว้าวิจัยจากหลายกลุ่มสหวิชาการ ซึ่งได้ผ่านการกลั่นกรอง พิจารณ์ จากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทรงความรู้ เพื่อให้ได้คุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ ทางกองบรรณาธิการได้ดำเนินงานพัฒนาวารสารอยู่ตลอด ปรับปรุงระบบงานให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐาน ปัจจุบันได้พัฒนาสู่การเป็นวารสารที่ได้มาตรฐานของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 2 ซึ่งฉบับนี้เป็นปีที่ 10 ฉบับที่ 2 เผยแพร่ระหว่างเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม 2568

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินบทความ ที่ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้บทความนั้นได้คุณภาพพร้อมทั้งเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนบทความ กองบรรณาธิการขอเชิญผู้สนใจได้ส่งบทความมาตีพิมพ์ที่วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่ม หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อันจะนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาวารสารให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทางกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ขอน้อมรับด้วยความยินดี และขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระอธิการนัฐวุฒิ สิริจนโท, ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ช
สารบัญ	ก
การบริหารบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงในสภาวะวิกฤตของผู้บริหารเชิงพุทธจิตวิทยา	1
Human resource management and change in crisis situations of Buddhist psychology executives	1
ธนศักดิ์ พรทัฬหฬสาร, ลีริวัฒน์ ศรีเครือดง, วิชชุดา ฐิติโชติรัตน, พระครูสุตวรธรรมกิจ	
ศึกษาวิเคราะห์คตินิยมเกี่ยวกับประเพณีงานศพ บ้านพงสวาย อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์	13
Analytical Study of Marals in Funeral Tradition in Ban Phong Sawai ThaTum District Surin Province	
พระภวนัย ฐิริปัญโญ (สุภาพ), พระครูวาปีจันทคุณ, พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต	
วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชน ตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด	24
An Analysis of the Cultural Identities in the Boon Phawet Tradition of Non Rang Sub-District Community Mueang Roi Et District Roi Et Province	
พระมหาภานุพงศ์ ปภาโต (เวียงวิเศษ), พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต	
การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด	42
Strengthening the Buddhist Health Network of the Roi Et Provincial Health Assembly	
พลากร อนุพันธ์	
การส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด	59
Promoting Analytical Thinking Skills and Morality in the Buddhist School General Education Department Burapha Phiram Temple Roi Et Province	
พระไพฑูริย์ ปภัสโร (ทักษิณ), พระครูวาปีจันทคุณ, ไพฑูริย์ สอนมะไฟ	

- แนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิต** 73
Guidelines for Promoting Food Consumption Among Monks to Enhance Physical and Mental Health
พระอธิการณรงค์ ชาคโร, ไพฑูรย์ สวนมะไฟ, พระครูภาวนาพัฒน์บัณฑิต
- การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของผู้บริหารของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี** 88
The Academic Administration towards Excellence of Administrators In Private Schools under the Office of the Private Education Commission in Nonthaburi Province
อติลักษณ์ ดิษฐกรรต์น, ชลาภรณ์ สุวรรณสัมฤทธิ์
- หมอน้ำมัน : ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูก ในพื้นที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม** 107
Oil Medicine : The Local Wisdom of Treating Patient Bone Disease of Patients in Amphur Borabue Mahasarakham Province
พระประมุข มหาวิโร (ตันทอง), อีระพงษ์ มีไธสง
- แนวทางการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี** 122
The Guidelines for Risk Management in Digital Age of Private Schools under the Office of the Private Education Commission In Nonthaburi
พรทิพย์ จุลเชาวน์, ปณต นามะวิโรจน์
- การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษา เอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล** 139
Alternative School Administration of Private School In Bangkok Metropolis
อรจิรา ศรีอุทัย, ฉัตรกุล เอื้อพิพัฒนากุล

พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงาน 153

Behavior of Private School Administration in Disruptive Era under Office
of the Private Education Commission in Nonthaburi

ธัญชา ลู่คง, ฉัตรกุล เอื้อพิพัฒน์กุล

บทวิจารณ์หนังสือ: Book Review 166

พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ เข้าใจไตรภูมิฯ

Thai Society Development with a Thorough Knowledge and Understanding
of the Three Planes

พระปลัดอำพล มหุตวโ (เมตตรา), พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต

การบริหารบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงในสภาวะวิกฤตของผู้บริหารเชิงพุทธจิตวิทยา

Human Resource Management and Change in Crisis Situations of Buddhist Psychology Executives

ธนศักดิ์ พรทัตพัสาร

Thanusak Phontapsarn

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

Siriwat Srikrudong

วิชชุตา ฐิติโชติรัตน

Wichithuta Thitichotirattana

พระครูสุตวรธรรมกิจ

Phrakhru Sutthawarathamkit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Pthana8911@gmail.com

(Received: August 2, 2025/ Revised: August 3, 2025/ Accepted: August 20, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงในสภาวะวิกฤตของผู้บริหารเชิงพุทธจิตวิทยา ผลการศึกษาพบว่า การบริหารบุคคลในสภาวะวิกฤตนั้นถือเป็นความท้าทายที่สำคัญสำหรับผู้บริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว การนำหลักจิตวิทยาและหลักพุทธศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการบริหารบุคคลสามารถช่วยสร้างความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจต่อพนักงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการจิตวิทยา เช่น การสร้างแรงจูงใจและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร ขณะที่หลักพุทธศาสตร์ เช่น อริยมรรค ส่งเสริมการตัดสินใจที่มีเหตุผลและการจัดการกับความเครียดในช่วงวิกฤต โดยการประยุกต์ใช้แนวทางเหล่านี้สามารถเสริมสร้างความแข็งแกร่งและความพึงพอใจในองค์กรได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้นในองค์กรโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักครองใจคน ซึ่งผู้บริหารสามารถนำมาใช้ในการเสริมประสิทธิภาพในการทำงานให้เกิดขึ้นในองค์กร หลักธรรมพรหมวิหาร 4 จึงเป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองที่ช่วยทำให้องค์กรสามารถดำเนินต่อไปได้

คำสำคัญ: การบริหารบุคคล; สภาวะวิกฤต; พุทธจิตวิทยา

Abstract

Managing personnel during a crisis is a significant challenge for leaders, especially in an era of rapid change. By applying principles of psychology and Buddhism to personnel management, leaders can effectively foster understanding and empathy towards employees. Psychological principles, such as motivation and effective communication, help promote good relationships within the organization. Meanwhile, Buddhist principles, such as the Noble Eightfold Path, encourage rational decision-making and stress management during crises. The long-term application of these approaches can strengthen and sustain organizational satisfaction and stability. Furthermore, fostering positive relationships within the organization through the application of the Four Brahmaviharas, which are principles for governing the heart, can enhance organizational efficiency. These Four Divine Abidings, or Brahmaviharas, serve as guiding principles for leaders, enabling the organization to continue its operations smoothly. Therefore, the Brahmaviharas are essential virtues for leaders, helping to maintain organizational harmony and effectiveness.

Keywords: Human resource management; crisis situations; Buddhist psychology

1. บทนำ

องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ล้วนมีระบบและโครงสร้าง เพื่อให้การบริหารจัดการองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงต้องมีกระบวนการจัดการองค์กรที่ดีเพื่อให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนไปได้ กลุ่มคนในองค์กรหรือสมาชิกทุกคนที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานองค์กรนั้นจึงต้องได้รับการฝึกฝนพัฒนาเสริมสร้างสมรรถภาพในบุคคลและต้องมีส่วนร่วมอันดีระหว่างกันรวมถึงการมีเจตคติที่ดีต่องานที่ได้รับมอบหมาย ระบบทีมงานและการบริหารความขัดแย้งจึงมีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญในการช่วยสร้างและประสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเมื่อเกิดภาวะความขัดแย้งในสถานที่ทำงาน ภาวะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในองค์กรระหว่างบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อการขับเคลื่อนและการเดินหน้าขององค์กร ทำให้การทำงานที่ควรมีประสิทธิภาพลดน้อยด้อยลง จึงเกิดเป็นคำถามว่าใครควรเป็นผู้จัดการหรือลดภาวะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กรในความสัมพันธ์ระหว่างทีมงาน เนื่องมาจากการทำงานนั้นที่ได้กล่าวไปแล้วมีลักษณะการทำงานที่เป็นระบบทีมไม่ได้มุ่งเน้นการทำงานแบบตัวใครตัวมัน จึงต้องมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานระหว่างคน การที่จะสร้างความร่วมมือกัน

การบริหารบุคคลในสภาวะวิกฤตเป็นหนึ่งในความท้าทายที่ผู้บริหารต้องเผชิญ ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งจากปัจจัยภายนอก เช่น สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ หรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ไม่คาดคิด และยังคงเผชิญกับภาวะปัญหาภายในองค์กร แม้ว่าผู้บริหารจะมีอำนาจและสิทธิในการตัดสินใจในการตัดสินใจ แต่ปัจจัยในด้านทรัพยากรบุคคลเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เมื่อต้องการให้องค์กรดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยทีมงานที่มีทั้งความรู้ ความสามารถและยังต้องมีทัศนวิสัยในด้านคุณธรรมจริยธรรม ผู้บริหารในฐานะผู้นำจึงต้องเร่งสร้างสร้างวัฒนธรรมภายในองค์กรที่ดีให้เกิดขึ้น โดยการพยายามลดปัญหาอุปสรรคและเสริมสร้างความเข้าใจในด้านการบริหารในฐานะผู้รับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานขององค์กรและเป็นบุคคลสำคัญที่อยู่ใกล้ชิดกับพนักงานหรือคนทำงานในองค์กรมากที่สุด ผู้บริหารนั้นควรจะมีลักษณะของการเปิดกว้างและเห็นอกเห็นใจหรือไม่หรือใช้เพียงแต่อำนาจที่อยู่มือในลักษณะของการบังคับ การหาแนวทางในการจัดการของผู้บริหารที่ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตในด้านต่างๆ อาจเรียกได้ว่าเป็นวิกฤตซ้อนวิกฤตหากการบริหารจัดการกับบุคคลในองค์กรได้ไม่ดีและยังต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ปัญหามาจากภายนอก เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง และสังคม ความไม่แน่นอนในสิ่งต่างๆรอบด้านจึงส่งผลทำให้ต้องส่งเสริมการจัดการและการบริหารงานให้มีความรัดกุม โดยสร้างการป้องกันที่ช่วยเสริมแรงจากภายในคือการบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความสามัคคี การนำหลักการบริหารบุคคลที่สอดคล้องกับแนวคิดเชิงพุทธจิตวิทยามาช่วยบรรเทาและปรับตัวให้ดีขึ้นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

โดยหลักการบริหารบุคคลเชิงพุทธจิตวิทยานั้นเน้นการสร้าง ความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจต่อคนในองค์กร โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤต ผู้บริหารควรมีความสามารถในการสื่อสารที่ดี เพื่อรับฟังและเข้าใจความรู้สึกของพนักงานหรือลูกน้องในองค์กร นอกจากนี้ยังควรมีการสร้างความเชื่อมั่น และสร้างกำลังใจให้กับพนักงานหรือทีมงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยการจัดอบรมหรือการสร้างกิจกรรมร่วมที่ส่งเสริมการทำงานเป็น

ทีมเพื่อลดช่องว่างของความสัมพันธ์ระหว่างทีมงานและระหว่างกลุ่มผู้บริหารด้วยเช่นกัน ผู้บริหารจึงควรมีความรู้ในด้านการบริหารบุคคลโดย เข้าใจในความหมายและความสำคัญในการบริหารบุคคลเพื่อเป็นพื้นฐานและการบริหารจัดการบุคคลและมีวิธีการจัดกับบุคคลอย่างเหมาะสม ซึ่งโดยหลักการพื้นฐานของการทำความเข้าใจคือการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลในที่ทำงานให้เกิดขึ้นภายใต้การจัดการของผู้บริหารโดยใช้หลักการบริหารโดยธรรม ซึ่งหลักพุทธจิตวิทยาได้ให้หลักธรรมสำหรับการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆสำหรับการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ในหลักพุทธธรรมมองว่า สภาวะวิกฤติต่างๆล้วนเป็นทุกข์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาวะวิกฤติเป็นสภาวะธรรมที่เป็นจริงและเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนอาจต้องประสบพบเจอ มันเป็นการเปลี่ยนแปลงบนความไม่แน่นอนและมุ่งเน้นการพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น

ดังนั้น หลักจิตวิทยาและหลักพุทธศาสตร์เป็นกรอบแนวคิดที่สามารถช่วยผู้บริหารเข้าใจและจัดการกับสภาวะวิกฤติในบริบทของการบริหารบุคคลได้อย่างลึกซึ้ง โดยทั้งสองแนวคิดนี้เสนอวิธีการที่ต่างกันแต่สามารถประสานกันได้เพื่อสนับสนุนการจัดการที่มีประสิทธิภาพในสภาวะที่ท้าทาย

2. แนวคิดด้านการบริหารบุคคล

ณัฐยานัน รัตนินปฐมภัก (2563: 23) ได้กล่าวถึงการบริหารบุคคล ไว้ว่าหมายถึง “งานที่เกี่ยวข้องกับการจัดหา การจัดให้บุคคลได้เกิดผลขึ้นทั้งในด้านทักษะความรู้ความสามารถการบำรุงรักษาทั้งในด้านความรู้และการสร้างขวัญกำลังใจ ตลอดจนการให้พ้นจากงานเพื่อประโยชน์ต่อการดำเนินการองค์กรที่มีประสิทธิภาพ” การบริหารบุคคล สามารถเรียกอีกอย่างว่า เป็นการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า ‘Human Resource’ หมายถึง การเป็นบุคคลซึ่งมีความพร้อม มีความจริงใจ และสามารถที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร หรือให้เป็นบุคคลในองค์กรที่สามารถสร้างคุณค่าของระบบการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร (สมชาย หิรัญภิตติ, 2542: หน้า 9) พระมหาชัยวัฒน์ จตฺตมโล (พรหมสนธิ) (2560: 26) ได้กล่าวว่า “การบริหารงานบุคคลมีความสำคัญ เพราะเป็นหัวใจของการบริหารงาน จึงต้องให้ความสนใจและให้ความสำคัญในการบริหารงานบุคคลเป็นพิเศษ เพราะจะทำให้การบริหารงานขององค์กรบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้” โดยผู้บริหารต้องเข้าใจปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ [(Environmental factor affecting human resource management (HRM))] จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในขององค์กรหรือบริษัท ได้แก่ (1) การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (2) การสรรหา (3) การคัดเลือก (4) การฝึกอบรมและการพัฒนา (5) ค่าตอบแทนและผลประโยชน์อื่น (6) ความปลอดภัยและสุขภาพ (พนักงานและแรงงานสัมพันธ์) (8) การประเมินผลการปฏิบัติ ซึ่งจะต้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายใน ดังนี้ (1) การผลิต (2) การเงิน (3) การตลาด (4) ขอบเขตหน้าที่อื่น สภาพแวดล้อมภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยสิ่งที่มีผลหรือผลกระทบกับองค์กร ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมทางการเมือง, สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยี ซึ่งสิ่งแวดล้อม

เหล่านี้มีผลกระทบต่อความแข็งแกร่งและความพึงพอใจในองค์กร ดังจะอธิบายต่อไปว่าปัจจัยเหล่านี้มีผลอย่างไร การบริหารองค์กรมีส่วนสัมพันธ์กับการบริหารบุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์ เพราะเป้าหมายขององค์กรหรือผลสัมฤทธิ์ขององค์กรจะบรรลุผลได้หรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับแรงกระตุ้นเหล่านี้

ปัจจัยที่สนับสนุนด้านการบริหารงานบุคคล ในเบื้องต้นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ถือเป็นหลักการพื้นฐานที่ผู้บริหารควรมุ่งเน้นให้เกิดขึ้น เนื่องมาจากมนุษยสัมพันธ์นั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นกับทุกสังคมและทุกกลุ่มสาขาอาชีพ ดังนั้นในสังคมการทำงานหากขาดซึ่งมนุษยสัมพันธ์ สังคมทำงานนั้นๆก็จะเป็นไปไม่ได้เลย ประสานงานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการบริหารงานบุคคลนั้นจากที่กล่าวไปแล้วว่าเป็นศาสตร์ที่สำคัญของผู้บริหารที่ใช้ในการดำเนินการจัดการคนในองค์กรให้สอดคล้องกับความรู้ ความสามารถและระดับการศึกษา ภายใต้ข้อบ่งชี้ 5 ด้าน ได้แก่ การวางแผนอัตรากำลัง, การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง, เงินเดือนและการขึ้นเงินเดือน, การประเมินผลการปฏิบัติงานและการอบรมพัฒนาบุคลากร ซึ่งมีการนิยามความหมายไว้ดังนี้

1) การวางแผนอัตรากำลัง หมายถึง การคาดการณ์ความต้องการบุคลากรของสถานศึกษาไว้ล่วงหน้า โดยการกำหนดแผนและแนวทางปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ จัดสรรบุคลากรที่เหมาะสมตรงกับระดับของความรู้ ทักษะ ความสามารถที่องค์กรต้องการ มีจำนวนเพียงพอกับการปฏิบัติงานในอนาคตเพื่อสนองตามวัตถุประสงค์ขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง หมายถึง กระบวนการแสวงหาบุคลากรตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ การจัดบุคลากรเข้าปฏิบัติงานนั้นโดยใช้ความยุติธรรม มีความรู้ความสามารถ มีทัศนคติที่ดีเหมาะสมตรงตามตำแหน่ง และบรรจุแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานตามตำแหน่ง มีการปฐมนิเทศ การทดลองปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตรงตามความต้องการขององค์กร

3) เงินเดือนและเลื่อนเงินเดือน หมายถึง การจัดสรรผลประโยชน์และค่าตอบแทนที่ได้จากการทำงานอย่างยุติธรรมไม่มีความเหลื่อมล้ำเพื่อสร้างจูงใจให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพส่งเสริมขวัญและกำลังใจของผู้ปฏิบัติงาน

4) การอบรมพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการเสริมสร้างให้บุคลากร เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

3. จิตวิทยาในการบริหารบุคคล

การบริหารงานโดยการคำนึงถึงคนเพื่อให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายได้อย่างนุ่มนวล โดยวัตถุประสงค์ของจิตวิทยาการบริหารนั้นก็เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของความเป็นทรัพยากรมนุษย์ และการบริหารบุคคลที่ดีนั้นจะทำให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารงาน ด้วยวัตถุประสงค์ของการบริหารงานบุคคลข้างต้น หากพิจารณาตามหลักจิตวิทยานั้นเป็นการ

บริหารงานที่มีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ ทฤษฎีของมาสโลว์ เป็นทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ (Maslow's Hierarchy of Needs เป็นแนวคิดจิตวิทยาที่เสนอให้เติมเต็มความต้องการขั้นพื้นฐานขั้นต้นก่อน โดยเริ่มจากความต้องการทางกายภาพ (Physiological) ด้านล่างและไต่เข้าสู่เป้าหมายแต่ละขั้น ขั้นถัดมาคือขั้นความปลอดภัย ความมั่นคง (Safety, Security), ความรักหรือการเป็นเจ้าของ (Love, Sense of Belongings, ความเคารพ (Esteem), และขั้นบนยอดสูงสุดคือขั้นของการบรรลุความหมายหรือความสมบูรณ์ของชีวิต (Self-actualization) ซึ่งจะเห็นว่าองค์กรสามารถนำทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ในการตอบสนองความต้องการของทั้งพนักงานและผู้บริหารองค์กรได้ และผู้บริหารสามารถนำแนวคิดทฤษฎีของมาสโลว์มาใช้ในการดูแลและทำความเข้าใจในการบริหารบุคคลเมื่อเกิดสถานการณ์หรือสภาวะวิกฤติที่ต้องใช้การแก้ไขปัญหาในด้านการประนีประนอมเพื่อประสานความรู้สึกหรือการจัดการในสภาวะความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในองค์กรที่เป็นตัวการที่ทำให้องค์กรขับเคลื่อนเดินหน้าไปได้ยาก การดูแลจิตใจพนักงานและการบริหารจัดการภายใต้สภาวะความเสี่ยงของผู้บริหารจึงถือเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้นภายในองค์กร ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารทำความเข้าใจในความต้องการของพนักงานหรือบุคลากรในองค์กรจนสามารถนำมาปรับใช้เพื่อให้คนในองค์กรเกิดแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันจากภายในขยายขอบเขตออกสู่ภายนอกด้วยการทุ่มเทให้กับการทำงานได้อย่างเต็มที่ เมื่อปัญหาส่วนตัวของพนักงานได้รับการจัดการและปัญหาสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์กรได้รับการแก้ไขให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการทำงาน องค์กรก็จะสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

การเติมเต็มความต้องการภายนอกนั้น คือการเติมเต็มความต้องการทางกายภาพ เช่น ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเช่นปัจจัย 4 และการได้รับการดูแลในเรื่องของค่าตอบแทนอย่างเหมาะสม ทำให้พนักงานรู้สึกว่าการดำรงชีวิตดำเนินไปได้โดยปราศจากภาระ และได้รับการดูแลเรื่องวันหยุดพักผ่อนอย่างเหมาะสม เมื่อพนักงานได้รับการดูแลในด้านต่างๆอย่างเหมาะสมเป็นพื้นฐานแล้วก็จะสามารถทำงานให้กับองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขั้นที่สูงขึ้นถัดมา คือการดูแลความต้องการด้านความปลอดภัยและความมั่นคง คือสิ่งจำเป็นที่องค์กรต้องให้การดูแลและช่วยเหลือเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตให้แก่พนักงาน อีกทั้งยังเป็นการลดความเสี่ยงในด้านต่างๆอันเกิดจากสภาวะทางอารมณ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลของพนักงานทุกคนจะทำให้ลดความรุนแรงในด้านการปะทะทางอารมณ์และลดความเครียดอันเกิดจากที่ทำงานได้ การดูแลในด้านความปลอดภัยและความมั่นคงเป็นตัวช่วยลดสภาวะความผันผวนทางอารมณ์จึงถือเป็นการลดสภาวะวิกฤติที่จะเกิดขึ้นเป็นตัวลดความก้าวหน้าขององค์กรที่เกิดขึ้นจากภายในองค์กรเองด้วย ขั้นถัดมาคือขั้นความต้องการความรักหรือการเป็นเจ้าของ ในขั้นนี้จะเป็นขั้นที่มุ่งเน้นการปฏิบัติต่อกันของคนในองค์กร โดยเป็นตัวสร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อาจเกิดจากการสร้างโดยการอบรมพนักงานให้เกิดทักษะที่ดี เช่นการรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน การพยายามสื่อสารด้วยความใจเย็นและการจัดการกับอารมณ์ตนเองได้อย่างเหมาะสม ถัดมาคือขั้นการดูแลความต้องการด้านความเคารพ ความเคารพคือการให้เกียรติกันในที่ทำงาน การให้โอกาสในการทำงานให้แก่พนักงาน

ใหม่ได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งความคิดใหม่ๆจากพนักงานก็จะสามารถนำมาปรับใช้กับองค์กรได้และยังเป็นการนำพาให้องค์กรดำเนินไปได้ด้วยดี

ทฤษฎีการบริหารบุคคลของมาสโลว์ (Maslow) เป็นทฤษฎีที่ช่วยให้ผู้บริหารเข้าใจและจัดการให้กับบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทฤษฎีนี้จะกล่าวถึงความต้องการของบุคคลในการพัฒนาตนเองเพื่อสร้างความสุขทางจิตใจและประสิทธิผลการทำงานที่สูงขึ้น การใช้ทฤษฎีในการบริหารบุคคล โดยทั่วไปแล้ว ผู้บริหารจะใช้ทฤษฎีของมาสโลว์ ในการจัดการบุคคลเพื่อเพิ่มสมรรถนะการทำงานของผู้นั้นในทีม โดยตัวอย่างการประยุกต์ใช้ทฤษฎีความต้องการของบุคคลที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น การให้รางวัล ส่วนตัว ดูแลซ่อมแซมที่พักอาศัย เป็นต้น การใช้ทฤษฎีของมาสโลว์นี้ทำให้ผู้บริหารเข้าใจและสัมผัสบุคลากรในทีมได้มากขึ้น โดยการมองเห็นความต้องการของบุคคลแต่ละคนคำนวณรวมด้วยศักยภาพในการทำงานจะช่วยให้องค์กรเกิดประสิทธิผลการทำงานที่มากขึ้น นอกจากนี้การเข้าใจความต้องการของบุคคลสามารถช่วยให้ผู้บริหารสร้างความสุขทางจิตใจ และการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีภายในทีม

หลักจิตวิทยาในการบริหารบุคคลในสภาวะวิกฤต จิตวิทยาเกี่ยวข้องกับการศึกษาและเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ รวมถึงกระบวนการคิด ความรู้สึก และการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ในสภาวะวิกฤต ผู้บริหารที่มีความรู้ด้านจิตวิทยาจะสามารถ:

1) **เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของพนักงาน:** ความรู้ด้านจิตวิทยาช่วยให้ผู้บริหารสามารถประเมินสภาวะอารมณ์และจิตใจของพนักงานเมื่อเผชิญกับวิกฤตได้ดีขึ้น ทำให้สามารถตอบสนองต่อความเครียด ความวิตกกังวล และความกลัวของพนักงานได้อย่างเหมาะสม

2) **ใช้เทคนิคการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ:** ในช่วงวิกฤต การสื่อสารเป็นกุญแจสำคัญในการลดความสับสนและความตื่นตระหนก หลักจิตวิทยาช่วยให้ผู้บริหารสามารถเลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพจิตใจและความต้องการของพนักงาน เช่น การใช้ภาษาที่สร้างความมั่นใจ หรือการให้ข้อมูลที่ชัดเจนและตรงไปตรงมา

3) **พัฒนาและเสริมสร้างความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Resilience):** จิตวิทยาเสนอแนวทางในการพัฒนาความยืดหยุ่นทางจิตใจ ซึ่งเป็นความสามารถในการฟื้นฟูจากความยากลำบากและการเผชิญกับความท้าทาย การเสริมสร้างความยืดหยุ่นในทีมงานช่วยให้พนักงานสามารถรับมือกับสถานการณ์วิกฤตได้ดียิ่งขึ้น

4. หลักพุทธจิตวิทยากับการบริหารบุคคล

จิตวิทยาแนวพุทธหรือพุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) สามารถใช้ในการนำมาบริหารบุคคล หรือใช้เพื่อจัดการกับบุคคลตามหลักพระพุทธศาสนานั้น โดยจิตวิทยาตามแนวพุทธนั้นมุ่งเน้นการดำเนินการเพื่อการดับปัญหาหรือการแก้ไขปัญหาวีถีชีวิตโดยการใช้หลักพุทธธรรมเข้ามาจัดการกับปัญหาต่างๆเหล่านั้น โดยการใช้พยายามให้ใช้สติและปัญญามาจัดการกับปัญหา สำหรับหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการหรือ

ใช้ในการบริหารบุคคลท่ามกลางสภาวะวิกฤตของผู้บริหารได้นั้น จากการศึกษาหลักพุทธจิตวิทยาและการนำมาใช้ในการบริหารบุคคลจะช่วยให้เราเข้าใจและจัดการกับความรู้สึกและพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักอริยมรรคและขั้นตติของพุทธศาสนา โดยสามารถนำหลักพุทธจิตวิทยามาใช้ในการบริหารบุคคลได้

หลักพุทธศาสนามีหลายมิติและเกี่ยวข้องกับการบริหารบุคคลด้วย เนื่องจากพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาตนเองให้เกิดคุณธรรมและสังคมในทุกระดับ โดยที่การบูรณาการหลักสูตรการศึกษาทางศิลปะ เช่น การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ การนำสมาธิในชีวิตประจำวัน เป็นต้น รวมทั้งการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจหลักพุทธคือ "สติปัญญา" (สติที่มีปัญญาและสติเจตนาแก่การทำธรรม) นอกจากนี้ยังมีหลัก "สมาธิ" ที่เน้นการปรับปรุงสมาธิและฝึกฝนให้มีสมาธิที่ดี เพื่อปรับปรุงจิตใจให้มีความสงบและมั่นคงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถเรียนรู้และพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ได้อย่างรวดเร็ว บริหารจัดการความคิด และสนับสนุนให้พัฒนาผลงานการทำงานในที่ทำงานให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้หลักเชิงพื้นฐานของพุทธศาสนาเช่น สติปัญญา, สมาธิ, การเข้าใจและควบคุมอารมณ์ เป็นต้น

4.1 หลักอริยมรรคเพื่อการบริหารบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงในสภาวะวิกฤติ

การใช้หลัก "อริยมรรค" หรือ ทางสายกลาง ในการบริหาร บุคลากรสามารถทำให้ผู้บริหารตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ทั้งขององค์กรและพนักงาน เสริมสร้างความสมดุล และแนวทางการแก้ปัญหาที่สร้างสรรค์ นอกจากนี้ การพัฒนาจิตใจและการฝึกฝนสมาธิก็สามารถช่วยในการตัดสินใจที่ดีขึ้น ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถเผชิญกับความเครียดและแรงกดดันในช่วงวิกฤตได้ดียิ่งขึ้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้แสดงข้อธรรมเกี่ยวกับทางสายกลาง โดยหลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมในการครองชีวิต ทำให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างปกติ ในทางพระพุทธศาสนาหลักทางสายกลางเป็นหลักตามธรรมชาติที่มุ่งให้ดำเนินชีวิตไม่ไปในทางที่สุดโต่ง โดยทางแรกได้แก่ อัตตภิกลณานุโยค คือการทำให้ตนเองลำบากเกินไป ส่วนอีกทางคือกามสุขัลลิกานุโยค คือการนำชีวิตไปเกี่ยวพันในกามหรือความสุขสบาย โดยทางสายกลางนี้เรียกอีกอย่างว่าทางแห่งอริยมรรค โดยมีข้อปฏิบัติ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, และสัมมาสมาธิ โดยมีคำอธิบายในลักษณะของการบริหารบุคคลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ได้กับทุกฝ่ายและทุกระดับ ดังนี้ สัมมาทิฐิ คือเห็นชอบ นั้นหมายถึงการมีทัศนคติที่ถูกต้องเป็นการมุ่งเน้นการใช้ปัญญาในการทำความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ, สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือความคิดริเริ่ม ในที่นี้คือการริเริ่มในทางสร้างสรรค์, สัมมาวาจา การเจรจาชอบ คือการเลือกพูดแต่ในทางบวก, สัมมากัมมันตะ การงานชอบ เป็นการกระทำที่เว้นจากการประพฤติชั่ว, สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ เป็นการงานด้วยความสุจริต, สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ คือการทำงานด้วยความเพียรพยายาม, สัมมาสติ ความระลึกชอบ การตระหนักรู้ในภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของตน, สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ คือการทำงานโดยการยึดมั่นในทางที่ถูกต้อง โดยอริยมรรคเป็นหลักทางสายกลางในพุทธศาสนาที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งในการชี้นำบุคคลให้เดินทางในทางที่เป็นสมดุและมีสติปัญญา ระบบนี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้ฝึกออกมาเป็นผู้บริหารที่สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและชาญฉลาดอย่างยิ่งซึ่งสร้างชัยชนะในทางที่เป็นสมดุมาตลอดเวลา ด้วยคุณลักษณะหลักของระบบอริยมรรคคือการเป็นกลางที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และเชื่อมโยงระหว่างความคิดของแต่ละฝ่ายเข้าด้วยกันอย่างสมดุและอ้างอิงที่พระพุทธรูปความสงบสุขที่อยู่ระหว่างสองข้างที่ต่างกัน เพื่อรวมตัวเป็นหุบเขาที่ก่อสร้างเส้นในการแก้ไขปัญหาคือที่จับไว้อย่างเหมาะสม

ดังนั้น การวางอริยมรรคเป็นหลักในการตัดสินใจของบุคคลหรือผู้บริหารจึงส่งผลดีต่อการจัดการและการดำเนินงานให้สำเร็จอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้ที่ใช้วิธีการนี้จะพิจารณาในด้านที่ต่างกันอย่างเที่ยงตรงและทำให้เกิดผลกระทบที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในระดับองค์กรและสังคมโดยรวม ด้วยระบบอริยมรรคที่มุ่งหวังสู่การตัดสินใจที่มีสมดุและเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย จึงเป็นได้ข้อสรุปว่าการใช้หลักนี้เป็นทางเลือกที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการแก้ไขจุดบกพร่องและสร้างความสำเร็จในทุกวงการของชีวิต

4.2 หลักพรหมวิหาร 4 กับการบริหารบุคคลท่ามกลางสภาวะวิกฤติของผู้บริหาร

การบริหารบุคคลในสภาวะวิกฤติด้วยแนวคิดเชิงพุทธจิตวิทยานั้น เป็นการสร้างความเข้าใจความเห็นอกเห็นใจ และการใช้หลักการที่ช่วยทำให้การบริหารงานมีความเป็นธรรม และเหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้บริษัทสามารถก้าวข้ามวิกฤติได้ แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งและความพึงพอใจในองค์กรในระยะยาวอีกด้วย โดยหลักพรหมวิหาร 4 นั้น เป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างความสุขให้เกิดขึ้นท่ามกลางหมู่ชน เมื่อนำมาปรับใช้ในองค์กรก็ย่อมสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้ โดยหลักพรหมวิหาร 4 ประกอบ ธรรม 4 ประการ ได้แก่ เมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา

หลักพรหมวิหาร 4 นี้ เมื่อพิจารณาแล้วนั้นถือเป็นหลักธรรมที่สำคัญกับการบริหารบุคคลในองค์กรซึ่งเหมาะกับทั้งผู้บริหารเองและระหว่างบุคคลากรในองค์กรเอง ด้วยการบริหารที่ต้องอาศัยทักษะทางจิตวิทยาในการทำความเข้าใจคน และหากมีการนำหลักพุทธจิตวิทยามาปรับใช้ก็ย่อมสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการจัดการหรือใช้เป็นอาวุธในการขจัดปัญหาต่างๆที่จะเกิดขึ้นในองค์กร ด้วยหลักธรรมที่ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของผู้บริหารโดยช่วยให้ผู้บริหารสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร และเพิ่มความยืดหยุ่นในการรับมือกับความท้าทายที่อาจเกิดขึ้น

เมตตา: การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เมตตาคือความปรารถนาดีต่อผู้อื่นและการมองเห็นคุณค่าในทุกคน ในบริบทของการบริหารบุคคล ผู้บริหารควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตนเองกับพนักงาน โดยแสดงความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจต่อปัญหาหรือความต้องการของพวกเขา การแสดงเมตตาช่วยให้พนักงานรู้สึกถึงความเอาใจใส่จากผู้บริหาร ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและความร่วมมือที่มากขึ้นในทีมงาน

กรุณา: การสนับสนุนและช่วยเหลือ กรุณาคือความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์และมีความสุข ในการบริหารบุคคล ผู้บริหารควรมีบทบาทในการสนับสนุนพนักงานเมื่อเผชิญกับความยากลำบากไม่ว่าจะเป็นด้านส่วนตัวหรือในงาน การแสดงกรุณาผ่านการให้คำแนะนำ การให้โอกาสในการพัฒนา และการช่วยเหลือในยามวิกฤติ จะทำให้พนักงานรู้สึกได้รับการสนับสนุนและมีความมั่นใจในองค์กรมากขึ้น

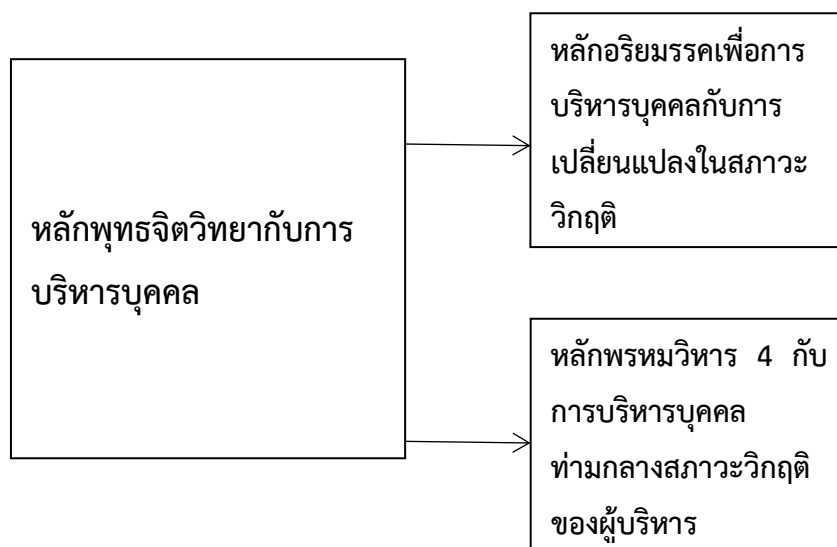

มูทิตา: การยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น มูทิตาคือความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น โดยไม่รู้สึกรังเกียจหรือริษยา ในการบริหารบุคคล การแสดงมูทิตาต่อความสำเร็จของพนักงานเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่น การยอมรับและชื่นชมในผลงานของพนักงานจะช่วยส่งเสริมให้พวกเขารู้สึกมีคุณค่าและมุ่งมั่นในการทำงานมากขึ้น

อุเบกขา: การรักษาความเป็นกลาง อุเบกขาคือการรักษาความเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปกับอารมณ์หรือความรู้สึก การบริหารบุคคลที่ต้องเผชิญกับความเสียนั้นจำเป็นต้องมีอุเบกขาเป็นฐานในการตัดสินใจ เพื่อให้ผู้บริหารสามารถมองสถานการณ์อย่างรอบคอบและตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล การรักษาความเป็นกลางนี้จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถรับมือกับความขัดแย้งและความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ในการบริหารบุคคลไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถจัดการกับสถานการณ์วิกฤติได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันในองค์กร ความสัมพันธ์ที่ดี ความช่วยเหลือที่เหมาะสม ขวัญกำลังใจที่สูง และการตัดสินใจที่เป็นธรรม ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้องค์กรสามารถผ่านพ้นวิกฤติไปได้อย่างมั่นคงและแข็งแกร่ง

สรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ในการบริหารบุคคล

5. สรุป

ภาวะวิกฤติเป็นภาวะที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ การบริหารคนในภาวะวิกฤติเป็นการทดสอบความสามารถของผู้บริหารในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การสื่อสาร หรือการจัดการอารมณ์ ในสถานการณ์ที่มีความไม่แน่นอนหรือความกดดันสูง ความสำคัญของการบริหารคนในช่วงวิกฤติจะเห็นได้ชัดเจนนยิ่งขึ้น เนื่องจากการจัดการที่มีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้องค์กรฝ่าวิกฤติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทีมงาน โดยการบริหารคนในภาวะวิกฤติไม่ใช่เรื่องง่าย แต่หากผู้บริหารสามารถใช้ความชาญฉลาดในการจัดการ การสื่อสาร และการสนับสนุนทีมได้อย่างเหมาะสม ก็จะสามารถนำพาองค์กรผ่านพ้นช่วงเวลาที่ยากลำบากไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความชิ้นนี้จึงได้นำเสนอให้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารคนสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการนำพาองค์กรผ่านสถานการณ์ที่ท้าทาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักพรหมวิหาร 4 และหลักมรรค 8 ที่สามารถเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเป็นผู้นำและการบริหารคนในช่วงเวลาที่ยากลำบาก

6. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ณัฐยานัน รัตนินปฐมภัก. (2563). กลยุทธ์การบ ริหารงานบุคคลของโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครนายก. *ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหาร การศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

พระมหาชัยวัฒน์ จตตมโล (พรหมสนธิ). (2560). รูปแบบการบริหารงานบุคคลตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติ ธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4. *ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมชาย หิรัญภิตติ. (2542). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีระฟิลล์ และ โซเท็กซ์:

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต. (ม.ป.ป.). *วันอาสาฬหบูชา*. เรียกใช้เมื่อ 20 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.watnyanaves.net/en/book-reading/542/3>.

ภาษาอังกฤษ

Phra Mahachaiwat Chattamalo (Phromsanthi). (2017). Personnel Management Model Based on Buddhist Educational Administration Principles of the Dhamma School, General Education Department, Group 4 . *Doctor of Philosophy in Buddhist Studies in Buddhist Educational Administration*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

- Rattaniopathomphak N. (2020). Personnel Management Strategy of Private General Schools under the Office of the Provincial Education Office of Nakhon Nayok. *Doctor of Philosophy (Ph.D.) in Educational Administration*. Graduate School: North Bangkok University.
- Somchai Hirankiti. (1999). *Complete Human Resource Management*. Bangkok: Thirafil and Sotex Company:
- Somdej Phra Buddhaghosajarn (P.A. Payutto. (n.d.). *Asalha Bucha Day*. Retrieved August 20, 2024, from <https://www.watnyanaves.net/en/book-reading/542/3>.

ศึกษาวิเคราะห์คตินิยมเกี่ยวกับประเพณีงานศพ
บ้านพงสวาย อำเภотаตุม จังหวัดสุรินทร์
Analytical Study of Marals in Funeral Tradition in
Ban Phong Sawai ThaTum District, Surin Province

พระภูวนัย ภูริปณฺโญ (สุภาพ)

Phra Phuwanai Phuripanyo (Suprap)

พระครูวาปีจันทคุณ

PraKruWapeeChanthakhun

พระครูภาวนาพัฒน์บัณฑิต

Phrakru Bhavanaphatthanabandit

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: james1017899@gmail.com

(Received: August 2, 2025/ Revisec: August 3, 2025/ Accepted: August 20, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตุม อำเภотаตุม จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อวิเคราะห์คตินิยมที่ปรากฏในประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตุม อำเภотаตุม จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และภาคสนาม โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก 20 รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

ประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตุม อำเภотаตุม จังหวัดสุรินทร์นั้น เมื่อมีคนตายลูกหลานก็จะประกอบพิธีอาบน้ำศพ ตกแต่งศพให้ดูดี เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณ จากนั้นจะเอาเทียนขี้ผึ้ง หนึ่งบาทใส่ 9 เส้นจุดตั้งไว้ทางศีรษะศพ พิธีอาบน้ำศพ ญาติผู้ตายต้องไปเชิญอาจารย์ผีให้มาเป็นผู้นำในพิธีกรรมงานศพ อาบด้วยน้ำร้อนก่อนแล้วจึงอาบด้วยน้ำเย็น การมัดตราสังศพ ต้องเป็นผู้ที่ได้รับฝึกหัดเคยผูกมัดศพมาแล้ว รู้คาถาเวลาผูกมัด และมัดด้วยด้ายสายสิญจ์ 3 รอบ นุ่งห่มผ้าศพด้วยผ้าขาว รดน้ำศพเพื่อระลึกถึงบุญคุณของผู้ตาย และเพื่อขอขมาต่อผู้ตาย วันเผาศพจะไม่เผาใน วันผีกิน วันจมน้ำ วันลอย และ วันอุบาทว์ วันโลกาวินาศ หรือวันอัคคินโร เมื่อเผาเสร็จแล้วทำพิธีเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายคตินิยมที่ปรากฏในพิธีงานศพนั้น คือ 1) การจุดตะเกียงไว้ที่ปลายเท้าหรือข้างโลงศพเป็นสัญลักษณ์ของแสงสว่างนำทางวิญญาณผู้ล่วงลับไปสู่ที่ 2) การสวดมาติกาหมายถึงการสวดพระอภิธรรมในงานศพ ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อแสดงถึงความ

เคารพต่อผู้เสียชีวิตและให้พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า 3) การบวชน้ำไฟหมายถึงการบวชของลูกหลาน เพื่อจุศไปเผา 4) การโปรยข้าวตอกในงานศพถือเป็นการโปรยทานครั้งสุดท้ายแก่

คำสำคัญ: ลักษณะสำคัญ; ผลกระทบของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม; วัฒนธรรมทางการเมือง; อำนาจนิยม

Abstract

This research aimed to: 1) study the funeral traditions of Ban Pong Sawai, Tha Tum Subdistrict, Tha Tum District, Surin Province, and 2) analyze the moral principles found in the funeral traditions of Ban Pong Sawai, Tha Tum Subdistrict, Tha Tum District, Surin Province. Qualitative research was conducted, gathering data from documents and fieldwork, using in-depth interviews with 20 key informants. Data were then analyzed using a descriptive method.

The research findings revealed that:

In the funeral traditions of Ban Pong Sawai, Tha Tum Subdistrict, Tha Tum District, Surin Province, when someone dies, descendants perform a bathing ceremony and decorate the body to express gratitude. Then, a one-baht-weight beeswax candle is placed in nine strands and placed over the head of the deceased. Relatives of the deceased must invite a spirit master to lead the funeral rituals. The ritual involves bathing the body with hot water and then with cold water. The tying of the corpse must be performed by someone trained in tying the body, who knows the incantation for tying the corpse, and tying it with a sacred thread three times. The corpse is then covered with a white cloth and sprinkled with water to commemorate the deceased's gratitude. And to ask for forgiveness from the deceased, cremation ceremonies are not held on the days of Ghost Eating, Sinking, Floating, and Ubat, the Day of Doomsday, or Agkaniroth. After the cremation, a ceremony is held to collect the ashes and make merit for the deceased.

The moral principles found in funeral ceremonies are: 1) Lighting a lamp at the feet or beside the coffin symbolizes light guiding the deceased's soul to a good place. 2) Chanting the Matika refers to the chanting of Abhidhamma at funerals, which aims to show respect for the deceased and to convey the Buddha's teachings. 3) Ordination in front of the fire refers to the ordination of children and grandchildren to lead the body to cremation. 4) The scattering of popped rice at funerals is considered the final act of offering to the deceased.

Keywords: Funeral Traditions; Morals Regarding; Bouchnafai

1. บทนำ

การเกิดขึ้นของสรรพสิ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของสิ่งต่าง ๆ มากกว่า 2 สิ่งขึ้นไป ซึ่งกฎนี้ได้ถือว่เป็นกฎของธรรมชาติที่พระพุทธรองค์ค้นพบและได้นำออกเผยแผ่แก่สรรพสัตว์ ในรูปแบบของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ กฎปฏิจจสมุปบาท (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 16/1/2) นอกจากนั้น ก็มีกฎไตรลักษณ์ที่อธิบาย อิทัปปัจจยตาในแง่ของกระบวนการความเป็นไปของสรรพสิ่ง ในแง่ของความเป็นธรรมชาติที่สิ่งต่าง ๆ จะต้องเป็นไปใน สามลักษณะ คือ 1) ความเป็นของไม่เที่ยงหรือมันคงถาวร 2) ความเป็นทุกข์เพราะไม่คงทนอยู่ได้ และ 3) ความเป็นอนัตตา คือไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน (แก่นสาร) ได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 8/1/1) ซึ่งกฎต่าง ๆ นี้ล้วนกล่าวถึงสภาพของสรรพสิ่งที่จะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้ว เป็นรังของโรคมืดจะทรุดโทรมลงไป ร่างกายที่เน่าเปื่อยนี้ก็จะแตกดับไป เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, 25/148/78) ทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาล ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งที่มีชีวิตที่มีวิญญาณและไม่มีวิญญาณล้วนตกอยู่ในกฎเดียวกันคือ เกิดขึ้นในเบื้องต้น เปลี่ยนแปลงไปในท่ามกลาง และแตกสลายไปในที่สุด สำหรับสิ่งที่มีชีวิตกระบวนการสุดท้ายเรียกว่า ตาย เช่น คนเราเมื่อตายลง พวกพ้องที่ยังมีชีวิตอยู่ก็สงสารเอ็นดูไม่ยอมปล่อยให้ร่างกายถูกทอดทิ้งอยู่บนพื้นพิภพ เพราะจะเน่าเหม็นหรือตกเป็นเหยื่อของสัตว์อื่น ๆ กัดกินเป็นที่น่าสังเวช (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532: 144) พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในชุมชนบ้านพงสวายส่วนมาก จะมีความเชื่อเรื่องผี เรื่องวิญญาณ เรื่องโลกอีกลับเหนือธรรมชาติ เข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนในสังคมชนบท หรือแม้แต่กลุ่มชาติพันธุ์ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคอีสานโดยมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีอยู่แล้ว และได้ซึมซับวิถีการดำรงชีวิตจากกลุ่มคนในสังคมชนบท รวมทั้งรับพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต เป็นการผสมผสานของความเชื่อทั้งการนับถือผี และพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านของชุมชนบ้านพงสวาย ความเชื่อในเรื่องความตายของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกัน ย่อมสะท้อนความเชื่อเหล่านั้นออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมงานศพ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคอีสาน ที่มีความเชื่อเรื่องผี สิ่งลี้ลับ โลกหลังความตาย ทำให้มีระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ มากมายสื่อสารออกมาจากพิธีกรรมงานศพ ซึ่งสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นได้ซ่อนความหมาย ความเชื่อต่าง ๆ ของคนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมนั้นด้วย ความคิด และความเชื่อ ที่สะท้อนออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมงานศพ นั่นคือการประกอบสร้างความหมายเชิงมายาคติ ความตายของคนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมนั่นเอง ซึ่งความเชื่อหรือการให้ความหมายนั้นเกิดจาก มายาคติ (Myth) ความน่าสนใจของการหาความหมาย และความเชื่อเชิงมายาคติที่เกี่ยวกับความตายในพิธีกรรมงานศพ จึงเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่ามีเบื้องหลังความเชื่อ การรับรู้ และการตีความหมายเกี่ยวกับความตายอย่างไร จึงสื่อสารความหมายเหล่านั้นออกมาทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีการประกอบสร้างความหมายของความตายอย่างไร ทำให้เห็นถึงคตินิยม ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่นับถือศาสนาพุทธในชุมชนบ้านพงสวายที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่ที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น โดยมีความเชื่อทางหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตไปตามยุคตามสมัยที่มีการแข่งขันกันทำมาหากินปากกัดตีนถีบ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรืองและอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตประจำวัน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมรที่หมู่บ้านพงสวายก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วย เช่น พิธีกรรมงานศพ สมัยก่อนไม้เนื้อดีมีมากชาวบ้านสามารถเลือกไม้ตามคติโบราณ (พอใช้ไม่มะม่วง แม่ใช้ไม้ตะเคียน) ต่อโลงเองได้ ปัจจุบันไม้เนื้อดีหายากจึงนิยมซื้อโลงศพสำเร็จรูปแทน เมื่อก่อนใช้คนหามศพไปป่าช้าไม่ค่อยสะดวก ต่อมาใช้เกวียน ปัจจุบันใช้รถยนต์บรรทุกทุกโลงศพแทน ส่วนขั้นตอน และอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพนั้น อาจารย์สัปเหร่อผู้ประกอบพิธีก็เริ่มมีการรวบรัดตัดตอนเพื่อให้กระชับเหมาะสมกับยุคสมัย เวลา สถานที่ มากขึ้นรวมถึง สถานที่เผา รวมถึงสถานที่เผา ขั้นตอนการเผาและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเผาด้วย เช่น สถานที่ประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยใช้เชิงตะกอนในป่าช้า ต่อมาใช้เป็น เมรุ ส่วนอุปกรณ์อื่นที่ใช้ในการเผา ก็เปลี่ยนจากฟืนเป็นถ่านหรือใช้ไฟฟ้าแทน

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาศึกษาวิเคราะห์คตินิยมเกี่ยวกับประเพณีงานศพคนไทยเชื้อสายเขมรบ้านพงสวาย ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พร้อมทั้งนำเสนอระเบียบวิธีและขั้นตอนของพิธีกรรมประเพณีงานศพนี้ไว้ให้บุคคลที่เห็นคุณค่าและอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเป็นแนวทางปฏิบัติในการนำคตินิยมไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

2.2 เพื่อวิเคราะห์คตินิยมที่ปรากฏในประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนามด้วย (Field Research) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในหมู่บ้านพงสวาย ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ จึงจำเป็นต้องใช้เวลาสำรวจอย่างต่อเนื่อง เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การบันทึกและนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) เจ้าอาวาสวัดในเขตตำบลท่าตูม	จำนวน	5	รูป
2) อาจารย์ผู้ประกอบพิธี (สัปเหร่อ)	จำนวน	5	คน
3) ปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน	5	คน

4) ผู้สุงวัยที่มีประสบการณ์ช่วยเตรียมอุปกรณ์ในงานศพ	จำนวน 5 คน
รวมทั้งหมด	จำนวน 20 รูป/คน

3.3 เครื่องมือวิจัย

1) แบบสังเกตการ (Observation) มีทั้งแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับการบริหารจัดการพิธีกรรมงานศพในหมู่บ้านพงสวาย ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

2) แบบสัมภาษณ์ (Interview) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพและบทบาท ของคณะอาจารย์ สัปเหร่อ มีทั้งแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การสังเกต (Observation) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสังเกต 2 รูปแบบ ดังนี้

1.1) การสังเกตแบบวิธีการพิธีการประกอบงานศพ ผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ สังเกตซักถามข้อมูลที่ยังสงสัย จดบันทึก พร้อมทั้งเปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัย

1.2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) ผู้วิจัยจะสังเกตกิจกรรมต่างๆ ของประชาชน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องอยู่ภายนอกโดยจะไม่เข้าร่วมกิจกรรม

2) การสัมภาษณ์ (Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในการสัมภาษณ์ 2 รูปแบบ ดังนี้

2.1) การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Structured Interview) ทำการสัมภาษณ์โดยเจาะจงคำตอบเฉพาะเรื่องตามจุดมุ่งหมาย โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เช่น

2.2) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Unstructured Interview) โดยสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมายโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) จากผู้รู้ (Key Information) มีจุดสนใจในการสัมภาษณ์ในเรื่องของบทบาทองค์กรสาธารณะที่มีผลต่อสังคม การจัดองค์การสมาคมรวมทั้งการบริหาร

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกประเด็นตามขอบเขตของเนื้อหา โดยการนำทฤษฎีองค์การ ทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและทฤษฎีขัดแย้ง มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์

การจัดกระทำข้อมูลจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อสร้างความมั่นใจและความเชื่อถือได้ของข้อมูล ผู้วิจัยจะยังไม่ปักใจเชื่อแหล่งข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งที่ได้มาแต่แรกว่าเชื่อถือได้แล้ว ผู้วิจัยจะแสวงหาแหล่งข้อมูลอื่นอีก เพื่อตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เพื่อหาความเหมือนกัน ไม่เหมือนกัน และจะแสวงหาข้อมูลต่อไปจนพบข้อมูลแบบที่สามโดยวิธีการเก็บข้อมูลที่ต่างกันออกไป ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การตรวจสอบบางครั้ง

อาจใช้วิธีอื่น ได้แก่ ตรวจสอบโดยเปลี่ยนแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่น บุคคล เวลา หรือสถานที่ ๆ ให้ข้อมูล หรืออาจตรวจสอบโดยใช้ผู้เก็บข้อมูลที่ต่างกัน (Investigator Triangulation) เพื่อความมั่นใจในข้อมูลมากขึ้น ผู้วิจัยได้ขยายเวลาในการสำรวจตรวจสอบ รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นระยะเวลา 1 เดือน เพื่อให้มีโอกาสสัมผัสกับสภาวะการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น และเข้าถึงสภาพความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นคำถามการวิจัยที่ต้องการสืบค้นหาคำตอบมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้มั่นใจได้ว่า ข้อมูล หลักฐานและผลการศึกษาวิจัย ที่สร้างขึ้นจากข้อมูลหลักฐานที่รวบรวมได้จากภาคสนาม ซึ่งจะสามารถสะท้อนความจริงอันหลากหลาย

4. ผลการวิจัย

4.1 ประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตุม อำเภอท่าตุม จังหวัดสุรินทร์

การทำความสะอาดด้วยการเช็ดตัวด้วยน้ำอบน้ำหอม เลียบอันเชา แปลว่า ประแบ่งแต่งตัวให้สวยงามโดยมีความเชื่อว่าก่อนไปเกิดใหม่ ต้องไปด้วยกายใจที่ความบริสุทธิ์ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเกิดชาติหน้าจะได้มีผัวพรรณที่ผุดผ่องการขอมมาลาโทษในสิ่งที่คิดว่าทำไม่ดีไว้ต่อศพผู้ตาย ก่อนด้วยหรือบ้างก็ขอน้ำมนต์จากพระเจ้าพระสงฆ์ไปอาบชำระสิ่งไม่ดีโดยมีความเชื่อว่าการอาบน้ำศพเป็นชำระมลทินของศพและมีคติธรรมที่สอนให้คนเป็นที่ยังมีชีวิตอยู่มีความเชื่อกันว่าหากผู้เสียชีวิตตายอย่างไม่ปกติ เช่น ประสบอุบัติเหตุ ถูกฆาตกรรม ฆ่าตัวตาย เป็นต้น ในปัจจุบันนี้จะปรับเปลี่ยนวิธีการอาบน้ำศพแบบใหม่ โดยไม่ได้ฟอกสบู่หรืออาบด้วยต้มน้ำสมุนไพร เป็นกุศโลบายเพื่อให้ผู้ที่ล่วงลับได้ชำระร่างกายให้สะอาดก่อนเดินทางสู่สัมปรายภพการแต่งศพด้วยการหิวมให้ปรกลงมาทางด้านหน้านุ่งผ้าขาวทำพอกให้ข้างหลังทางกระเบนอยู่ข้างหน้าหรือไม่นุ่งโจงกระเบนก็ได้ ถ้าใช้กางเกงให้สวมกลับหน้าเป็นหลังจะหิวมผู้ตายแล้วก็ทำการแต่งตัวโดยการทาแป้งหอมให้ทั่วร่างกายผู้ตายโดยอาจจะแต่งตัวในชุดที่ผู้ตายเคยชอบใส่เมื่อครั้งยังมีชีวิตควรหมั่นทำบุญสร้างกุศล เพราะเมื่อตายไปแล้วสิ่งที่จะนำติดตัวไปได้ 2 อย่าง คือ ความดีและความชั่วเท่านั้นสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ลุ่มหลงมัวติดติดกับสิ่งของนอกกายเมื่อได้จัดการแต่งตัวศพเป็นที่เรียบร้อยแล้วเพื่อกันไม่ให้เบ่งขยายตัวได้ในเวลาขึ้นมารัดกับชายผ้าที่ขมวดเป็นก้นหอยอยู่บนศีรษะกรวยดอกไม้รูปเทียนและสวมเท้าแล้วใช้ด้ายดิบเส้นขนาดนิ้วก้อยทำเป็นบ่วง จอชมอด หมายถึง การมัดศพ มัดตราสัง เมื่อผ่านการแต่งตัวให้ศพผู้ตายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการมัดศพหรือมัดตราสัง โดยสัปเหร่อหรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นที่เคารพในหมู่บ้านนั้นจะเป็นผู้มัด การเสียชีวิตในสมัยก่อน หลังจากดำเนินการแต่งตัวให้ผู้ร่างของผู้ตายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หากเป็นศพของผู้ที่มีฐานะ จะมีการนำถุงผ้าขาวสวมบริเวณศีรษะเรียกว่าวิธีนี้ว่า ตราสัง

เมื่อมีคนตายและทำพิธีเบื้องต้นให้แก่ศพ เช่น จุดเทียนอวยขมอด แปลว่า อาบน้ำศพ และแต่งตั้งศพเสร็จแล้วก็จะตราสังศพ เมื่อได้จัดการแต่งตัวศพเรียบร้อยแล้ว ถ้าเป็นศพผู้ดี จะทำถุงผ้าขาวสวมศีรษะใบหนึ่งสวมมือทั้งสองข้างซึ่งอยู่ในรูปประนมถือกรวยดอกไม้รูปเทียนใบหนึ่ง และสวมเท้าอีกใบหนึ่ง จากนั้น เอาด้ายดิบ กล่าวคือ ด้ายที่ยังไม่ได้ฟอกสี เส้นขนาดนิ้วก้อย ทำเป็นบ่วงสวมคอบ่วงหนึ่ง มัดรอบหัวแม่มือและข้อมือทั้งสองข้างให้ติดกันอีกบ่วงหนึ่ง และมัดรอบหัวแม่เท้ากับข้อเท้าทั้งสองข้างให้ติดกันอีกบ่วงหนึ่ง เรียกว่า ตราสัง

หรือ ดอยโน เมื่อเสร็จแล้ว จะห่อศพด้วย ไสบสอ แปลว่า ผ้าขาวยาวสองทบ ชายผ้าทั้งสองอยู่ทางศีรษะและ ขมวดเป็นปมกันหอย แล้วใช้ด้ายดิบขนาดนิ้วมือผูกจากเท้าขึ้นมาเป็นเปลาะ ๆ มารัดกับชายผ้าที่เป็นปมกัน หอยนั้นให้แน่น เหลือชายด้ายดิบไว้พอสมควรเพื่อเป็นสายยาวปล่อยออกมานอกโลงได้ แล้วยกศพที่มัดนั้นวาง ลงในโลงให้นอนตะแคงโดยมากมักใช้ผ้าขาว ห่อหุ้มศพไว้แล้วมัดเป็นเปลาะๆ ร้อย รัดให้แน่น 5 เปลาะจากพิธี กรรมการมัดห่อศพพบว่า หมายถึง นิ वर्ณธรรมคือสิ่งที่ เป็นเครื่องรัดรั้งดึงสัตว์โลกให้วนเวียนอยู่ในทุกข์นั้นเอง

4.2 วิเคราะห์คติธรรมที่ปรากฏในประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตูม อำเภотаตูม จังหวัด สุรินทร์

อันจิตตะโงง หมายถึง ตะเกียงนำทางศพ จุดไฟเพื่อให้วิญญาณไปสู่ที่สว่าง ถ้าไม่ตามไฟไว้ วิญญาณจะไปที่มีด คือไปในคติไม่ดี ที่ว่าตามไฟไว้จุดรูปเทียนไหว้พระก็มีปัจจุบันใช้การจุดไฟตะเกียงหรือเทียน ใช้แสง แล้ววาง ไว้ที่ปลายเท้าหรือข้างโลงด้านใดด้านหนึ่งของศพตลอดเวลาชีวิตเหมือนไฟตะเกียง การตายจึง เหมือนไฟตะเกียงที่ดับโดยที่การที่ตะเกียงดับด้วยน้ำมันหมดเปรียบเหมือนคนตายด้วยการหมดอายุขัยเป็นคติ ความเชื่อของชาวพุทธเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติคนเป็น

ให้หาทางไปแต่ทางสว่างเป็นประเพณีนิยมจัดให้สงฆ์สวดในงานทำบุญหน้าศพอย่างหนึ่ง เรียกโดย โวหารทางราชการในงานหลวงว่า สดับปกรณ์ แต่ราษฎรสามัญทั่วไปเรียกว่า สวดมาติกา แจกกำหนดเวลาให้ พระสงฆ์ทราบจำนวนพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดมาติกาการสวดพระอภิธรรมนอกจากจะนิยมสวดในตอน กลางคืนแล้ว ก็ยังนิยมสวดในเวลาน่าศพไปสูงเชิงตะกอน หรือเวลาเผาศพเรียกว่าสวดพระอภิธรรมหน้าไฟหรือ ดับไฟการนิมนต์พระจุงออกหน้าศพ เพื่อจะสอนคนที่ยังอยู่ให้ได้สำนึกว่าตอนที่ยังอยู่ ต้องเดินตามหลังพระ หมายความว่าให้ดำเนินชีวิตตามพระธรรมคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าการบวชเพื่อจุ่งศพนำไปเผา โดยมากจะนิยม บวชลูกหลานเพราะมีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้เกาะชาย ผ้าเหลืองและไม่ให้คนตายมารับศีลแต่เพื่อเป็นการ บอกคนที่มาร่วมงานว่าอย่าเอาแต่มีวประมาทการโปรยข้าวตอกแต่นั้นคือ ระหว่างเคลื่อนย้ายศพไปป่าช้า ถือ ว่าเป็นการโปรยทานครั้งสุดท้าย การเวียนซ้าย 3 รอบ หมายถึง การเวียนวายตายเกิดอยู่ในภพทั้งสามอันมี กามภพ รูปภพ อรูปภพ ด้วยอำนาจกิเลสตัณหาเครื่องมีอยู่ สำหรับเพื่อให้พระภิกษุและสามเณรพร้อมทั้ง ลูกหลานญาติพี่น้องจับถือเดินจุ่งศพ โดยมีความ เชื่อว่าเพื่อนำทางผู้ตายไปสู่สุคติ และการเดินเวียนรอบเมรุ ก่อน 3 รอบและให้เวียนไปทางซ้ายมือเรียกว่า วัฏฏะจุดประสงค์ที่จะให้ศพนั้นสูญสิ้นไปเนื่องจากคนทุกคนเกิด มาก็ต้องตาย หากเก็บศพเอาไว้ก็จะทำให้เกิดการทับถมกันจนล้น ในการกลับจากเผาศพควรล้างกลืนที่อาจติด ตัวมา ควรล้างร่างกายให้สะอาดเสมอเมื่อมีญาติหรือสมาชิกในครอบครัว เสียชีวิตไปแล้ว บรรดาญาติที่ยังมี ชีวิตอยู่ก็จะพากันชวนช่วยทำบุญอุทิศไปให้เพื่ออุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลให้กับญาติที่จากไปโดยมุ่งหวังว่าเขา เหล่านั้นจะสามารถได้รับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติที่ยังมีชีวิตอยู่

สรุป การจัดงานศพของชาวบ้านพงสวายตั้งแต่ใกล้ตายจนถึงการเผาศพทำบุญอุทิศให้ผู้ตายนั้นแฝง อยู่ด้วย เประอจริ หมายถึง คติธรรม ปรีชาธรรม ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตไว้อย่างมากมาย และน่าสนใจ ด้วย ความที่มนุษย์เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด จึงได้นำปรีชาธรรมความเชื่อของตนประกอบกับคติความเชื่อทาง

ศาสนาและหลักธรรมเข้ามาผสมผสานกัน ก่อให้เกิดการปฏิบัติต่อสิ่งซึ่งปรากฏไม่มีค่า ไม่มีประโยชน์ให้ กลับกลายมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์สูงสุดอีกครั้ง ดังเช่นการกระทำต้องซากศพของผู้ตาย ด้วยการนำ พิธีกรรมประเพณีเข้ามาเป็นสื่อ เป็นตัวประสานให้เกิดความรู้สึกร่วมในระหว่างเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน คือ บรรรยากาศแห่งงานศพเป็นบรรยากาศของความเศร้าโศก เพราะเป็นความรู้สึกของการสูญเสีย การตายซึ่งมีความรักใคร่ นับถือกับผู้ตายที่ดี กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ดีก็พากันเดินทางมาร่วมงานศพ มาแสดงออกซึ่งความรู้สึก ทำให้เจ้าภาพเกิดความอบอุ่นใจ มีกำลังใจ เกิด ปิติ รู้สึกว่าท่านผู้ตาย เป็นผู้มีเกียรติ มีคุณค่า มีความดีต่อสังคม ในเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ พิธีกรรมในงานศพของบ้านพวงสวยยังมีรายละเอียดอีกมาก หากเริ่มตั้งแต่ที่ผู้ป่วยยังไม่ สิ้นลมจนกระทั่งถึงการ ตะจะเอ็ง แปลว่า บรรจจุฐิ ทุกขั้นตอนล้วนมีปรีศนาธรรมแฝงไว้สอนคนที่มมีชีวิตอยู่ให้ รู้จักพิจารณาตามหลักเหตุผล และความเป็นจริง เพราะจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนาคือการหลุดพ้น และ เข้าสู่นิพพาน

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 ประเพณีงานศพบ้านพวงสวย ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ การตายจึงเหมือน พลังตะกิงลวด หมายถึง ไฟตะเกียงที่ดับโดยที่การที่ตะเกียงดับด้วยน้ำมันหมดเปรียบเหมือนคนตายด้วยการ หมดอายุขัยเป็นคติความเชื่อของชาวพุทธเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติคนเป็น ให้หาทางไปแต่ทางสว่างเป็นประเพณี นิยมจัดให้พระสงฆ์สวดในงานทำบุญหน้าศพอย่างหนึ่ง จำนวนพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดมาตีกาการสวดพระ อภิธรรมนอกจากจะนิยมสวดในตอนกลางคืนแล้ว ก็ยังนิยมสวดในเวลาเช้าไปรุ่งเช้าเชงตะกอน หรือเวลาเผาศพ เรียกว่าสวดพระอภิธรรมหน้าไฟหรือดับไฟการนิมนต์พระจุ่งออกหน้าศพ เพื่อจะสอนคนที่ยังอยู่ให้ได้สำนึกว่า ตอนที่ยังอยู่ ต้องเดินตามหลังพระ หมายความว่าให้ดำเนินชีวิตตามพระธรรมคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าการบวช เพื่อจุ่งศพนำไปเผา โดยมากจะนิยมบวชลูกหลานเพราะมีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้เกาะชาย ผ้าเหลืองและไม่ใช่ ให้คนตายมารับศีลแต่เพื่อเป็นการบอกคนที่มาร่วมงานว่าอย่าเอาแต่มีวประมาทการโปรยข้าวตอกแต่นั้นคือ ระหว่างเคลื่อนย้ายศพไปป่าช้า ถือว่าเป็นการโปรยทานครั้งสุดท้าย การเวียนซ้าย 3 รอบ หมายถึง การเวียน วายตายเกิดอยู่ในภพทั้งสามอันมี กามภพ รูปภพ อรูปภพ ด้วยอำนาจกิเลสตัณหาเครื่องมือจุ่ง สำหรับเพื่อให้ พระภิกษุและสามเณรพร้อมทั้งลูกหลานญาติพี่น้องจับถือเดินจุ่งศพ โดยมีความ เชื่อว่าเพื่อนำทางผู้ตายไปสู่ สวรรค์ และการเดินเวียนรอบเมรุก่อน 3 รอบและให้เวียนไปทางซ้ายมือเรียกว่า วัฏฏะ เมื่อมีญาติหรือสมาชิกใน ครอบครัวเสียชีวิตไปแล้ว บรรดาญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะพากันชวนช่วยทำบุญอุทิศไปให้เพื่ออุทิศส่วนบุญ ซึ่ง สอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูกลยาณธรรมโฆ

รุ่ง กลยาโณ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชน ตำบลตรวง อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์” ผลจากการศึกษาพบว่า ประเพณีการจัดงานศพสะท้อนคุณค่า ของชีวิต คติธรรมต่างๆ ที่พบในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ดังนี้ ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตายได้คติ ธรรม คือการมีสติไม่หลงตาย และการไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เห็นสังขธรรมในชั้น 5 ประเพณีการปฏิบัติต่อ ศพได้คติธรรม คือ ความกตัญญูตเวทีความเคารพนับถือ หลักไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ประเพณี

การสวดศพได้คตินิยม คือการอุทิศส่วนกุศล การมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวชนาคและงานศพได้คตินิยม คือความกตัญญูรู้คุณการสร้างอริยทรัพย์คือคุณความดีต่าง ๆ ประเพณีการเผาศพได้คตินิยม คือสัจธรรมของชีวิต ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่ประมาทในชีวิต ความเคารพนับถือต่อกัน และประเพณีการเก็บอัฐิ การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายให้คตินิยมด้านความกตัญญูต่อกัน ความสำนึกในบุญคุณต่อกัน และการเกิดใหม่ในโลกหน้า ด้วยอาศัยอำนาจของบุญกุศลที่ทำอุทิศให้แก่ผู้ตายนั้นจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าต่อไป (พระครูกลยาณธรรมโมโข (รุ่ง กลยาโณ), 2527)

5.2 วิเคราะห์คตินิยมที่ปรากฏในประเพณีงานศพบ้านพงสวาย ตำบลท่าตูม อำเภотаตูม จังหวัดสุรินทร์

ในการจัดงานศพของชาวบ้านพงสวายตั้งแต่ใกล้ตายจนถึงการเผาศพทำบุญอุทิศให้ผู้ตายนั้นแบ่งอยู่ด้วย เปรอะเจีร หมายถึง คตินิยม ประเพณีต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตไว้อย่างมากมาย และน่าสนใจด้วยความที่มนุษย์เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด จึงได้นำประเพณีความเชื่อของตนประกอบกับคติความเชื่อทางศาสนาและหลักธรรมเข้ามาผสมผสานกัน ก่อให้เกิดการปฏิบัติต่อสิ่งซึ่งปรากฏไม่มีค่า ไม่มีประโยชน์ ให้กลับกลายมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์สูงสุดอีกครั้ง ดังเช่นการกระทำต้องซากศพของผู้ตาย ด้วยการนำพิธีกรรมประเพณีเข้ามาเป็นสื่อ เป็นตัวประสานให้เกิดความรู้สึกร่วมในระหว่างเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน คือบรรยากาศแห่งงานศพเป็นบรรยากาศของความเศร้าโศก เพราะเป็นความรู้สึกของการสูญเสีย ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความรักใคร่นับถือ เกิดความรู้สึกว่าตนสูญเสียสิ่งที่รักไป แต่จากรูปแบบและขั้นตอนของพิธีกรรมทำให้เกิดการจรรโลงทางอารมณ์เกิดความรู้สึกคลี่คลายทางอารมณ์ เพราะมีผู้ที่ได้รับข่าวสารของ การตายซึ่งมีความรักใคร่ นับถือกับผู้ตายก็ดี กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ดีก็พากันเดินทางมาร่วมงานศพ มาแสดงออกซึ่งความรู้สึกทำให้เจ้าภาพเกิดความอบอุ่นใจ มีกำลังใจ เกิด ปิติ รู้สึกว่าท่านผู้ตาย เป็นผู้ที่มีเกียรติ มีคุณค่า มีความดีต่อสังคม ในเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ พิธีกรรมในงานศพของบ้านพงสวายยังมีรายละเอียดอีกมาก หากเริ่มตั้งแต่ที่ผู้ป่วยยังไม่สิ้นลมจนกระทั่งถึงการบรรจุอัฐิ ทุกขั้นตอนล้วนมีประเพณีธรรมแฝงไว้สอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้รู้จักพิจารณาตามหลักเหตุผล และความเป็นจริง เพราะจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนาคือการหลุดพ้น และเข้าสู่นิพพาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน พบว่า ประเพณีธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน มีลักษณะสำคัญคือ 1) เป็นคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวการปฏิบัติเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไปของภาคอีสาน 2) เป็นกรอบแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการตายให้ถูกต้องและดีงามที่คนอีสานที่ได้ศึกษาและเข้าใจประเพณีธรรมคำสอน ของพระพุทธศาสนา จากการถ่ายทอดจากประเพณี และวิธีการปฏิบัติโดยการบอกเล่าจากปาก ต่อบอกและผูกไว้เป็นประเพณีธรรม 3) เป็นวรรณกรรมถ่ายทอดแบบ “มุขปาฐะ” จากการวิเคราะห์ประเพณีธรรมเกี่ยวกับความตายของชุมชนชาวภาคอีสานได้พบว่าการอิงเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบเข้าไว้ ที่บ่งบอกถึงความเชื่อในเรื่องของบาปบุญภพ ภูมิ นรกสวรรค์ จึงมีประเพณีในการทำบุญอุทิศให้กับผู้ตายไปแล้ว เนื่องจากได้รับอิทธิพลของหลักธรรมคำ

สอนทางพระพุทธศาสนาทำให้ประเพณี ตลอดจนปรีชาธรรมยังคงอยู่และมีการสืบทอดต่อ ๆ มา (พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์), 2554)

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

6.1 คติธรรมสะท้อนความกตัญญูต่อผู้ล่วงลับ คนในชุมชนบ้านพงสวายให้ความสำคัญกับการแสดงความกตัญญูต่อผู้ตาย โดยเฉพาะพิธีอาบน้ำศพและตกแต่งศพซึ่งสะท้อนถึงความเคารพและความผูกพันของลูกหลานต่อผู้วายชนม์ เป็นการตอบแทนบุญคุณและแสดงออกถึงจิตใจที่เมตตา ซึ่งช่วยย้ำเตือนคุณค่าทางศีลธรรมของชุมชน

6.2 สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา สัญลักษณ์ที่ใช้ในงานศพ เช่น เทียน 9 เส้น ด้ายตราสัง 3 รอบ และผ้าขาว ล้วนแฝงความหมายทางพุทธศาสนา เช่น เทียน 9 เส้นสื่อถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ด้ายตราสังสื่อถึงห่วงสามอย่างในชีวิต และผ้าขาวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ สะท้อนให้เห็นว่าประเพณีท้องถิ่นหลอมรวมกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น

6.3 พิธีกรรมเป็นเครื่องเตือนสติเรื่องความไม่เที่ยงของชีวิต การเวียนซ้ายรอบเมรุ การหลีกเลียงวันอัมงคล เป็นการเตือนสติให้ระลึกถึงความไม่เที่ยงและความตายพิธีกรรมเหล่านี้มีพลังในการกระตุ้นเตือนให้ผู้คนไม่ประมาทในชีวิต หมั่นสร้างบุญ และดำเนินชีวิตด้วยสติสัมปชัญญะ

6.4 การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมตามยุคสมัย วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงนำไปสู่การปรับพิธีกรรมให้สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น การเปลี่ยนรูปแบบโลงศพ การใช้เมรุไฟฟ้า และการใช้รถยนต์ ทำให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและการพัฒนาทางวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาแก่นของคติธรรมไว้แม้จะปรับตัวในรูปแบบภายนอก

6.5 บทบาทของบุญอุทิศในงานศพ คือ เครื่องเชื่อมโยงครอบครัวและชุมชน การจัดงานศพไม่เพียงเป็นพิธีกรรมส่วนบุคคล แต่ยังเป็นเวทีสร้างความสามัคคีระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้าน ผ่านการทำบุญ การจัดเลี้ยง และการช่วยเหลือกัน ทำให้พิธีศพเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างสายสัมพันธ์ของผู้มีชีวิตให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเสนอ กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อจะได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ คติธรรมเกี่ยวกับประเพณีงานศพของบ้านพงสวาย นักเรียน นิสิต นักศึกษา และกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสเข้ามาในพื้นที่ทางวัฒนธรรม

2) สำหรับเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงประเพณีหรือพิธีกรรมท้องถิ่น

7.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาของพุทธศาสนิกชนที่อยากรู้คตินิยมเกี่ยวกับประเพณีงานศพบ้านพงสวาย เพื่อเป็นตัวอย่างในการจัดงานในพื้นที่ของตน

2) เพื่อให้คณะกรรมการผู้จัดงานได้นำข้อมูลของการวิจัยนำไปปรับปรุงการจัดงานในครั้งต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) คณะสงฆ์ได้นำวิจัยนี้ไปบูรณาการปรับใช้ในพื้นที่อำเภอท่าตูม

2) หน่วยงานราชการได้นำแนวคิดได้นำหลักการในงานศพของประเพณีงานศพบ้านพงสวาย อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ไปบูรณาการ

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

พระครูกลุณณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ). (2527). การศึกษาคตินิยมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวง อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์. *พุทธศาสนมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์). (2554). ปรีชาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน. *พุทธศาสนมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). *สังกัปปพิธีกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity.(1996).*Thai-LanguageTipitaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press

Phrakhru Kalyanathammas (Rung Kalyanon). (1984). A study of moral principles from funeral traditions: A case study of the community of Tambon Trat Si Narong District Surin Province. *Master of BuddhistStudies*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Phrakhru Uthapariyatikoson (Sathien Yodsangwan). (2011). Dharma riddles regarding death traditions in the Northeast. *Master of Buddhist Studies*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sumet Methawittayakun. (1989). *Ritual Symbols*. 1st edition. Bangkok: O.S. Printing House.

3) ผลการวิจัยวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดที่โดดเด่นของชุมชนตำบลโนนรังจำแนกออกเป็น 9 ส่วน คือ สิ่งประดิษฐ์ การกิน การบันเทิง การแก้กันจอบักภัณฑ์หลอน การทำต้นดอกไม้เงิน การแต่งกาย การขับร้อง ศิลปะ และการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเชิงพลักษณ์ คือ

(1) วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ สิ่งสร้างสรรค์ อุปกรณ์และเครื่องใช้ ศิลปะสร้างสรรค์ เทคโนโลยี ผลิตผลชุมชน
สัญญาณในบุญพะเหวด และวิถีชุมชนนิยม (2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ภาษา และ
ศิลปะการแสดงในประเพณีทำบุญพะเหวด

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม; ประเพณีบุญพะเหวด; ของชุมชนตำบลโนนรัง

Abstract

This research aims to 1) study the participation process of the Phawet Festival in Non Rang Sub-district, Mueang Roi Et District, Roi Et Province; 2) promote participation in the Phawet Festival in Non Rang Sub-district, Mueang Roi Et District, Roi Et Province; and 3) analyze the cultural identity of the Phawet Festival in Non Rang Sub-district, Mueang Roi Et District, Roi Et Province. Data were collected by interviewing 22 people involved, conducting group discussions, and conducting participatory practices. Data were analyzed using content analysis, and presented in a descriptive analysis.

The research results showed that:

1) Phawet Festival in Non Rang Sub-district is divided into 5 parts: participation in planning and preparation, preparation of venue, preparation of food for merit-makers, participation in organizing activities, and determination of roles of community members. The participation behaviors are 4 types: participation in merit-making, helping with work, donation, and learning/dissemination.

2) The promotion of participation in the Phawet Festival in Non Rang Sub-district through 6 cooperation mechanisms: social and cultural mechanisms, economic mechanisms, political mechanisms, internal community mechanisms, network mechanisms, and community cost mechanisms.

3) The research results analyzed the cultural identity in the outstanding Bun Phawet tradition of the Non Rang Subdistrict community, which can be divided into 9 parts: inventions, eating, entertainment, the procession of Kanthok Kan Lon, making silver flower trees, dressing, singing, art, and cultural transmission, which is a pluralistic culture: (1) material culture, including creative things, equipment and tools, creative arts, technology, community products, symbols in Bun Phawet, and community lifestyles; (2) non-material culture, including beliefs, values, language, and performing arts in the Bun Phawet tradition.

Keywords: The Cultural Identities; The Bun Phawet Tradition; Non Rang Community

1. บทนำ

บุญผะเหวดเป็นบุญประเพณีที่มีความเป็นมาจากการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์สมัยที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ซึ่งได้บำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่จนเรียกว่า “มหาชาติ” ที่ปรากฏในเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบารมีชาติสุดท้าย (ขุ.ชา. (ไทย) 28/1655/447) ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ชาวอีสานเชื่อว่าหากผู้ใดได้ร่วมทำบุญและฟังเทศน์ผะเหวด 13 กัณฑ์ จบภายในหนึ่งวันจะมีอานิสงส์ให้เกิดร่วมภพชาติกับพระศรีอริยเมตไตรยที่จะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป และได้นำการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดรมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ทำให้บุญผะเหวดเป็นประเพณีสำคัญที่มีส่วนช่วยพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมและจรรโลงสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในบางชุมชนสามารถใช้บุญผะเหวดต่อยอดไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมได้ด้วย นอกจากชุมชนมีส่วนร่วมบุญประเพณีแล้วยังส่งผลให้เกิดพลังสามัคคีในชุมชน ทำให้บุญผะเหวดเป็นกลไกสำคัญที่ชุมชนอีสานใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมเชิงจริยธรรมและผสานความสามัคคีของชุมชนโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสานมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด “เป็นงานบุญอันเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาวร้อยเอ็ดมานานกว่า 100 ปีมาแล้ว แต่เพิ่งจะได้รับการฟื้นฟูให้เป็นประเพณีประจำจังหวัดขึ้นมาในปี พ.ศ. 2534 โดยสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดสมัยนั้นพร้อมด้วยชาวร้อยเอ็ดทุกคน” (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด, 2567) ได้ยกระดับประเพณีบุญผะเหวดขึ้นมาเป็นประเพณีประจำจังหวัด เพื่อสืบทอด รักษา และแนวคิดเรื่องการสร้างประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด (ประภาภรณ์ รัตโน, 2562:162) แต่จะมีบางปีที่งดเว้นในช่วงมีโรคโควิดระบาด ส่วนในปี 2566 นายทรงพล ใจกริ่ม ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประธานเปิดงาน “มหาทานบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” ประจำปี 2566 ในวันเสาร์ที่ 4 มีนาคม 2566 ผู้ร่วมงานได้ร่วมชมขบวนแห่ตำนานพระเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ จำนวน 16 ขบวน จากทุกภาคส่วนอย่างยิ่งใหญ่สวยงาม สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเที่ยวชมเป็นอย่างมาก (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด, 2566) โดยจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีการส่งเสริมการจัดงานบุญผะเหวดในระดับท้องถิ่นด้วย แต่ยังขาดกระบวนการส่งเสริมบุญผะเหวดในระดับชุมชนที่เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้สถานะของบุญผะเหวดขาดความมั่นคงและยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

ในส่วนของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งบริบทของชุมชนเป็นกึ่งชุมชนเมือง ในอดีตได้รับการยกย่องว่าเป็นชุมชนที่ทำบุญผะเหวดได้ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาบรรยากาศบุญผะเหวดซบเซาลงมาก ส่วนหนึ่งมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ค่านิยมของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่สนใจการทำบุญผะเหวด ขาดการตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของบุญผะเหวด แม้ชุมชนจะให้ความสำคัญกับการรักษาประเพณีบุญผะเหวดของท้องถิ่น แต่ก็ประสบกับปัญหาคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจและไม่เห็นคุณค่าของบุญผะเหวด ขาดการมีส่วนร่วมที่ดีของชุมชน ขาดการส่งเสริมและขาดการสืบทอดอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญา รวมทั้งยังไม่มีแนวทางปรับปรุงพัฒนาประเพณีบุญผะเหวดให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนปัจจุบัน จากการประเมินสถานการณ์ของการ

ทำบุญผะเหวดร่วมกับผู้นำชุมชน มีความเห็นร่วมกันว่าการทำบุญผะเหวดมีแนวโน้มจะได้รับความสนใจลดน้อยลง และอาจเปลี่ยนจากวิถีชีวิตและความทรงจำของคนในชุมชน ทั้งยังจะทำให้คุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรังเลือนไป หากยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างมีประสิทธิภาพจากคนในชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงทำวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการใช้ศักยภาพของชุมชนเป็นฐาน โดยศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง แล้วจึงหาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง และวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

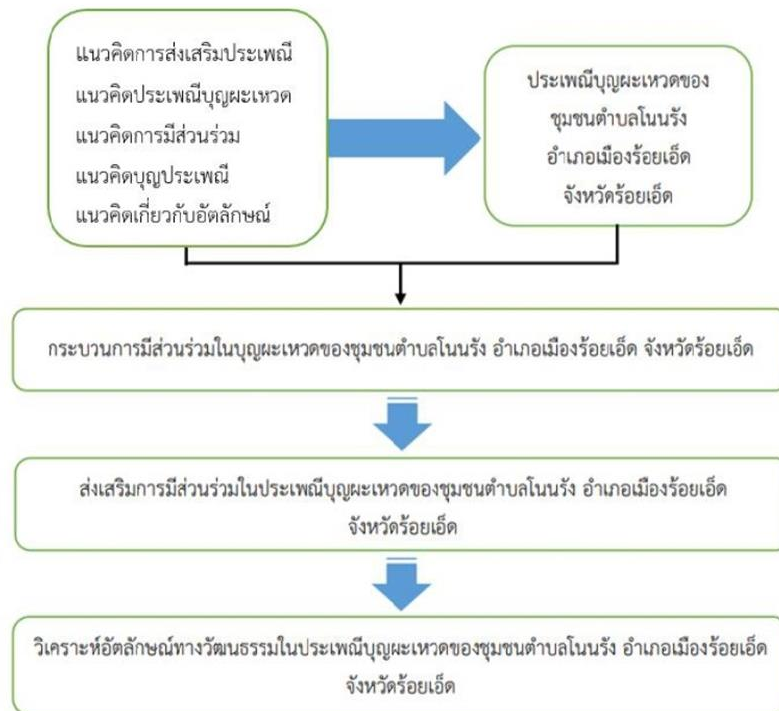
2.2 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

2.3 เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบล โนนรัง อำเภอมือแร่ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด” มีกรอบแนวคิดดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือวิจัย และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัย โดยใช้ชุดปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ

การศึกษาเชิงคุณภาพได้มีการวิจัยเชิงเอกสาร และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย รายงานการประชุม บทความ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิดที่เกี่ยวข้อง 5 แนวคิด คือ แนวคิดการส่งเสริมประเพณี แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีบุญผะเหวด แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี และแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ เพื่อนำแนวคิดมาบูรณาการและสร้างชุดความรู้เพื่อใช้ในการส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

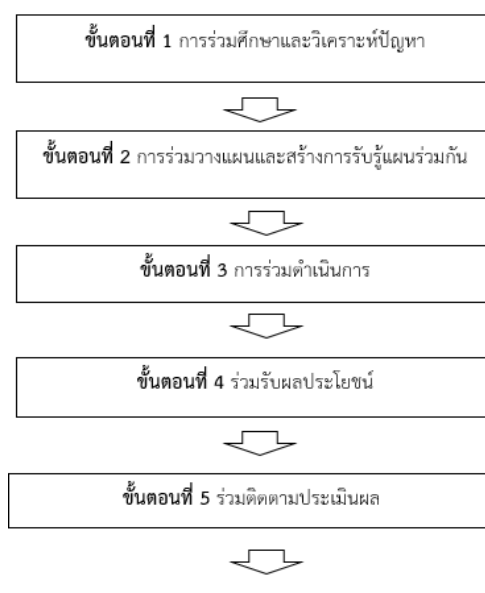

ตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งมีการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย 3 วิธีการ ดังนี้ การสำรวจบริบทพื้นที่ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่ม

2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบการมีส่วนร่วม

ในงานวิจัยนี้ได้มีการออกแบบกิจกรรมการวิจัยในพื้นที่วิจัย โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด โดยมีการสร้างกระบวนการและกิจกรรมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วม 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา โดยใช้กระบวนการวิจัยที่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน ขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผนและสร้างการรับรู้แผนร่วมกัน การวางแผนการดำเนินงานร่วมกันของคณะวิจัย ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยใช้ฐานข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนที่ 3 การร่วมดำเนินการ โดยร่วมกันดำเนินการส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีบุญผะเหวดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ขั้นตอนที่ 4 ร่วมรับผลประโยชน์ ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ขั้นตอนที่ 5 ร่วมติดตามประเมินผล ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน ทำให้ชุมชนรับรู้ผลการดำเนินงาน จุดเด่น จุดด้อย และจุดที่ควรพัฒนาในการทำบุญผะเหวดครั้งต่อไป ขั้นตอนที่ 6 ร่วมทบทวน/ปรับปรุง วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

ขั้นตอน 1-6 แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบการมีส่วนร่วม

4.2 พื้นที่วิจัย

ชุมชนตำบลโนนรัง หมู่ที่ 1 ตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

4.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) การสัมภาษณ์ งานวิจัยนี้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก โดยจำแนกออกเป็น 9 กลุ่ม ดังนี้ (1) ผู้นำชุมชนในพื้นที่วิจัย จำนวน 2 คน (2) ตัวแทนผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน (3) ตัวแทนผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน (4) พระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่วิจัย จำนวน 2 รูป (5) ประชาชนในชุมชน จำนวน 3 คน (6) ประชาชนท้องถิ่นที่มีภูมิปัญญาด้านบุญผะเหวด จำนวน 4 คน (7) เยาวชนในพื้นที่วิจัย จำนวน 2 คน (8) นักท่องเที่ยว จำนวน 2 คน (9) พระนักเทศน์ผะเหวด จำนวน 2 รูป รวมผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสิ้น จำนวน 22 รูป/คน

2) การสนทนากลุ่ม ใช้ตัวแทนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มละ 1 รูป/คน รวม 9 รูป/คน

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบสัมภาษณ์ (Interviews) งานวิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยแบบสัมภาษณ์จำแนกออกเป็น 5 ส่วน

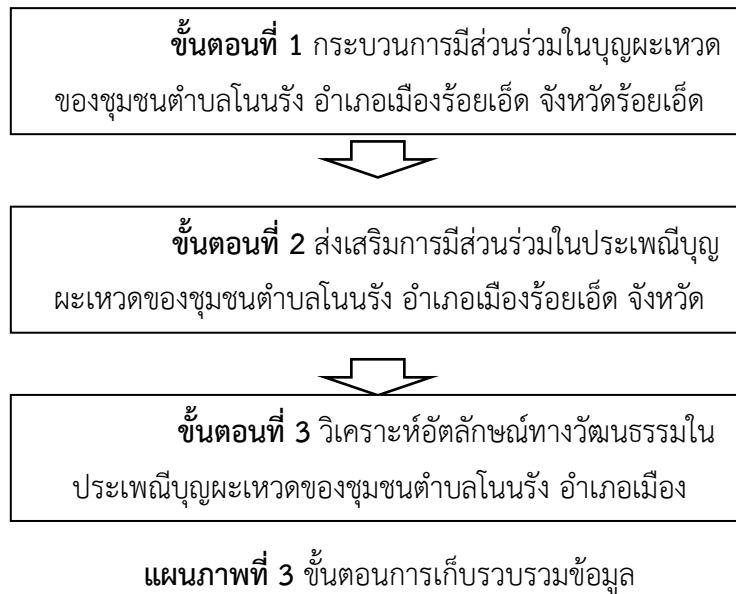
2) ชุดปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในงานวิจัยนี้กำหนดกิจกรรมที่เป็นชุดปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมออกเป็น 6 กิจกรรม ดังนี้ (1) กิจกรรมการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหา โดยใช้กระบวนการวิจัยที่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน (2) กิจกรรมการสร้างแผนการส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (3) กิจกรรมการส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (4) กิจกรรมร่วมรับผลประโยชน์ (5) กิจกรรมการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน (6) กิจกรรมทบทวน/ปรับปรุง วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่วิจัย โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปฏิบัติการด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วยชุดกิจกรรมการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานประเพณีบุญผะเหวดของชุมชน ตำบลโนนรัง จำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 กระบวนการมีส่วนร่วมในบุญผะเหวดของชุมชน ขั้นตอนที่ 2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชน ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยอาศัยฐานความรู้จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บุรณาการกับข้อมูลจากการสำรวจบริบทพื้นที่วิจัยเชิงประจักษ์ รวมทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสำรวจ การร่วมทำกิจกรรมประเพณีบุญเหวด การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและแสวงหาองค์ความรู้จากการวิจัย

7. ผลการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ได้จำแนกผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน คือ กระบวนการมีส่วนร่วมในปัญหะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด และวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

7.1 กระบวนการมีส่วนร่วมในปัญหะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลจากการวิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำบุญเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง พบว่า ชุมชนมีกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการทำบุญเหวด 5 ส่วน ประกอบด้วย การวางแผนและเตรียมการ การเตรียม

สถานที่ การเตรียมอาหาร การจัดกิจกรรม และกำหนดบทบาทของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการทำบุญผะเหวด เมื่อวิเคราะห์ขั้นตอนการมีส่วนร่วม พบว่า ได้ดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4 สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการทำบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงผลการวิเคราะห์ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการทำบุญผะเหวด 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผ่านการร่วมประชุมวางแผนและตัดสินใจดำเนินงานทำบุญผะเหวด ซึ่งเป็นขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนถึงวันทำบุญผะเหวด 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งได้ดำเนินแบบมีส่วนร่วมดำเนินงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเตรียมงาน การดำเนินงานวันงาน และหลังวันงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ผ่านการรับรู้ถึงความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการทำบุญผะเหวด การได้ร่วมกันบริการนักท่องเที่ยว ชุมชนได้ขายสินค้าและบริการของชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เสริม และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หลังเสร็จสิ้นการทำบุญผะเหวดแล้วร่วมกันประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน และการประเมินผลจากการดำเนินงานเพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนาการทำบุญผะเหวดในครั้งต่อไป

7.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

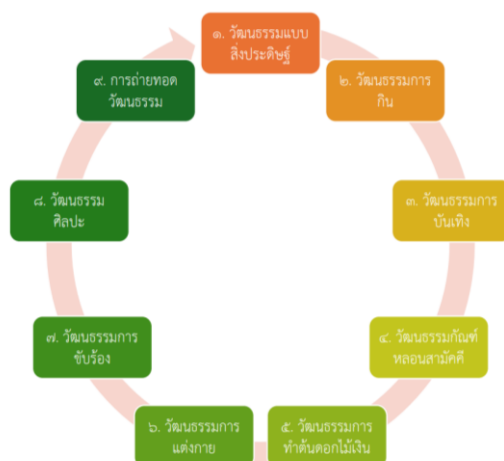
จากการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง โดยใช้กลไกการมีส่วนร่วม 6 ส่วน ได้แก่ กลไกทางสังคมและวัฒนธรรม กลไกทางเศรษฐกิจ กลไกทางการเมือง กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน กลไกการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ และกลไกด้านต้นทุนชุมชน ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5 กลไกการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดชุมชนตำบลโนนรัง

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นกลไกการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดชุมชนตำบลโนนรัง ขั้วเคลื่อนด้วย 6 กลไก คือ 1) กลไกทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อทางศาสนา ความผูกพันในชุมชน การสืบทอดวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่ถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญ 2) กลไกทางเศรษฐกิจ ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนผ่านการดึงดูดนักท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการในชุมชน 3) กลไกทางการเมือง จากการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและบทบาทของผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวด 4) กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีการประชุมแบ่งหน้าที่ การระดมทุน และการประชาสัมพันธ์ 5) กลไกการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ สร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 6) กลไกด้านต้นทุนชุมชน โดยใช้ประโยชน์จากต้นทุนของชุมชนมาส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวด ทั้งทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนการเงินในการขับเคลื่อนประเพณีบุญผะเหวด

7.3 วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ดในการทำบุญผะเหวดได้ปรากฏสิ่งที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง จากการวิจัยได้นำเสนออัตลักษณ์ในภาพรวมที่มีความโดดเด่น ดังนี้

แผนภาพที่ 6 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง พบว่ามีอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่น 9 ด้าน สรุปได้ดังนี้ 1) วัฒนธรรมแบบสิ่งประดิษฐ์ การต่อยอดวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งประดิษฐ์เกี่ยวกับบุญผะเหวด เช่น มีการถ่ายทอดประสบการณ์และภูมิปัญญาในการทำผะเหวด ผ้ามะเหวด ก้นท์หลอน ดอกไม้เงิน แห่ข้าวพันก้อน และสรวัญญะ เป็นต้น 2) วัฒนธรรมการกิน วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการกินของชุมชนตำบลโนนรังในประเพณีบุญผะเหวดที่สำคัญ คือ วัฒนธรรมการกินข้าวปั้นจนกลายมาเป็นคำพูดที่ติดหูว่า “กินข้าวปั้นบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติ” 3) วัฒนธรรมการบันเทิง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการบันเทิงที่เป็นผลพวงมาจากการทำบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง คือ ขบวนฟ้อนรำ ขบวนแห่ก้นท์หลอนที่มีขบวนแห่ที่สนุกสนาน โดยมีคณะกองยาวของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นวัฒนธรรมบันเทิงในบุญผะเหวด 4) วัฒนธรรมก้นท์หลอนสามัคคี ชุมชนร่วมกันจัดตั้งก้นท์หลอนเพื่อแห่มาทอดถวายที่วัด คือ ก้นท์หลอนที่ทำในฐานะคัม ก้นท์หลอนที่ทำกันในฐานะเครือญาติ ก้นท์หลอนที่ทำในฐานะครอบครัว หรือก้นท์หลอนที่ทำในฐานะส่วนตัว 5) วัฒนธรรมการทำต้นดอกไม้เงิน การทำต้นดอกไม้เงินเป็นการจัดทำต้นดอกไม้เงินตกแต่งประดับเพื่อความสวยงามของแต่ละคุ้มแต่ละหมู่บ้าน แสดงให้เห็นความพร้อมเพรียง ความสวยงาม และการเสียสละปัจจัยเพื่อนำปัจจัยมาบำรุงพระพุทธศาสนาและใช้เป็นงบประมาณในการทำบุญผะเหวดปีต่อไป 6) วัฒนธรรมการแต่งกาย การแต่งกายในบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรังมี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มอุบาสกและอุบาสิกาจะแต่งกายในชุดขาว แต่กลุ่มประชาชนทั่วไปจะใส่เสื้อหลากสีหรือเสื้อลาย จนกลายเป็นคำที่ใช้ติดปากว่า ใส่เสื้อลายกินข้าวปั้นเอาบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติ 7) วัฒนธรรมการขับร้อง บุญผะเหวดจะมีการขับร้องสรวัญญะการสวดแทรกหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มสีสันความสนุกสนานให้กับงาน 8) วัฒนธรรมศิลปะ การดูแลรักษาศิลปะบนผืนผ้าผะเหวดและการชิงผ้าผะเหวดให้คนได้ชมความงามและศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาผ่านงานศิลปะบนผืนผ้าแบบอีสานดั้งเดิม การประดิษฐ์แป้งเงินให้เป็นต้นดอกไม้เงินที่มีความสวยงาม ศิลปะการทำตุ้มไผ่แมงมุม รวมทั้งศิลปะที่ใช้ในการประดับตกแต่งในงานบุญผะเหวดด้วย และ 9) การถ่ายทอดวัฒนธรรม ชุมชนมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับบุญผะเหวด การนำความรู้เกี่ยวกับบุญผะเหวดไปสอดแทรกกับการเรียนการสอนในโรงเรียนประจำ

ชุมชน การประชุมทำความเข้าใจกับคนในชุมชน การปฏิบัติ การอบรมจากปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ถ่ายทอดรูปแบบและวิธีการเทศน์ผะเหวดเสียงทอง

8. อภิปรายผล

8.1 กระบวนการมีส่วนร่วมในบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

ผลการวิจัยพบนัยยะสำคัญว่า การมีส่วนร่วมควรสร้างระบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) กลไกการมีส่วนร่วมภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจบทบาทการมีส่วนร่วมของตนเองทุกกลุ่ม 2) กลไกการมีส่วนร่วมกับภายนอกชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายเชิงกลไกความร่วมมือส่งเสริมและสนับสนุนการทำบุญผะเหวดของชุมชน และควรให้เป็นการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาตรี ศรีจันทร์ (2558) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “วิธีการสืบสานประเพณีบวชควายฮ้าง ชุมชนบ้านแมด ตำบลเชียงขวัญ อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยได้นำเสนอแนวทางในการส่งเสริมประเพณีไว้ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเสริมสร้างฟื้นฟูประเพณี 2) ด้านการพัฒนาและปรับปรุงประเพณี 3) ด้านการถ่ายทอดประเพณี 4) ด้านการส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณี 5) ด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานประเพณี 6) ด้านการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น นอกจากนี้แล้วยังควรมีการวางแผนและเตรียมการ การเตรียมสถานที่ และเตรียมความพร้อม การเตรียมอาหาร การจัดกิจกรรมที่หลากหลาย พร้อมทั้งกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนให้ชัดเจน และการทำบุญผะเหวดควรพัฒนาสร้างสรรค์ให้การทำบุญเกื้อกูลกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจด้วย สอดคล้องกับความเห็นในงานวิจัยของนุจรินทร์ พลแสน (2564) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “ทงผะเหวดเทศน์มหาชาติ” ที่เห็นว่า สามารถทอทุ้งเป็นรูปนก ดอกไม้ ต้นไม้ วัตถุ สิ่งของ รูปทรงเรขาคณิตและรูปอื่นๆ มีการสืบทอดและถ่ายทอดขั้นตอนวิธีการทอทุ้งเพื่อใช้ในประเพณีบุญผะเหวด และจัดตั้งกลุ่มเพื่อผลิตเป็นสินค้าเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน แต่ยังมีการรักษาขนบธรรมเนียมการถวายทุ้งและปักทุ้งในงานประเพณีบุญผะเหวดสืบมา โดยการนำอัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับบุญผะเหวดยกระดับไปสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้สามารถสร้างรายได้และอาชีพให้กับคนในชุมชนผ่านประเพณีบุญผะเหวด

8.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

ผลจากการวิจัยพบนัยยะสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ดีควรมีควรเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมแนวระนาบ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การริเริ่มสร้างสรรค์และสร้างการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน สอดคล้องกับผลการศึกษาของปริญญา บุตรอยู่ (2557) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์ ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับปานกลางทั้งด้านการเสนอความคิด การวางแผน และการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการ ด้านปฏิบัติการ และด้านการรับและแบ่งผลประโยชน์ แต่เห็นเพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวว่า ควรมีกระบวนการตรวจสอบ ประเมินผล และกระบวนการ

ปรับปรุงพัฒนาด้วย จึงจะทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงพัฒนาสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังพบว่า การทำบุญผะเหวดส่วนใหญ่ประสบปัญหาที่ผู้เข้าร่วมไม่ค่อยเข้าใจสาระสำคัญรวมไปถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับบุญผะเหวด แสดงให้เห็นถึงปัญหาด้านการสื่อความหมาย และการสื่อสารให้กับผู้เข้าร่วมงาน ดังนั้น ในการพัฒนาประเพณีทำบุญผะเหวดจึงควรมีกลุ่มคนที่มีภูมิความรู้ทำหน้าที่สื่อความหมายเกี่ยวกับบุญผะเหวด เชื่อมโยงไปถึงการสื่อความหมายของวัดและชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาภรณ์ รัตน์ (2562) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการสืบทอดและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า บุญผะเหวดมีบทบาทสืบเนื่องด้านศาสนา การสร้างสายสัมพันธ์ การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา บทบาทด้านความงดงามของความเป็นท้องถิ่นอีสานและการประยุกต์บทบาทเพิ่มเติมด้านการท่องเที่ยว ท้องถิ่นนำเสนอตัวตนเป็นพื้นที่นำเสนอความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสารเพื่อการสืบทอดประเพณีบุญผะเหวด นอกจากนี้ยังพบว่า แต่ละชุมชนก็จะมีอัตลักษณ์ด้านการจัดกิจกรรมบุญผะเหวด จึงควรมีการยกระดับบุญผะเหวดไปสู่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมของท้องถิ่น สร้างความทรงจำร่วมเชิงคุณธรรม ความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรม เพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านประเพณีบุญผะเหวด

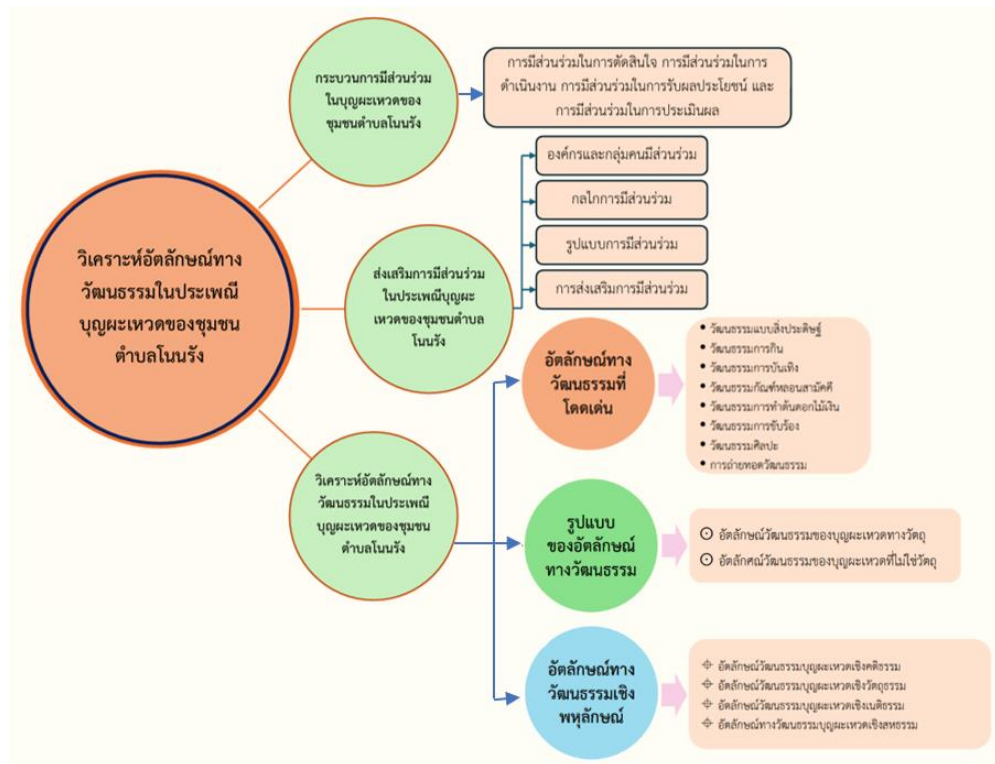
8.3 วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

การวิจัยพบนัยยะสำคัญว่า การวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนมีส่วนสำคัญในประเพณีบุญผะเหวด ทำให้เกิดรูปแบบการทำบุญผะเหวดที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมแบบสิ่งประดิษฐ์ วัฒนธรรมการกิน วัฒนธรรมการบันเทิง วัฒนธรรมกันต์หลอนสามัคคี วัฒนธรรมการทำต้นดอกไม้เงิน วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการขับร้อง วัฒนธรรมศิลปะ และการถ่ายทอดวัฒนธรรมของท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาลักษณ์ วิปราชญ์ และอรุณมัย จันทมาลา (2564) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า เครื่องแต่งกายสามารถแต่งกายในลักษณะของการแต่งแบบอีสานหรือการแต่งกายแบบประยุกต์ที่มีการผสมผสานแบบสมัยใหม่และดั้งเดิมเข้าด้วยกัน สามารถแต่งกายแบบร่วมสมัยได้อีกด้วย ดนตรีนิยมใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานผสมผสานกับดนตรีสมัยใหม่ เพื่อความสมจริงมากยิ่งขึ้น ฉากและอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง มักนิยมใช้อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องเนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดง เช่น คัมภีร์โบราณ โยแมงมุม ดอกลิ้นฟ้า ดอกสะแบง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุณชา บัวบาน และ บุหงา ชัยสุวรรณ (2565) ได้ทำวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างอัตลักษณ์และการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่แต่งกาย ด้วยผ้าไทยทอมือบนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางวงจรแห่งวัฒนธรรมที่สามารถตีความและทำความเข้าใจประสบการณ์การแต่งกาย ด้วยผ้าไทยทอมือที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ โดยสามารถแยกอธิบายการสร้างอัตลักษณ์ได้ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) 2) อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เพื่อแสดงให้เห็นว่าลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การทำบุญผะเหวดก็สามารถปรับเปลี่ยนหรือการประดิษฐ์สร้างบางอย่างขึ้นมารองรับ เพื่อให้เกิดการตื่นรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของบุญผะเหวด ส่งผลให้เกิดความน่าสนใจ

และกระตุ้นให้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้มีพฤติกรรม การเข้าร่วมบุญผะเหวด เพียงแต่อย่าละเลย สาระสำคัญของบุญผะเหวดและอย่าประดิษฐ์สร้างสิ่งใหม่ที่ไม่ได้มาจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

9. องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ได้องค์ความรู้จากการวิจัย ในประเด็นวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวด ดังแผนภาพแสดงองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 7 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นภาพรวมของการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชน ตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

กระบวนการมีส่วนร่วมในบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 4 ขั้นตอน คือ การตัดสินใจ (ประชุมการวางแผนและกำหนดแนวทางทำบุญผะเหวด) การดำเนินงาน (การร่วมกิจกรรม การลงแรง และสนับสนุนกิจกรรม) การรับผลประโยชน์ (การได้รับอานิสงส์ทางใจหรือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ) และการประเมินผล (การร่วมตรวจสอบและปรับปรุงการดำเนินงาน) ซึ่งทั้งสี่ขั้นตอนเป็นหัวใจสำคัญที่ขับเคลื่อนให้ประเพณีบุญผะเหวดดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จด้วยการมีส่วนร่วม

2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรังการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง จำแนกออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) องค์กรและกลุ่มคนที่มีส่วนร่วม

ประเพณีบุญผะเหวดชุมชนตำบลโนนรัง ได้แก่ ชุมชน พระสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน 2) กลไกการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวด ได้แก่ กลไกทางสังคมและวัฒนธรรม กลไกทางเศรษฐกิจ กลไกทางการเมือง กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน กลไกการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ และกลไกด้านต้นทุนชุมชน 3) รูปแบบการมีส่วนร่วมในประเพณีบุญผะเหวด ได้แก่ การประชุมวางแผนการจัดงาน การเตรียมสถานที่และองค์ประกอบของบุญผะเหวด การมีส่วนร่วมบริการ การร่วมฟังเทศน์ผะเหวด การร่วมขบวนแห่ผะเหวดและสรงกัญญา การร่วมบริจาคเงินและสิ่งของที่ใช้ในการจัดงาน การร่วมจัดเตรียมอาหาร การมีส่วนร่วมทำต้นดอกไม้เงิน และการมีส่วนร่วมเก็บและรักษาสีทองในการจัดงาน 4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง ประกอบด้วย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมก่อนวันงาน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในวันงานบุญผะเหวด และส่งเสริมการมีส่วนร่วมหลังวันงาน และ 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล สรุปผลการดำเนินงานและการประเมินผลจากการดำเนินงาน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการทำบุญผะเหวดให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง

จากการวิจัยการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน 3 ส่วน ดังนี้

1) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง จากการวิจัยได้นำเสนอในภาพรวมที่เป็นอัตลักษณ์โดดเด่น ประกอบด้วย 9 ส่วน ดังนี้ (1) วัฒนธรรมแบบสิ่งประดิษฐ์ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการประดิษฐ์ธูปผะเหวด ประดิษฐ์คันทันลายผ้าผะเหวด การประดิษฐ์ต้นกัณฑ์หลอน การประดิษฐ์ต้นดอกไม้เงิน การประดิษฐ์ตกแต่งข้าวพันก้อน เป็นต้น (2) วัฒนธรรมการกิน ได้แก่ วัฒนธรรมการกินข้าวปั้นเอาบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติ (3) วัฒนธรรมการบันเทิง ได้แก่ วัฒนธรรมขบวนฟ้อนรำ ขบวนแห่ผะเหวด ขบวนแห่กัณฑ์หลอน (4) วัฒนธรรมกัณฑ์หลอนสามัคคี คือ กัณฑ์หลอนชุมชนสามัคคีธรรม (5) วัฒนธรรมการทำต้นดอกไม้เงิน (6) วัฒนธรรมการแต่งกาย คือ ใส่เสื้อลายกินข้าวปั้นเอาบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติ (7) วัฒนธรรมการขับร้อง โดยมีคณะสรงกัญญามาร่วมขับร้องเพื่อเพิ่มสีสันในงาน ส่งผลให้เกิดการสื่อสารธรรมะผ่านการขับร้องสรงกัญญา (8) วัฒนธรรมศิลปะ ในงานบุญผะเหวดเป็นการเรียนรู้พระพุทธศาสนาผ่านงานศิลปะบนผืนผ้าแบบอีสาน ศิลปะการประดิษฐ์แบงค์เงินให้เป็นต้นดอกไม้เงินที่มีความสวยงาม ศิลปะการทำตุ้มไข่มุก รวมทั้งศิลปะที่ใช้ในการประดับตกแต่งงานบุญผะเหวด ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมในลักษณะศิลปะสร้างสรรค์ และ 9) การถ่ายทอดวัฒนธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับบุญผะเหวด

2) รูปแบบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง 2 ส่วน คือ 1) วัฒนธรรมทางวัตถุ 7 ส่วน ได้แก่ สิ่งสร้างสรรค์ อุปกรณ์และเครื่องใช้ งานศิลปะ เทคโนโลยี ผลิตผลชุมชน สัตว์ และวิถีชุมชนนิยม 2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ โดยอัตลักษณ์ทาง

วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุในประเพณีบุญผะเหวดของชุมชนตำบลโนนรัง 4 ส่วน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ภาษา และศิลปะการแสดงที่เกี่ยวกับบุญผะเหวด

3) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพหุลักษณะ จากการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพหุลักษณะของชุมชนโนนรัง จำแนกออกเป็น 4 ส่วน 1) อัตลักษณ์วัฒนธรรมบุญผะเหวดเชิงคติธรรม การทำบุญผะเหวดเป็นวัฒนธรรมทางศีลธรรมที่สามารถนำไปปรับใช้เพื่อควบคุมพฤติกรรมเชิงจริยธรรม และทางจิตใจเพื่อให้มีฐานคิดเชิงคุณธรรม เช่น การบำเพ็ญบารมี ทาน ความเสียสละ และความอดทน เป็นต้น รวมทั้งทำให้เกิดการเรียนรู้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้วย 2) อัตลักษณ์วัฒนธรรมบุญผะเหวดเชิงวัตถุธรรม การทำบุญผะเหวดมีอัตลักษณ์ทางวัตถุธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบของบุญผะเหวดที่เกี่ยวกับวัตถุธรรม เช่น การถวายสิ่งของร่วมทำบุญ ศิลปกรรม วัฒนธรรมแบบสิ่งประดิษฐ์ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการประดิษฐ์ธงผะเหวด ผ้าผะเหวด กัณฑ์หลอน ดอกไม้เงิน แห่ข้าวพันก้อน และสรวัดญะที่ขั้วร้องในบุญผะเหวด เป็นต้น 3) อัตลักษณ์วัฒนธรรมบุญผะเหวดเชิงเนติธรรม การทำบุญผะเหวดจัดเป็นวัฒนธรรมที่เป็นขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ที่มีความสำคัญที่ต้องปฏิบัติทุกปี บุญผะเหวดเป็นระเบียบพิธีบุญเดือนสี่ในฮีตสิบสองแบบดั้งเดิมอีสาน มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดกระบวนการควบคุมพฤติกรรมเชิงจริยธรรม 4) อัตลักษณ์วัฒนธรรมบุญผะเหวดเชิงสัทธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมทางสังคม เป็นวัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์หรือมารยาทในสังคมหรือสมาชิกพึงปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม เช่น วัฒนธรรมกัณฑ์หลอนสามัคคี โดยจัดทำกัณฑ์หลอนในฐานะคุ้มแต่ละคุ้ม กัณฑ์หลอนที่ทำกันในฐานะหมู่เครือญาติ กัณฑ์หลอนที่ทำในฐานะครอบครัว ทำให้กัณฑ์หลอนเป็นเครื่องมือเชื่อมสามัคคีของคนในชุมชน และวัฒนธรรมการแต่งกาย เกิดชุมชนเอื้ออาทรที่มีความสามัคคี ความอบอุ่น ความเข้มแข็ง ความเป็นกันเองท่ามกลางความหลากหลาย รวมทั้งการผสมผสานความร่วมมือเชิงเครือข่ายด้วย

10. ข้อเสนอแนะ

10.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นควรนำผลการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนไปใช้เป็นนโยบายการเสริมสร้างและยกระดับประเพณีบุญผะเหวดให้เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 2) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในประเด็นเกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวดให้เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น
- 3) องค์การสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในประเด็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในรูปของการส่งเสริมประเพณีบุญผะเหวด

10.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ชุมชนตำบลโนนรังควรนำผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำบุญผะเหวดไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานประเพณีบุญผะเหวดแบบมีส่วนร่วมผ่านกลไกภายในและภายนอกชุมชน

2) ผู้นำชุมชน ควรนำผลการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเพณีบุญผะเหวดมาปรับใช้เพื่อบูรณาการกับแผนพัฒนาชุมชนทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

3) พระสงฆ์ ควรมีการปรับบทบาทการดำเนินงานในประเพณีบุญผะเหวด เพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น และจัดกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับบุญผะเหวดให้กับเยาวชนในชุมชน รวมทั้งจัดอบรมเทคนิคและวิธีการเทศน์ผะเหวดเพื่อพัฒนาทักษะให้กับพระสงฆ์ด้วย

10.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเพณีบุญผะเหวดโดยใช้กระบวนการประดิษฐ์สร้าง

2) ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมยกระดับสู่ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในเชิงพื้นที่

3) ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่าบุญผะเหวดสู่มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

4) ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการประเมินผลสัมฤทธิ์และการพัฒนาประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด

11. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชาตรี ศรีจันทร์. (2558). วิธีการสืบสานประเพณีบวชควายฮ้าง ชุมชนบ้านแมต ตำบลเชียงขวัญ อำเภอเชียง

ขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*. 4(4), 50-52.

นุจรินทร์ พลแสน. (2564). ทูงผะเหวดเทศน์มหาชาติ. รายงานการวิจัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

ประภาภรณ์ รัตน์. (2562). การสื่อสารเพื่อการสืบทอดและพัฒนากาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา

ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต*. 13(2), 158-159.

ปริญญญา บุตรอยู่. (2557). การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์ต่อการพัฒนาการ

ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- รังสิยา สัตนันท์. (2555). การศึกษาประเพณีบุญผะเหวดที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดร้อยเอ็ด. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด, (2566). *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2566*, จาก <https://roiet.prd.go.th/th/content/category/detail/id/233/iid/62543> .
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด.(2566). *ร้อยเอ็ดเปิดงานมหาดานาบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2566. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2566*, จาก <https://roiet.prd.go.th/th/content/category/detail/id/33/iid/163654>.
- สุภาลักษณ์ วิปราชญ์ และอุรารมย์ จันทมาลา. (2564). กระบวนการผลิตการแสดง แสง สี เสียง ตำนานพระเวสสันดรชาดก จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารพื้นถิ่นโขง ชี มูล*. 7(2), 98-99.

ภาษาอังกฤษ

- But-u P. (2014). Community Participation in Prachuap Khiri Khan Municipality for Sustainable Tourism Development. *Master of Business Administration*. Graduate School: Silpakorn University.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Thai Tripitaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Printing House, 1996.
- Phonsaen N. (2021). *Tung Pha Wet Thet Mahachat*. Research Report. Institute of Fine Arts.
- Public Relations Office of Roi Et Province. (2023). *Roi Et opens the Mahadana Barami Festival, the annual Bun Pha Wet Roi Et tradition, 2023*. Retrieved on October 5, 2023 from <https://roiet.prd.go.th/th/content/category/detail/id/33/iid/163654>.
- Ratano P. (2019). Communication for Continuing and Developing Sustainable Tourism: A Case Study of Bun Pha Wet Tradition in Roi Et Province. *Journal of Business Administration*. 13(2), 158-159.
- Roi Et Provincial Public Relations Office, (2023). *Bun Pha Wet Roi Et*. Retrieved October 5, 2023, from <https://roiet.prd.go.th/th/content/category/detail/id/233/iid/62543>.
- Satnan R. (2012). A Study of the Bun Pha Wet Tradition Appearing in Wall Paintings in Roi Et Province. *Master of Arts Thesis*. Graduate School: Silpakorn University.
- Srichan C. (2015). Methods for Continuing the Tradition of Buffalo Ordination in Ban Mad Community, Chiang Khwan Subdistrict, Chiang Khwan District Roi Et Province. *Interdisciplinary Research Journal: Graduate Studies*. 4(4), 50-52.
- Wiprach S., Chantamala U. (2021). The production process of the performance light color and sound of the legend of Phra Wessantara Jataka Roi Et Province. *Khong Chi Mun Local Journal*. Year 7(2), 98-99.

การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

Strengthening the Buddhist Health Network of the Roi Et Provincial Health Assembly

พลากร อนุพันธ์

Phlakon Anupan

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Roi-Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: korn.palakorn@hotmail.com

(Received: July 15, 2025/ Revised: July 15, 2025/ Accepted: August 20, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพการของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด รูปแบบการวิจัยคือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) พื้นที่การศึกษา ได้แก่ ชุมชนในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 35 รูป/คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย และแบบสังเกต เก็บรวบรวมข้อมูล เอกสารและข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า สภาพการของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินงานอย่างเข้มแข็งและมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน มีการส่งเสริมกิจกรรมสุขภาพวิถีพุทธที่หลากหลาย เช่น การอบรมปฏิบัติธรรม การทำสมาธิ และการส่งเสริมอาหารสุขภาพตามหลักพุทธศาสนา มีการผลักดันนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพวิถีพุทธ และส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธ การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย ขั้นตอนการก่อรูปเครือข่าย การจัดการระบบเครือข่าย การจัดทำบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การใช้ประโยชน์เครือข่าย และการประยุกต์ใช้หลักธรรมภavana 4 ในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่าย รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกทุกคนในเครือข่ายให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวางระบบเครือข่ายสุขภาพครอบคลุมการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิก การวางแผน และการประเมินผล การใช้ประโยชน์เครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการนำศักยภาพของเครือข่ายมาสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับชุมชน ส่วนการประยุกต์ใช้หลักธรรมภavana 4 คือการฝึกและประยุกต์ใช้สติ สมาธิ และปัญญา

คำสำคัญ: การเสริมสร้างเครือข่าย; สุขภาพวิถีพุทธ; สมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

Abstract

This research article aims as follows: 1) to study the status of the Buddhist health network of the Roi Et Provincial Health Assembly; 2) to develop the process of strengthening the Buddhist health network of the Roi Et Provincial Health Assembly; and 3) to present the model for strengthening the Buddhist health network of the Roi Et Provincial Health Assembly. The research design is qualitative research and action research. The study area is the community in Roi Et Province. The informants are 35 monks/people. The research instruments are interview forms, focus group discussion records, and observation forms. Data collection is done by collecting documents and field data. Content analysis is conducted.

The research results show that the status of the Buddhist health network of the Roi Et Provincial Health Assembly is strong and has participation from the government sector, civil society sector, and the public sector. It promotes various Buddhist health activities, such as meditation training, and promoting healthy food according to Buddhist principles. It promotes public policies related to Buddhist health and encourages the community to create a Buddhist community health charter. The development of the process of strengthening the Buddhist health network of the Roi Et Provincial Health Assembly consists of the steps of network formation and network management. The role arrangement of network members, network utilization, and application of the four principles of meditation in the development of network strengthening process. The model of strengthening the Buddhist health network of Roi Et Provincial Health Assembly is a process that focuses on developing the potential of all members in the network to work together effectively. The health network system layout covers the role determination of members, planning, and evaluation. The use of the Buddhist health network of Roi Et Provincial Health Assembly is the use of the network potential to create positive changes at the community level. The application of the four principles of meditation is the training and application of mindfulness, concentration, and wisdom.

Keywords: Network Strengthening; Buddhist Health; The Roi Et Provincial Health Assembly

1. บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทำให้บุคคลมีการดำเนินชีวิตที่เต็มไปด้วยความรีบเร่ง ตึงเครียด หรือแข่งขันเพื่อความอยู่รอดไม่มีกิจกรรมที่ผ่อนคลายปัญหาชีวิต ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย และจิตใจ ดังนั้นสุขภาพจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่บูรณาการอยู่ในการพัฒนาคนในสังคม ไม่ใช่เรื่องโรคร้ายไข้เจ็บอย่างเดียวแต่เป็น well-being คือการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข ทุกคนจึงจำเป็นต้องมีสุขภาพที่ดี สุขภาพเป็นภาวะแห่งความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณที่บุคคลรับรู้ได้ว่าตนมีความสุข ปราศจากความเครียดหรือแรงกดดันใดๆ (ประเวศ วะสี, 2544: 13-14) สุขภาพหมายความว่า ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมบูรณ์ (ราชกิจจานุเบกษา, 2550: 3) ดังนั้นสุขภาพหรือสุขภาวะจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่บูรณาการอยู่ในการพัฒนาคนและสังคมทั้งหมด (Health is integral in total human and social development) ไม่ใช่เป็นเรื่องโรคร้ายไข้เจ็บอย่างเดียว แต่เป็น well-being คือการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข จึงเป็นเรื่องของทุกคน สุขภาวะดีจึงเป็นแนวคิดใหม่ที่เราทุกคนควรมีสติที่จะอยู่ในสภาพแวดล้อม หรือระบบต่างๆ ที่เอื้อต่อสุขภาพ (พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, 2561: 1)

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 หมวด 5 ธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ ตามมาตรา 47 บัญญัติว่า ธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ ต้องสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้ (1) ปรัชญาและแนวคิดหลักของระบบสุขภาพ (2) คุณลักษณะที่พึงประสงค์และเป้าหมายของระบบสุขภาพ (3) การจัดให้มีหลักประกันและความคุ้มครองให้เกิดสุขภาพ (4) การสร้างเสริมสุขภาพ (5) การป้องกันและควบคุมโรคและปัจจัยที่คุกคามสุขภาพ (6) การบริการสาธารณสุขและการควบคุมคุณภาพ (7) การส่งเสริม สนับสนุน การใช้และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ (8) การคุ้มครองผู้บริโภค (9) การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสุขภาพ (10) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ (11) การผลิตและการพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุข (12) การเงินการคลังด้านสุขภาพ (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช), 2550: 24) หมวด 4 สมัชชาสุขภาพ มาตรา 40 การจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ หรือสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น หรือสนับสนุนให้ประชาชนรวมตัวกันเพื่อจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ หรือสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ คสช. กำหนด (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช), 2550: 21-22) กระบวนการพัฒนาสมัชชาสุขภาพมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนการประกาศใช้ พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ และอาจกล่าวได้ว่าสมัชชาสุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูประบบสุขภาพที่มีหน้าที่และบทบาทอย่างชัดในการเป็นเวทีสำหรับการอภิปรายเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล การมีส่วนร่วม และฉันทามติ สมัชชาสุขภาพ คือ การที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้อย่างสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายสาธารณะ โดยจัดให้มีการประชุมอย่างเป็นระบบและอย่างมีส่วนร่วม ในบางจังหวัดได้มีการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่ก่อนการประกาศใช้ พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ โดยประเด็นที่นำมาอภิปรายในสมัชชาสุขภาพระดับจังหวัด

ระยะแรก (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา) เป็นการรวบรวมข้อมูล ความเห็นและข้อเสนอแนะด้านนโยบาย ยุทธศาสตร์เพื่อเข้าสู่การพิจารณาการร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ ในช่วงเวลานั้น มีการศึกษารูปแบบสมัชชาสุขภาพระดับจังหวัด ใน 7 จังหวัด (พ.ศ. 2545) ได้แก่ สกลนคร กาฬสินธุ์ สตุล สงขลา ปราจีนบุรี นครปฐม และแม่ฮ่องสอน วิเคราะห์เชื่อมโยงกับสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พบว่า กระบวนการจัดมีความแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัด โดยมีความพยายามสร้างความเข้าใจร่วมกันในการเข้ามาแสดงความคิดเห็น และการสร้างพลังเพื่อสนับสนุนร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ ทั้งนี้รูปแบบบางอย่างของสมัชชาสุขภาพระดับจังหวัดได้ถูกมาแสดงในเวทีสมัชชาระดับชาติ (มูลนิธิเพื่อการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ, 2550: 19-20)

การจัดการกับปัญหาสุขภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่เป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้กลไกการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ มีการร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ และยังทำให้มีพลังต่อรองอำนาจต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น จึงนับได้ว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (กองสุศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพกระทรวงสาธารณสุข, 2556: 15) โดยความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องมีการดูแลสุขภาพที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินการในการดูแลสุขภาพ จำเป็นที่ทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคลหรือองค์กร ซึ่งการมีส่วนร่วมหรือการให้ความร่วมมือกันอย่างเป็นระบบ มีการทำงานที่ประสานสอดคล้องกันระหว่างบุคคลหรือระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องคือสิ่งที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือเครือข่าย เพราะมีผลทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเครือข่าย และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายที่ดีที่สุด

การดูแลสุขภาพของตนเอง หมายถึง การที่บุคคลปฏิบัติดูแลกิจกรรมด้าน สุขภาพของตนเอง เกี่ยวกับสุขภาพ การป้องกันโรค การวินิจฉัยและการรักษาโรค และการปฏิบัติต่อ ตนเองหลังได้รับการบริการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การรู้จักสร้างนิสัยที่ดีใน การสร้างเสริมสุขภาพหรือสุขภาวะ หรือดูแลสุขภาพของตนเองให้สมบูรณ์ แข็งแรง ทั้งกาย ใจ อารมณ์ และปราศจากโรคภัย นั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี เพราะถ้าคนเรามีวินัย มีความรู้เรื่องสุขภาวะก็จะ เป็นผลดีต่อทุกๆ ด้าน การพัฒนาสุขภาวะของตนเองนั้นต้องพัฒนาไปตามวัย อันได้แก่ วัยทารก วัย เด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ โดยจะมีการดูแลที่ต่างกันไปตามลักษณะของความเจริญเติบโต ของมนุษย์ และควรที่จะยึดหลักของความเป็นองค์รวม คือ กาย จิต สังคม และวิญญาณ (ปัญญา) (พระครูประกาศสิริธรรม (เกษม สุวณโณ), 2560: 25)

สุขภาวะทางพระพุทธศาสนาไม่ได้หมายเอาการมีร่างกายที่แข็งแรงเท่านั้น แต่เป็นการมองสุขภาพแบบองค์รวม ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ คือ องค์รวมแห่งระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย โดยมีองค์ประกอบทั้งหลายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เรียกว่า ภาวนา 4 ซึ่งมี

องค์ประกอบ ดังนี้คือ 1) กายภาวนา (การพัฒนากาย) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือการมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภายในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี โดยรู้จักอยู่ดีมีสุขอย่าง เกื้อกูลกัน กับธรรมชาติและปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติ มิให้เกิดโทษ แต่ให้เกื้อกูลกันและกัน 2) ศิลภาวนา (การพัฒนาศีล) การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม คือการมีความสัมพันธ์ที่ เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่ในวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม 3) จิตภาวนา (การพัฒนาจิต) คือการทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในทางคุณธรรม ความดีงาม และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข สมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต มีน้ำใจ เมตตากรุณา มีมุทิตา มีศรัทธา มีความเคารพ ซื่อสัตย์กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสภาพจิต คือมีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง ขยันหมั่นเพียร อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิเป็นต้น 4) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) คือการฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ ความคิดความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาอันบริสุทธิ ซึ่งมองดูเข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงปราศจากอคติ เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ บรรลุถึงความบริสุทธิ์ปลอดภัยพ้นจากกิเลสสิ้นเชิง มีจิตใจเป็นอิสระ สุขเกษมไร้ทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2549: 235-238)

สมัชชาสุขภาพจังหวัด มีภาระหน้าที่หลักในการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งการขับเคลื่อนจะสามารถพัฒนาอย่างเต็มประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หากสมัชชาสุขภาพจังหวัด มีศักยภาพที่จะดูแลและให้ความรู้แก่ชุมชน มีบทบาท มีพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธที่เข้มแข็ง โดยประสานงานเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนมิติสุขภาพร่วมกันทุกภาคส่วน นำไปสู่การมีสุขภาวะที่ดีของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด การดำเนินงานที่ผ่านมามีลักษณะการทำงานที่ยังไม่ได้ประสานงานกับองค์กรภาคีเครือข่ายที่ดูแลสุขภาพของคนจังหวัดร้อยเอ็ดมากนัก ซึ่งองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่ทำงานด้านนี้ ประกอบด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.), โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพสต.), โรงพยาบาลระดับอำเภอ, สาธารณสุขจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, หน่วยอบรมประจำตำบล, เครือข่ายพระสงฆ์, โครงการหมู่บ้านศีล 5, สมัชชาสุขภาพ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด, สมาคมแพทย์แผนไทย ซึ่งมีบทบาทในการขับเคลื่อนสุขภาวะ ส่งผลให้การปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด โดยศึกษาเกี่ยวกับสภาพการของเครือข่ายสุขภาพของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด จากนั้นพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพและนำไปสู่การเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด อย่างเป็นองค์ภาพ พัฒนาสุขภาวะทุกมิติ ทั้งทางด้าน กาย จิต สังคม ปัญญา อีกทั้งประยุกต์หลักภาวนา 4 มาใช้เป็นกลไกในการเสริมสร้างการทำงานเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อให้ได้รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัด ซึ่งมีปลายทาง คือ สังคมมีสุขภาวะที่ดีด้วยการประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อการมีสุขภาพที่ดีและยั่งยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นรูปแบบที่จะขยายไปยังจังหวัดอื่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพการของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.2 เพื่อพัฒนาระบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็นและกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัด เข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีการส่งเสริมสุขภาพ นโยบายสุขภาพ และแนวคิดสุขภาพวิถีพุทธตามหลักทฤษฎี 4 และแนวคิดการเสริมสร้างเครือข่าย

- 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์ (Inter view) และสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เครือข่ายพระสงฆ์, โครงการหมู่บ้านศีล 5, สมัชชาสุขภาพ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.), โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพสต.), โรงพยาบาลระดับอำเภอ, สาธารณสุขจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, หน่วยอบรมประจำตำบล, สมาคมแพทย์แผนไทย ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัด

- 3) การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ (การวิจัยเชิงปฏิบัติการ) จัดประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัด

3.2 พื้นที่การศึกษา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พื้นที่การศึกษา ได้แก่ ชุมชนในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด คณะผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกดังนี้ 1) เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ 2) เป็นพื้นที่ที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ โดยพระสงฆ์มีบทบาทในการร่วมพัฒนาชุมชนทั้งที่เป็นที่ปรึกษา ผู้นำ หรือผู้ร่วมพัฒนา

3.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเลือกกลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อใช้ในการศึกษาครั้งนี้ โดยเลือกเฉพาะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเรื่องสุขภาพและพระพุทธศาสนา ได้กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยเครือข่ายพระสงฆ์, โครงการหมู่บ้านศีล 5, สมัชชาสุขภาพ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.), โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพสต.), โรงพยาบาลระดับอำเภอ, สาธารณสุขจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, หน่วยอบรมประจำตำบล, สมาคมแพทย์แผนไทย ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัด ซึ่งเป็นการเลือกแบบเจาะจง รวมทั้งสิ้น 35 รูป/คน ดังนี้

เครือข่ายพระสงฆ์, โครงการหมู่บ้านศีล 5, สมัชชาสุขภาพ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.), โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพสต.), โรงพยาบาลระดับอำเภอ, สาธารณสุขจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, หน่วยอบรมประจำตำบล, สมาคมแพทย์แผนไทย ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัด

2) การสนทนากลุ่ม (Focus group)

เป็นบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านการส่งเสริมสุขภาพ โดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยกำหนดสัดส่วน (Quota Sampling) จำนวน 10 คน โดยพิจารณาเลือกจากผู้ที่มีคุณสมบัติคือ เป็นผู้มีผลงานด้านวิชาการ หรือมีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านการส่งเสริมสุขภาพ

3.4 เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สร้างขึ้นจากการศึกษาทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพ โดยที่ข้อคำถามได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา ดังต่อไปนี้

1) แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 35 รูป/คน โดยมีประเด็นคำถามการวิจัย ได้แก่

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธ

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัด

2) แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อวิเคราะห์ (1) สภาพการของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด (2) การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด (3) เสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

3) แบบบันทึกการสังเกต โดยสังเกตการณ์เรียนรู้ พฤติกรรมการทำกิจกรรมการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

4) การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ เพื่อประกอบการศึกษา (1) แนวปฏิบัติ/กิจกรรมกิจกรรมคำถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด (2) การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือการวิจัย

1) กำหนดเนื้อหาคำสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดตัวแปรการวิจัยและเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

2) ร่างแบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

3) นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

4) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำ

5) จัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลเอกสาร การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในส่วนของ การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียดใน การศึกษา ดังนี้

1.1) ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารและหลักฐานจากคัมภีร์ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย ตลอดจนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งภาษาไทยและอังกฤษเกี่ยวกับการ ส่งเสริมสุขภาพ ธรรมนูญสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พุทธศักราช 2566) นโยบายสุขภาพ แนวคิดสุขภาพวิถี พุทธตามหลักภavana 4 และแนวคิดการเสริมสร้างเครือข่าย

1.2) กำหนดเนื้อหาตามประเด็นการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

1.3) วิเคราะห์/สังเคราะห์การส่งเสริมสุขภาพและสุขภาพวิถีพุทธ

1.4) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการส่งเสริมสุขภาพและสุขภาพวิถีพุทธ

2) การวิจัยภาคสนาม เป็นขั้นตอนหลังจากการศึกษาทางเอกสารแล้ว โดยกระทำดังนี้คือ

2.1) สำรวจพื้นที่ที่มีนโยบายและกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

2.2) กำหนดพื้นที่ในการวิจัย

2.3) ขออนุญาตผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เพื่อติดต่อประสานงาน และชี้แจงรายละเอียดในการทำวิจัยแก่ผู้เกี่ยวข้องและขอสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และการจัดสนทนากลุ่ม

2.4) ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่ในการศึกษาวิจัย กำหนดวันเวลาในการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และติดต่อประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย

2.5) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง คือเดินทางไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.6) จัดสนทนากลุ่ม โดยบุคคลผู้ร่วมสนทนามีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่สนทนานั้น เพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นทางองค์ความรู้ของการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามรูปแบบของเครื่องมือการวิจัย คือใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) พร้อมการจำแนกประเด็นบูรณาการหลักธรรมที่ส่งเสริมการดูแลสุขภาพ เพื่อเสนอการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด นำเสนอผลสรุปการวิจัยและอภิปรายผลต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด” สรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

4.1 สภาพการของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

สภาพการของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมาชิกสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินงานอย่างเข้มแข็งและมีส่วนร่วมจากหลายทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน มีการส่งเสริมกิจกรรมสุขภาพวิถีพุทธที่หลากหลาย เช่น การอบรมปฏิบัติธรรม การทำสมาธิ และการส่งเสริมอาหารสุขภาพตามหลักพุทธศาสนา มีการผลักดันนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพวิถีพุทธ และส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธ เพื่อเป็นแนวทางในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน, การประสานงานภายในพื้นที่จากหน่วยงานมีการจัดพบปะทบทวนที่ การประสานงานภายในพื้นที่ของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสุขภาวะที่ดีให้กับชุมชน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การสื่อสารที่ชัดเจน และ

การประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ คือปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของเครือข่าย, การสร้างความตระหนักรู้ให้ประชาชนเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม แต่หากทำได้อย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของชุมชนและสังคม ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างความตระหนักรู้ ความน่าเชื่อถือของผู้สื่อสารผู้สื่อสารต้องมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ความชัดเจนของข้อมูล ข้อมูลที่สื่อสารต้องชัดเจน เข้าใจง่าย และเป็นประโยชน์ การมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม และการสนับสนุนจากภาครัฐต้องให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและนโยบาย, การกำหนดวิธีการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน สร้างความเข้าใจในเป้าหมายและประโยชน์ของเครือข่ายให้ทุกภาคส่วนเห็นพ้องต้องกัน การสื่อสารที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของประชาชน สื่อสารและประชาสัมพันธ์และการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้, งบประมาณในการขับเคลื่อนเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด ขึ้นอยู่กับขนาดและขอบเขตของกิจกรรมที่ดำเนินการ โดยครอบคลุมค่าใช้จ่ายในส่วนของการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การพัฒนาบุคลากร และการติดตามประเมินผล แหล่งที่มาของงบประมาณอาจมาจากงบประมาณรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เงินบริจาค หรือเงินสนับสนุนจาก องค์กรพัฒนาเอกชน การจัดทำงบประมาณที่ดีจะช่วยให้โครงการดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4.2 การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนการก่อรูปเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการบูรณาการที่มุ่งเน้นการสร้างสังคมสุขภาพที่แข็งแรงบนพื้นฐานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การวางแผน การจัดตั้งเครือข่าย การสร้างความรู้ความเข้าใจ การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผล เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดให้ดีขึ้น, การจัดการระบบเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทุกมิติ เพื่อให้เครือข่ายสามารถดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยเน้นการบูรณาการทรัพยากรและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างระบบการทำงานที่เป็นระบบ มีการติดตามประเมินผล และสามารถพัฒนาศักยภาพของบุคลากรได้อย่างต่อเนื่อง, การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเครือข่าย โดยการกำหนดบทบาทที่ชัดเจนให้กับสมาชิกแต่ละคน เพื่อให้ทุกคนมีความรับผิดชอบและสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานของเครือข่ายบรรลุเป้าหมายในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนได้อย่างยั่งยืน, การใช้ประโยชน์เครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการนำศักยภาพของเครือข่ายมาสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับชุมชน โดยเน้นการส่งเสริมสุขภาพตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผ่านความร่วมมือของทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสังคมสุขภาพที่เข้มแข็งและยั่งยืน, การประยุกต์ใช้หลักธรรมภavana 4 ในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด คือการนำหลักการฝึกอบรมจิตตามพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้

เพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในเครือข่ายให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญา ส่งผลให้สมาชิกมีความสามัคคีและสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธในชุมชนอย่างยั่งยืน

4.3 การเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกทุกคนในเครือข่ายให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธในชุมชนให้เกิดผลอย่างยั่งยืน โดยอาศัยกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างความร่วมมือ เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของในการกิจของเครือข่าย ผลลัพธ์ที่ได้คือ เครือข่ายที่เข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาสุขภาพในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ, รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกทุกคนในเครือข่ายให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธในชุมชนให้เกิดผลอย่างยั่งยืน โดยอาศัยกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างความร่วมมือ เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของในการกิจของเครือข่าย ผลลัพธ์ที่ได้คือ เครือข่ายที่เข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาสุขภาพในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ, การวางระบบเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการสร้างโครงสร้างและกลไกการทำงานที่เป็นระบบ เพื่อให้เครือข่ายสามารถดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยครอบคลุมการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิก การวางแผน และการประเมินผล เพื่อให้มั่นใจว่าเครือข่ายสามารถบรรลุเป้าหมายและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสุขภาพของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม, การใช้ประโยชน์เครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการนำศักยภาพของเครือข่ายมาสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับชุมชน โดยเน้นการส่งเสริมสุขภาพตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผ่านความร่วมมือของทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสังคมสุขภาพที่เข้มแข็งและยั่งยืน, การประยุกต์ใช้หลักธรรมภavana 4 ในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด คือการนำหลักการฝึกอบรมจิตตามพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในเครือข่ายให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญา ส่งผลให้สมาชิกมีความสามัคคีและสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธในชุมชนอย่างยั่งยืน

5. อภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด” มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังต่อไปนี้

5.1 สภาพการของเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ดการกำหนดวิธีการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน สร้างความเข้าใจในเป้าหมายและประโยชน์ของเครือข่ายให้ทุกภาคส่วนเห็นพ้องต้องกัน การสื่อสารที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของประชาชน

สื่อสารและประชาสัมพันธ์และการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของนิภาวรรณ เจริญลักษณ์ (2566) เรื่อง “การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาในการสร้างเสริมสุขภาพกลุ่มเปราะบางในชุมชน” พบว่า 1) ทุณศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพกลุ่มเปราะบางประกอบด้วยการบริหารแบบมีส่วนร่วมแบบ “บ้าน วัด โรงเรียน” โดยมีวัดบางช้างเหนือเป็นศูนย์กลางการประสานงานการมีกลุ่มจิตอาสาที่เข้มแข็งในชุมชน การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดี และกิจกรรมที่ต่อเนื่อง 2) การเสริมศักยภาพเครือข่ายจิตอาสาดูแลกลุ่มเปราะบางพบว่าความจำเป็นด้านการเสริมสร้างสุขภาพและการจัดการตนเองของกลุ่มเปราะบาง ครอบครัว และผู้เกี่ยวข้องในชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($t = 4.04$ S.D. = 0.09) องค์ความรู้ที่ค้นพบจากการวิจัยการพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาในการสร้างเสริมสุขภาพกลุ่มเปราะบางในชุมชนคือศักยภาพของชุมชนมีความสำคัญต่อการสร้างเสริมสุขภาพกลุ่มเปราะบางในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

5.2 การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด ขั้นตอนการก่อรูปเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นกระบวนการบูรณาการที่มุ่งเน้นการสร้างสังคมสุขภาพที่แข็งแกร่งบนพื้นฐานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การวางแผน การจัดตั้งเครือข่าย การสร้างความรู้ความเข้าใจ การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผล เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดให้ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของจันทร์นันทน์ เหล่าพินนา (2546) เรื่อง “ขบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาองค์กรชุมชนของอำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น” พบว่า ในการเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนที่ตื้นเขินจะต้องมี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากกันและกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะใช้วิธีการ ประชุมและเยี่ยมเยียนสมาชิกเพื่อให้กำลังใจซึ่งกันและกันจะทำให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และร่วมกันแก้ปัญหาอย่างทันที่ทั้งที่เป็นรูปธรรม ในการดำเนินงานของเครือข่ายองค์กร ชุมชนนั้นจะต้องมีการบริหารที่ดี กล่าวคือ 1) การดำเนินงานจะต้องมีการจัดทำแผน พร้อมกันจะต้องนำแผนไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน 2) มีการเชื่อมประสานให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความคล่องตัวมีผู้รับผิดชอบ หาแนวทางขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงาน 3) มีการควบคุมดูแลสมาชิกได้ทำอยู่ในกรอบกติกาที่วางร่วมกันไว้อย่างเคร่งครัด เพราะจะทำให้การดำเนินงานองค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

5.3 การเสนอรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด สมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการออกแบบกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพกาย จิต ปัญญา และสังคม โดยการส่งเสริมสุขภาพกายตัวแทนเครือข่ายสาธารณสุขได้ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารที่ถูกสุขอนามัย เป็นต้น การส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพปัญญา ได้ตัวแทนเครือข่ายพระสงฆ์เป็นผู้ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิต เช่น การทำสมาธิ การแผ่เมตตาต่อผู้อื่น การพิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายตามหลักไตรลักษณ์ เป็นต้น ส่วนการส่งเสริมสุขภาพสังคม ได้ประธานคณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นผู้ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการบำเพ็ญสาธารณะ

ประโยชน์ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้นำชุมชนเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมโครงการ ดังนั้นรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ดจึงเป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมทุกชั้นตอนเริ่มตั้งแต่ประชุมวางแผนงานจนถึงประเมินและสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละปี สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรถพล ศรีประภา (2559) เรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อน ธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชน ตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ” พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชน เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกันของทุนทางสังคมที่มีอยู่ใน ตำบลโคกกวาง ในการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาของตำบลมีความเข้าใจตรงกันที่จะแก้ไขปัญหาของตำบลโคกกวางเป็นแบบองค์รวม มองจุดอ่อนที่เป็นปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องร่วมกันแก้ไข โดยมีการคืนข้อมูลทางด้านสุขภาพให้กับกลุ่ม ชุมชน เป็นการสะท้อนและกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการรับรู้ปัญหาทางด้านสุขภาพที่ตนเองได้มองข้าม เกิดการตระหนักที่จะช่วยกันหาทางแก้ไข ร่วมวางแผนดำเนินการและนำไปปฏิบัติ เพื่อให้คนในตำบลมีสุขภาพที่ดีตามกรอบและแนวทางที่ธรรมนูญสุขภาพตำบลเฉพาะพื้นที่ใน ประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชนตำบลโคกกวาง

6. องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยส่งผลให้ได้องค์ความรู้จากข้อคิดเห็นในการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของ สมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชา สุขภาพนั้น ครอบคลุมหลายด้าน โดยเป็นการผสมผสานระหว่างหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนากับองค์ ความรู้ด้านสุขภาพสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม ทั้งทางกาย ทางจิตใจ และทางสังคม แสดงเป็น แผนภาพ ดังนี้

องค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

- 1) การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักธรรมภาวนา 4 ในการดูแล สุขภาพ
- 2) การทำสมาธิและการเจริญสติ เพื่อลดความเครียดและส่งเสริมสุขภาพจิต
- 3) การดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรและอาหารตามหลักพุทธศาสนา
- 4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพ

องค์ความรู้ด้านการสร้างธรรมนูญสุขภาพชุมชน

- 1) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการดูแลสุขภาพของตนเอง
- 2) การสร้างกติกาและข้อตกลงร่วมกันในการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน
- 3) การใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ

องค์ความรู้ด้านการประสานงานและสร้างเครือข่าย

- 1) การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน
- 2) การสร้างกลไกการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำงานร่วมกัน
- 3) การขับเคลื่อนกองทุนหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่

องค์ความรู้ด้านการผลักดันนโยบายสาธารณะ

- 1) การสร้างความตระหนักและความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพวิถีพุทธในระดับนโยบาย
- 2) การผลักดันให้มีการบรรจุสุขภาพวิถีพุทธไว้ในแผนพัฒนาสุขภาพระดับจังหวัดและระดับชาติ
- 3) การติดตามการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

7. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด หรือเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ควรได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการประจำปีเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2) สมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ดควรให้ความรู้คนที่มาสร้างเครือข่าย มีการสนับสนุนกิจกรรม เปิดโอกาสให้ประชาชนติดตามประเมินผล
- 3) คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดควรได้กำหนดนโยบายการส่งเสริมสุขภาพ (พันธกิจด้านสาธารณสุขสงเคราะห์) โดยให้พระสงฆ์ร่วมกับสาธารณสุขจังหวัดมีบทบาทสำคัญในการอบรมให้ความรู้การดูแลสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

- 1) เครือข่ายสุขภาพปัจจุบันของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นเครือข่ายกระแสหลัก ควรได้กำหนดเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธโดยเฉพาะ และขับเคลื่อนทั้งระดับตำบลและอำเภอ

2) พระสงฆ์ควรสร้างเครือข่ายด้านสุขภาพกับองค์กรรัฐและเอกชนที่หลากหลาย เช่น หน่วยงานในสังกัดสาธารณสุข ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น ทั้งในระดับจังหวัดและภาค

7.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

- 1) การเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธของสมัชชาสุขภาพในภาคอีสาน
- 2) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายของสมัชชาสุขภาพจังหวัดร้อยเอ็ด

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองสุศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพกระทรวงสาธารณสุข. (2556). *คู่มือ อสม. นักจัดการสุขภาพชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- จันทร์นันทน์ เหล่าพินนา. (2546). ขบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาองค์กรชุมชนของอำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น. *ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นิภารัตน เจริญลักษณ์. (2566). การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาในการสร้างเสริมสุขภาพกลุ่มเปราะบางในชุมชน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 11(3), 849-861.
- ประเวศ วะสี. (2544). *กระบวนการทางปัญญา*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ. (2561). การขับเคลื่อนระบบสุขภาพ โดยใช้ธรรมนูญสุขภาพชุมชนวิถีพุทธตำบลหนองตาไก้ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด. *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูประกาศสิริธรรม (เกษม สุวณฺโณ). (2560). การศึกษาสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตชุมชนท่าอิฐ วัดแสงสิริธรรม ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. *หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2549). *สุขภาพองค์รวมแนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987) จำกัด.
- มูลนิธิเพื่อการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ. (2550). *การประเมินการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ระหว่างปี พ.ศ.2550-2554*. กรุงเทพมหานคร: คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ราชกิจจานุเบกษา. (2550). *พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550*. เล่มที่ 124 ตอนที่ 16ก., 16 มีนาคม 2550, หน้า 3.

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช). (2550). *พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550*. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช).

อรรถพล ศรีประภา. (2559). กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่ ในประเด็นการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกายในชุมชน ตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ. *รายงานการวิจัย. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลโคกกวาง อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ*.

ภาษาอังกฤษ

Charoenlak N. (2023). Research and development of volunteer networks for health promotion of vulnerable groups in the community. *Journal of Peace Studies Review, MCU*. 11(3), 849-861.

Foundation for Health Technology Assessment and Policy. (2007). *Evaluation of Public Health Policy Development under the Operation of the National Health Commission during 2007-2011*. Bangkok: Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital Mahidol University. Faculty of Social Sciences: Mahidol University.

Health Education Division. Department of Health Service Support Ministry of Public Health. (2013). *Community Health Volunteer Handbook*. Bangkok: Health Systems Research Institute.

Laophanna C. (2003). The process of creating a community organization development network in Waeng Yai District Khon Kaen Province. *Master's thesis*. National Institute of Development Administration.

National Health Commission Office (NHCO). (2007). *National Health Act 2007*. Nonthaburi: National Health Commission Office (NHCO).

Phra Sophon Phatthanabandit et al. (2018). Driving the health system using the community health charter Buddhist way Nong Takai Subdistrict Pho Chai District Roi Et Province. *Research report*. Buddhist Research Institute. Mahachulalongkorn rajavidyalaya University.

- Phra Khru Prabhakara Siritham (Kasem Suwanno). (2017). A Study of the Health Status of the Elderly in the Tha It Community, Wat Saeng Siritham, Tha It Sub-district, Pak Kret District, Nonthaburi Province. *Master of Buddhist Studies Program. Major in Buddhism*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Phromkunaphon (P. A. Payutto). (2006). *Holistic Health in Buddhist Approach*. 12th ed. Bangkok: Aksorn Samphan Printing Company Limited (1987).
- Royal Gazette. (2007). *National Health Act 2007*. Volume 124, Part 16K., 16 March 2007, page 3.
- Atthaphon Sriphrapha. (2016). The process of driving the local health charter on the issue of promoting health through exercise in the community Kok Kwang Subdistrict Bung Kla District Bueng Kan Province. *Research report*. Kok Kwang Subdistrict Health Promotion Hospital. Bung Kla District. Bueng Kan Province.
- Wasi P. (2001). *Intellectual process*. Bangkok: Sodsri-Srisawat Foundation and Office of the National Education Commission.

การส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษาวัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด

Promoting Analytical Thinking Skills and Morality in the

Buddhist School General Education Department

Burapha Phiram Temple Roi Et Province

พระไพบุลย์ ปภสฺสโร (ทักษิณ)

Phra Paiboon Phabhassaro (Thakkhinai)

พระครูวาปีจันทคุณ

Pharkhru Vapeechanthakhun

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

Phaitoon Suanmafai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Roi-Et Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya

Email: Assajeree2@hotmail.com

(Received: July 15, 2025/ Revisec: July 15, 2025/ Accepted: August 20,2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม 2) เพื่อศึกษาการส่งเสริมพัฒนาการองค์ความรู้ในการคิดวิเคราะห์และจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม โดยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น 30 รูป/คน แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยพรรณนาวิธี

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ทางธรรมและทางโลกที่ช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลและมีจริยธรรม การเรียนการสอนควรเชื่อมโยงเนื้อหาทางธรรมะกับวิชาการทั่วไป เพื่อให้นักเรียนได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับการดำรงชีวิต และสามารถวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ผ่านมุมมองทางพุทธศาสนา นักเรียนควรได้รับการฝึกการตั้งคำถาม การวิเคราะห์เนื้อหา และการมองหลายแง่มุม โดยการสอนให้คิดอย่างมีเหตุผลและไม่เชื่อข้อมูลต่างๆ โดยไม่มีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนที่ดี: ส่งเสริมการสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบ เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษา เช่น การเรียนรู้เรื่องความซื่อสัตย์ การเคารพผู้อื่น การทำงานหนัก และการรับผิดชอบต่อหน้าที่ สร้างความเข้าใจและความตระหนักในเรื่องคุณธรรม เช่น การประกวดโครงการที่เกี่ยวข้องกับการบริการสังคม การอบรม

เชิงปฏิบัติการ และกิจกรรมที่ส่งเสริมความรับผิดชอบ โดยใช้กิจกรรมที่ให้ประสบการณ์ตรง เช่น การทำโครงการบริการสังคม การเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบและผลกระทบของการกระทำของตน

คำสำคัญ: แนวทางการส่งเสริม; คุณธรรมจริยธรรม; โรงเรียนพระปริยัติธรรม

Abstract

This research aimed to study the learning behavior and promotion of morality and ethics at the Burapha Phiram Temple General Education School, and to study the promotion of knowledge development in analytical thinking and ethics of students at the Burapha Phiram Temple General Education School by interviewing 30 key informants and presenting the results of the research in a descriptive manner.

The research results found that The approach to promoting analytical thinking skills of students in Buddhist schools is a combination of learning about Dhamma and worldly matters that help students be able to think analytically and make decisions with reason and ethics. Teaching should link Dhamma content with general academic subjects so that students can see the relationship between Dhamma and life and be able to analyze various problems through a Buddhist perspective. Students should be trained in asking questions, analyzing content, and looking at multiple perspectives by teaching them to think rationally and not believe information without careful consideration.

Guidelines for promoting morality and ethics include: Creating a good school culture: Promote the creation of an atmosphere that supports the performance of duties and responsibilities. Regarding morality and ethics in the curriculum, such as learning about honesty, respect for others, hard work, and responsibility for duties. Create understanding and awareness of morality, such as project competitions related to community service, workshops, and activities that promote responsibility. Use activities that provide direct experiences, such as community service projects, leadership in various activities, so that students learn about responsibility and the consequences of their actions. The knowledge gained from the research shows that promoting analytical thinking skills of students in Buddhist schools should be a combination of religious and academic learning so that students can analyze various problems with a Buddhist perspective. Teaching should emphasize asking questions, analyzing content, and thinking logically, without believing information without verification, including creating a good school culture, promoting performance of duties and responsibilities, organizing activities

that emphasize morality, such as social service project competitions, workshops, and activities that provide direct experience in responsibility, allowing students to practice and apply morality in real life.

Keywords: promotion guidelines; morality; Buddhist schools

1. บทนำ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาที่วัดโดยพระสงฆ์ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับวิชาสามัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ โดยโรงเรียนมีสถานภาพเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 จัดเป็นโรงเรียนในระบบเช่นเดียวกับ รูปแบบโรงเรียนของรัฐและเอกชนทั่วไป ซึ่งคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ได้ออกประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553 กำหนดให้มีการบริหารจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนด ด้วยเหตุนี้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงนับเป็นสถานศึกษาแห่งสถาบันพระพุทธศาสนาภายใต้การกำกับดูแลของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดย เป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและนักเรียนที่ด้อยโอกาสและยากจนจำนวนมากในพื้นที่ต่างๆ ที่ไม่สามารถหรือไม่มีโอกาสได้ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไปได้ นอกจากนี้ยังเป็นสถานศึกษาที่มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาเป็นเอกลักษณ์และมีวัตถุประสงค์พิเศษ กล่าวคือ เป็นโรงเรียนเฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างศาสนทายาทที่ดี เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมเป็นพุทธศาสนทายาทที่เปี่ยมปัญญาพุทธธรรม ประพฤติปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ มีหลักพุทธธรรมนำชีวิตอันเป็น คุณลักษณะปริยัติสามัญที่พึงประสงค์ และสามารถทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในเชิงบูรณาการวิชาการทั้งทางธรรมและทางโลกได้อย่างดีมีวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันอีกด้วย (ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ วัดบูรพาภิราม สังกัดสำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 10 เป็นโรงเรียนขนาดกลาง จัดการศึกษาแก่พระภิกษุ-สามเณร เพื่อส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เรียน ในส่วนของการศึกษาพระพุทธศาสนานักเรียนนอกจากได้เรียนหลักสูตร รกลุ่มสาระสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมแล้วยังได้ศึกษารายวิชาที่เป็นหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและบาลี เพื่อปลูกฝังทักษะในการคิดวิเคราะห์และความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและสร้างอัตลักษณ์การเป็นผู้มีศีลธรรมจริยธรรม อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของบรรพชิต กิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนาเป็นการได้ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่ผู้เรียน ซึ่งมีทั้งกิจกรรมโดยตรงและโดยอ้อม เมื่อจบการศึกษาแล้วโดยมากจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด และมหาวิทยาลัยของรัฐทั้งในจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดใกล้เคียง เป็นสถานศึกษาผลิตนักเรียนที่มีอัตลักษณ์การมีความรู้คู่คุณธรรม

ปัจจุบันการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนส่วนมากทำได้โดยการสอดแทรกในรายวิชาต่างๆ ทุกครั้งที่จัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ซึ่งมีการสอดแทรกในทุกกิจกรรมที่สถานศึกษาได้จัดให้นักเรียน เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมเดินแถวกลับบ้าน กิจกรรมไหว้ครูกิจกรรมกีฬา เป็นต้น ส่วนการส่งเสริม

โดยตรงนั้นก็มีในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรมโดยตรงตามหลักสูตรกำหนด แต่การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนนั้นเชื่อว่าดำเนินไปด้วยดี บางครั้งอาจพบปัญหาหลายประการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพื้นฐาน การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา หรือผู้ปกครองของนักเรียนมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลมาเป็นเวลานานจึง ส่งผลโดยตรงกับคุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวนักเรียน บางคนมีพฤติกรรมก้าวร้าว บางคนมีพฤติกรรมลัก ขโมย บางคนมีพฤติกรรมรังแกผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ย่อมเป็นแรงกระตุ้นให้สถานศึกษาต้องหา ทางแก้ไข ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิดวิเคราะห์และคุณธรรม นำความรู้ นอกจากครูผู้สอนได้ตระหนักในการปรับการเรียนการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้แล้ว ครูผู้สอนควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้มีการสอนแทรกคุณธรรมในการจัดการเรียนการสอนทุก กลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน จัดระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน จัดประกวดสื่อนวัตกรรมด้านคุณธรรม ยกย่อง เชิดชูผู้มีคุณธรรมจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมตามความเหมาะสมในบริบท ของสถานศึกษา (พระณัฏฐพงศ์ โนนายะ, 2561)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาทักษะการคิดวิเคราะห์และการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ วัดบูรพาภิราม ในประเด็นการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา และการส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัด ร้อยเอ็ด

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพพฤติกรรมการเรียนรู้อะไรส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม

2.2 เพื่อศึกษาการส่งเสริมพัฒนาการองค์ความรู้เกี่ยวกับทักษะการคิดวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้และทักษะเป็นการวิจัยการคิดวิเคราะห์และคุณธรรม (Documentary Research) มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาคำสอนเกี่ยวกับทักษะการคิดวิเคราะห์ แนวคิดคุณธรรม และจริยธรรม การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา และการส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรม จากเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ เว็บไซต์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษา ได้แก่ บุคลากรและนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. ผู้บริหาร	3 รูป/คน
2. ครู	5 รูป/คน
3. เจ้าหน้าที่	5 รูป/คน
4. นักเรียน	17 รูป

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 30 รูปคน

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 แนวทางการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม

แนวทางการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ด้านสติปัญญา เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ทางศาสนาและโลกียวิสัยได้อย่างลึกซึ้งและมีเหตุผล แนวทางในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ด้านสติปัญญาอาจประกอบไปด้วย การสอนแบบกระตุ้นการคิด ใช้วิธีการสอนที่ไม่เพียงแต่การบอกข้อมูล แต่กระตุ้นให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถาม และหาคำตอบด้วยตนเอง เช่น การอภิปราย การโต้วาที หรือการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ที่เชื่อมโยงความรู้ทางธรรมะกับความรู้ทางโลกียวิสัย เช่น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเปรียบเทียบกับแนวคิดทางจิตวิทยาหรือปรัชญา ทำให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ จะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ทำให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ อาจารย์หรือผู้รู้สามารถช่วยแนะนำแนวทางการคิดและการตัดสินใจที่ถูกต้องตามหลักธรรม เพื่อให้นักเรียนมีแนวทางในการคิดวิเคราะห์ที่ถูกต้องและเหมาะสม การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ด้านสติปัญญาของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมจึงเป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ทางธรรมและทางโลกที่ช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลและมีจริยธรรม แนวทางการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม มีแนวทาง ดังนี้

การบูรณาการความรู้ทางธรรมะกับวิชาสามัญ การเรียนการสอนควรเชื่อมโยงเนื้อหาทางธรรมะกับวิชาการทั่วไป เพื่อให้นักเรียนได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับการดำรงชีวิต และสามารถวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ผ่านมุมมองทางพุทธศาสนา การฝึกการคิดแบบวิพากษ์ นักเรียนควรได้รับการฝึกการตั้งคำถาม การวิเคราะห์เนื้อหา และการมองหลายแง่มุม โดยการสอนให้คิดอย่างมีเหตุผลและไม่เชื่อข้อมูลต่างๆ โดยไม่มีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ: การจัดกิจกรรมกลุ่มหรือโครงการที่ต้องใช้การวิเคราะห์

และการแก้ปัญหาาร่วมกันจะช่วยให้ให้นักเรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ในบริบทของการทำงานร่วมกับผู้อื่น การใช้เหตุการณ์ในชีวิตจริงหรือกรณีศึกษาต่างๆ มาให้นักเรียนวิเคราะห์สถานการณ์และเสนอแนวทางการแก้ไข ปัญหาเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ การออกแบบการประเมินผลที่เน้นการวิเคราะห์ การเปรียบเทียบ และการสังเคราะห์ข้อมูล เช่น ข้อสอบที่ใช้คำถามเปิด หรือการเขียนเรียงความ ซึ่งนักเรียนต้องใช้การคิดวิเคราะห์ในการตอบคำถาม การกระตุ้นให้นักเรียนอ่านหนังสือที่หลากหลายและการเขียนบทความเชิงวิเคราะห์เป็นประจำจะช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเสริมการเรียนรู้ เช่น การใช้สื่อการสอนออนไลน์ วิดีโอที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่เรียน หรือโปรแกรมต่างๆ ที่ช่วยกระตุ้นการคิดวิเคราะห์แนวทางเหล่านี้จะช่วยให้นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม มีทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ดีขึ้น และสามารถประยุกต์ใช้ในการศึกษาและชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ.

4.2 แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด

แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้านหน้าที่และความรับผิดชอบในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม สามารถทำได้หลายวิธี นี่คือนแนวทางที่อาจเป็นประโยชน์ ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนที่ดี: ส่งเสริมการสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบ เช่น การจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างความร่วมมือ การฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะการเป็นผู้นำและการทำงานเป็นทีม การสอนคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษา: รวมเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษา เช่น การเรียนรู้เรื่องความซื่อสัตย์ การเคารพผู้อื่น การทำงานหนัก และการรับผิดชอบต่อหน้าที่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม: จัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจและความตระหนักในเรื่องคุณธรรม เช่น การประกวดโครงการที่เกี่ยวข้องกับการบริการสังคม การอบรมเชิงปฏิบัติการ และกิจกรรมที่ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อการสร้างแบบอย่างที่ดี: ให้ครูและบุคลากรในโรงเรียนเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม การที่ครูแสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบต่อช่วยกระตุ้นให้นักเรียนปฏิบัติตามการสนับสนุนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง: ใช้กิจกรรมที่ให้ประสบการณ์ตรง เช่น การทำโครงการบริการสังคม การเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบต่อผลกระทบของการกระทำของตน การประเมินและติดตามผล: การประเมินความก้าวหน้าในการพัฒนาเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การจัดทำรายงานการประเมินผล การรวบรวมความคิดเห็นจากนักเรียนและครู เพื่อปรับปรุงกลยุทธ์และกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพ แนวทางเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักเรียนในด้านต่างๆ ในแนวทางการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด ในทุก ๆ ด้าน นั้น ให้นักเรียนปฏิบัติตน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักศีล คือไม่เบียดเบียน และไม่ทำร้ายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เช่น ในด้านกตัญญูทเวที ตอบแทนคุณผู้มีพระคุณโดยไม่ไปเบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ในด้าน ความมีระเบียบวินัยก็ไม่ไปก่อความเดือดร้อนความวุ่นวายให้กับผู้อื่น ในด้านความสามัคคี ก็สามัคคีกันทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และด้านหน้าที่ความรับผิดชอบต่อทำหน้าที่และความ

รับผิดชอบของตน โดยไม่ไปเอาไรต์เอาเปรียบใครเป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของนักเรียนและทำให้นักเรียนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การประยุกต์ใช้ในบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ได้แก่ การปรับหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และคุณธรรมจริยธรรม การจัดอบรมให้กับครูเพื่อให้สามารถใช้กลยุทธ์และวิธีการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครองในการสนับสนุนการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน การวิจัยนี้สามารถนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการศึกษาและการฝึกอบรมที่ช่วยให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามารถสร้างผู้เรียนที่มีทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ดีและมีคุณธรรมจริยธรรมที่แข็งแกร่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 หลักธรรมที่ใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน จากการศึกษาวิจัยพบว่า หลักธรรมที่ใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักศีล 5 เพราะเป็นหลักจริยธรรม ขั้นพื้นฐาน และเป็นหลักความประพฤติที่ดีงามของเยาวชน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามดำรงตนอยู่ในความดี สามารถควบคุมตนเอง ปรับตนเอง และมีความปรารถนาดีต่อกัน ศีลห้าจึงเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ เยาวชนพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาเกรียงศักดิ์ กิตติขโย (ไชยสมศรี) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักศีล 5 ที่มีผลกระทบต่อกระบวนการควบคุมทางสังคม” จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบพรรณนา ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า หลักคำสอนศีล 5 เป็นหลักคุณธรรมเชิงห้ามปรามอันเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม กระบวนการควบคุมทางสังคมทั้งหมด ล้วนมีจุดมุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานต่าง ๆ ของสังคม เช่น กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและจารีตประเพณี หลักศีล 5 ที่มีผลกระทบต่อกระบวนการควบคุม ปรากฏออกมาโดยการใช้มาตรการต่าง ๆ ควบคุมพฤติกรรมของบุคคล การใช้มาตรการควบคุมทางสังคมดังกล่าว มุ่งก่อให้เกิดการควบคุมบุคคลสองประเภทคือ (1) การควบคุมภายใน ซึ่งหมายถึงการปลูกฝังคุณธรรมในตัวบุคคลให้มีhiriโอตตปะหรือมีโนธรรมต้องการทำความดี ละเว้นการทำความชั่ว ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีของตนเองซึ่งเป็นหลักของความจริง และ (2) การควบคุมภายนอก ซึ่งเป็นการให้รางวัลจูงใจให้คนทำความดีและการลงโทษเพื่อชดเชยให้บุคคลละเว้นการทำความผิด ตามหลักเกณฑ์ความถูกต้องและเป็นธรรม ก่อให้เกิดความมีระเบียบวินัยในสังคม

หลักธรรมที่ใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 จากการศึกษาวิจัยพบว่า เพื่อให้เยาวชน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเสียสละส่วนตนทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม มีวาจาที่สุภาพ น้ำเสียงที่ไพเราะน่าฟัง พร้อมทั้งจะเป็นจิตอาสาเพื่อพัฒนาสังคม และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอทำให้เยาวชนสามารถปรับตัวกับผู้อื่นได้ ทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุขซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โพธิสาโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก) สรุปความได้ว่า หลักปัญญาได้ประยุกต์สอนให้เยาวชนเป็นคนรู้จักเหตุและผล สิ่งควรไม่ควรทำ สอน

ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ใช้upayaวิธีในการสอบถามกระตุ้นปัญญา สอนให้รู้คุณค่าปัญญา เล่านิทานหรือเหตุการณ์ให้เกิดปัญญา สอนโดยใช้สื่อทางประเพณีท้องถิ่น และสอนโดยการสาธิตให้เยาวชนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเกิดปัญญาจริง ส่วนวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน คือ สอนให้เยาวชนมีเมตตาด้วยการเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝังค่านิยมในการทำงาน ส่งเสริมอาชีพและเทคโนโลยี ส่งเสริมงานอดิเรก และกิจกรรมที่ดึงดูดเยาวชน ผลสัมฤทธิ์ในการประยุกต์หลักพุทธธรรมมี 3 ด้าน ทำให้เยาวชนมีความดี มีความสุข และมีความเก่งหรือความสามารถในการดำรงชีวิต การสงเคราะห์เยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 คือ (1) การให้ทาน คือ ให้ปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อการศึกษารวมทั้งของเยาวชน และการให้ความรู้เป็นทาน ที่เรียกว่า ธรรมทาน (2) การให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน (3) การนำเยาวชนร่วมบำเพ็ญประโยชน์ในโครงการและกิจกรรมหลายอย่าง (4) การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน

หลักธรรมที่ใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนตามหลักอิทธิบาท 4 จากการศึกษาวิจัยพบว่า หลักอิทธิบาท 4 มีความสำคัญยิ่ง เพราะถ้าเยาวชนทำตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่จะช่วยนำพาผู้ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในกิจการงานต่าง ๆ เช่น เมื่อเป็นนักเรียนก็ต้องหมั่นเข้าเรียน ตั้งใจเรียน อยู่สม่ำเสมอ ไม่ถ้อยถอย หมั่นใคร่ครวญในวิชาเรียนว่าตนนั้นบกพร่องที่ตรงไหน แล้วปรับปรุงแก้ไข การเรียนนั้นก็จะประสบผลสำเร็จดังใจมุ่งหมาย เมื่อฝึกฝนอยู่เป็นประจำก็จะประสบผลสำเร็จในการเรียน การทำงาน และในทุก ๆ ด้านซึ่งสอดคล้องกับ สติธ รัชปตย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคุุฬาส์” ผลการศึกษาพบว่าความเข้าใจในองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 อันประกอบไปด้วยฉันทะ คือ ความพึงพอใจ วิริยะคือความเพียร จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ วิกัมสา คือ ความไตร่ตรองโดยนักศึกษาส่วนใหญ่มีความเข้าใจความหมายที่ถูกต้อง ตรงกันด้านวิธีปฏิบัตินั้นพบว่า นักศึกษาคุุฬาส์ส่วนใหญ่ได้ให้ทัศนคติที่คล้ายคลึงกันว่า ในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นแล้วเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ ประสบผลสำเร็จในสิ่งที่ทำต้องเริ่มที่ฉันทะให้เกิดขึ้นในใจก่อน เพื่อรักษอบที่จะทำสิ่งนั้นจากนั้น จึงต้องใช้วิริยะใช้ความพยายามสุดความสามารถ และต้องอาศัยจิตตะคือการเอาใจจดจ่อต่อสิ่งที่ตนทำหากเกิดปัญหาอุปสรรคก็ใช้วิกัมสาคือการไตร่ตรองหาเหตุผล พยายามแก้ไขปัญหาก็จะประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุด

5.2 แนวทางในการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม แนวทางในการส่งเสริมพัฒนาการองค์ความรู้ในการคิดวิเคราะห์และจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิรามจากการศึกษาวิจัย พบว่า มี 4 ด้าน คือ

1) แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมด้านกตัญญูกตเวที จัดกิจกรรมที่เป็นแนวทางให้เยาวชนมีความรู้สำนึกในผู้มีพระคุณ (กตัญญู) ได้แก่ กิจกรรมเทียนแด่แม่ เป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนสำนึกในบุญคุณแก่ผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณบิดามารดา และคุณครูอาจารย์ และกิจกรรมผ้าป่ากิเลสเป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนวางแนวทางในการตอบแทนคุณต่อผู้มีพระคุณ (กตเวที) เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ โรงเรียน เพื่อน สังคม ประเทศชาติ และศาสนาที่ตนนับถือซึ่งสอดคล้องกับ อรุณวรรณ บุญเทียบพิพัฒน์พร ได้

ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธทวาทนา: กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการอบรมของค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ และเพื่อศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตของเยาวชนด้วยพุทธทวาทนา ที่เข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรม ค่ายวัดอุโมงค์พบว่า หลังจากผ่านการอบรมทำให้นักเรียนเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักพุทธทวาทนาได้มาก ด้านกายภาวนานักเรียนได้ฝึกฝนตนเอง การเจริญภาวนาในอิริยาบถต่าง ๆ ได้มากด้านศีลภาวนานักเรียนได้ฝึกควบคุมตนเอง ให้อยู่ในกฎกติกาควบคุม สรรวมอินทรีย์ทั้ง 5 ได้มากด้านจิตภาวนาได้ฝึกฝนตนเองในการทำสมาธิได้มากที่สุด ด้านปัญญาภาวนามีความเข้าใจในการฟังธรรมบรรยายได้มาก มองเห็นโทษของอบายมุขได้มองเห็นคุณค่าของการเป็นลูกที่ดี

2) แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมด้านความมีระเบียบวินัย เน้นย้ำให้เยาวชนมีความตรงต่อเวลาเป็นส่วนหนึ่งของความมีระเบียบวินัย และมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ฝึกให้เยาวชนมีระเบียบวินัย เช่น กิจกรรมรับประทานอาหาร ฝึกให้เยาวชนเข้าแถวให้เป็นระเบียบ การจัดแถว จัดงานในการรับประทานอาหาร รวมถึงรับประทานอาหารด้วยความระมัดระวังไม่ส่งเสียงดังไม่คุยกันขนาดรับประทานอาหาร ไม่ทานอาหารหก เหยี่ยราดไปทั่ว ไม่รับประทานอาหารทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ต้องรับประทานอาหารให้หมด เห็นคุณค่าของอาหาร หลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ก็รองานกว่าเยาวชนทั้งหมดจะรับประทานอาหารเสร็จพร้อมกัน แล้วเข้าแถวเพื่อไปล้างจาน โดยการจัดแถวให้เรียบร้อย ถ้ายังไม่เรียบร้อยก็จะยังไม่ได้ล้างจาน เพราะถ้าล้างจานช้า เวลาพักของเยาวชนก็จะเหลือน้อยลง ล้างเสร็จต้องจัดจาน ช้อน แก้วน้ำให้เป็นระเบียบซึ่งสอดคล้องกับ วิรัตน์ กะสันต์ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาผลการนำคตินิยมคำกลอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหญ้าขาวผลการนำหลักคตินิยมคำกลอนทางพระพุทธศาสนาไปปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนโรงเรียนบ้านหญ้าขาวจากการศึกษาพบว่านักเรียนได้เรียนรู้คตินิยมคำกลอนได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทำให้มีพฤติกรรมดีและการกระทำดีขึ้นเช่นนักเรียนมีคุณธรรมด้านการศึกษามีระเบียบวินัยมีความประหยัดอดออมมีความซื่อสัตย์มีความกตัญญูกตเวทิมากขึ้นทำให้นักเรียนผู้ปกครองและครูตลอดจนผู้นำชุมชนมีความพอใจมีความสุข

3) แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมด้านความสามัคคี นำหลักธรรมสำคัญที่ทำให้เยาวชนมีความสามัคคี ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 ให้เยาวชนได้ฝึกทำงานร่วมกันประกอบกับกิจกรรมรับประทานอาหาร ที่ฝึกให้เยาวชนช่วยกันจัดระเบียบแถว และกิจกรรมนำเสนอแผนภูมิความคิด ทำให้เยาวชนได้ช่วยกันทำงานที่ได้รับมอบหมาย ช่วยกันระดมความคิด วาดภาพแผนภูมิความคิด ช่วยกันนำเสนอแผนภูมิความคิด และช่วยกันตอบคำถามจากพระวิทยากรและเพื่อน ๆ กลุ่มอื่น ๆ เป็นหลักและแนวทางการทำงานร่วมกันเป็นผลทำให้มีความสามัคคีให้งานที่ได้รับมอบหมายประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งสอดคล้องกับ สุณิสสา คงทอง ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมปรับพฤติกรรมทางปัญญาที่มีต่อการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนพยาบาลทหารอากาศชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลกองทัพอากาศ กรมการแพทย์ทหารผลการวิจัยพบว่า การมีจิตสีกนิกเกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน จะช่วยให้เกิดความสามัคคีในสังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียว การเสียสละที่จะทำประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นกิจกรรมที่ เสียสละต่อส่วนรวมทำให้มีจิตสำนึกต่อผู้อื่น ต่อสังคมมากขึ้น และการคำนึงถึงจิตสาธารณะต่อส่วนรวมมากขึ้น

4) แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมด้านหน้าที่และความรับผิดชอบ จัดกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตน ได้แก่ กิจกรรมเทียนแด่แม่ ให้เยาวชนได้มีความสำนึกคุณของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และผู้ที่มีพระคุณ ต่อเนื่องด้วยกิจกรรมผ้าป่ากิเลส ให้เยาวชนสำนึกภาพความผิดที่เคยทำมา และตั้งใจที่จะทำความดีต่อไปในอนาคต และกิจกรรมนำเสนอแผนภูมิความคิด ที่ให้เยาวชนได้ระดมความคิดเกี่ยวกับเรื่อง บุตรที่ดีของบิดามารดา ศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เพื่อนที่ดีของเพื่อน พลเมืองที่ดีของประเทศไทย และสาวกที่ดีของพระพุทธศาสนา แล้วนำมาเสนอในหอประชุมและให้เพื่อน ๆ ชักถามข้อสงสัย ให้เยาวชนได้ซึมซับหน้าที่ของตน และผู้ฟังก็ตั้งใจฟัง เป็นจุดเริ่มต้นให้เยาวชนปลูกฝังคุณธรรมด้านหน้าที่และความรับผิดชอบต่อตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ ยศ งามมูลแสน ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรมของเยาวชนในเขตเทศบาลนครของแก่น เขต 3 จากการวิจัยพบว่า ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรม พบว่า การพัฒนาชุมชนย่อมมีผลกระทบข้างเคียงที่ไม่พึงประสงค์ในหลายด้าน คือ ทำให้เยาวชนขาดจิตสำนึกในคุณค่าของหลักเบญจศีลและหลักเบญจธรรม เช่น อาจจะทำปัญหาการทำร้ายร่างกายกันมากขึ้น ขาดสติยับยั้งจิตใจ ชอบใช้ความรุนแรงมากกว่าเหตุผลทางปัญญาเมื่อประสบกับปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ มีผลกระทบต่อครอบครัวของเยาวชนเองที่จะต้องคอยแก้ปัญหาต่าง ๆ อยู่เสมอ ๆ เช่น หนีเรียน เทียวตามห้างสรรพสินค้าในตัวเมืองขอนแก่น ยุ่งเกี่ยวกับการพนันมีผลกระทบต่อชุมชนในแง่ของการปกครอง การดูแลของประธานชุมชนและคณะกรรมการที่จะต้องตรวจ สอดส่องดูแล เพื่อป้องกันไม่ให้เยาวชนในชุมชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องที่มีผิดกฎหมาย เช่น การขายบริการทางเพศ การขายสิ่งเสพติด และมีผลต่อสถานศึกษา ซึ่งครูอาจารย์ที่ปรึกษาจะต้องทำงานอย่างหนัก เพราะมีนักเรียนที่ไม่เข้าเรียนบ้าง ไปเที่ยวเตร่บ้าง หรือมีพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมในโรงเรียน ต้องว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษไปตามเหตุการณ์นั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ สุทธินันท์ จันทนา ได้ทำการศึกษาค้นคว้าติดตามผลเยาวชนที่ผ่านโครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญานันทาราม ตำบลคลองหก อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาความรู้ในหลักธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีความรู้ในหลักธรรมคือ การเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ การเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ การเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน การเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย และการเป็นสาวกที่ดีของศาสนา ผลการศึกษาค้นคว้านำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันบ่อยครั้ง

6. องค์ความรู้ใหม่

1) แนวคิดใหม่ในการบูรณาการธรรมะกับวิชาสามัญ

การเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมเริ่มมีแนวทางใหม่ในการบูรณาการเนื้อหาธรรมะ เช่น พุทธศาสนา จริยศึกษา เข้ากับวิชาสามัญ (คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ฯลฯ) เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ผ่านสถานการณ์จริง และสะท้อนคุณธรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์เหตุและผลของปัญหาสังคมจากมุมมองพุทธธรรม

การอภิปรายเรื่อง “กรรม” ร่วมกับหลักเหตุและผลในวิทยาศาสตร์

2) การใช้กระบวนการ Active Learning เพื่อส่งเสริมทักษะคิดวิเคราะห์

โรงเรียนได้นำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-based Learning), การตั้งคำถามปลายเปิด (Open-ended Questioning), และการอภิปรายกลุ่ม มาใช้ในชั้นเรียนพุทธศาสนา และจริยธรรม ทำให้ผู้เรียนสามารถฝึกคิด วิเคราะห์ เหตุผล และตัดสินใจโดยมีคุณธรรมเป็นฐาน

3) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ

โรงเรียนบางแห่งพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เน้นการบ่มเพาะคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความเสียสละ ความเมตตา โดยสอดแทรกผ่านกิจกรรมภาคปฏิบัติ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การบวชนกขัมมะ การนั่งสมาธิ เป็นต้น ซึ่งช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และกระตุ้นให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ความถูก-ผิด

4) การใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการสอนวิเคราะห์เชิงจริยธรรม

การเรียนรู้พระธรรมวินัยไม่ได้จำกัดอยู่แค่การท่องจำ แต่มีการปรับรูปแบบให้นำไปวิเคราะห์ พฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การตีความพุทธบัญญัติเพื่อเข้าใจเจตนารมณ์และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา อย่างมีคุณธรรม

5) การประเมินผลแบบสะท้อนคิด (Reflective Assessment)

มีการพัฒนาแบบประเมินที่ให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดของตนเอง เช่น เขียนบันทึกสะท้อนความ ดี การประเมินตนเองด้านคุณธรรม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในห้องเรียน ซึ่งช่วยส่งเสริมความคิด ลึกซึ้งและจิตสำนึกที่ดีงาม

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนพระปริยัติ ธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 2 ประการ ได้แก่

1) การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนเป็นการแก้ปัญหาทางสังคมอย่างยั่งยืน เป็นการนำ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและเป็นการวางแนวทางที่ถูกต้องดีงามให้เยาวชน ได้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม

2) รัฐบาลควรสนับสนุนให้การปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน เพื่อให้เยาวชนไทยได้นำแนวทาง ในการปลูกฝังคุณธรรมไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้เยาวชนเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็น

ศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย และเป็นสาวกที่ดีของพระพุทธศาสนาสืบไป

7.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำไปใช้งาน 2 ประการ ได้แก่

1) ผู้ปกครองควรนำแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของเยาวชนต่อไป

2) โรงเรียนควรส่งเสริมและนำกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด ไปปรับใช้ในกิจกรรมของทางโรงเรียนเป็นประจำเพื่อเป็นการสานต่อกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ให้เยาวชนได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และคุณธรรมจริยธรรมโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการทำการวิจัยครั้งต่อไป 2 ประการ ได้แก่

1) ควรศึกษาหลักสูตรอื่น ๆ เช่น พรหมวิหาร 4 ขรวาธธรรม 4 และอริยสัจ 4 เป็นต้น เพื่อนำไปปรับใช้ในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน และเป็นการเผยแพร่หลักสูตรในทางพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของเยาวชนสืบไป

2) ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนโดยใช้แนวทางที่หลากหลาย เพื่อนำไปถอดบทเรียนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *คู่มือการจัดค่ายคุณธรรมแก่เยาวชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมวิชาการ. (2545). *คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

กীরติ บุญเจือ. (2542). *จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). *คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พระณัฏฐพงษ์ โนทยาะ. (2561). การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดไทรราชบุรีอุปถัมภ์ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา*. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกริก.

ภาษาอังกฤษ

Department of Religious Affairs. (2009). *Ministry of Culture. Guide to organizing a morality camp for youth*. Bangkok: Agricultural Cooperative Printing House of Thailand.

Department of Academic Affairs. (2545). *Learning Management Manual for Social Studies, Religion and Culture. Documents for Basic Education Curriculum B.E. 2544*. Bangkok: The Transport and Parcel Organization.

Kirati Boonchuea. (1999). *Ethics for Beginners. 8th edition*. Bangkok: Thai Wattana Panich Printing House.

Pali Studies Division. General Education Division. (2014). *Buddhist Education Division National Office of Buddhism Manual for the Operation of Buddhist Studies Schools General Education Division*. Bangkok: National Office of Buddhism Printing House.

Phra Nathatphong Notaya. (2018). Promoting Basic Morality and Ethics of Students of Wat Trairat Uppatham Secondary School Office of the Private Education Commission. *Master of Education Thesis in Educational Administration*. Faculty of Liberal Arts: Krirk University.

แนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิต

Guidelines for Promoting Food Consumption Among Monks to Enhance Physical and Mental Health

พระอธิการณรงค์ ชาคโร

Phra Athikanrong Chakro

ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

Phaithoon Saunmafai

พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต

PhraKhru Bhavanabatdhanabandita

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Roi-Et Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya

Email: toonmcu101@gmail.com

(Received: July15, 2025/ Revisec: July 15, 2025/ Accepted: August 20,2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำสอนเกี่ยวกับการบริโภคอาหารของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาหลักการบริโภคอาหารที่ส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพของพระสงฆ์ และเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิตเป็นการวิจัยเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนาความ

ผลการศึกษาพบว่า

การดูแลสุขภาพพระสงฆ์เน้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ เพราะกายและใจนั้นสัมพันธ์กัน เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ เมื่อกายสงบ ย่อมได้รับความสุข และเมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น การดูแลสุขภาพกาย เช่น การเดินจงกรม การปฏิบัติกิจวัตร 10 อย่าง เป็นต้น คำสอนที่ส่งเสริมการบริโภค เช่น การรู้ประมาณในการบริโภค (โภชนะ มัตตัญญูตา) เป็นต้น หลักของการพิจารณาปัจจัย 4 เมื่อจะบริโภคอาหารก็ให้พิจารณาว่าที่เราบริโภคอาหารนี้เพื่อจะได้หล่อเลี้ยงชีวิต ให้ร่างกายมีสุขภาพดี มีความผาสุก ส่วนความสำรวมอินทรีย์เป็นอุบายและวิธีการฝึกตนให้มีสติในการบริโภคอาหาร แนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อการมีสุขภาพกายและจิตที่ดี ได้แก่ 1) การบริโภคตามพระธรรมวินัย 2) การบริโภคตามหลักสุขภาพะ 3) การบริโภคตามหลักการแบ่งปัน ส่วนวิธีการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์นั้น เช่น การเลือกอาหารที่สะอาด ถูกสุขอนามัย เป็นประโยชน์ต่อร่างกายถวายแก่พระสงฆ์ เป็นต้น

คำสำคัญ: แนวทางการส่งเสริม; การบริโภคอาหาร; พระสงฆ์; พัฒนา; สุขภาพกายและจิต

Abstract

The thesis entitled “Guidelines for Promoting Food Consumption Among Monks to Enhance Physical and Mental Health” aimed to: 1) investigate Buddhist teachings on food consumption among monks as outlined in Buddhist scriptures; 2) explore food consumption practices that promote the physical health of monks; and 3) propose guidelines for promoting food consumption among monks to improve both physical and mental health. The study collected data from the Tipitaka, commentaries, and related documents, which were then analyzed and presented using a descriptive method.

From the study, the following results were found:

The care of monks' health focuses on both physical and mental health, as the body and mind are interconnected. When the mind is joyful, the body becomes calm. When the body is calm, it experiences happiness, and when there is happiness, the mind becomes stable. The care of physical health includes practices such as walking meditation and the 10 duties, etc. Buddhist teachings that promote proper food consumption include principles like moderate consumption (*Bhojan Muttanñutā*), among others. The principle of considering food consumption involves four factors: reflecting on the purpose of eating, which is to nourish life, maintain good health, and promote well-being. The practice of mindfulness of the senses serves as a method to train oneself to be mindful while consuming food. The guidelines for promoting food consumption among monks to maintain both physical and mental health include: 1) consuming food in accordance with the Vinaya, 2) consuming food based on health principles, and 3) consuming food with a focus on sharing. Methods for promoting proper food consumption among monks include selecting clean, hygienic, and nutritious food to offer to the monks.

Keywords: Guidelines for Promoting; Food Consumption; Monks; Enhance Physical and Mental Health

1. บทนำ

สุขภาพเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ เพราะเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิตหรือการมีชีวิตอยู่ได้ ทำนองเดียวกันกับปัจจัย 4 มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เพราะเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ คนทั้งหลายแสวงหาทรัพย์ก็เพื่อหาเลี้ยงชีพ (ยกเว้นผู้แสวงหาสัจธรรมแห่งชีวิต) ทรัพย์นั้นจะทำให้เกิดความสุขได้ก็ต้องอาศัยการมีสุขภาพดีเป็นพื้นฐาน ดังนั้นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติหรือสัจธรรมแห่งชีวิต จึงมักจะกล่าวว่าสุขภาพมีความสำคัญที่สุด เรื่องทรัพย์สินเงินทองหรือความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตมีความสำคัญรองลงมา เพราะคนที่สุขภาพดีจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข แม้บางคนจะมีทรัพย์สินเงินทองมากมาย แต่หากสุขภาพไม่ดี ทรัพย์สินนั้นก็ไม่ได้เกิดประโยชน์สำหรับผู้นั้น หรือทรัพย์สินนั้นมีไว้เพื่อรักษาสุขภาพของตนเองเท่านั้น ในอดีตแพทย์และคนทั้งหลายมักจะให้ความสำคัญกับสุขภาพกระแสหลักนั้นคือการรักษาโรคตามวิธีการของแพทย์สมัยใหม่ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เพราะตะวันตกมีความก้าวหน้าในเรื่องดังกล่าวนี้มาก่อน ในตอนหลังแพทย์และคนทั้งหลายเริ่มรู้จักสุขภาพองค์รวมและการดูแลสุขภาพสุขภาพแบบทางเลือกมากขึ้น และเริ่มเข้าใจว่าการที่จะสามารถดูแลสุขภาพได้ดีหรือการที่จะมีชีวิตที่สมบูรณ์ได้นั้นต้องดูแลหรือเอาใจใส่พร้อมกันทั้งเรื่องกาย จิตใจ ปัญญา สังคม ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้สอดคล้องกับสุขภาพะวิถีพุทธหรือคำสอนเรื่องภาวนา 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/18/127/154) นั่นเอง

คำว่า “สุขภาพ” ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคำกล่าวที่บ่งถึงภาวการณมีสุขภาพกายที่ดี มีอยู่ 2 คำ คือ คำว่า “อัปปาพาโร” มีความเจ็บป่วยน้อย หรือ “อัปปาตังโก” มีโรคน้อย เช่น “ภิกษุ ใน ธรรมวินัยนี้...เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/11/318/207) “บุคคลในโลกนี้ ...เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ ... กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย” “ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุ ผู้บำเพ็ญเพียร ตามนี้จะได้รับอานิสงส์ 5 ประการ คือ...หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติสวรรค์ กลับมาเกิดเป็น มนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง” พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของการมี สุขภาพร่างกายดี ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง หาก ร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเฝียวยาได้แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้นการเฝียวยาทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังเรื่องที่ปรากฏว่า ครั้งหนึ่งมีภิกษุทุพพลภาพป่วยหนักกระยะสุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงเฝียวยารักษาด้านจิตใจ ทรงมีพระดำรัสว่า “แม้ร่างกายจะเจ็บหนักแต่ยังสามารถพัฒนาไปสู่การบรรลุธรรมได้” ทศนะเรื่องความเจ็บป่วยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ประการหนึ่งว่า “ร่างกายเป็นรังแห่งโรค” การที่ร่างกายเป็นฐานหรือที่ตั้งแห่งโรค ย่อมจะเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มากก็น้อย เป็นเรื่องธรรมดา อีกคำหนึ่ง คือ คำว่า “อโรคยา” ความไม่มีโรค ดังพุทธภาษิตว่า “อโรคยา ปรมา ลาภา” แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/13/216/254) คำว่า อโรคยา อีกนัยหนึ่งหมายถึง ภาวการณ ปราศจากโรคทางจิต เพียงอย่างเดียว ดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ที่ปราศจากโรคทางกายเป็นเวลานานๆ หรือไม่มีโรคทางกาย ปรากฏอยู่เลยนั้นพอหาได้ แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้น พระอรหันต์ผู้ หมดกิเลสแล้วเท่านั้น (พระครูประกาศสิริธรรม (เกษม สุวณฺโณ), 2560: 1-2)

พุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมว่าด้วยเรื่องการบริโภคมีจำนวนหลายชุด ในแต่ละหลักคำสอนล้วนเป็นการสืบทอดจากพระพุทธเจ้าที่มีพุทธประสงค์ให้บริโภคด้วยการรู้จักประมาณ อย่างพอดี พอเพียงและพอประมาณ ซึ่งมีหลักปฏิบัติทั้งก่อนการบริโภค ในขณะบริโภค และภายหลัง บริโภคไว้อย่างชัดเจน โดยมีวัตถุประสงค์คือให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น โดยพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้คือประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้นเป็นคุณค่าการใช้สอย (Use Value) จริงๆ ส่วนคุณค่าเทียมคือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และไม่มีความจำเป็นกล่าวคือเป็นสิ่งที่เรียกกันว่าเกินความจำเป็น การบริโภคตามหลักของทางสายกลางทำให้ไม่ติดอยู่กับรูปเสียง กลิ่น รส ค่านิยมหรือ กระแสนิยมของสังคม ไม่ตระหนี่จนเกินไป และสละสลวยพุ่มเฟิยจนเกินขอบเขต โดยยึดหลักความพอดีให้สอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจและความสามารถของตน...หลักการบริโภคตามหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนาเป็นอีกมรรควิธีหรือทางเลือกอีกอย่างในการแก้ปัญหาบริโภคนิยมในสังคมไทย เพราะหลักคำสอนในพุทธศาสนานั้นทำให้มีความรู้หลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เหมาะสม รู้จักแยกแยะในสิ่งที่จำเป็นและไม่จำเป็นต่อชีวิตหลักเล็งจากทางหายนะเป็นอยู่อย่างเหมาะสมโดยมีปัญญาเป็นเครื่องนำทาง การบริโภคที่ผิด เช่น การใช้จ่ายจนเกินฐานะความเป็นอยู่ของตน การหลงติดอยู่กับสิ่งยั่วยุทางกามารมณ์ การพนัน ยาเสพติดล้วนก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ฉะนั้น ผู้บริโภคจะต้องคำนึงถึงความจำเป็นและประโยชน์ของสิ่งนั้นเสียก่อนจึงบริโภคด้วยสติปัญญา มิใช่บริโภคที่ตอบสนองต่อกิเลสตัณหาโดยปราศจากปัญญา การบริโภคหรือแม้แต่การใช้จ่ายทรัพย์ที่หาได้จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักพุทธศาสนาโดยมีอุดมการณ์อยู่ว่าควรให้เป็นไปตามความจำเป็น ถูกต้อง และมีเหตุผล (นคร จันทราช, 2560: 457-468)

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาหลักการบริโภคอาหารในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการบริโภคตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งแม้บริบทสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตามหลักการดังกล่าวไม่มีล้าสมัย เพราะคำสอนพระพุทธศาสนาเป็น อภาลิก ผู้ศึกษาและปฏิบัติสามารถน้อมนำมาพิจารณาและปฏิบัติตามได้ทุกเมื่อ ซึ่งเป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตแบบยั่งยืนอันหาได้ยากในสังคมปัจจุบัน โดยงานวิจัยนี้มุ่งเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริโภคตามแนวพระพุทธศาสนา

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาคำสอนเกี่ยวกับการบริโภคอาหารของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาหลักการบริโภคอาหารที่ส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพของพระสงฆ์
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิต

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยศึกษาคัมภีร์/เอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 สำรวจและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการบริโภคอาหารของพระสงฆ์ จากคัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร งานวิจัย ตำรา หนังสือ บทความ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบริโภคอาหารของพระสงฆ์ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร งานวิจัย ตำรา หนังสือ บทความ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดหมวดหมู่ แยกประเด็น และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการพิจารณาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อสรุปแล้วดำเนินการเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูล และรายงานผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาความ

3.4 การนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) การบริโภคอาหารของพระสงฆ์ ได้แก่ พระวินัยเกี่ยวกับการฉัน โภชนะมัตตัญญุตตา ปัจจเวกขณะ อินทริยสังวร ประโยชน์ของการสำรวมระวังในการบริโภค และแนวทางการส่งเสริมบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิต ได้แก่ การอบรมและส่งเสริมชาวบ้านเรื่องการทำบุญตักบาตรด้วยอาหารที่ส่งเสริมสุขภาพ การอบรมเรื่องการฉันเพื่อสุขภาพของพระสงฆ์ การฝึกสมาธิและสติในการฉัน และการสร้างภาคีเครือข่ายการฉันเพื่อสุขภาพ

4. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิต มีผลการศึกษตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

4.1 หลักคำสอนอันเป็นแนวการดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนาที่สำคัญประการหนึ่งคือ “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” ความหมายที่แท้จริงของความไม่มีโรคในทางพระพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ ความไม่มีโรคทางกาย หมายถึงการมีสุขภาพดีและความไม่มีโรคทางจิต หมายถึงจิตมีสุขภาพดี จิตสงบภายใน แนวทางการดูแลสุขภาพจะทั้งสองส่วนให้เกิดคุณภาพของชีวิตที่ดีในความหมายที่แท้จริงแล้วสุขภาวะทางจิตที่

สมบุรณ์สูงสุดในพระพุทธศาสนาคำว่า ความไม่มีโรค (อาโรคะ) หมายถึง นิพพาน ความปราศจากโรคทางจิต นั่นเองเป็นลาภอันประเสริฐ จะเห็นได้ว่าการมีสุขภาพดีในทัศนะพุทธศาสนาโดยทั่วไปหมายถึงความมีโรคน้อย เนื่องจากพุทธศาสนามองว่าความเจ็บไข้เป็นธรรมดาของชีวิตหรือเป็นธรรมดาของสรรพสิ่งที่จะต้องอยู่ภายใต้สภาวะเดียวกันที่เรียกว่า ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ ได้แก่ ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง ได้แก่ อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน เพราะมนุษย์เรา ประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นอนิจลักษณะ คือเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เป็นอนิจจัง หลักสำคัญจึงอยู่ที่ว่าจะปฏิบัติต่อมันอย่างไรให้สมบุรณ์ดี และในยามที่เกิดเป็นโรคภัยไข้เจ็บขึ้น ก็ไม่ใช่เรื่องที่เรจะต้องไปทุกข์ใจ เรามีหน้าที่ที่จะต้องแก้ไขบำบัดรักษาและบริหารชีวิตให้ดี ถ้าหลีกเลี่ยงโรคได้ก็หลีกเลี่ยง ถ้ามันเกิดขึ้นก็รักษาไป ทำให้ได้ผลดี แต่อย่าไปทุกข์ทรมานระวากับโรคภัยไข้เจ็บนั้น

ในพระไตรปิฎก คำว่า “สุขภาพ” มีคำกล่าวที่บ่งถึงภาวะการมีสุขภาพกายดีมีอยู่ 2 คำ คือ คำว่า “อัปปาพาโร” มีความเจ็บป่วยน้อย หรือ “อัปปาตังโก” มีโรคน้อย เช่น “ภิกษุในธรรมวินัยนี้... เป็นผู้มิอาพาธน้อย มีโรคเบาบางบุคคล ในโลกนี้...เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์...กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย” “ภิกษุทั้งหลาย องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรมี 5 ประการ คือ...หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติ สวรรค์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มี อาพาธน้อย มีโรคเบาบาง จากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าร่างกายกับจิตใจเป็นปัจจัยสัมพันธ์ในการเกิดคุณภาพของชีวิตหากดูแลสุขภาพอย่างถูกต้อง

ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งโรคออกเป็น 2 อย่างด้วยกันคือ โรคทางกายกับโรคทางใจ ทั้ง 2 โรคนี้สำหรับคนที่สุขภาพร่างกายแข็งแรงอาจจะนานกว่าจะเจ็บป่วยทางกาย แต่สำหรับคนที่ไม่มีโรคทางใจเลยนั้นหายากซึ่งในพระพุทธศาสนาสำหรับผู้ที่ไม่มีโรคทางใจเลยก็จะมีแต่พระอรหันต์เท่านั้นที่ไม่มีโรคทางจิต การดูแลสุขภาพในทางพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับโรคทางใจมากกว่าโรคทางกาย ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าโรคทางกายจะไม่สำคัญก็หาไม่หากสองส่วนมีความสมดุลชีวิตของเราก็จะทำให้ดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายสูงสุดคือความไม่มีโรคทางจิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้ พระพุทธองค์ตรัสว่า “คนที่ไม่มีโรคทางกายเป็นเวลานานๆ ก็ยังพอหาได้ แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจ แม้เพียงชั่วขณะนั้นหาได้ยากเต็มที จะมีก็แต่พระอรหันต์เท่านั้นที่ไม่มีโรคทางใจ” โดยนัยนี้ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับโรคทางใจมากกว่าโรคทางกาย ในแง่จุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา สุขภาพกายเป็นเพียงบันไดให้เราไต่ไปสู่จุดหมาย ไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทางแต่อย่างใด เพราะในที่สุดแล้วมนุษย์ควรจะมีชีวิตที่สมบุรณ์ด้วยการมีสุขภาพจิตที่สมบุรณ์ ส่วนสุขภาพกายเป็นพื้นฐานที่จะช่วยให้เราเข้าถึงชีวิตที่ดีงามขึ้นไป ไม่ใช่จุดหมายสูงสุดในพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล การจัดการสุขภาพในหมู่พระภิกษุสงฆ์ เน้นไปที่การจัดการทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ เพราะกายและใจนั้นสัมพันธ์กัน เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ เมื่อกายสงบ ย่อมได้รับความสุข และเมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น ในทางกลับกันถ้าจิตใจไร้ปิติ กายก็ย่อมไม่สงบ สมาธิย่อมจะเกิดได้ยาก หลักพุทธธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมีอานุภาพและคุณประโยชน์มากต่อผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างสูงสุด เนื่องจากพระพุทธองค์ได้ทรงสอนทั้งด้านองค์ความรู้ หลักพุทธธรรมเรียกว่า ทรงสอนด้านการศึกษา เรียกว่า ปริยัติธรรม

ด้านปฏิบัติ เรียกว่า ปฏิบัติธรรม และด้านผลของการเรียนรู้และปฏิบัติด้วยตนเอง เรียกว่าปฏิเวธธรรมและถือเป็นหลักการสำคัญของคุณประโยชน์ของพุทธธรรมว่า ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมย่อมไม่ตกไปหรือไม่เป็นไปในทางชั่ว มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต นอกจากนี้หลักพุทธธรรมมีต่อการแพทย์และการสาธารณสุขโดยตรงนั้น เกิดจากพระอัจฉริยภาพของพระพุทธเจ้าด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ซึ่งได้ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ได้แก่

1) ด้านการรักษาพยาบาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติใช้ยา อาหาร สมุนไพรหลายชนิดสำหรับรักษาโรคในภิกษุป่วยไข้ ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นภิกษุพยาบาล ทำการพยาบาลภิกษุไข้ซึ่งในระยะหลังทรงอนุญาตให้ภิกษุพยาบาลทำการรักษาพยาบาลบุคคลอื่น ๆ โดยเป็นหลักวินัยบัญญัติเรียกว่า นิสสัย 4 คือ (1) อาศัยโภชนะคือคำข้าวที่ได้มาจากการเที่ยวบิณฑบาต (2) อาศัยเครื่องนุ่งห่มคือผ้าบังสุกุล (3) อาศัยเสนาสนะคือคองไม้ (4) อาศัยยาคือน้ำมูตรเน่า และในนิสัย 4 แต่ละข้อก็มีข้อผ่อนผันที่เรียกว่า อติเรกลาภ ตามสมควรและเป็นไปเพื่อความขัดเกลากิเลสและการฝึกฝนพัฒนาตน

2) ด้านการป้องกัน ควบคุมโรค มีหลายประการ เช่น เรื่องทรงอนุญาต เกสข 5 ก็อยู่ในขอบเขตของนิสัย 4 ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ นั่นคือ ภิกษุที่ป่วยเป็นโรคศีรษะหรือไข้เหลืองในฤดูใบไม้ร่วง อาเจียนจนซูบซีด ทรงอนุญาตให้ฉันเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ทรงอนุญาตให้ฉันก่อนเที่ยงวัน แต่ภิกษุอาพาธหนักขึ้นเพราะอาหารไม่ย่อย จึงทรงอนุญาตให้ฉันได้ก่อนเที่ยงวันและหลังเที่ยงวัน และทรงอนุญาตมันเหลวที่เป็นยา ได้แก่ มันเหลวหมีมันเหลวปลา มันเหลวปลาฉลาม มันเหลวหมู มันเหลวลา ที่รับประทานก่อนเที่ยงวัน เจียวและกรองก่อนเที่ยงวัน ให้ฉันอย่างน้ำมัน ไม่ต้องอาบตี แต่ถ้ารับประทาน เจียว และกรองหลังเที่ยงวันข้อใดข้อหนึ่งต้องอาบตีทุกกฏ เป็นต้น

3) ด้านการส่งเสริมสุขภาพ เช่น หลักคำสอนในข้อธรรม “โภชนมัตตัญญูตา” ให้รู้จักพอประมาณในการบริโภค และเคลื่อนไหวร่างกายซึ่งอนุโลมได้กับการออกกำลังกาย เช่น เดินจงกรม ปฏิบัติกิจวัตร 10 ประการของสงฆ์ การเจริญภาวนา ซึ่งเป็นการพัฒนา กาย วาจาให้เรียบร้อยและฝึกจิตใจให้สงบ เพื่อส่งเสริมทั้งสุขภาพทางกายและจิตใจ เป็นต้น

4) ด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพหรือการฟื้นฟูสุขภาพ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตการนวด การอบ การรมควันสำหรับการฟื้นฟูสุขภาพด้วย

5) ด้านการประพฤติปฏิบัติ หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมหรือหมวดธรรมมีมากมายขึ้นอยู่กับข้อธรรมใดหรือหมวดธรรมใดในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น หมวดธรรมไตรสิกขา หลักภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ในมุมมองด้านการพึ่งตนเอง และการเอื้อประโยชน์ต่อผู้อื่น ในการดูแลสุขภาพทางการแพทย์และการสาธารณสุขนั้น พระพุทธศาสนาได้เน้นให้เห็นความสำคัญของการพึ่งพาตนเอง ในการดูแลสุขภาพเป็นเบื้องต้น หากเหลือความสามารถของตนเอง จึงพึ่งพาคนอื่น เช่น บุคลากร สถานีนอนมัย และโรงพยาบาล เป็นต้น หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในส่งเสริมการพึ่งพาตนเองว่าที่คั่นเคยดี เช่น “อตตา หิ อตตโน นาโถ

ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” ในส่วนการให้บริการแก่ผู้อื่นนั้น พระพุทธศาสนาให้นึกถึงประโยชน์ผู้อื่นเป็นที่หนึ่ง ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่สอง ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนธรรมใน สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ อตถจริยา หมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือ การประพடுத்தในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ สมานัตตา หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดัน เสมอปลาย

แนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อการมีสุขภาพกายและจิตที่ดีนั้น ดังนี้

อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องการบริโภคอาหารด้วยวิธีการพิจารณาความรู้จักพอประมาณ ในการรับประทานอาหาร อาหารนั้นอาจจะส่งผลให้เป็นคุณและโทษแก่ชีวิตได้เหมือนกัน การบริโภคอาหารจึงต้องอาศัยหลักพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของคุณค่าของอาหารให้ถ่องแท้ก่อนที่จะบริโภค คำสอนจึงมุ่งให้พิจารณาด้วยปัญญาก่อนบริโภคและหลังบริโภค

พฤติกรรมการบริโภค (Food Behavior) เป็นความเชื่อถือ ข้อห้าม ข้อบังคับที่ถือการ ปฏิบัติในสังคม จนกลายเป็นบริโภคนิสัยในแ่งมานุษยวิทยาอาจถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรม กล่าวคือ พฤติกรรมการบริโภค หมายถึง สิ่งที่บุคคลกระทำ หรือปฏิบัติในการเลือกสรรหาอาหารมาบริโภค และการนำอาหารไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกาย รวมถึงการเลือกชนิดอาหาร การเตรียม การปรุง ตลอดจนการบริโภคอาหาร หรือ พฤติกรรมการบริโภค หมายถึง การแสดงออกของบุคคลที่สังเกตได้ หรือไม่ได้ก็ตาม ทั้งการพูด ความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจเลือก กิริยาการแสดงออกและการกระทำใน การบริโภคอาหาร

การแบ่งปันอาหารหรือการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหารสามารถลดความโดดเดี่ยวและเสริมสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและชุมชนได้ สโมสรและแนวทางการแบ่งปันอาหารยังทำหน้าที่เป็นแหล่งสนับสนุน มิตรภาพ และความร่วมมือ โดยเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ผู้คนสามารถเชื่อมต่อกับผู้อื่นที่มีความสนใจและค่านิยมที่คล้ายคลึงกันหรือสร้างสะพานเชื่อมระหว่างความแตกต่าง เช่น อายุ วัฒนธรรม สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม หรืออื่นๆ สโมสรและแนวทางการแบ่งปันอาหารมีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนที่แข็งแกร่ง และยืดหยุ่นมากขึ้น

การเลือกอาหารใส่บาตรและถวายพระ นอกจากจะเลือกสรรอาหารที่ดีเลิศแล้ว พุทธศาสนิกชนควรคำนึงถึงหลักโภชนาการและอาหารที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของพระสงฆ์ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอาหารที่มีไขมันสูงและมีส่วนประกอบของน้ำตาลในปริมาณที่เกินกำหนด เพราะอาหารเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพในระยะยาวต่อพระสงฆ์ ดังนั้นในแต่ละวันพุทธศาสนิกชนจึงไม่ควรมองข้ามการใส่บาตรหรือถวายอาหารที่มีประโยชน์และถูกหลักโภชนาการให้กับพระสงฆ์ ควรตระหนักถึงคุณภาพของอาหาร โดยเลือกใส่บาตรด้วยอาหารที่สะอาด ปรุงสุกใหม่ ๆ อาหารยังไม่หมดอายุ และถวายอาหารประเภทผักและ

ผลไม้มากขึ้น พร้อมทั้งควรจะถวายน้ำเปล่าแทนที่จะเป็นน้ำอัดลมหรือน้ำหวาน เพื่อให้พระสงฆ์มีภาวะโภชนาการที่ดี ซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้พระสงฆ์มีสุขภาพดีขึ้น

การบริโภคของพระสงฆ์ควรยึดถือตามหลักหลักโภชนบัญญัติ 9 ประการ ซึ่งเป็นหลักการที่สอดคล้องกับหลักโภชนบัญญัติของกระทรวงสาธารณสุข ที่กำหนดเป็นแนวปฏิบัติตามหลักโภชนาการให้แก่ประชาชนทั่วไป ดังนี้

- 1) ฉันทอาหารครบ 5 หมู่ แต่ละหมู่ให้หลากหลาย และหมั่นดูแลน้ำหนักตัว ไม่ฉันทอาหารชนิดเดียวกันซ้ำๆ แต่เลือกชนิดต่างๆ หมุนเวียนไปในแต่ละวัน เพื่อให้ได้สารอาหารครบถ้วน
- 2) ฉันทข้าวเป็นอาหารหลัก สลับกับอาหารประเภทแป้งเป็นบางมื้อ ปริมาณที่ควรฉันทในแต่ละวันคือ ข้าว 6-11 ทัพพี ขึ้นอยู่กับอายุของพระสงฆ์สามเณร ข้าวที่บริโภคควรเป็นข้าวกล้องและข้าวซ้อมมือ
- 3) ฉันทพืชผักให้มากและฉันทผลไม้เป็นประจำ เพราะผักและผลไม้อุดมด้วยเส้นใยอาหาร และเป็นแหล่งวิตามินและแร่ธาตุ
- 4) ฉันทปลา เนื้อสัตว์ไม่ติดมัน ไข่ และถั่วเมล็ดแห้งเป็นประจำ
- 5) ฉันทนมให้เหมาะสมตามวัย สำหรับพระสงฆ์สูงอายุควรเลือกดื่มนมพร่องมันเนยหรือนมขาดไขมัน ควรดื่มวันละ 1-2 แก้ว
- 6) ฉันทอาหารที่มีไขมันแต่พอควร
- 7) หลีกเลี่ยงการฉันทอาหารรสหวานจัดและเค็มจัด
- 8) ฉันทอาหารที่สะอาด ปราศจากสารปนเปื้อน
- 9) งดสิ่งเสพติดทุกชนิด รวมถึงงดการสูบบุหรี่ ดื่มน้ำอัดลม และดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง เพราะก่อให้เกิดผลเสียต่อร่างกายมากกว่าประโยชน์

5. องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาครั้งนี้ได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้ อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องการบริโภคอาหารด้วยวิธีการพิจารณาความรู้จักพอประมาณ ในการรับประทานอาหารอาหารนั้นอาจจะส่งผลให้เป็นคุณและโทษแก่ชีวิตได้เหมือนกัน การบริโภคอาหารจึงต้องอาศัยหลักพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของคุณค่าของอาหารให้ถ่องแท้ก่อนที่จะบริโภค คำสอนจึงมุ่งให้พิจารณาด้วยปัญญาก่อนบริโภคและหลังบริโภค

การแบ่งปันอาหารหรือการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหารสามารถลดความโดดเดี่ยวและเสริมสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและชุมชนได้ สโมสรและแนวทางการแบ่งปันอาหารยังทำหน้าที่เป็นแหล่งสนับสนุน มิตรภาพ และความร่วมมือ โดยเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ผู้คนสามารถเชื่อมต่อกับผู้อื่นที่มีความ

สนใจและค่านิยมที่คล้ายคลึงกันหรือสร้างสะพานเชื่อมระหว่างความแตกต่าง เช่น อายุ วัฒนธรรม สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมหรืออื่นๆ สโมสรและแนวทางการแบ่งปันอาหารมีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนที่แข็งแกร่ง และยืดหยุ่นมากขึ้น

การเลือกอาหารใส่บาตรและถวายพระ นอกจากจะเลือกสรรอาหารที่ดีเลิศแล้ว พุทธศาสนิกชนควรคำนึงถึงหลักโภชนาการและอาหารที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของพระสงฆ์ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอาหารที่มีไขมันสูงและมีส่วนประกอบของน้ำตาลในปริมาณที่เกินกำหนด เพราะอาหารเหล่านี้อาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพในระยะยาวต่อพระสงฆ์ ดังนั้นในแต่ละวันพุทธศาสนิกชนจึงไม่ควรมองข้ามการใส่บาตรหรือถวายอาหารที่มีประโยชน์และถูกหลักโภชนาการให้กับพระสงฆ์ ควรตระหนักถึงคุณภาพของอาหาร โดยเลือกใส่บาตรด้วยอาหารที่สะอาด ปรุงสุกใหม่ๆ อาหารยังไม่หมดอายุ และถวายอาหารประเภทผักและผลไม้มากขึ้น พร้อมทั้งควรจะถวายน้ำเปล่าแทนที่จะเป็นน้ำอัดลมหรือน้ำหวาน เพื่อให้พระสงฆ์มีภาวะโภชนาการที่ดี ซึ่งจะเป็แนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้พระสงฆ์มีสุขภาพดีขึ้น

การบริโภคของพระสงฆ์ควรยึดถือตามหลักหลักโภชนบัญญัติ 9 ประการ เช่น ฉันทาหารครบ 5 หมู่ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักการที่สอดคล้องกับหลักโภชนบัญญัติของกระทรวงสาธารณสุข ที่กำหนดเป็นแนวปฏิบัติตามหลักโภชนาการให้แก่ประชาชนทั่วไป

องค์ความรู้เหล่านี้แสดงเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์

6. อภิปรายผล

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิตได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการอาหารที่ถูกสุขลักษณะและมีประโยชน์ต่อสุขภาพ โดยผลการศึกษามีประเด็นสำคัญที่สามารถอภิปรายได้ดังนี้

ความสำคัญของการบริโภคอาหารที่เหมาะสม การบริโภคอาหารที่เหมาะสมมีความสำคัญสูงมากต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของทุกคน พระสงฆ์เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อสังคมในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและการส่งเสริมความสงบสุข การบริโภคอาหารที่เหมาะสมและมีประโยชน์สามารถส่งเสริมสุขภาพกายและจิตให้กับพระสงฆ์ได้ ทำให้สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันและหน้าที่ทางศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลที่เกิดจากการบริโภคอาหารที่เหมาะสม ได้แก่ 1) สุขภาพที่ดี การบริโภคอาหารที่มีโภชนาการครบถ้วนช่วยให้ร่างกายได้รับสารอาหารที่จำเป็น เช่น โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมันที่ดี เสริมสร้างระบบภูมิคุ้มกัน และส่งเสริมการเจริญเติบโตของเซลล์ 2) ป้องกันโรคเรื้อรัง การรับประทานอาหารที่มีโปรตีนเพียงพอและไม่มีไขมันอิ่มตัว ช่วยลดความเสี่ยงต่อโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ และมะเร็ง 3) ความสมดุลของร่างกาย การบริโภคอาหารที่มีคุณภาพทั้งโภชนาการและพลังงานทำให้ร่างกายมีสมดุลทางสารอาหารและพลังงานเพื่อการทำงานของร่างกายที่ดี 4) สุขภาพจิตที่ดี การรับประทานอาหารที่มีโภชนาการที่ดีช่วยในการปรับสมดุลฮอร์โมนและสารเคมีในสมอง เสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีและลดความเครียด 4) ประสิทธิภาพในการทำงานและการเรียนรู้ การบริโภคอาหารที่เหมาะสมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและการเรียนรู้ ด้วยการส่งพลังงานที่เพียงพอและสารอาหารที่เหมาะสมให้กับสมอง 5) คุณภาพชีวิตที่ดี การรับประทานอาหารที่มีโภชนาการที่เหมาะสมช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพแข็งแรง และมีพลังชีวิตที่ดีในทุกวัน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) (2551) เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาถือว่าสุขภาวะหรือสุขภาพ หมายถึง ความสุขสมบูรณ์ของชีวิตในทางร่างกาย (กายิกสุข) และทางจิตใจ (เจตสิกสุข) โดยองค์รวมของส่วนประกอบเหล่านี้แยกเป็น 4 ด้านคือ ด้านร่างกาย จิตใจศีล (สังคัมและสิ่งแวดล้อม) และปัญญา โดยการที่ชีวิตของมนุษย์จะเกิดความสุขได้นั้น มิต้องครบทั้ง 4 ด้านนี้จะต้องประสานเป็นหนึ่งเดียวกัน อาจเป็นธรรมชาติของผู้ป่วยหรือลักษณะสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ป่วยกับแพทย์ มักจะให้ความสำคัญต่อคำแนะนำของแพทย์พยาบาลหรือผู้ดูแลรักษามากกว่าให้ความสำคัญกับการแสวงหาความรู้เพื่อดูแลสุขภาวะของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญในรูปแบบสังคมไทย

การบริโภคอาหารที่ถูกหลักโภชนาการและไม่ขัดกับพระวินัยบัญญัติเป็นเรื่องสำคัญเพื่อให้พระสงฆ์สามารถบริโภคอาหารที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและยังได้รับสารอาหารที่จำเป็นต่อสุขภาพแนวทางในการส่งเสริมการบริโภคของพระสงฆ์ แนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนา

สุขภาพกายและจิต คือ การบริโภคอาหารที่เหมาะสมและมีประโยชน์เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสุขภาพทั้งกายและจิต การศึกษาแนวทางต่างๆ ในการส่งเสริมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพได้นำไปสู่การพัฒนาแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้ ผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิต แสดงให้เห็นว่าการมีความรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคอาหารสามารถนำไปสู่สุขภาพที่ดีและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ การส่งเสริมความรู้และการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมที่มีสุขภาพดี แนวทางปฏิบัติได้แก่

1) การให้ความรู้และการฝึกอบรม แก่พระสงฆ์และญาติโยม โดยจัดอบรมหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับโภชนาการที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์และญาติโยมที่มาถวายอาหาร หรือการเผยแพร่ข้อมูล สร้างเอกสารแผ่นพับ หรือโปสเตอร์เกี่ยวกับอาหารที่มีประโยชน์และอาหารที่ควรหลีกเลี่ยงในวัด

2) การจัดเมนูอาหารที่สมดุล ได้แก่ การเตรียมเมนูอาหารหลากหลาย โดยจัดเตรียมอาหารที่มีสารอาหารครบถ้วน เช่น โปรตีนจากเนื้อสัตว์หรือถั่ว ผักผลไม้หลากสี ข้าวหรือขนมปังธัญพืช การลดเกลือและน้ำตาล โดยหลีกเลี่ยงอาหารที่มีเกลือและน้ำตาลสูง เช่น อาหารแปรรูป ขนมหวาน เครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูง

3) การสนับสนุนกิจกรรมการปลูกผักในวัด เพื่อให้มีผักสดสะอาดและปลอดภัยใช้ในการปรุงอาหาร การเกษตรอินทรีย์ สนับสนุนการใช้วิธีการเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ได้ผักผลไม้ที่ปราศจากสารเคมี

4) การตรวจสอบคุณภาพอาหาร ได้แก่ การรักษาความสะอาดในการปรุงอาหารควรตรวจสอบให้แน่ใจว่าอาหารที่ปรุงขึ้นมาสะอาดและถูกสุขลักษณะ การเลือกวัตถุดิบ ควรใช้วัตถุดิบที่สดใหม่และปลอดภัยในการปรุงอาหาร

5) การมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น โรงพยาบาลชุมชน หน่วยงานด้านสาธารณสุข โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านโภชนาการมาช่วยแนะนำการจัดเมนูอาหารที่เหมาะสม

6) การสร้างวัฒนธรรมการกินที่ดี ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมการตั้งใจในการรับประทานอาหาร ส่งเสริมให้พระสงฆ์ตั้งใจในการรับประทานอาหารเพื่อให้รับรู้ถึงความสำคัญของการเลือกอาหารที่ดี การสอนวิธีการเลือกอาหาร แนะนำวิธีการเลือกอาหารที่มีประโยชน์ในกรณีที่พระสงฆ์ต้องออกไปรับบิณฑบาต

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเพชรไทย วชิรปาลี (เพชรรักษา) (2566) เรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในเขตอำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า การพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลรักษาพระสงฆ์ในเขตอำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า พระคิลานุปัฏฐาก อำเภอโพธาราม มีการพัฒนาศักยภาพตามธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ระดับพื้นที่ คือ กรอบทิศทาง หรือข้อตกลงร่วม หรือกรอบกติการ่วมที่พระสงฆ์ คณะสงฆ์ ชุมชน สังคม และหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาสุขภาพในระดับพื้นที่ โดยมีหัวใจสำคัญคือการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน สังคม และหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ในการออกแบบ พัฒนา ขับเคลื่อน และทบทวนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ระดับพื้นที่ร่วมกัน แนวทางการพัฒนา

ศักยภาพพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลรักษาพระสงฆ์ในเขตอำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การพัฒนาวัดให้เป็นวัดส่งเสริมสุขภาพ เพราะวัดเป็นฐานสำคัญของพระสงฆ์และการส่งเสริมสุขภาพ โดยภาพรวมเป็นการพัฒนาวัดให้มีเสนาสนะ สิ่งของ อุปกรณ์ให้มีความสะอาด ปลอดภัย และเพียงพอมีระบบการบริหารจัดการและการดูแลรักษาที่ดี สะอาดและปลอดภัย นอกจากจะให้ความสำคัญเรื่องกายภาพแล้ว ต้องให้ความสำคัญเรื่องจิตวิญญาณโดยการพัฒนาคุณภาพจิตใจด้วย 2) การจัดตั้งสำนักงานพระคิลานุปัฏฐากประจำอำเภอโพธาราม ซึ่งการมีสำนักงานในการทำงานเป็นการได้อาศัยรูปแบบบังคับให้มีการทำงานสม่ำเสมอขึ้นเอง ซึ่งจะทำให้ได้ปริมาณและคุณภาพงานมากขึ้น 3) การขยายเครือข่ายการขับเคลื่อนโครงการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ เครือข่ายการทำงานของพระคิลานุปัฏฐากในปัจจุบันคือหน่วยงานสาธารณสุขเป็นหลัก เพื่อควรได้มีการขยายเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ขายอาหาร จึงจะเป็นการได้ส่งเสริมครบวงจร

7. ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

- 1) การส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิตจำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่างๆ อย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ
- 2) การเผยแพร่ความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับโภชนาการและสุขภาพต้องมีความครอบคลุมและเข้าถึงได้ง่าย
- 3) การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ
- 4) การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินโครงการส่งเสริมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ
- 5) การเผยแพร่ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับโภชนาการและสุขภาพควรเป็นไปอย่างครอบคลุมและเข้าถึงได้ง่าย
- 6) การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพจะช่วยให้โครงการประสบความสำเร็จมากขึ้น

7.2 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

- 1) ส่วนงานหรือองค์กรในท้องถิ่น ชุมชนที่มีส่วนสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เช่น สำนักพุทธ โรงพยาบาลชุมชน คณะสงฆ์ ควรนำไปใช้ในการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์และพัฒนาวัฒนธรรมการบริโภคให้สอดคล้องกับหลักโภชนาการและไม่ขัดกับพระวินัยบัญญัติ

2) ชุมชนซึ่งมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการถวายอาหารพระสงฆ์ควรนำสารสนเทศจากการวิจัยนี้ไปใช้ในการส่งเสริมการบริโภคอาหารของพระสงฆ์

7.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการอาหารบิณฑบาตที่เหมาะสม
- 2) ควรทำการวิจัยแนวทางการสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนในการถวายอาหารแก่พระสงฆ์
- 3) ควรมีการทำวิจัยแนวทางการสร้างวัฒนธรรมการบริโภคที่ดี
- 4) ควรศึกษาแนวทางการบูรณาการการบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการโดยไม่ขัดต่อพระวินัยบัญญัติ

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- นคร จันทราช. (2560). การศึกษาเชิงประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการแก้ปัญหาบริโภคนิยมของวัยรุ่น จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 5(ฉบับพิเศษ), 457-468.
- พระครูประกาศสิริธรรม (เกษม สุวณโณ). (2560). การศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตชุมชนท่าอิฐ วัดแสงสิริธรรม ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). (2551). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. *ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระเพชรไทย วชิรปาลี (เพ็ชรรักษา). (2566). แนวทางการพัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในเขตอำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระวีรชน อุตตโร (ชัชวาลย์). (2555). การศึกษาเชิงวิเคราะห์การบริโภคปัจจัย 4 เพื่อสนับสนุนการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Nakorn Chantharat. (2017). An applied study of Buddhist principles to solve the consumerism problem of teenagers in Ubon Ratchathani Province. *Journal of Peace Studies MCU*. 5(Special Issue), 457-468.
- Phrakhru Prabhakon Siritham (Kasem Suwanno). (2017). A study of the health status of the elderly in the Tha It community, Saeng Siritham Temple, Tha It Subdistrict, Pak Kret District, Nonthaburi Province. *Master of Buddhist Studies Thesis. Department of Buddhism*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Thammoli (Thongyu Yanawisuttho). (2008). An analytical study of the way of life, health behavior and holistic health care of monks as stated in the Tripitaka. *Doctoral dissertation in Buddhist studies. major in Buddhism*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Phetthai Wachirapali (Phet Raksa). (2023). Guidelines for developing the potential of monks who care for the sick in caring for the health of monks in Phon Sai District Roi Et Province. *Master of Buddhist Studies Thesis. Department of Buddhism*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Wirachon Uttaro (Chachawan). (2012). An analytical study of the consumption of the four factors to support the attainment of Dhamma in Theravada Buddhism. *Master of Buddhist Studies Thesis. Department of Buddhism*. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity. (1996). *ThaiTripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing House.

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของผู้บริหารของโรงเรียนเอกชน
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี
The Academic Administration towards Excellence of Administrators
In Private Schools under the Office of the Private
Education Commission in Nonthaburi Province

อธิลักษณ์ ดิษฐกรรัตน์

Athiluck Dittthakornrat

ชลภรณ์ สุวรรณสัมฤทธิ์

Chalabhorn Suwansumrit

มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

Rajapruk university

Email: ammm.dtkr18@gmail.com

(Received: May 21, 2025/ Revisec: May 21, 2025/ Accepted: August 20, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน 2) เปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ และขนาดโรงเรียน และ 3) แนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และครูโรงเรียนเอกชน จำนวน 363 คน ใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามที่มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา รายข้อระหว่าง .67-1.00 และค่าความเที่ยงเท่ากับ .97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการทดสอบความแตกต่างรายคู่แบบ LSD และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงจากค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการนิเทศการศึกษา รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน และการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา 2) การเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และขนาดโรงเรียนไม่มีความแตกต่าง ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 และ 3) แนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน พบว่า การใช้แนวทางการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดย

ผู้บริหารทำหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการ พัฒนางค์กรและเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ; ความเป็นเลิศ; โรงเรียนเอกชน

Abstract

The objectives of this research were to 1) study academic administration toward excellence in private schools, 2) compare opinion of academic administration toward excellence in private schools classified by gender, educational level, work experience, and school size, and 3) study guidelines for academic administration toward excellence in private schools under the Office of the Private Education Commission in Nonthaburi Province. The sample consisted of 5 experts and 363 teachers from private schools, selected through stratified random sampling based on school size. The research instrument was a interview form and questionnaire with content validity, IOC values between 0.67-1.00, a reliability value of .97. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA, and LSD and content analysis.

The research results were as follow 1) the academic administration toward excellence in private schools was at a high level in overall and particular aspect, ranking from the highest to the lowest mean: Educational supervision, Promotion of learning resources, Learning process development, Academic planning, Curriculum development, Assessment and Transfer of learning outcomes and Research for educational quality development, 2) the compare of academic administration toward excellence in private schools classified by gender, education level, and school size were not difference in overall and particular aspect, while the differential work experience was statistically significant at the level of .01 and .05, and 3) the guidelines of school administrators should the 21st century educational management approach, with administrators as academic leaders, developing organizations, and emphasizing the participation of all sectors to sustainably develop the quality of students.

Keywords: academic administration; excellence; private school

1. บทนำ

ปัจจุบันการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะภายใต้กรอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุง ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างมาตรฐานการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน กระทรวงศึกษาธิการมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั่วประเทศ โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงเรียนทุกประเภท รวมถึงโรงเรียนเอกชนสามารถจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ปกครองและสังคม ซึ่งการบริหารงานวิชาการมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (ณัฐกาญจน์ ญาณแขก, 2566: 221-236) การบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาในสถาบันการศึกษาเอกชน โดยเน้นให้เกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพและมาตรฐานสูง ผ่านการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและผู้ปกครอง ซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในบริบทการศึกษาเอกชน (นุชเรศ คำดีบุญ, 2564: 1-6) สถาบันการศึกษาเอกชนมีความยืดหยุ่นและความสามารถในการกำหนดทิศทางการเรียนการสอนที่ชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยใช้การวางแผนหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานและความคาดหวังของผู้เรียน หลักสูตรเหล่านี้มักมุ่งเน้นการบูรณาการระหว่างความรู้ด้านวิชาการ ทักษะชีวิต และความสามารถทางภาษา ทั้งยังเสริมด้วยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกและประสิทธิภาพในกระบวนการเรียนรู้ (ยุทธนา เกื้อกุล, 2561: 15-30)

การบริหารงานวิชาการในสถาบันการศึกษาเอกชนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและความต้องการของผู้เรียน โดยให้ความสำคัญกับการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร การจัดสรรทรัพยากรที่ทันสมัย เช่น สื่อการเรียนการสอนและเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 29-30; ไพรัตน์ วุฒิสาร, 2564: 255-275) แต่จากสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน โรงเรียนเอกชนในจังหวัดนนทบุรี ได้เผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายหลายประการในการบริหารงานวิชาการ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวม หนึ่งในข้อจำกัดสำคัญคือการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังไม่เพียงพอ ทำให้โรงเรียนเอกชนต้องพึ่งพาทรัพยากรทางการเงินจากค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองเป็นหลัก ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาในการจัดสรรทรัพยากรด้านการบริหารงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ความสามารถของบุคลากรในโรงเรียนเอกชนก็เป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการบริหารงานวิชาการ เนื่องจากการขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญหรือทักษะในการบริหารที่ได้มาตรฐาน อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้ถึงระดับสูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี, 2566) สอดคล้องกับจากรายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินิพนธ์ฐาน (O-NET) ของจังหวัดนนทบุรี ในปีการศึกษา 2563 พบว่าคะแนนเฉลี่ยในกลุ่มสาระวิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีการศึกษา 2562 และ 2561 อย่างไรก็ตาม คะแนนเฉลี่ยในบางกลุ่มสาระวิชายังคงต่ำกว่ามาตรฐานที่คาดหวัง ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการ

พัฒนาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (สำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี, 2566)

จากผลสำคัญดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การบริหารงานวิชาการที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา คุณภาพการศึกษาและยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานระดับชาติและสากล ผู้วิจัยจึง สนใจศึกษาเรื่อง การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของผู้บริหารของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาของโรงเรียนเอกชน และนำแนวทางการจัดการที่สามารถนำไปใช้ปรับปรุงและส่งเสริมการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี

2.2 เพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลได้แก่ เพศ ระดับ การศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดโรงเรียน

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัด สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี

3.1 ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำนวน 4,137 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนนทบุรี, 2567)

1) กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม การศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารสถานศึกษาเอกชน จำนวน 2 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตาราง Krejcie & Morgan (1970) โดยทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) ตามขนาดของโรงเรียน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 363 คน

3.2 การสร้างเครื่องมือและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ และขนาดโรงเรียน เป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist)

ตอนที่ 2 สอบถามความคิดเห็นครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี

2) การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

2.1) ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน

2.2) สร้างแบบสอบถามที่มีเนื้อหาครอบคลุมครอบคลุมตามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย แล้วกำหนดคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีของ เรนซิส ลิเคอร์ท (Rensis Likert Method)

2.3) หาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวนอย่างน้อย 5 ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความถูกต้องและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วหาค่า IOC ของแต่ละข้อ โดยแบบสอบแต่ละข้อต้องได้ค่ามากกว่า .50 ขึ้นไป

2.4) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความสมบูรณ์และนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้ววิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟาของครอนบาค (α -Cronbach's Alpha Coefficient) ต้องมากกว่า .70 ถือว่าใช้ได้

3.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2) การทดสอบสมมติฐาน โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี โดยใช้สถิติทดสอบที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent t-test) (ลัดดาวลีย์ เพชรโรจน์ และคณะ, 2562) และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ด้วยวิธี LSD

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยสามารถแสดงผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

4.1 ผลการศึกษการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ตามความเห็นของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม

ด้านที่	การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของ โรงเรียนเอกชน	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1	การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	3.59	.77	มาก
2	การนิเทศการศึกษา	3.78	.61	มาก
3	การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน	3.58	.78	มาก
4	การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้	3.70	.74	มาก
5	การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	3.64	.72	มาก
6	การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา	3.39	.75	ปานกลาง
7	การวางแผนงานด้านวิชาการ	3.59	.72	มาก
	รวมเฉลี่ย	3.61	.65	มาก

จากตาราง 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ใน

ระดับมาก ($\bar{x} = 4.34$, S.D. = .44) เมื่อพิจารณารายด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การนิเทศการศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.78$, S.D. = 0.61) รองลงมา คือ การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวางแผนงานด้านวิชาการ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน และการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ตามลำดับ

4.2. การเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน สรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามเพศ

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของ โรงเรียนเอกชน	เพศ						
	ชาย		หญิง				
					t	P-	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.			
1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	3.58	.76	3.59	.77	-.06	.96	
2. การนิเทศการศึกษา	3.78	.61	3.78	.61	.07	.94	
3. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอน ผลการเรียน	3.52	.82	3.59	.76	-.75	.46	
4. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้	3.64	.79	3.71	.73	-.74	.46	
5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	3.66	.80	3.64	.70	.25	.80	
6. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาใน สถานศึกษา	3.39	.77	3.39	.75	.02	.99	
7. การวางแผนงานด้านวิชาการ	3.5	.78	3.62	.69	-1.39	.17	
รวมเฉลี่ย	3.58	.69	3.62	.64	-.42	.67	

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามเพศ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของ โรงเรียนเอกชน	ระดับการศึกษา					
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
					t	P-
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	3.66	.75	3.57	.77	-.06	.96
2. การนิเทศการศึกษา	3.73	.67	3.81	.57	-1.17	.24
3. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอน ผลการเรียน	3.65	.74	3.55	.78	1.17	.24
4. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้	3.74	.75	3.69	.70	.60	.55
5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	3.64	.74	3.66	.68	-.24	.81
6. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาใน สถานศึกษา	3.44	.81	3.36	.70	1.00	.32
7. การวางแผนงานด้านวิชาการ	3.66	.73	3.56	.68	1.30	.20
รวมเฉลี่ย	3.64	.68	3.60	.61	.61	.54

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกระดับการศึกษา มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน						
รายการ	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F-	SS
1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	1.82	2	.91	1.56	.21

	ภายในกลุ่ม	210. 20	360	0.58		
	รวม	212. 02	362			
2. การนิเทศการศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	3.38	2	1.69	4.65**	.01
	ภายในกลุ่ม	130. 86	360	.36		
	รวม	134. 24	362			
3. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอน ผลการเรียน	ระหว่างกลุ่ม	5.41	2	2.71	4.59**	.01
	ภายในกลุ่ม	212. 08	360	.59		
	รวม	217. 50	362			
4. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้	ระหว่างกลุ่ม	2.56	2	1.28	2.35	.10
	ภายในกลุ่ม	196. 05	360	.54		
	รวม	198. 61	362			
5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	ระหว่างกลุ่ม	4.77	2	2.39	4.68**	.01
	ภายในกลุ่ม	183. 72	360	.51		
	รวม	188. 50	362			
6. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาใน สถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	2.31	2	1.16	2.06	.13
	ภายในกลุ่ม	201. 73	360	.56		
	รวม	204. 05	362			

7. การวางแผนงานด้านวิชาการ	ระหว่างกลุ่ม	2.26	2	1.13	2.22	.11
	ภายในกลุ่ม	183.28	360	.51		
	รวม	185.54	362			
รวมเฉลี่ย	ระหว่างกลุ่ม	2.31	2	1.16	2.06	.13

ตารางที่ 4 (ต่อ)

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน	แหล่งความแปรปรวน	S	f	S	ratio	value
รวม	ระหว่างกลุ่ม	2.85	2	1.43	3.44*	.03
	ภายในกลุ่ม	149.21	360	.41		
	รวม	152.07	362			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ตามความคิดเห็นของครูที่มีประสบการณ์ทำงานที่ต่างกัน ในภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน และด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามขนาดโรงเรียน

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F-ratio	P-value
1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	.83	2	.41	.70	.49
	ภายในกลุ่ม	211.19	360	.59		
	รวม	212.02	362			
2. การนิเทศการศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	.79	2	.39	1.06	.35
	ภายในกลุ่ม	133.45	360	.37		

	รวม	134.24	362			
3. การวัดผล ประเมินผล และ	ระหว่างกลุ่ม	.03	2	.02	.03	.97
ดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน	ภายในกลุ่ม	217.46	360	.60		
	รวม	217.50	362			
4. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่ง	ระหว่างกลุ่ม	.76	2	.38	.69	.51
เรียนรู้	ภายในกลุ่ม	197.85	360	.55		
	รวม	198.61	362			

ตารางที่ 5 (ต่อ)

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของ สถานศึกษาเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	ระหว่างกลุ่ม	.30	2	.15	.29	.75
	ภายในกลุ่ม	188.19	360	.52		
	รวม	188.50	362			
6. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	.10	2	.05	.08	.92
	ภายในกลุ่ม	203.95	360	.57		
	รวม	204.05	362			
7. การวางแผนงานด้าน วิชาการ	ระหว่างกลุ่ม	.05	2	.03	.05	.95
	ภายในกลุ่ม	185.49	360	.52		
	รวม	185.54	362			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.04	2	.02	.05	.95
	ภายในกลุ่ม	152.02	360	.42		
	รวม	152.07	362			

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ครูที่มีขนาดโรงเรียนที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

4.3 การสัมภาษณ์แนวการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน มีรายละเอียดดังนี้

1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของครูทุกคน ในการวางแผนเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อพัฒนาสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยยึดหลักนักเรียนเป็นศูนย์กลางและใช้กระบวนการ PLC เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกัน พร้อมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมการ

เรียนรู้ทั้งในหมู่ครูและนักเรียนภายใต้การเป็นแบบอย่างของผู้บริหารและการบริหารจัดการที่อิงข้อมูลเชิงประจักษ์ และการวางแผนที่ยืดหยุ่นเพื่อมุ่งสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพ

2) การนิเทศการศึกษา สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรบูรณาการปรับหลักสูตรควบคู่กับการออกแบบกิจกรรม Active Learning และ Project-based Learning เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เชื่อมโยงกับทักษะในโลกยุคใหม่ เช่น ดิจิทัล ภาษา และ Soft Skills ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการรอบด้านทั้ง 4H (Head, Heart, Hand, Health) และมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้โดยการเปิดห้องเรียน Hybrid Learning และจัดทำหน่วยการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มสาระ

3) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรดำเนินการวัดผลและประเมินผลแบบบูรณาการ โดยเน้นการนิเทศแบบมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาการสอนจริงของครูควบคู่ไปกับการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนผ่านการสังเกตชั้นเรียน มีระบบติดตามผลการเรียนรายเดือนและใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย เช่น Self-assessment, Peer review และ Feedback จากนักเรียน รวมถึงการนำแนวทางการนิเทศแบบโค้ชซึ่งมาใช้เพื่อส่งเสริมศักยภาพครู และประเมินผลการจัดการเรียนรู้เป็นรายกิจกรรมโดยใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่าง Google Form และระบบ LMS

4) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องรอบด้าน โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ครูเข้ารับการอบรมพัฒนาทักษะจากหน่วยงานภายนอก ส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียนและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกภาคเรียนควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมพัฒนาครูที่เปิดโอกาสให้สร้างสรรค์นวัตกรรมการสอนด้วยตนเอง มีการมอบรางวัลเพื่อเชิดชูครูผู้สร้างสรรค์ผลงานดีเด่น นอกจากนี้ ควรมีการจัดตั้งกลุ่มครูพี่เลี้ยงเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางการสอนที่ประสบความสำเร็จ พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามกลุ่มสาระอย่างน้อยภาคเรียนละ 2 ครั้ง

5) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรเป็นผู้นำการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยสร้างการสื่อสารที่ดีกับครูเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานเชิงบวก สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมแห่งความไว้วางใจ และส่งเสริมความร่วมมือของทุกฝ่าย รวมถึงการนำข้อเสนอแนะของผู้เรียนมาปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

6) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรนำแนวคิด PLC มาใช้ โดยครูแต่ละกลุ่มสาระร่วมกันวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ ออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ผู้เรียน และประเมินผลหลากหลายรูปแบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกควบคู่กับการประเมินผลสัมฤทธิ์ตลอดภาคเรียนด้วยแบบทดสอบที่วัดความรู้ความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพรวมผลการเรียนที่ชัดเจนและแม่นยำยิ่งขึ้น รวมถึงการประเมินคุณภาพการศึกษาที่ครอบคลุมมากกว่าผลสอบ โดยสำรวจความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงการเรียนการสอนและการบริหารจัดการอย่างรอบด้าน

7) การวางแผนงานด้านวิชาการ สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่น่าสนใจและเข้าถึงได้ ซึ่งบูรณาการแหล่งเรียนรู้เข้ากับกิจกรรมหลากหลาย เช่น โครงการงานและ STEM เพื่อส่งเสริมทักษะคิดวิเคราะห์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักเรียน ครู และผู้เชี่ยวชาญ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่

5. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้เรื่อง แนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนเอกชนมีการดำเนินการบริหารงานวิชาการอย่างเป็นระบบ ตามองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนคุณภาพการศึกษาอย่างรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปาวิณา ปล่องทอง (2566, น. 16) ที่เน้นว่าการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศต้องมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อสร้างผลสัมฤทธิ์ที่โดดเด่น

5.2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) จำแนกตามเพศ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเน้นกระบวนการทำงานที่เป็นระบบ มุ่งเน้นมาตรฐานการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนโดยไม่เลือกปฏิบัติตามเพศของครู ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นุชรี เนียมรัตน์ (2562: 10) ที่กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพควรครอบคลุมการพัฒนาครูอย่างทั่วถึงทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะแตกต่างกันด้วยเพศ วัย หรือประสบการณ์

2) จำแนกตามระดับการศึกษา มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาได้กำหนดแนวทางการบริหารงานวิชาการที่เป็นระบบ มีมาตรฐาน และมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในทิศทางเดียวกันอย่างทั่วถึง ครอบคลุมครูทุกกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงวุฒิการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เอื้ออังกูร ชำนาญ (2564: 17) ที่กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรทุกระดับอย่างเสมอภาค เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของครูให้สามารถพัฒนาตนเองและยกระดับการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน ในภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน และด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประสบการณ์ในการทำงานส่งผลต่อการรับรู้ ความ

คาดหวัง และการประเมินการดำเนินงานด้านวิชาการที่แตกต่างกัน ครูที่มีประสบการณ์น้อยมักมีมุมมองที่พึ่งพาการนิเทศ การประเมิน และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จากผู้บริหารมากกว่า ขณะที่ครูที่มีประสบการณ์สูงมีความคาดหวังในเชิงคุณภาพและมาตรฐานที่สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จุฑารัตน์ วรรณศรีพงษ์ (2567: 20) ที่ชี้ว่าประสบการณ์ทำงานมีผลต่อทัศนคติและความคาดหวังในการบริหารงานวิชาการ โดยครูที่มีประสบการณ์สูงมักมีเกณฑ์การประเมินผลการบริหารที่เข้มงวดและละเอียดถี่ถ้วนมากกว่าครูที่มีประสบการณ์น้อย

4) จำแนกตามขนาดโรงเรียน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้บริหารโรงเรียนทุกต่างยึดแนวทางการบริหารงานวิชาการที่มุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบตามเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน ครูในทุกขนาดโรงเรียนจึงรับรู้ถึงการดำเนินงานในแนวทางเดียวกัน และได้รับการสนับสนุนการพัฒนาวิชาการที่เท่าเทียม ส่งผลให้ความคิดเห็นของครูต่อการบริหารงานวิชาการมีทิศทางสอดคล้องกันโดยไม่ขึ้นอยู่กับขนาดของโรงเรียนที่สังกัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ธัญญา คุณสุข (2565: 11) ที่ระบุว่า การบริหารงานวิชาการที่เน้นคุณภาพต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาขนาดใด

5.3 ผลการสัมภาษณ์แนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยประเด็นคำถามครอบคลุมตัวแปรทั้ง 7 ด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของครูทุกคนในการวางแผนเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อพัฒนาสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยยึดหลักนักเรียนเป็นศูนย์กลางและใช้กระบวนการ PLC เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2560: 29-31) ที่ระบุว่าการศึกษาวิจัยในชั้นเรียนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน และในด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ โรงเรียนได้ใช้กระบวนการ SWOT Analysis ในการวิเคราะห์และกำหนดกลยุทธ์ทางวิชาการ พร้อมจัดทำแผนปฏิบัติการที่มีความชัดเจนและสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ได้อย่างยืดหยุ่น

2) การนิเทศการศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาควรบูรณาการปรับหลักสูตรควบคู่กับการออกแบบกิจกรรม Active Learning และ Project-based Learning เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เชื่อมโยงกับทักษะในโลกยุคใหม่ และมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้โดยการเปิดห้องเรียน Hybrid Learning และจัดทำหน่วยการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มสาระ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ยุทธนา เกื้อกุล (2561: 15-30) ที่ระบุว่าการบริหารวิชาการของโรงเรียนเอกชนควรมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีและความรู้

หลากหลายด้านเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ในด้านการนิเทศการศึกษา โรงเรียนเอกชนได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการนิเทศให้เป็นแบบเชิงพัฒนา โดยเน้นการโค้ชชิ่งและการให้คำปรึกษารายบุคคล

3) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน

ผู้บริหารสถานศึกษาควรดำเนินการวัดผลและประเมินผลแบบบูรณาการ โดยเน้นการนิเทศแบบมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาการสอนจริงของครูควบคู่ไปกับการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนผ่านการสังเกตชั้นเรียน และประเมินผลการจัดการเรียนรู้เป็นรายกิจกรรมโดยใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่าง Google Form และระบบ LMS ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นุชรี เนียมรัตน์ (2562: 10) ที่กล่าวว่าการนิเทศควรเป็นกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนมากกว่าการควบคุม สำหรับด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน โรงเรียนเอกชนได้เน้นการประเมินผลแบบ Authentic Assessment

4) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้

ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องรอบด้าน โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ครูเข้ารับการอบรมพัฒนาทักษะจากหน่วยงานภายนอก ส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียนและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกภาคเรียนควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมพัฒนาครูที่เปิดโอกาสให้สร้างสรรค์นวัตกรรมการสอนด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ โสภณา เศรษฐกุล (2562: 21) ที่มองว่าการประเมินผลควรครอบคลุมและสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง ในด้านการพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนได้สร้าง Learning Space รูปแบบใหม่

5) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้นำการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยสร้างการสื่อสารที่ดีกับครูเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานเชิงบวก สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมแห่งความไว้วางใจ และส่งเสริมความร่วมมือของทุกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กรรณิกา อรรถชัยยะ (2565: 22) ที่กล่าวว่าการบริหารวิชาการควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี สำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา โรงเรียนได้ส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง เพราะการทำวิจัยช่วยให้ครูได้เข้าใจและแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนของตนเองได้ตรงจุด

6) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำแนวคิด PLC มาใช้ โดยครูแต่ละกลุ่มสาระร่วมกันวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ ออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ผู้เรียน และประเมินผลหลากหลายรูปแบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกควบคู่กับการประเมินผลสัมฤทธิ์ตลอดภาคเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กรรณิกา อรรถชัยยะ (2565 : 22) ที่กล่าวว่าการบริหารวิชาการควรส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ทันสมัยและสอดคล้องกับ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี สำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา โรงเรียนได้ส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง เพราะว่าการทำวิจัยช่วยให้ครูได้เข้าใจและแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนของตนเองได้ตรงจุด

7) การวางแผนงานด้านวิชาการ

ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่น่าสนใจและเข้าถึงได้ ซึ่งบูรณาการแหล่งเรียนรู้เข้ากับกิจกรรมหลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กระทรวงศึกษาธิการ (2562: 29–30) ที่ระบุว่าพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารวิชาการสู่ความเป็นเลิศ ในส่วนของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โรงเรียนเอกชนได้ปรับกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning, Problem-Based Learning, และ Blended Learning

6. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี มีองค์ประกอบหลักทั้งหมด 7 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) การนิเทศการศึกษา 3) การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน 4) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ 5) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 6) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา และ 7) การวางแผนงานด้านวิชาการ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

- 1) โรงเรียนควรพัฒนาหลักสูตรร่วมกับครูทุกกลุ่มสาระฯ โดยใช้ PLC เพื่อให้สอดคล้องกับผู้เรียนและท้องถิ่น พร้อมพัฒนาระบบนิเทศเชิงพัฒนาต่อเนื่องด้วยเทคโนโลยีเพื่อเสริมศักยภาพครู
- 2) ขยายแหล่งเรียนรู้หลากหลาย เพื่อบริการเรียนรู้ตลอดชีวิต และส่งเสริม Active Learning/PBL อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา
- 3) ควรสนับสนุนครูทำวิจัยในชั้นเรียนต่อเนื่องและนำผลมาใช้ในการพัฒนาการสอนจริง เพื่อสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา โดยใช้ SWOT Analysis และติดตามประเมินผลต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงและพัฒนาได้ทันสถานการณ์

7.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาปัจจัยการบริหารวิชาการสู่ความเป็นเลิศที่ส่งผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่น่าเชื่อถือและนำไปสู่การพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล. องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.*
- _____. (2562). *คู่มือการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษารักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ.*
- กรรณิกา อรรถชัยยะ. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขต 9 พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่*
- จุฑารัตน์ วรรณศรีพงษ์ และสุตาพร ทองสวัสดิ์. (2567). การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุง เขต 2. *MCU Ubonratchathani Journal of Buddhist Studies*. 6(1), 2338-2349.
- ณัฐกาญจน์ ญาณแขก. (2566). การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 2. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 7(4), 221-236.
- ธนัญญา คุณสุข. (2565). การบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดจันทบุรี. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.*
- นุชรี เนียมรัตน์. (2562). การบริหารงานวิชาการของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.*
- นุชเรศ คำดีบุญ. (2564). การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานีเขต 4. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*
- ปาวิณา ปล่องทอง. (2566). รูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี. *วารสารรัชต์ภาคย์*. 17(55), 483-484.
- ไพรัตน์ วุฒิสาร. (2564). รูปแบบการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิผลในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ. *วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก*. 7(1), 255-275.
- ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และคณะ. (2562). *สถิติสำหรับการวิจัยและเทคนิคการใช้ SPSS. (ปรับปรุงครั้งที่ 3). เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.*

- ยุทธนา เกื้อกุล. (2561). การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างผู้เรียนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์. *วารสารอัล-ฮิกมะฮ์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี.ฟาฏอนี*. 8(15), 15-30.
- โสภณา เสวตชกุล. (2562). กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนสองภาษาหลักสูตรไทยอังกฤษ สังกัด กรุงเทพมหานคร. *ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *การปฏิรูปการเรียนการสอน*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2566). *รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมการศึกษาเอกชน ประจำปี 2566*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน.
- เอื้ออังกูร ชำนาญ. (2564). แนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โรงเรียนพื้นที่สูง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 3. *วิทยานิพนธ์ คุรุศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

ภาษาอังกฤษ

- Atchaiya, K. (2021). The factor affecting academic administration of schools under the Phuket Primary Education Service Area Office. *Thesis of Master in Educational Administration*. Hatyai University.
- Chamnan, E. (2021). Academic management guidelines for improving academic achievement of highland school students, Phitsanulok Primary Education Service Area Office 3. *Thesis of Master in Educational Administration*. Uttaradit Rajabhat University.
- Keokul, Y. (2018). Development of academic affairs administration model of islamic private schools in southern border provinces to make learners perfect men. *Al-HIKMAH Journal*. 8(15), 15-30.
- Khunsuk, T. (2022). Academic administration affecting active learning management of secondary schools in Chanthaburi Province. *Thesis of Master in Educational Administration*. Rambhai Barni Rajabhat University.
- Krejcie, R.V. & D.W. Morgan. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30(3), 607 – 610.
- Kumdeeboon, N. (2021). The guideline development for educationnal administrative guidelines under the Office of Udonthani Primary Educationnal Service Areas 4. *Thesis of Master in Educational Administration*. Mahasarakham University.
- Ministry of Education. (2009). *Basic Education Institution Management Manual that is a Legal Entity*. The Organization for the Transport of Goods and Parcels.

- _____. (2019). *Manual of operations for teachers and educational personnel acting in the position of Director of educational institutions under the Office of the Basic Education Commission*. Office of Personnel Administration and Legal System Development.
- Niamrat, N. (2019). Academic administration of the head of learning groups of schools under the Municipality of Hat Yai. *Thesis of Master in Educational Administration*. Hatyai University.
- Office of the Basic Education Commission. (2018). Educational reform. Cooperative printing house of Thailand.
- Office of the Private Education Commission. (2023). *Report on the results of the private education promotion operations in 2023*. Office of the Private Education Commission
- Phetroj L. & et al. (2019). *Statistics for research and spss application techniques (3rd revised edition)*. CDMKprinting.
- Plongtong, P. (2023). Excellence academic affairs management model of school administrators in 21st century the Secondary Educational Service Area Office Nonthaburi. *Rajapark Journal*. 17(55), 483-497.
- Sawetkochakul, S. (2019). An academic management strategy of Bi-lingual Schools (ThaiEnglish) under Bangkok Metropolitan Administration. *Thesis of Philosophy in Educational Administration*. North Bangkok university.
- Wannasriyapong, J and Thongsawat, S. (2024). Academic administration of educational institutions under the Phatthalung Primary Education Service Area Office 2. *MCUUbonratchathani Journal of Buddhist Studies*. 6(1), 2338-2349.
- Wutthisarn, V. (2021). Effectiveness of academic management model in primary schools under the Jurisdiction of Bungkan Primary Educational Service Area Office. *The Journal of Pacific Institute of Management Science*. 7(1), 255-275
- Yanakhaeg, N. (2024). Development of student care and support systems in schools under the Lamphun Primary Educational Service Area Office 2. *The Journal of Research and Academics*. 7(4), 221-236.

หมอน้ำมัน : ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูก
ในพื้นที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

Oil Medicine : The Local Wisdom of Treating Patient Bone Disease of
Patients in Amphur Borabue Mahasarakham Province

พระประมุข มหาวิโร (ตันทอง)

Phra Pramuk Tonthong (Maharero)

ธีระพงษ์ มีไธสง

Theerapong Meethaisong

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Mahasarakham University

Email: james1017899@gmail.com

(Received: May 13 , 2025/ Revisec: May 16, 2025/ Accepted: August 20,2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหมอน้ำมันท้องถิ่นรวมการสืบทอดการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกในพื้นที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการวิจัยที่สำคัญ ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

หมอน้ำมัน 3 หมู่บ้าน ในบ้านแดงน้อย บ้านนาดี และบ้านดงเค็ง ได้มีขั้นตอนการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูก คือ 1) การเตรียมการ เป็นการจัดเตรียมสถานที่ไว้ให้ผู้ป่วยและญาติผู้ป่วย โดยเตียงไม้ไผ่ไว้ที่หน้าบ้าน 2) การวินิจฉัยโรค โดยใช้มือคลำหรือสัมผัสบริเวณที่กระดูกหักหัก 3) การบูชาครู ก่อนจะทำการรักษา ผู้ป่วยต้องทำพิธีการตั้งคายยกครูก่อน 4) ขั้นตอนการรักษา โดยให้ผู้ป่วยนั่งหรือนอนหงายเหยียดตรง หากพบว่าผู้ป่วยมีอาการฟกช้ำหรือมีบาดแผล จะทำพิธีการอวยเลือด คือ การระบายเลือดเสีย เพื่อให้เลือดที่ดีไหลเข้ามาแทน จากนั้น จึงเสกคาถาใส่น้ำทำน้ำมันตีให้ตีมาก่อน แล้วทาด้วยน้ำมันงาและการเป่าคาถาไปด้วย 5) ระยะเวลาการรักษา หากผู้ป่วยกระดูกร้าวยจะหายเร็วกว่ากระดูกหัก ถ้าเป็นเด็ก จะใช้เวลา 20 วัน ผู้ใหญ่ 40 วัน ส่วนผู้ป่วยหนัก ดีขึ้นไม่เกิน 60 วัน สำหรับผู้ป่วยสูงอายุ จะใช้เวลา 100-120 วัน รวมทั้ง ผู้ป่วยจะต้องงดรับประทานอาหาร หรือข้อห้ามตามที่หมอน้ำมันแนะนำ เช่น สุรา เห็ดนานาชนิด กุ้ง หอย 6) ผลการรักษาจากการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกหักของ 3 หมอ มีประสบการณ์เฉลี่ย 39 ปี 7) การปลงคาย เป็นการสิ้นสุดหรือยกเลิกการรักษา เมื่อหายเป็นปกติผู้ป่วยต้องกลับมาทำพิธีปลงคายที่บ้านของหมอน้ำมัน ตามที่หมอน้ำมัน

กำหนด โดยไม่เรียกร้อยค่ารักษาใด ๆ หากผู้ป่วยไม่มาปลงกายหรือปลงกายช้า จะทำให้คาถาของหมอน้ำมัน
ทรงตัว เสื่อมลง แพ้คาถา จะต้องทำพิธีปลงกายด้วยตนเอง

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ผู้ป่วยโรคกระดูก; หมอน้ำมัน

Abstracts

This research article has the objective of oil medicine the local wisdom sum of treating bone disease of patient in Amphur Borabue Mahasarakham Province. This research used qualitative research methods, with important research techniques, including interviews observation and group discussion with 19 key informants, Then analyze the data to presentation descriptive data.

The research of the found that.

three oil medicine in Bandaengnoi Bannadee and Bandongkheng. The procedure treating bone disease is 1) Arrangement is preparation to place patient, and patient relatives, by bamboo bed at front of house, 2) Diagnosis by using grope hand, touch, Fractures zone. 3) Worship to teachers before treatment patient must ceremony Tangkhay worship to teachers. 4) Treatment procedure by patient sit, or sleep, Lie straight, if found that patient have symptoms bruised, or wound, Will a ceremony bloodletting is draining bad blood to allow good blood to flow in instead, Then chanting an incantation put water make holy water drink first to flow out bloodletting, for good blood flowing in instead, then daub sesame oil and chanting an incantation go with. 5) Duration of treatment if patient fissure Will heal faster fracture. If are a child will take time 20 day, Adults 40 days, section be severely ill get well not more than 60 day, for patient geriatric will take time 100-120 day, Including patient there must be Kharam or prohibitions as per recommend oil medicine, such as spirits, all kinds of mushrooms, shrimp, shellfish 6) Treatment results from treatment bone disease of 3 oil medicine experienced average 39 years. 7) The Kai ritual is ending or cancel of treating the patient recovered, he had to return to the oil medicine healer to perform the Kai ritual as per oil medicine determine, without demanding any expenses, If patient didn't come the Kai ritual or late Kai ritual, will make spell of oil medicine stable, deteriorate, lose spell, must do the Kai ritual by self.

Keywords: Local Wisdom; Treating Patient Bone; Oil Medicine

1. บทนำ

องค์ความรู้ในการรักษาของหมอน้ำนรักษาโรคกระดูก เป็นการรักษาตามสาเหตุของโรคที่เกิดขึ้น จากความผิดปกติทางร่างกาย หรืออวัยวะที่ได้รับอุบัติเหตุ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2536) เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตนเอง โดยมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม นำสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ และยังเป็นที่พักพิงใจในชนบทที่ยังห่างไกลเมือง การรักษาแบบดั้งเดิม จึงถูกนำมาใช้เป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสืบต่อกันมา โดยอาจมีการประยุกต์ปรับปรุงเพื่อให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (วิชัย โชควิวัฒน์, 2551) หมอน้ำนหรือหมอกระดูกพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาการรักษาความเจ็บป่วย บาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่าง ๆ กับโครงสร้างร่างกาย กล้ามเนื้อ กระดูก และอวัยวะที่เกี่ยวข้อง โดยหมอน้ำนเป็นผู้มีความชำนาญรักษาที่เรียกว่า “หมอกระดูก” โดยมีขั้นตอนการรักษาให้กระดูกแตกหัก ร้าว ชัน เคลื่อนจากตำแหน่งหรือบาดเจ็บจากอุบัติเหตุในชีวิตประจำวัน เป็นภาวะความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน

การรักษาของหมอพื้นบ้าน จะมีการรักษาที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นโดยขึ้นกับวัฒนธรรมและภูมิประเทศที่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบในการวินิจฉัยโรคของหมอไทยในสมัยโบราณ ที่เรียกว่า ประเทศสมุฏฐาน การรักษาของหมอพื้นบ้าน เป็นมิตการรักษาที่รักษาทั้งใจและกายของผู้ป่วยโดยจะเห็นได้ว่า หนึ่งในการรักษาของหมอพื้นบ้าน มีการใช้มนต์คาถาช่วยในการรักษาด้วย แสดงให้เห็นถึงการรักษาด้านจิตใจ การรักษาจะยึดความเชื่อของบุคคลดังกล่าวในชุมชน (คมสัน ทินกร ณ อยุธยา, 2561) การแพทย์พื้นบ้าน เป็นการดูแลสุขภาพตนเองในชุมชนแบบดั้งเดิม จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณีและทรัพยากร ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และเป็นการดูแลสุขภาพ โดยผู้รู้หรือผู้ชำนาญที่ยอมรับของชุมชนนั้น เช่น การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรการรักษากระดูกแบบพื้นบ้าน (การแพทย์ทางเลือก, 2547) หมอพื้นบ้านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการดูแลสุขภาพ โดยอาศัยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ที่หลากหลายตามวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ความสัมพันธ์ของผู้เป็นหมอกับคนไข้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หมอพื้นบ้านจะมีความเป็นมิตร หรือความเป็นกันเองกับคนไข้มากกว่าหมอ หรือแพทย์แผนใหม่ในปัจจุบัน โดยแยกประเภท ของหมอพื้นบ้านได้เป็น 8 ประเภท ได้แก่ หมอดูหรือหมอมอ หมอจำหรือเฒ่าจำ หมอสูดหรือหมอทำขวัญ หมอธรรม หมอดำยา หมอยาฮากไม้หรือหมอสมนไพร หมอเป่าหรือหมอมนต์ หมอลำ ผีฟ้าและนางเทียมในการแยกประเภทของหมอพื้นบ้านนี้ได้แยกตามวิธีการรักษาของหมอ ซึ่งมีวิธีการรักษาไม่เหมือนกันแตกต่างกันไป (ปฐมพงศ์ ลิ้มเจริญ, 2558) แต่ความเจ็บไข้ได้ป่วยมิใช่เป็นเรื่องส่วนตัวของคนใดคนหนึ่ง หรือของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่เครือญาติ รวมทั้งชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องตามประเพณีการบำบัดรักษาตามแบบของหมอพื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะความเป็นแพทย์ทางสังคม และความเป็นแพทย์แบบองค์รวมอย่างชัดเจน หมอพื้นบ้านของชาวอีสานมีทั้งหมอที่รักษาโรคทางกาย (กายิกโรโค) โดยการไช้ยา กายภาพบำบัด หรือการผดุง

ครรภ์ ได้แก่ หมอฮากไม้ (หมอยาสมุนไพรบำบัด) หมอเอ็นหรือหมอขีดเส้น (หมอนวดบำบัด) หมอจอตกระดูก (หมอนวดน้ำมันสมุนไพร จัดกระดูก เข้าเฝือกไม้ไผ่) หมอตำแย (หมอทำคลอด) (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2558) หมอกระดูกจึงเป็นผู้ที่มีความชำนาญดูแลรักษาอาการเจ็บป่วย การบาดเจ็บที่เกี่ยวข้องกับกระดูกแตกหัก หรือเคลื่อน เป็นวิธีการรักษาบำบัดรักษาแบบพื้นบ้านที่รักษาอาการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ซึ่งมักเกิดความเจ็บป่วยกับโครงสร้างร่างกายในระบบกล้ามเนื้อ กระดูก และ อวัยวะ ที่ซึ่งปัจจุบันยังคงพบเห็นกันอยู่ทั่วไปในสังคม

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหมอน้ำมันและการสืบทอดการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกในพื้นที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากในพื้นที่อำเภอบรบือ มีหมอน้ำมันรักษากระดูกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดมาจากบิดา เครือญาติ และไม่เป็นเครือญาติ โดยการรักษาโรคที่เกี่ยวกับกระดูก เพื่อช่วยเหลือเยียวยาเป็นทางเลือกของคนในชุมชน และมีความสอดคล้องกับความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และสภาวะเศรษฐกิจ หมอน้ำมันในพื้นที่อำเภอบรบือที่ศึกษา ได้แก่ บ้านแดงน้อย ตำบลกำพี้ บ้านนาดี ตำบลบรบือ และบ้านดงเค็ง ตำบล บ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยที่ได้สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ผู้สอน จนสามารถรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกตามขั้นตอนก่อนการรักษา ระหว่างการรักษา รวมทั้งหลังการรักษา และยังมีผลการรักษาที่เป็นผลงานของแต่ละหมอ ตลอดจนการปลงศพ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ผู้ป่วยจะต้องทำ เพราะถือได้ว่าหมอน้ำมันที่รักษาโรคกระดูกเป็นบุคคลที่ควรค่าในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งยังพบว่า หมอน้ำมันส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งหากขาดการถ่ายทอดก็จะทำให้หมอน้ำมันสูญหายไปด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาขั้นตอนการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกของหมอน้ำมันในพื้นที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง หมอน้ำมัน: ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกในพื้นที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้ง 19 คน คือ 1) หมอน้ำมัน จำนวน 3 คน 2) ผู้รู้/ปราชญ์ จำนวน 2 คน 3) ผู้ป่วยที่เคยมารักษา จำนวน 3 คน 4) ผู้ป่วยที่กำลังรักษา จำนวน 3 คน 5) ญาติผู้ป่วย จำนวน 3 คน 6) นักวิชาการด้านสุขภาพ จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข (อสม.) จำนวน 3 คน ที่เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญนี้ เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ และสามารถให้ข้อมูลในเรื่องวิจัยนั้น ๆ ได้ โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่แนะนำตัว ติดต่อบอกกล่าว สร้างความสัมพันธ์ก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูล รวมทั้งได้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างเคร่งครัด

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหมอน้ำมัน และแนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนั้นได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องงานวิชาการ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และ 3) การสนทนากลุ่ม

3.3 พื้นที่ดำเนินการการวิจัย ประกอบด้วย

1) บ้านแดงน้อย ตำบลกำพี้ 2) บ้านนาดี ตำบลบรบือ และ 3) บ้านดงเค็ง ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีระยะดำเนินการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567 จนถึง วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2567 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 10 เดือน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เนื้อหาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูลจากการสังเกต การสนทนากลุ่ม จึงนำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและจัดลำดับความสำคัญของข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดและทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการนำเสนอต่อไป

4. ผลการวิจัย

4.1 หมอน้ำมันบ้านแดงน้อย ตำบลกำพี้

1) ขั้นตอนการรักษา ประกอบด้วย

1.1) ขั้นตอนการเตรียมการ ก่อนการรักษา พ่อานผู้เป็นหมอน้ำมัน จะเป็นผู้เตรียมสถานที่ไว้ให้ผู้ป่วย ส่วนใหญ่ก็จะเตรียมไว้ที่บ้าน เพราะมีแคร่ไม้ไผ่ตัวใหญ่อยู่แล้ว เพียงแต่ปูเสื่อ ถึงเวลาก็รักษาได้เลย

1.2) การวินิจฉัยโรค เมื่อมีผู้ป่วยมารักษาหรือได้รับการขอร้องให้รักษา พ่อานจะดำเนินการตรวจรักษาตามขั้นตอนที่ได้รับถ่ายทอดมาจากครูบาอาจารย์ และจากการมีประสบการณ์ด้วย อันดับแรก การตรวจเบื้องต้น คือการสังเกตอาการทั่วไป และได้ฟังจากคำบอกเล่าของญาติผู้ป่วยที่พามา เมื่อตกลงให้ทำการรักษา จึงเริ่มตรวจตามร่างกายของผู้ป่วยสำรวจความรุนแรงของการป่วย ส่วนมากจะมองเห็นได้ชัดเจนว่ามีอาการหนักเบาอย่างไร

1.3) การบูชาครู ก่อนจะทำการรักษา โดยให้ผู้ป่วยหาดอกไม้ธูปเทียนและค่าคาย 6 บาท ใส่จานหรือพานเพื่อเป็นพิธีการตั้งคายยกครู ยกคายก่อน แล้วจึงนำพานตั้งคายไปวางไว้ที่ข้างเตียงนอนของพ่ออาน จากนั้นจึงดำเนินการรักษาให้กับผู้ป่วย เป็นขั้นตอนที่สำคัญจะละเลยไม่ได้ เพราะครูอาจารย์ผู้สอน เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยคุ้มครองและช่วยอำนวยความสะดวกการรักษาผู้ป่วยให้สัมฤทธิ์ผล ในขณะทำการบูชาครูอาจารย์ผู้สอน ต้องส่งจิตอธิษฐานถึงพ่อผู้เป็นหมอรักษาครั้งนี้ ให้สำเร็จด้วยวิชาที่ได้รับการสืบทอดมา และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ป่วยว่าการรักษาครั้งนี้เป็นการรักษาที่เป็นพิธีการมีขั้นตอนอย่างชัดเจน

1.4) ขั้นตอนการรักษา พ่ออานจะทำการรักษาผู้ป่วยที่เดินทางมารับการรักษาที่บ้านเท่านั้น จะไม่เดินทางไปรักษาที่บ้านของผู้ป่วยเอง เพราะอายุมากแล้ว หากเกี่ยวกับกระดูกหัก แตร้าว ปวด บวม ที่ได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลแล้ว แต่ยังไม่หาย โดยเริ่มจากการให้ผู้ปวยนั่งหรือนอนในท่าสบาย โดยการคลำ จับ สัมผัส หากพบว่าผู้ป่วยมีอาการซึมหรือฟกช้ำ หรือมีบาดแผล ก็จะมีการระบายเลือดเสีย เพื่อให้เลือดที่ดีไหลเข้ามาแทน แล้วจึงรักษาตามอาการ ถ้าพบอาการฟกช้ำ เคล็ด ชัดยอก ช้ำใน ไม่มีบาดแผล จะใช้วิธีการเป่าคาถา ทำน้ำมันตี่ให้ผู้ปวยตี้ม และทาด้วยน้ำมันงา ถ้าพบอาการกระดูกแตก ร้าว ไม่มีบาดแผล ใช้วิธีการระบายเลือดเสีย เพื่อให้เลือดที่ดีไหลเข้ามาแทน จึงเป่าคาถา ทำน้ำมันตี่ให้ผู้ปวยตี้ม และทาด้วยน้ำมันงา หากผู้ป่วยกระดูก แตะ ร้าว และมีบาดแผลถลอก จะใช้วิธีการทำล้างแผลให้ก่อนแล้วจึงมีการระบายเลือดเสีย เพื่อให้เลือดที่ดีไหลเข้ามาแทน จากนั้น จึงมีการเป่าคาถา ทำน้ำมันตี่ให้ผู้ปวยตี้ม และทาด้วยน้ำมันงา ถ้าพบผู้ป่วยที่กระดูกหัก หรือแตก มีบาดแผลลึก มีเลือดไหลไม่หยุด จะให้ไปโรงพยาบาลก่อน เพื่อทำการรักษาให้แผลปิดเสียก่อน หรือทำรักษาอยู่ที่โรงพยาบาลจนหายก็ยิ่งดี แต่หากรักษาที่โรงพยาบาลแล้วไม่หายยังมีอาการปวด บวม เขียวคล้ำ เดินแล้วปวด ใช้ไม้พยุงตัว พ่ออานก็จะรักษาให้ หากพบอาการดังกล่าวก็ จะมีการระบายเลือดเสีย เพื่อให้เลือดที่ดีไหลเข้ามาแทน พร้อมเป่ากำกับคาถา ถ้าพบผู้ป่วยแบบนี้พ่อจะไม่ทำน้ำมันตี่ให้ตี้ม จะทาด้วยน้ำมันงาที่ปลุกเสกแล้ว และผู้ป่วยจะต้องเดินทางมาหาที่บ้าน เพื่อให้รักษาจนอาการปวด บวม และเลือดตรงบริเวณที่หักเป็นสีชมพู จึงจะให้น้ำมันงาไปทาที่บ้านของผู้ปวยน้ำมันงาที่ใช้ทา เป็นน้ำมันงาที่ปลุกเสกด้วยคาถา เพื่อให้ น้ำมันงาแทรกซึมลงไปบำบัดรักษาให้กระดูกและเนื้อหนัง เชื่อมต่อกันเร็วขึ้น ส่วนคาถากำกับขึ้นต้นด้วย “ว่านะโม 3 จบ ต่อด้วย โอมมะอะอุกุให้ติด กูสิอ่วย พุทธธังรักษา พุทธธังเป็น ยา ัมมังรักษา สังคาประสิทธิเม หายไปเลย โอมสะวาติ” เวลากาล่าคาถาต้องกลั่นหายใจจนจบจึงจะมีความขลัง จิตจะต้องอยู่กับคนไข้ และต้องจดจ่ออยู่กับการรักษา

1.5) ระยะเวลาที่ใช้ในการรักษา ซึ่งการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกหัก จะใช้เวลาอย่างน้อยในการรักษาให้หายสามารถเดินได้เป็นปกติขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความรุนแรงของอาการหรือความเจ็บป่วย ถ้ากระดูกร้าวจะหายเร็วกว่ากระดูกหัก หากผู้ป่วยเป็นเด็ก จะหายเป็นปกติใช้เวลาไม่เกิน 20 วัน ถ้าเป็นผู้ใหญ่ จะหายเป็นปกติใช้เวลาไม่เกิน 40 วัน ส่วนบางรายที่ป่วยหนักใช้เวลาไม่เกิน 60 วัน สำหรับผู้ป่วยที่มีอายุมาก หรือคนชราตามที่รักษามาก็จะอยู่ 100-120 วัน เพราะคนกลุ่มนี้จะมีภาวะกระดูกพรุนร่วมอยู่ด้วยจะหายช้า ในช่วงที่รักษาผู้ป่วยจะต้องมีการถือคละหรือข้อละวัน โดยจะต้องไม่ดื่มเหล้าหรือสุรา เพราะหากดื่มเหล้าจะ

ทำให้กระดูกเชื่อมต่อกันยากและช้ากว่าปกติ นอกจากนั้น ห้ามรับประทานอาหารหมักดอง ปลา ร้า และอาหารจำพวกสัตว์ปีก เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดอาการคันที่แผลยิ่งขึ้น

1.6) ผลการรักษา จากประสบการณ์ การรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกหักของพ่ออานมาเป็นเวลามากกว่า 50 ปี สามารถทำการรักษาผู้ป่วยกระดูกหักให้ทุกคนหายเป็นปกติ แล้วกลับมาปลงกายได้ เช่น ผู้ป่วยเป็นผู้หญิง อายุ 16 ปี ซึ่งเป็นหลานลูกของลูกสาวคนโต เกิดอุบัติเหตุมอเตอร์ไซด์ชนกันหลังเลิกเรียนในตัวเมืองอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ กระดูกเหนือข้อเท้าหักและมีแผลเปิดจนมองเห็นกระดูก จึงได้ส่งเข้าโรงพยาบาลยางตลาดเพื่อทำการรักษา มีการเข้า เผือกอยู่ 25 วัน หมอจึงนำเผือกออก แต่ยังมีอาการปวดบวม และมีสีน้ำตาลที่บริเวณที่หักแม่จึงได้โทรมาปรึกษากับพ่ออาน จึงได้เดินทางมาเพื่อทำการรักษาด้วยการทาน้ำมันงาและบริกรรมคาถา รักษาได้หนึ่งอาทิตย์ ผิวน้ำที่เปื้อนสีน้ำตาล ๆ ก็กลายมาเป็นสีแดงชมพู อาการปวดบวม ลดลง ต้องเดินทางมาหาทุกวันในช่วงรักษา 20 วัน แล้วพ่ออานก็บอกหลานว่ากระดูกติดกันดีแล้ว แต่เวลาเดิน ค่อย ๆ เดิน และให้ใช้ไม้พยุงตัวก่อนจนกว่าจะเดินได้ด้วยตนเอง

นอกจากนี้ ยังได้รักษาผู้ป่วยที่เป็นผู้ชาย อายุ 35 ปี เป็นคนอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้เดินทางมารักษากระดูกขาข้าง ซ้ายหักไม่มีแผล เนื่องจากตกต้นไม้ พ่ออานให้ดื่มน้ำมันงาและได้ใช้น้ำมันงาทา เป็นเวลา 45 วัน ทำให้อาการหายเป็นปกติ สามารถเดินได้ และได้มีญาติผู้ป่วย อายุ 49 ปี อยู่บ้านนาเหล่า ตำบลกำพี้ อำเภอบรบือ ได้นำบุตรหลานมารับการรักษากระดูกหักเมื่อปีก่อนแล้ว แขนขวาหักที่เกิดจากเสาปูนรั้วโรงเรียนล้มทับ และผู้ป่วยกระดูกหักคนอื่น ๆ มารับการรักษากับพ่ออีกหลายคน ก็เห็นหายเป็นปกติกันทุกคน

1.7) การปลงกาย เป็นการสิ้นสุดหรือยกเลิกการรักษา เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณให้หมอน้ำมันในการรักษาโรคกระดูก เมื่อผู้ป่วยมีอาการหายเป็นปกติ กระดูกที่หักสามารถใช้งานได้ ญาติหรือตัวผู้ป่วยต้องเตรียมสิ่งของมาเพื่อปลงกาย เป็นค่าครูค่าคายอีกครั้งหนึ่ง โดยนำขัน 5 ใส่ดอกไม้กับเทียนเล็กอย่างละห้าคู่ เงินหกบาท จากนั้นจึงนำสิ่งของทั้งหมดไปบูชาครู วันที่มาปลงกายบูชาครูไม่กำหนดวัน จะมาปลงกายวันไหนก็ได้ ส่วนเวลาจะเป็นช่วงเช้าไปถึงเที่ยงจะดี สำหรับเงินค่าตอบแทน ค่าสินน้ำใจ ไม่มีการกำหนดหรือเรียกร้องจากผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยแต่อย่างใด ส่วนใหญ่เมื่อผู้ป่วยมาปลงกายก็จะนำเงินใส่ซองมาให้พร้อมกับค่าปลงกาย

4.2 หมอน้ำมันบ้านนาดี ตำบลบรบือ

1) ขั้นตอนการรักษา ประกอบด้วย

1.1) ขั้นตอนการเตรียมการ ก่อนการรักษาทุกครั้ง พ่อสุพรรณผู้เป็นหมอน้ำมัน ได้เตรียมสถานที่ไว้ เพื่อการรักษาไว้ ก่อนที่ผู้ป่วยจะเดินทางมาถึง โดยเลือกพื้นที่บริเวณหน้าบ้าน ส่วนญาติผู้ป่วยที่เดินทางมาด้วยก็จะให้นั่งตามสบาย จะอยู่ใกล้ ๆ ผู้ป่วย หรือดูขั้นตอนการรักษาไปด้วยก็ได้

1.2) การวินิจฉัยโรค โดยการพูดคุย สทนา ซักถามสาเหตุของเหตุที่มารักษา โดยใช้มีอคล้า หรือสัมผัสบริเวณที่หักเพียงอย่างเดียว ถ้าเป็นอุบัติเหตุรถชน ขาหัก แขนหัก หรืออวัยวะส่วนใดหัก ก็จะทำให้รู้ว่ยเลือดให้ก่อนการรักษา จากนั้นจึงมัดน้ำ คือ เสกคาถาใส่น้ำทำน้ำมันตีให้ตีมาก่อน ผู้ป่วยจะต้องกลืน หายใจก่อนกลืนน้ำมัน หากผู้ป่วยเลือดคั่งทางในร่างกาย ก็จะมียาอีกสูตรหนึ่ง นำรังมดแดงมาผสมกับเหล้าขาว เหย้าให้เข้ากันดีแล้ว เทให้ผู้ป่วยดื่ม 3 กีก เป็นยากระจายเลือด แล้วจึงใช้น้ำมันงาทารักษาแก้อักเสบทาตรงจุดที่หักได้เลย

1.3) การบูชาครู ก่อนทำการรักษาผู้ป่วย พ่อสุพรรณจะรักษาให้เลย ไม่ต้องยกครูก่อน เมื่อหายแล้วจึงค่อยมาปลงกายครั้งเดียว โดยไม่ต้องนำขัน 5 ขัน 8 มายกครูก่อนการรักษา

1.4) ขั้นตอนการรักษา ก่อนการรักษาพ่อสุพรรณจะทำน้ำมันตีให้ผู้ป่วยดื่มก่อน จากนั้นจึงทาด้วยน้ำมันงาพร้อมการเป่าคาถาไปพร้อมกันด้วย น้ำมันงาที่ใช้ทาให้พ่อจะปลุกเสกด้วยคาถาแล้ว เพื่อให้ น้ำมันงาแทรกซึมลงไปบำบัดรักษาให้กระดูกและเนื้อหนังเชื่อมต่อกันเร็วขึ้น น้ำมันงาที่พ่อใช้ก็ซื้อตามท้องตลาด แล้วจึงนำน้ำมันงาดังกล่าวมาบริกรรมด้วยคาถาก่อนที่จะนำไปรักษาให้กับผู้ป่วยโรคกระดูกหัก ส่วนคาถากำกับขอไม่เปิดเผยไม่สามารถบอกคาถาได้

1.5) ระยะเวลาที่ใช้ในการรักษา การรักษาจะใช้เวลามากน้อยให้หายสามารถเดินได้เป็นปกติ จะต้องขึ้นอยู่กับความรุนแรงของอวัยวะที่หักของแต่ละคนด้วย ถ้าผู้ป่วยมีอาการหนักมาก จะใช้เวลาในการรักษาอยู่เป็นเดือน ถ้าผู้ป่วยอาการไม่หนักก็จะใช้เวลาอยู่ที่ 15 วัน หากผู้ป่วยที่อายุ 10-20 ปี ใช้เวลารักษา 15 วันกระดูกต่อกันติดกันได้แล้ว ส่วนอวัยวะที่รักษายากก็ตรงบริเวณข้อพับ ข้อเข่า ข้อแขน เพราะเป็นส่วนที่มีการเคลื่อนไหวบ่อย สำหรับคนแก่ คนชรา ตามที่ได้รักษามาก็จะหายยาก ใช้เวลารักษา 3-4 เดือน เพราะคนแก่มีเซลล์ไม่เจริญวัย และอีกอย่างก่อนการรักษาผู้ป่วย พ่อสุพรรณจะเคาะหัวเข่าและ ข้อศอกก่อน ถ้าไม่กระดูก การรักษาหายเป็นปกติ ถ้ากระดูก แสดงว่าการรักษาจะไม่ได้ผลหรือหายเป็นปกติได้ เพราะได้รักษาอาการแบบนี้มา 2 คนไม่หาย ในช่วงกำลังรักษาอยู่ ผู้ป่วยจะต้องมีการถือค้ำหรือข้อละเว้น โดยจะต้องไม่ดื่มเหล้าหรือสุรา ห้ามกินอาหารที่เป็นเห็ดทุกชนิด จะทำให้ปวด และสัตว์จำพวกมีกระดูก เช่น กุ้ง หอย

1.6) ผลการรักษา ตั้งแต่ได้รับการสืบทอดวิชาหมอน้ำมันรักษาโรคกระดูกกับพ่อใหญ่ซุ่น จนถึงปัจจุบันทำให้มีประสบการณ์มากกว่า 53 ปี สามารถทำการรักษาผู้ป่วยกระดูกหักให้ทุกคนหายเป็นปกติ แล้วเดินทางกลับมาปลงกายตอบแทนบุญคุณ เช่น ผู้ป่วยผู้ชาย อายุ 26 ปี บ้านนาดี ตำบลบรบือ อำเภอบรบือ ซึ่งเป็นหลาน ไหลสาธิตายหัก เกิดอุบัติเหตุมอเตอร์ไซด์เสียหลักชนเกาะแยกกลางถนน ทำให้เข้ารักษาอยู่ที่โรงพยาบาลอำเภอบรบือจนแผลดี เมื่อออกจากโรงพยาบาลมารักษาตัวอยู่ที่บ้าน แต่มีอาการยังปวด บวม ขยับ ไหลสาธิตายไม่ได้ แม่จึงได้พามาหาให้ช่วยรักษา เมื่อตรวจดู จับ คลำเบา ๆ ก็รู้ว่ามีเลือดเสียยังคั่งอยู่ จึงให้ตีน้ำมันตีเพื่อให้เลือดเสียไหลออกไป ให้เลือดดีไหลเข้ามาแทน หรืออวัยวะที่เสียออกก่อน แล้วก็ใช้น้ำมันงาทาบริเวณที่หัก เมื่อทาเสร็จรู้สึกถึงความเย็นบาง ร้อนบางปะปนกันไป สักครู่รู้ว่าร่างกายหนาว ๆ ร้อน ๆ เป็น เพราะน้ำมันกำลังไล่เลือดเสียออก รักษาได้ 15 วัน ไหลสาธิตายก็สามารถขยับได้ จับยกของบางอย่างได้ดีขึ้น

อย่างเหลือเชื่อ ในส่วนผู้ป่วยที่เป็นผู้หญิง อายุ 58 ปี บ้านหนองคุณน้อย ตำบลบรบือ อำเภอบรบือ ได้เกิดอุบัติเหตุรถโดยสารชนกับรถกระบะทางกลับบ้าน กระตุกเชิงกรานแตกหัก หมอได้ผ่าตัดตั้งแต่หน้าอกถึงหัวหน่าว ซึ่งเป็นเนื้องอกเนื้อร้ายระยะแพร่เชื้อช่องคลอด เป็นบริเวณที่กระตุกเชิงกรานเชื่อมต่อกัน แม้รักษาแผลกระดูกที่แตกกับหมอที่โรงพยาบาลแล้ว 1 เดือน มาอยู่บ้านยังเดินไม่ได้ถึง 6 เดือน ได้มีญาติแนะนำมา รักษาที่พ่อสุพรรณให้ทำการรักษาให้ ด้วยการให้ดื่มน้ำมันต์ก่อน แล้วจึงได้ทาน้ำมันงาให้ตรงบริเวณกระดูกเชิงกรานให้ และพ่อสุพรรณได้ให้น้ำมันงาไปทาอยู่ที่บ้าน ได้ 4 เดือน ก็สามารถเดินได้เป็นปกติ ในช่วงการรักษาใช้น้ำมันงาของพ่อสุพรรณทาอย่างเดียว โดยไม่ได้ใช้ยาอย่างอื่นเลย กลับมาเดินได้ ทำงานได้เป็นปกติ นอกจากนี้ ยังมีผู้ป่วยโรคกระดูกและโรคอื่น ๆ มาให้พ่อสุพรรณรักษาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

1.7) การปลงกาย เป็นการสิ้นสุดหรือยกเลิกการรักษา ทั้งนี้ หลังจากที่ผู้ป่วยได้หายเป็นปกติแล้ว จะต้องเดินทางมาเพื่อทำพิธีปลงกายให้กับพ่อสุพรรณที่หายแล้วครั้งเดียว โดยผู้ป่วยจะต้องเตรียมขันธ 5 ขันธ 8 คือ ดอกไม้ 8 คู่ 5 คู่ เทียนเล็ก 1 ห่อ ธูป 8 คู่ 5 คู่ (ให้เลือกตามขันธ) และเงิน 1 สลึง ใส่พานให้มาปลงครูในวันอังคาร ตอนเย็นพ่อสุพรรณก็จะยกขึ้นหิ้งครู จะสวดมนต์ในวันนั้นเลยก็ได้ หรือถ้าไม่สะดวกก็สวดที่ไหนก็ได้อยู่ที่จิตใจ น้อมนอบถึงครูบาอาจารย์ที่อยู่หิ้งครูนั้น การปลงกายจึงเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมาก ถ้าผู้ป่วยไม่มาปลงกาย หรือปลงกายช้า จะทำให้คาถาของพ่อสุพรรณทรงตัว เสื่อมลง จะต้องทำพิธีปลงกายเอง เพราะถ้าไม่ทำจะแพ้ตัวเอง แพ้ของ ปวดเส้นปวดเอ็นตามร่างกาย ได้ร้องออกมาด้วยความเจ็บปวด พ่อสุพรรณจึงทำพิธี “ขอขมา” คือนำเอาข้าวเหนียวหนึ่งเท่ากำมือมาถูตามร่างกาย เพื่อให้เย็น ให้อ่อนนุ่ม แล้วโยนข้าวทิ้ง เมื่อทำแล้วอาการเหล่านี้จึงหายเป็นปกติ ส่วนเงินค่าสมนาคุณจะไม่สามารถเรียกร้องได้ แล้วแต่ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยใส่ซองให้ นอกจากนั้น ก็มีเสื้อผ้า ขนมนมเนย ของฝากมาให้เป็นประจำก็มี ส่วนเงินบางส่วนไปซื้อของมาทำบุญ ทำกุศล ต่อครูบาอาจารย์เป็นประจำทุกเดือน ไม่ลืมคุณครูบาอาจารย์ที่รุ่งเรืองก้าวหน้า

4.3 หมอน้ำมันบ้านดงเค็ง ตำบลบ่อใหญ่

1) ขั้นตอนการรักษา ประกอบด้วย

1.1) ขั้นตอนการเตรียมการ ก่อนการรักษาทุกครั้ง พ่อท้าวผู้เป็นหมอน้ำมัน จะเตรียมสถานที่ในการรักษาไว้ก่อนที่ผู้ป่วยจะเดินทางมาถึง ซึ่งใช้พื้นที่บริเวณข้างบ้าน จะทำบนแคร่ไม้ไผ่ ส่วนญาติผู้ป่วยที่เดินทางมาด้วย ก็จะทำให้ตั้งอีกสถานที่อื่นไม่ให้นั่งร่วมกับผู้ป่วยเด็ดขาด เพราะจะทำให้ผู้ป่วยไม่มีสมาธิในขณะทำการรักษา

1.2) การวินิจฉัยโรค โดยการพูดคุย สอนทนา ซักถามสาเหตุ อาการเจ็บป่วย และรายละเอียดการรักษาว่าผู้ป่วยเคยรักษาโรคกระดูกที่ใดมาบ้างแล้วผลการรักษาเป็นอย่างไร การวินิจฉัยของพ่อท้าวได้ใช้มือคลำ เพื่อสัมผัสบริเวณที่มีอาการเจ็บป่วย หากผู้ป่วยที่มาปรึกษาได้รับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันมาก่อน แต่พบว่าอาการยังไม่ดีขึ้น ยังคงมีอาการบวม ผิวดำแดงค้ำ หรือปวดกระดูกอยู่ พ่อท้าวจะทำพิธีเพื่อให้เลือด

เสียไหลออกไป ให้เลือดดีไหลเข้ามาแทน หรืออวยเลือดให้ก่อนการรักษา จากนั้นจึงทาน้ำมันงาบริเวณที่หัก พร้อมกับบริกรรมคาถากับกำเลือดเสียให้ออกไป

1.3) การบูชาครูก่อนการรักษา ก่อนทำการรักษาผู้ป่วย พ่อทัยได้ประกอบพิธีบูชาครู เพื่อระลึกถึงคุณของครูอาจารย์ผู้สอนที่ได้เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ และเป็นการบอกกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้มาช่วยในการบำบัดรักษาให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยผู้ป่วยต้องเตรียมสิ่งของสำหรับมาบูชาครูเอง นำมาจัดวางในจานตั้งชั้น 5 ประกอบด้วย ดอกไม้สีขาว 5 คู่ เทียนเล่มเล็กเหลือง 1 ห่อ และค่าคายเหรียญบาท 6.25 บาท

1.4) ขั้นตอนการรักษา การรักษาโดยให้ผู้ป่วยนั่งหรือนอนในท่าสบายที่สุด เมื่อรู้ตำแหน่งของกระดูกที่หักแล้ว จึงใช้มือคลำ จับ สัมผัส ปีบเบา ๆ แล้วจึงรักษาตามอาการ โดยทำน้ำมันดีให้ผู้ป่วยดื่มก่อน จากนั้นจึงทาด้วยน้ำมันงาพร้อมการเป่าคาถาไปพร้อมกัน น้ำมันงาที่ใช้ทาให้ได้ปลุกเสกด้วยคาถาแล้ว เพื่อให้ น้ำมันงาแทรกซึมลงไปบำบัดรักษาให้กระดูกและเนื้อหนังเชื่อมต่อกันเร็วขึ้น แล้วบริกรรมคาถากับขึ้นต้นด้วย “นะโม 3 จบ ต่อด้วยโอมสะโอมติต” สำหรับคาถาที่ใช้ทำการรักษาไม่สามารถบอกคาถาได้ทั้งหมด

1.5) ระยะเวลาที่ใช้ในการรักษา ผู้ป่วย ถ้ากระดูกแตกร้าวจะหายเร็วกว่ากระดูกหัก หากผู้ป่วยเป็นเด็ก จะใช้เวลา 20 วัน ถ้าเป็นผู้ใหญ่ ใช้เวลาไม่เกิน 40 วัน หากผู้ป่วยมีความรุนแรงมากต้องใช้เวลาถึง 60 วัน ตามที่พ่อทัยรักษามาผู้ป่วยกระดูกหักที่เป็นเด็กจะหายเร็วกว่าผู้ใหญ่ ส่วนผู้ป่วยที่มีอายุมากหรือคนชรา ก็จะอยู่ 3 เดือนกว่า ในช่วงที่รักษาผู้ป่วยจะต้องมีการถือศีลหรือข้อละเว้น โดยจะต้องไม่ดื่มเหล้าหรือสุรา เพราะหากดื่มเหล้าจะทำให้กระดูกเชื่อมต่อกันยากและช้ากว่าปกติ ห้ามกินอาหารพวกหมักดอง ปลา ร้า และไข่ เป็ด เพราะจะทำให้เกิดอาการคันที่บริเวณส่วนที่หักได้

1.6) ผลการรักษา จากประสบการณ์การรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกหักมากกว่า 16 ปี สามารถทำการรักษาผู้ป่วยกระดูกหักให้ทุกคนหายเป็นปกติ แล้วกลับมาปลงคาย ซึ่งได้รักษาหลานสาวของพ่อทัย อายุ 22 ปี ตกต้นกระถินสูง 3 เมตร ทำให้ขาขวาหักผิดรูปไม่มีแผล ก็ดูขาที่หัก จับ ปีบ แล้วทาด้วยน้ำมันงาพร้อมกับบริกรรมคาถาไปด้วย สักครูผู้ป่วยก็รู้สึกว่าย่น ๆ เพราะน้ำมันงากำลังเข้าแทรกซึมเข้าไปในกระดูก จับดูก็ยังปวดอยู่แต่ไม่มากเท่าที่เกิดอุบัติเหตุใหม่ ๆ และต้องทาน้ำมันงาเข้าเย็น ใช้เวลารักษา 10 วัน ก็สามารถเดินได้ปกติ ส่วนผู้ป่วยอีกคน เป็นผู้ชาย อายุ 41 ปี อาศัยอยู่ในตลาดสดบรปือ อำเภอบรปือ จังหวัดมหาสารคาม ได้เกิดอุบัติเหตุกระดูกแขนซ้ายหัก จึงได้ไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันที่โรงพยาบาลบรปือ จนแผลหายดี แต่ยังมีอาการปวด บวมแดง ยังเดินเองไม่ได้ต้องใช้ไม้ค้ำพยุงตัวตลอดเวลา ได้มาหาพ่อทัย ก็จับ ปีบ คลำบริเวณแขนที่หัก พบว่ายังมีเลือดเสียคั่งอยู่ภายใน จะทำการไล่เลือดเสียไหลออกไป เพื่อให้เลือดดีไหลเข้ามาแทน ก่อนจะรักษาก็ทำน้ำมันดีให้ผู้ป่วยดื่ม แล้วใช้สำลีชุบน้ำมันงาทาบริเวณที่หัก พร้อมกับบริกรรมคาถาไปด้วย ผู้ป่วยว่ารู้สึกเย็นสบาย ความปวดลดลง พ่อทัยให้น้ำมันงาไป 1 ขวดก่อนกลับบ้านไว้ทาเข้าเย็นทุกวัน ใช้เวลารักษาประมาณ 15 วัน ยังมีอีกหลายคนที่มารักษาก็หายเป็นปกติทุกคน

1.7) การปลงกาย เป็นการสิ้นสุดหรือยกเลิกการรักษา เมื่อผู้ป่วยหายเป็นปกติต้องกลับมาทำพิธีปลงกาย เพื่อบอกกล่าวครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาช่วยในการรักษา การปลงกายมาทำวันไหนก็ได้ สิ่งของที่ต้องเตรียมมาก็คือ ข้าว 5 และค่าคาย 6.25 บาท นำมาใส่จาน โดยให้ผู้ป่วยยกเครื่องปลงกายขึ้นระดับศีรษะ อธิษฐานแต่สิ่งดี ๆ เมื่ออธิษฐานบอกกล่าวเสร็จให้วางจานเครื่องปลงกายลง จากนั้นพ่อทัยจะนำจานเครื่องปลงกายไปทำพิธีปลงกายอีกครั้งในตอนกลางคืนก่อนที่จะนอน ส่วนเงินสมนาคุณจะไม่สามารถนำมาใช้สอยทั้งหมด แต่จะเก็บรวบรวมไว้สำหรับทำบุญ ซื่อของถวายวัด ซึ่งผู้ป่วยจะสมนาคุณเป็นเงินจำนวนเท่าใดก็ได้ตามฐานะและความพอใจ โดยพ่อไม่สามารถเรียกร้องเอาไม่ได้ เพราะเป็นข้อห้ามหรือละ

5. อภิปรายผลการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง หมอน้ำมัน : ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกในพื้นที่อำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์

5.1 เพื่อศึกษาขั้นตอนการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกของหมอน้ำมันในพื้นที่อำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

จากการวิจัย พบว่า ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูกของหมอน้ำมันบ้านแดงน้อย บ้านนาดี และบ้านดงเค็ง ซึ่งหมอน้ำมันทั้ง 3 หมู่บ้าน มีขั้นตอนในการรักษาผู้ป่วยโรคกระดูก คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ 2) การวินิจฉัยโรค 3) การบุชาครูก่อนการรักษา 4) ขั้นตอนการรักษา 5) ระยะเวลาที่ใช้ในการรักษา 6) ผลการรักษา 7) การปลงกาย หรือการสิ้นสุดหรือยกเลิกการรักษาเมื่อผู้ป่วยหายเป็นปกติแล้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรธิดา ผลงาม (2561) พบว่า วิธีการและขั้นตอนในการรักษาโรคกระดูกด้วยสมุนไพร มีการบวนการวิธีการและขั้นตอนในการรักษาโรค เริ่มจากการตั้งครุ การตรวจวินิจฉัยโรค การบำบัดรักษา การติดตามผล รวมทั้งพิธีกรรมและข้อปฏิบัติการรักษาโรคโดยทั่วไป 1) ขั้นตอนการเตรียมการ หมอพื้นบ้านส่วนมากจะจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการบำบัดรักษาผู้เจ็บป่วย ก่อนที่ผู้ป่วยจะมาขอรับการบำบัดรักษา 2) ขั้นตอนการวินิจฉัยโรค หมอพื้นบ้านแต่ละคนจะมีวิธีการวินิจฉัยโรคที่แตกต่างกัน ส่วนมากจะถามประวัติ การเจ็บป่วย อาการป่วย ระยะเวลาที่ป่วย ประวัติการรักษา ถามอายุ อาชีพ สภาพแวดล้อมสถานที่อยู่อาศัย ตรวจอาการ ดูสีหน้า ดูตา ดูมือ ดูเท้า จับชีพจร สังเกตดูการไหลเวียนของเลือดและจับชีพจร ผสมผสานกับคาถา โดยบริกรรมคาถา เป่าลงที่ฝ่ามือ แล้วจับชีพ ดูมือ เล็บมือ แล้วบอกอาการของโรค 3) ขั้นตอนการบำบัดรักษา หลังจากได้วินิจฉัยโรคแน่ใจว่าอาการที่เจ็บป่วยนั้นป่วยด้วยโรคอะไร เป็นมากหรือน้อย มีอาการแทรกหรือไม่อย่างไร สภาพร่างกายเป็นอย่างไร เมื่อดูอาการเรียบร้อยแล้วก็จะทำการบำบัดรักษาตามอาการที่พบ 4) ขั้นตอนการติดตามผลหลัง จากได้วินิจฉัยโรค และทำการบำบัดรักษาผู้ป่วยแล้ว รวมทั้งการให้ยาสมุนไพร กลับไปรับประทานที่บ้าน จะมีการติดตามผล โดยให้ผู้ป่วยหรือญาติกลับมารับยาเพิ่มแล้วจึงสอบถามอาการที่ยังเป็นอยู่ 5) การสิ้นสุดการรักษาหรือยกเลิกการรักษา เป็นขั้นตอนสุดท้าย หลังจากผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วยแล้วเป็นการสิ้นสุดหรือยกเลิกการรักษาผู้ป่วยนำเครื่องบูชาครุมาหาหมอเพื่อประกอบพิธี เรียกว่าการสมมา มี 2 อย่าง คือ การสมมาและการสมมาหมอ และหมอพื้นบ้านชาวอีสานโดยทั่วไปจะเรียกว่าปลงกาย

หรือปลงชัน ประเด็นนี้ได้สอดคล้องกับ พิสิฐ บุญไชย (2545) พบว่า วิธีหรือขั้นตอนการรักษาของหมอน้ำมันนั้นอาจแตกต่างกันออกไปตามประเภทของหมอ ซึ่งจะมี 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ 1) การซักประวัติอาการ/วินิจฉัยโรค เมื่อผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยมาหาหมอ หมอจะซักถามอาการโดยดูจากหน้าตาของผู้ป่วยประกอบแล้วจึงวินิจฉัยว่าเป็นโรคอะไร ส่วนหมอที่เชื่อทางผีจะวินิจฉัยโดยใช้ญาณพิเศษตรวจดู เมื่อวินิจฉัยโรคว่าเป็นอะไรแล้วจึงประกอบตัวยาหรือจัดทำพิธีให้ถูกกับโรคนั้น ๆ 2) การรักษา หมอน้ำมันจะใช้สมุนไพรเป็นตัวยหลักในการรักษา ซึ่งรูปแบบของยาที่ใช้มี 3 รูปแบบ คือ ยากิน ยาประคบ และยาประสาน ส่วนหมอทางไสยศาสตร์จะประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ช่วงในการรักษานี้จะมีการให้ดของแสง โดยหมอจะเป็นผู้บอกให้ทราบโรคที่ผู้ป่วยควรคงของแสงอะไรบ้าง หมอจะให้ความสำคัญเรื่องของแสงมาก เพราะการกินของแสงจะมีผลทำให้อาการของโรคกำเริบได้ 3) การติดตามผล หลังจากทำการรักษาไปแล้ว จะนัดให้ผู้ป่วยกลับมาดูอาการอีกครั้ง ตามอาการของผู้ป่วย เช่น วันเว้นวัน 3 วัน หรือ 5 วัน หากเป็นไม่มากอาจจะไม่นัดให้การรักษาครั้งเดียว แล้วสอบถามอาการจากญาติหรือผู้ที่รู้จักเพื่อประเมินผลการรักษาของตนเอง กรณีนี้ ยังสอดคล้องกับ วรวัฒน์ ทิพจ้อย (2557) พบว่า ขั้นตอนและวิธีการรักษา ก่อนการรักษาหมอน้ำมันจะบอกกล่าวให้ผู้ป่วยเตรียมสิ่งของ ได้แก่ ชัน 5 ค่าคาย และน้ำสะอาดสำหรับใช้บูชาครู และทำน้ำมัน การรักษาหมอจะเสกเป่าเวทมนตร์คาถาลงในน้ำสะอาด แล้วนำมาพ่นบริเวณที่ได้รับบาดเจ็บต่อเนื่องกันประมาณ 7-15 วัน หรืออาจมากกว่านั้น ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของโรคกระดูก และอายุของผู้ป่วย และผู้ป่วยต้องนำน้ำมันไปรักษาที่บ้านเมื่อหายเป็นปกติ ผู้ป่วยต้องกลับมาทำพิธีปลงคายที่บ้านของหมอน้ำมัน เมื่อผู้ป่วยหายเป็นปกติจะมีพิธีกรรมปลงคาย หากไม่มาทำพิธีจะทำให้ผู้ป่วยปวดศีรษะ ยังอาจก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีขึ้นกับหมอน้ำมันด้วยก็ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาทองจันทร์ ทิพวัฒน์ (2543) พบว่า ผู้ป่วยจะสมนาคุณหมอพื้นบ้านตามศรัทธา โดยหมอไม่ได้เรียกร้องค่ารักษาพยาบาลแต่อย่างใด ซึ่งเงินค่าสมนาคุณส่วนหนึ่งนำไปทำไปทำบุญ โดยการซื้อของถวายวัด

6. องค์ความรู้ใหม่

หมอน้ำมันบ้านแดงน้อย ตำบลกำพี้ บ้านนาดี ตำบลบรือ และบ้านดงเค็ง ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรือ จังหวัดมหาสารคาม มีภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอบรือ จังหวัดมหาสารคาม ที่ได้รับการสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ต่างกัน ที่เป็นการสืบทอดในระบบเครือญาติ และผู้ต้องการให้ต่อวิชาจากครูบาอาจารย์ที่ไม่รู้จักกัน โดยมีขั้นตอนการรักษาที่เหมือนกัน หากผู้ป่วยเลือดคั่งทางในร่างกาย หมอน้ำมันก็จะทำการระบายเลือดเสีย เพื่อให้เลือดที่ดีไหลเข้ามาแทน และได้องค์ความรู้ใหม่ คือการนำรังมดแดงมาผสมกับเหล้าขาว เขย่าให้เข้ากันดีแล้ว เทให้ผู้ป่วยดื่ม 3 ก๊ก เป็นยากระจายเลือดอย่างดี รวมทั้งการรักษา หมอน้ำมันมีการใช้น้ำมันให้ผู้ผู้ป่วยดื่มก่อน แล้วทาด้วยน้ำมันาร่วมกับคาถาของแต่ละคน โดยเวลากล่าวคาถาต้องกลั่นหายใจจนจบ จึงจะมีความขลัง จิตจะต้องอยู่กับผู้ป่วย และต้องจดจ่ออยู่กับการรักษา ส่วนผู้ป่วยต้องปฏิบัติตามข้อเคล่ำในการรับประทานอาหาร หรือข้อห้ามตามที่หมอน้ำมันแนะนำ เช่น สุรา เห็ดนานาชาติ กุ้ง หอย เมื่อหายเป็นปกติดีแล้วให้นำชัน 5 ชัน 8 มาปลงคาย โดยหมอน้ำมันจะไม่เรียกร้องค่ารักษาจากผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วย เพราะจะทำให้ผิดครูบาอาจารย์ผู้สอน ท่านจะลงโทษ ถ้าผู้ป่วยไม่มาปลงคาย จะแพ้วตัวเอง แพ้วของ ปวดเส้น

ปวดเอ็นตามร่างกาย ร้องออกมาด้วยความเจ็บปวด หมอน้ำมันจึงทำพิธี “ขวดข้าว” คือนำเอาข้าวเหนียวหนึ่งเท่ากำมือ มาถู มาแกว่ง ตามร่างกาย เพื่อให้อ่อนนุ่ม แล้วจึงโยนข้าวทิ้ง เมื่อทำแล้วอาการเหล่านี้จึงหายเป็นปกติ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สถาบันการศึกษาในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม เช่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โรงพยาบาลมหาสารคาม สามารถนำพื้นที่อำเภอบรบือไปเป็นส่วนหนึ่งสำหรับเป็นพื้นที่การเรียนรู้ การรักษา หรือการรักษาโรคที่เกี่ยวกับกระดูก โดยหน่วยงานดังกล่าวอาจกำหนดเชิงนโยบายและแผนงานเพื่อหนุนเสริมอย่างเป็นระบบและชัดเจน

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) รพ.สต. โรงพยาบาลอำเภอ/จังหวัด และชุมชน ควรมีการทำประวัติหมอน้ำมันต์ หมอน้ำมัน ให้เป็นที่ทราบ โดยใช้ข้อค้นพบในงานวิจัยอ้างอิงต่อไปได้

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมพหุลักษณะทางการแพทย์ให้มีความหลากหลายและสมบูรณ์มากขึ้นตามแนวคิดนี้

3) ควรส่งเสริมให้ชุมชนน้ำมันงาที่ผ่านการปลูกเสกด้วยคาถา จากหมอน้ำมันต์ หมอน้ำมัน สามารถจำหน่าย เพื่อนำไปรักษาผู้ป่วยที่อยู่นอกพื้นที่อำเภอบรบือได้ให้ชุมชนน้ำมันงาที่ผ่านการปลูกเสกด้วยคาถาจากหมอน้ำมันต์ หมอน้ำมัน สามารถจำหน่าย เพื่อนำไปรักษาผู้ป่วยที่อยู่นอกพื้นที่อำเภอบรบือได้

7.3 ข้อเสนอแนะเชิงการวิจัย

- 1) การศึกษารวบรวมตำราภูมิปัญญาท้องถิ่นหมอน้ำมันต์/หมอน้ำมันในภาคอีสาน
- 2) การศึกษากระบวนการการรักษาโรคกระดูกของหมอน้ำมันต์ หมอน้ำมัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาคอีสาน
- 3) การศึกษาประวัติและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมอน้ำมันในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- การแพทย์ทางเลือก. (2547). *องค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยการแพทย์*. กรุงเทพมหานคร: วังทองกราฟฟิคอาร์ต.
- คมสัน ทินกร ณ อยุธยา. (2561). *หลักการพื้นฐานของการแพทย์แผนไทย*. กรุงเทพมหานคร: ภูลประสิทธิ์ จำกัด.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2540). *ผีป่วน ชีวิตไทยชุดบูชาพญาแถน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระมหาทองจันทร์ ทิพย์วัฒน์. (2543). ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการรักษาโรคกระดูกอำเภอรวัชบุรีจังหวัดร้อยเอ็ด. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย*. มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- ปฐมพงศ์ ลิ้มเจริญ. (2558). หมอธรรม : ประวัติศาสตร์ ความเชื่อและเครือข่ายทางสังคมในภาคอีสาน. *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*. สาขาวิชาไทยศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พิสิษฐ์ บุญไชย. (2545). *การใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพของชาวกะเลิงจังหวัดสกลนคร*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภัทรธิดา ผลงาม. (2561). กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาสุขภาพในชุมชนจังหวัดเลย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 26(52), 1-27.
- วรวัฒน์ ทิพย์ชัย. (2557). ภูมิปัญญาของหมอน้ำมนต์พื้นบ้านในการรักษาโรคกระดูกจากอุบัติเหตุศึกษาเฉพาะ นายประเสริฐ ผลาพฤกษ์. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 2(2), 189-202.
- วิชัย โชควิวัฒน์. (2551). *ชุดความรู้ที่สัมพันธ์กับมิติจิตวิญญาณ (Spiritual dimension) ที่เกี่ยวข้องกับทางสุขภาพ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2558). *หมอพื้นบ้านของชาวอีสาน*. กรุงเทพมหานคร: แปลนพรินท์ติ้ง.

ภาษาอังกฤษ

- Alternative medicine. (2004). *Knowledge and wisdom of Thai traditional medicine*. Bangkok: Wangthong Graphic Art.
- Boonyong Kesathet. (1997). *Ancestral Sacrifice Thai life worship series Phaya Taen*. Bangkok: Ministry of Education Publisher.
- Khomsan Tinnakron Na Ayutthaya. (2018). *Basic principles of Thai traditional medicine*. Bangkok: Phulaprasit Co., Ltd.

- National Health Commission Office. (2015). *Traditional Medicine of the Isan People*. Bangkok: Plan Printing.
- Patthira Phonngam. (2018). Processes for Transferring Folk Medicine Healers' Wisdom about the Use of Herbs for Treatment in Communities of Loei Province. *Journal of Community Development and Quality of Life*. 2(2), 189-202.
- Phisit Bunchai. (2002). *The use of local herbs in health care of the Kaling people of Sakonnakhon Province*. Mahasarakham: The Research Institute of Northeastern Arts and Culture Mahasarakham University Publisher.
- Phra Maha Thongchan Thipphawat. (2000). Traditional medicine wisdom in treating bone diseases in Amphoe Thawat Buri Roi Et Province. *Master of Arts. Department of Thai Literature*: Mahasarakham University.
- Pratompong Limchalern. (2015). The History, Beliefs and Impacts of Modham in Esan on Social Networks. *Doctor of Philosophy*. Thai studies Department: Burapha University.
- Wichai Chokwiwattana. (2008). *A set of Knowledge Related to the Spiritual Dimension (Spiritual Dimension) Related to Health*. Bangkok: Health Systems Research Institute Publisher.
- Worawat Tipchoi. (2014). Local Wisdom of Holy Water Healers in Accidental Bone-fixing Healing A study of Mr. Prasert Phalapleuk. *Journal of Community Development and Quality of Life*. 2(2), 189-202.

**แนวทางการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี**
**The Guidelines for Risk Management in Digital Age of Private Schools
under the Office of the Private Education Commission In Nonthaburi**

พรทิพย์ จุลเชาวน์

Pornthip Jullachow

ปณต นามะวิโรจน์

Panot Namawiroj

มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

Rajapruk university

Email: toeyyoung@gmail.com

(Received: May 16, 2025/ Revisec: May 16, 2025/ Accepted: August 20,2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน 2) เปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน และ 3) ศึกษาแนวทางการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน และครูโรงเรียนเอกชน จำนวน 363 คน ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมีค่าความตรงเชิงเนื้อหาระหว่าง .67-1.00 และค่าความเที่ยงเท่ากับ .96 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วย LSD และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า

1) การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน โดยรวมในระดับมากที่สุด เรียงจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ด้านการดำเนินงาน ด้านการเงิน และด้านกลยุทธ์ 2) การเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน จำแนกตามเพศต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ส่วนอายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน 3) แนวทางการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนนทบุรีครอบคลุม 6 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ โดยกำหนดนโยบายและมาตรการป้องกันที่เหมาะสม ด้านการเงิน โดยจัดสรรงบประมาณเพื่อเทคโนโลยี

ดิจิทัล ด้านการดำเนินงาน โดยบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการเรียนการสอน ด้านกฎระเบียบ โดยปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น PDPA ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยป้องกันภัยคุกคามไซเบอร์ และด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร โดยดำเนินงานอย่างโปร่งใสและมีมาตรฐาน

คำสำคัญ: การบริหารความเสี่ยง; ยุคดิจิทัล; โรงเรียนเอกชน

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the risk management in the digital era of private schools, 2) to compare the risk management in the digital era of private schools, classified by gender, age, education level, and work experience, and 3) to study guideline for risk management in the digital era of private schools under the Office of the Private Education Commission in Nonthaburi Province. The sample consisted of 3 experts and 363 teachers were obtained by using a stratified random sampling. The research instrument was a interview form and questionnaire with content validity, IOC values between 0.67-1.00, a reliability value of .97. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA, and LSD and content analysis.

The research results were as follow

1) the risk management in the digital era of private schools was at the highest level in overall have 6 aspects: 1) information technology, respectively, organizational credibility, operational management, financial management, and strategic management. 2) the compare of risk management in the digital era of private schools, classified by gender was statistically significant at the level of .01 and .05, while the differential age, education level, and work experience were not difference in overall, and 3) the guidelines of risk management in the digital era of private schools under the Office of the Private Education Commission in Nonthaburi Province covered six key areas: strategic management, ensuring clear policies and preventive measures; financial management, allocating budgets for digital technology; operational management, integrating technology into teaching and school administration; regulatory compliance, adhering to relevant laws such as the Personal Data Protection Act (PDPA); information technology, preventing cyber threats; and organizational credibility, ensuring transparency and continuous improvement.

Keywords: Risk management; Digital; Private schools

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาจากเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้นกับองค์กรสมัยใหม่ นับเป็นความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นองค์กรจึงต้องมีการจัดการ เพื่อรองรับการปรับตัวในอนาคตอย่างเข้มแข็ง เพื่อไม่ให้เกิดความเสี่ยงเกิดขึ้นกับองค์กร ซึ่งองค์กรมีความสำคัญอย่างยิ่งที่มีผู้นำหรือผู้บริหาร จำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถ ความท้าทาย ความสามารถ ประสบการณ์ ในการจัดการความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในองค์กร ผู้บริหารต้องนำความรู้ ความสามารถพัฒนา ทักษะการบริหารมาจัดการความเสี่ยง ควบคุมปัญหาความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้องค์กรลดความเสี่ยง หรือไม่มีความเสี่ยงอีกต่อไปผู้บริหารจึงใช้ความสามารถในการปรับปรุงพัฒนาองค์กร วิธีการ กระบวนการบริหาร ที่มีโอกาสในสร้างความคิดสร้างสรรค์ เพื่อ สร้างผลผลิตออกสู่สังคมที่ทันสมัย ให้เป็นที่ยอมรับและ เหนือคู่แข่งได้ เป็นหน่วยงานที่มีศักดิ์ศรีเป็นคู่แข่งชั้นในระดับสากลเป็นองค์กรสมัยใหม่ที่ต้องเท่าทันต่อเทคโนโลยีในต่าง ๆ ช่วยพัฒนาผู้เรียน คุณภาพการจัดการศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการ ของสังคม สร้างคนดี คนเก่ง สร้างความสุขให้กับผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2563)

การบริหารความเสี่ยงเป็นกระบวนการที่ปฏิบัติโดยคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหาร และบุคลากรทุกคนในองค์กร เพื่อช่วยในการกำหนดกลยุทธ์และดำเนินงานโดยกระบวนการบริหารความเสี่ยงที่ได้รับการออกแบบ เพื่อให้สามารถบ่งชี้เหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อองค์กร และสามารถจัดการความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่องค์กรยอมรับ เพื่อให้ได้รับความมั่นใจอย่างสมเหตุสมผลในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์กรกำหนดไว้ (อุทัยวรรณ จรุงวิภู, 2563) ความเสี่ยงในการบริหารสถานศึกษาเอกชนเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินงานของสถานศึกษา แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ 2) ความเสี่ยงด้านการเงิน 3) ความเสี่ยงด้านการดำเนินงาน 4) ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ 5) ความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และ6) ความเสี่ยงด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร (สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2563) การพัฒนาระบบการบริหารความเสี่ยงของสถานศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนจึงต้องพึ่งพาทรัพยากรภายนอกอย่างมาก การตระหนักรู้ถึงความเสี่ยงในแต่ละด้านจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถวางแผน ป้องกัน และตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการสถานศึกษาจึงไม่สามารถพึ่งพาเฉพาะการวางแผนทั่วไปได้อีกต่อไป แต่จำเป็นต้องมีการบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ เพื่อช่วยลดผลกระทบจากสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด และสร้างความมั่นคงในการดำเนินงานของโรงเรียน ช่วยสร้างความพร้อมรับมือสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด ในยุคที่โรงเรียนต้องเผชิญกับความผันผวน (UNESCO, 2021)

การจัดการความเสี่ยงของโรงเรียนเอกชนได้ดำเนินการตามกรอบแนวคิดของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ปี 2563 เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ติดตามและประเมินผล และดำเนินงานเพื่อลดความสูญเสียในการไม่บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กลไกการมีส่วนร่วมของผู้บริหารทุกภารกิจต่างๆ ในการบริหารความเสี่ยงและการควบคุมภายใน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2563) ในยุค

ดิจิทัลเป็นยุคที่มีเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องในทุกมิติ องค์กรที่ต้องการอยู่รอดและเติบโตในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่หลังจากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สถานศึกษาเอกชนหลายแห่งมีการปิดกิจการลง และส่วนที่ยังดำเนินการอยู่นั้นยังคงได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นจำนวนผู้เรียนลดลงเนื่องจากภาระรายจ่ายและสถานะการเงินของผู้ปกครองนักเรียน เงินอุดหนุนรายหัวที่ได้รับเงินยังไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายจริง ครูขาดขวัญและกำลังใจในการทำงานส่งผลให้ครูมีการลาออกระหว่างปีการศึกษาเพื่อไปประกอบอาชีพอื่น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565: 4-5) ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงที่จะต้องก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ด้วยการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของสถานศึกษาสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้บรรลุความต้องการของสถานศึกษาได้อย่างแท้จริง (ปुณณัฐฐา มาเชค, 2565: 123-126)

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “แนวทางการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี” เพื่อการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการบริหารจัดการความเสี่ยงของโรงเรียนเอกชนให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของยุคดิจิทัล

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี

2.2 เพื่อเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน เพื่อศึกษาแนวทางบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี

3.1 ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ปีการศึกษา 2567 มีครูรวมทั้งหมด 4,137 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนนทบุรี, 2567)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารสถานศึกษาเอกชน จำนวน 3 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตาราง Krejcie & Morgan (1970) โดยทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) ตามขนาดของโรงเรียน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 363 คน

3.2 การสร้างเครื่องมือและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1.1) แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน

ตอนที่ 2 สอบถามความคิดเห็นครูที่มีต่อการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี

2) การสร้างเครื่องมือในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือผู้วิจัยได้ทำการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

2.1) ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน

2.2) สร้างแบบสอบถามที่มีเนื้อหาครอบคลุมครอบคลุมตามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย แล้วกำหนดคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับตามวิธีของ เรนซิส ลิเคิร์ต (Rensis Likert Method)

2.3) หาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวนอย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความถูกต้องและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วหาค่า IOC ของแต่ละข้อ โดยแบบสอบแต่ละข้อต้องได้ค่ามากกว่า .50 ขึ้นไป

2.4) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความสมบูรณ์และนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้ววิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟาของครอนบาค (α -Cronbach's Alpha Coefficient) ต้องมากกว่า .70 ถือว่าใช้ได้

2.5) นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง และทำการวิเคราะห์ผลข้อมูล เพื่อนำไปสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมประเด็นแนวทางการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน

2.6) นำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

3.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2) การทดสอบสมมติฐาน โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี โดยใช้สถิติทดสอบที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent t-test) (ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และคณะ, 2562) และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way) ANOVA ด้วยวิธี LSD

4. ผลการวิจัย

หลักมรอาวสธรรมจากการศึกษาวิจัยสามารถแสดงผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ตามความเห็นของครูผู้สอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ในภาพรวม

ด้านที่	การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนเอกชน	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1	ด้านกลยุทธ์	4.48	.49	มาก
2	ด้านการเงิน	4.50	.56	มากที่สุด

3	ด้านการดำเนินงาน	4.64	.51	มากที่สุด
4	ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.70	.40	มากที่สุด
5	ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	4.73	.44	มากที่สุด
6	ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร	4.72	.45	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย		4.63	.36	มากที่สุด

จากตาราง 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.63$, S.D. = .36) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.73$ S.D. = .44) รองลงมา ได้แก่ ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ด้านการดำเนินงาน ด้านการเงิน และด้านกลยุทธ์ ตามลำดับ

2. การเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของสถานศึกษา สรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามเพศ

การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนเอกชน	เพศ				t	P- value
	เพศชาย		เพศหญิง			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านกลยุทธ์	4.51	.45	4.46	.50	1.00	.32
2. ด้านการเงิน	4.54	.50	4.48	.60	1.09	.28
3. ด้านการดำเนินงาน	4.55	.58	4.70	.45	-2.90**	.00
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.66	.42	4.72	.39	1.48	.14
5. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	4.68	.48	4.77	.41	-1.92	.06
6. ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร	4.65	.51	4.77	.40	-2.25*	.03
รวม	4.60	.38	4.65	.34	-1.31	.19

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ครูที่มีเพศที่ต่างกัน ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านการดำเนินงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง

สถิติที่ระดับ .01 ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ

การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
1. ด้านกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	.16	2	.07	.03	.97
	ภายในกลุ่ม	85.25	360	.24		
	รวม	85.27	362			
2. ด้านการเงิน	ระหว่างกลุ่ม	.02	2	.01	.24	.98
	ภายในกลุ่ม	114.73	360	.32		
	รวม	114.75	362			
3. ด้านการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	.94	2	.47	1.80	.17
	ภายในกลุ่ม	94.22	360	.26		
	รวม	95.16	362			
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	ระหว่างกลุ่ม	.15	2	.08	.46	.63
	ภายในกลุ่ม	58.68	360	.16		
	รวม	58.83	362			
5. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	ระหว่างกลุ่ม	.55	2	.28	1.42	.24
	ภายในกลุ่ม	70.20	360	.20		
	รวม	70.76	362			
6. ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร	ระหว่างกลุ่ม	.70	2	.35	1.75	.18
	ภายในกลุ่ม	72.42	360	.20		
	รวม	73.12	362			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.23	2	.12	.90	.41
	ภายในกลุ่ม	46.40	360	.13		
	รวม	46.63	362			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ครูที่มีอายุที่ต่างกัน ในภาพรวมและรายด้านมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา

การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
1. ด้านกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	.50	2	.25	1.06	.35
	ภายในกลุ่ม	84.77	360	.24		
	รวม	85.27	362			
2. ด้านการเงิน	ระหว่างกลุ่ม	.14	2	.07	.22	.80
	ภายในกลุ่ม	114.61	360	.32		
	รวม	114.75	362			
3. ด้านการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	.19	2	.10	.37	.69
	ภายในกลุ่ม	94.96	360	.26		
	รวม	95.16	362			
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	ระหว่างกลุ่ม	.27	2	.13	.82	.44
	ภายในกลุ่ม	58.56	360	.16		
	รวม	58.83	362			
5. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	ระหว่างกลุ่ม	.18	2	.09	.46	.63
	ภายในกลุ่ม	70.57	360	.20		
	รวม	70.76	362			
6. ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร	ระหว่างกลุ่ม	.30	2	.15	.75	.48
	ภายในกลุ่ม	72.82	360	.20		
	รวม	73.12	362			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.18	2	.09	.70	.50
	ภายในกลุ่ม	46.45	360	.13		
	รวม	46.63	362			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ตามความคิดเห็นของครูที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน ในภาพรวมและรายด้าน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามประสิทธิภาพการทำงาน

การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
1. ด้านกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	.44	2	.22	.94	.39
	ภายในกลุ่ม	84.82	360	.24		
	รวม	85.27	362			
2. ด้านการเงิน	ระหว่างกลุ่ม	.11	2	.05	1.70	.84
	ภายในกลุ่ม	114.64	360	.32		
	รวม	114.75	362			
3. ด้านการดำเนินงาน	ระหว่างกลุ่ม	.65	2	0.329	1.24	.29
	ภายในกลุ่ม	94.51	360	0.325		
	รวม	95.16	362			
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	ระหว่างกลุ่ม	.29	2	.15	.89	.41
	ภายในกลุ่ม	58.54	360	.16		
	รวม	58.83	362			
5. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	ระหว่างกลุ่ม	.33	2	.17	.84	.43
	ภายในกลุ่ม	70.43	360	.20		
	รวม	70.56	362			
6. ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร	ระหว่างกลุ่ม	.22	2	.11	.54	.58
	ภายในกลุ่ม	72.90	360	.20		
	รวม	73.12	362			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.13	2	.06	.49	.62
	ภายในกลุ่ม	46.51	360	.13		
	รวม	46.63	362			

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี ตามความคิดเห็นของครูที่มีประสิทธิภาพการทำงานที่ต่างกัน ในภาพรวมและรายด้าน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ สรุปลงได้ว่า ผู้บริหารควรเริ่มต้นจากการวิเคราะห์สถานการณ์และเทคโนโลยี เพื่อวางแผนพัฒนาครูและระบบ ลดความเสี่ยง และสร้างความยั่งยืน

3.2 ความเสี่ยงด้านการเงิน สรุปลงได้ว่า ผู้บริหารควรมุ่งเน้นการจัดทำแผนงบประมาณที่ครอบคลุมการลงทุนด้านเทคโนโลยี ควบคู่กับการควบคุม ติดตาม และตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ เพื่อลดความเสี่ยงทางการเงินและสร้างความยั่งยืนทางการคลัง

3.3 ความเสี่ยงด้านการดำเนินงาน สรุปลงได้ว่า ผู้บริหารควรมุ่งเน้นการพัฒนาและสนับสนุนให้ครูและบุคลากรใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและทันสมัย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนและการสื่อสาร พร้อมทั้งลดความเสี่ยงในการดำเนินงาน

3.4 ความเสี่ยงด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ สรุปลงได้ว่า ผู้บริหารจะต้องตรวจสอบและประเมินการปฏิบัติตามกฎระเบียบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียนดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเข้มงวด ผ่านการติดตามผลในห้องเรียน การประเมินผลด้วยแบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์ และการตรวจสอบโดยทีมงาน เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปตามมาตรฐานและกฎหมาย

3.5 ความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ สรุปลงได้ว่า ผู้บริหารควรมีแผนที่ครอบคลุมการป้องกันภัยคุกคามไซเบอร์ การรักษาความปลอดภัยข้อมูลด้วยระบบมาตรฐาน การสำรองข้อมูล การควบคุมการเข้าถึง และการฝึกอบรมบุคลากร/นักเรียน เพื่อลดความเสี่ยงในการใช้งานเทคโนโลยี

3.6 ความเสี่ยงด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร สรุปลงได้ว่า ผู้บริหารควรมุ่งเน้นการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้อง โปร่งใส และทันสมัย ผ่านช่องทางออนไลน์ที่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งรักษามาตรฐานการให้บริการ และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อสร้างความไว้วางใจและภาพลักษณ์ที่ดี

5. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ เรื่อง การบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนเอกชนให้ความสำคัญกับการจัดการความเสี่ยงในทุกด้าน เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ ต้องพัฒนาแนวทางป้องกันความเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการเงิน เพื่อให้สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ ศตวรรษ โยวาศรี, ศุภณภุช ยอดสละ และวสันต์ชัย กากแก้ว (2568) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารความเสี่ยงของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพความเสี่ยง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ อยู่ในระดับมากทุกด้าน 2) การ

เปรียบเทียบความแตกต่างของสภาพความเสี่ยงตามขนาดของโรงเรียน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($F = 1.640$, $Sig. = 0.180$) ปฏิเสธสมมุติฐาน พิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ ด้านการดำเนินงาน ด้านการปฏิบัติตามกฎหมายและกฎระเบียบ ด้านสภาพแวดล้อมภายใน และด้านสภาพแวดล้อมภายนอก

5.2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงในยุคดีจิตลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา และประสบการณ์การทำงาน สามารถสรุปอภิปรายได้ดังนี้

ครูผู้สอนที่มีเพศต่างกัน ในภาพรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านการดำเนินงานและความน่าเชื่อถือขององค์กร มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ส่วนครูผู้สอนที่มีอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้อาจเพราะโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนนทบุรีมีลักษณะที่ค่อนข้างเป็นมาตรฐานและไม่ได้รับอิทธิพลจากอายุ การศึกษา หรือประสบการณ์มากนัก ความแตกต่างด้านเพศยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงอย่างยิ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรกฤษณ์ หาญชัย, พงษ์ธร สิงห์พันธ์ และสุวิมล โพธิ์กลิ่น (2565) ได้ศึกษาการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุบลราชธานี อำนาจเจริญ ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาและข้าราชการครูที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน และมีเพศ และขนาดของโรงเรียนต่างกัน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5.3 ผลการสัมภาษณ์แนวทางบริหารความเสี่ยงในยุคดีจิตลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน สามารถสรุปได้ดังนี้

1) ด้านกลยุทธ์ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเริ่มต้นจากการวิเคราะห์สถานการณ์และเทคโนโลยี เพื่อวางแผนพัฒนาครูและระบบ ลดความเสี่ยง และสร้างความยั่งยืน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนเอกชนต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่หลากหลายในยุคดีจิตล ซึ่งแนวทางบริหารความเสี่ยงที่นำเสนอในงานวิจัยนี้จึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้โรงเรียนสามารถปรับตัวและลดผลกระทบจากปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ ดวงพร บุญยะพรรค (2566) ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารความเสี่ยงด้านวิชาการยุคดิจิทัลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและข้อมูลดิจิทัลมีผลกระทบต่อกระบวนการบริหารสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนควรพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

2) ด้านการเงิน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมุ่งเน้นการจัดทำแผนงบประมาณที่ครอบคลุมการลงทุนด้านเทคโนโลยี ควบคู่กับการควบคุม ติดตาม และตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ เพื่อลดความเสี่ยง

ทางการเงินและสร้างความยั่งยืนทางการคลัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ ช่วยลดค่าใช้จ่ายระยะยาว และตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของวันชัย คำหนอ (2565) ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านงบประมาณมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ ปัจจัยด้านครูผู้สอน ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านบรรยากาศในสถานศึกษา ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ปัจจัยด้านอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ และปัจจัยด้านวัสดุ อุปกรณ์ สื่อ และเทคโนโลยีทางการศึกษา

3) ด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมุ่งเน้นการพัฒนาและสนับสนุนให้ครูและบุคลากรใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและทันสมัย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนและการสื่อสาร พร้อมทั้งลดความเสี่ยงในการดำเนินงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน และทำให้การจัดการเรียนรู้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ อานนท์ พลไชย (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารความเสี่ยงของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษาจะต้องมีแผนการดำเนินงาน โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารสามารถทำงานร่วมกันหรือมอบหมายงาน ให้บุคลากรเข้าใจในขอบเขตอำนาจหน้าที่

4) ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะต้องตรวจสอบและประเมินการปฏิบัติตามกฎระเบียบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในโรงเรียนดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเข้มงวด และการตรวจสอบโดยทีมงาน เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปตามมาตรฐานและกฎหมาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้เทคโนโลยีอย่างไม่เหมาะสมอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้เรียน ความปลอดภัยของข้อมูล และประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน หากไม่มีการควบคุมที่ดีอาจก่อให้เกิดปัญหาทางด้านจริยธรรมและกฎหมายตามมาได้ สอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ อุไรรัตน์ ปีกสันเทียะ และอานวย ทองโปร่ง (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาตามทัศนะของครูในสหวิทยาเขตเบญจสิริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมและรายข้อมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เนื่องจากสถานศึกษาจึงมีการกำหนดระเบียบ ข้อตกลง และแนวปฏิบัติตนของบุคลากร สอดคล้องกับระเบียบทางราชการและหน่วยงานต้นสังกัด กำหนดมาตรการที่ส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อปฏิบัติ มาตรฐานและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม

5) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีแผนที่ครอบคลุมการป้องกันภัยคุกคามไซเบอร์ การรักษาความปลอดภัยข้อมูลด้วยระบบมาตรฐาน การสำรองข้อมูล การควบคุมการเข้าถึง และการฝึกอบรมบุคลากร/นักเรียน เพื่อลดความเสี่ยงในการใช้งานเทคโนโลยี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการเรียนการสอน การจัดการข้อมูลส่วนบุคคลของนักเรียนและบุคลากร ตลอดจนระบบงานบริหารอื่น ๆ จึงควรมีการจัดเก็บข้อมูลที่รัดกุม สอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ พรพรรณ งามโรจน์ และสำเริง อ่อนสัมพันธุ์ (2560) ศึกษาเรื่องแนว

ทางการจัดการความเสี่ยงในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยความเสี่ยงภายในที่องค์กรสามารถควบคุมได้ แต่สามารถส่งผลกระทบหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามแผนกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

6) ด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร ผู้บริหารสถานศึกษาควรมุ่งเน้นการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้อง โปร่งใส และทันสมัย ผ่านช่องทางออนไลน์ที่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งรักษามาตรฐานการให้บริการและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อสร้างความไว้วางใจและภาพลักษณ์ที่ดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง หากไม่มีการจัดการที่รัดกุม อาจก่อให้เกิดปัญหาทั้งในด้านความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลและภาพลักษณ์ของสถานศึกษา พรพรรณ งามโรจน์ และสำเริง อ่อนสัมพันธ์ (2560) ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการความเสี่ยงในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยความเสี่ยงภายในที่องค์กรสามารถควบคุมได้ แต่สามารถส่งผลกระทบหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามแผนกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ โครงสร้างองค์กร กระบวนการและวิธีการดำเนินงานความเพียงพอของข้อมูลและเทคโนโลยีสำหรับการให้บริการ เป็นต้น

6. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง แนวทางบริหารความเสี่ยงในยุคดิจิทัลของโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดนนทบุรี มีองค์ประกอบสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกลยุทธ์ 2) ด้านการเงิน 3) ด้านการดำเนินงาน 4) ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ 5) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 6) ความเสี่ยงด้านความน่าเชื่อถือขององค์กร

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรกำหนดมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล เช่น การเข้ารหัสข้อมูล การกำหนดสิทธิ์การเข้าถึง และการสำรองข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

2) ควรมีการจัดอบรมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย รวมถึงการตระหนักรู้ถึงภัยคุกคามทางไซเบอร์ และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม

3) ควรมีการตรวจสอบและประเมินความเสี่ยงด้านดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาแนวทางป้องกันให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

7.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ศึกษาผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต่อคุณภาพการศึกษาและความปลอดภัยของข้อมูลในโรงเรียนประเมินว่าการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอน และการบริหารจัดการข้อมูลของโรงเรียน

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จักรกฤษณ์ หาญชัย, พงษ์ธร สิงห์พันธ์ และสุวิมล โพธิ์กลิ่น. (2565). การศึกษาการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุบลราชธานี อำนาจเจริญ. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 7(2), 287-300.

ดวงพร บุญยะพรรค. (2566). แนวทางการบริหารความเสี่ยงด้านวิชาการยุคดิจิทัลของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียน. *วารสารการจัดการศึกษาและนวัตกรรม*. 14(1), 1-10.

ปยุตติฐาน มาเชค. (2565). *การบริหารองค์การทางการศึกษาในยุคดิจิทัล*. (ตำรา). มหาวิทยาลัยบูรพา.

พรพรรณ งามโรจน์ และสำเร็จ อ่อนสัมพันธ์. (2560). แนวทางการจัดการความเสี่ยงในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 10(1), 715-728.

ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ สุภมาศ อังศุโชติ และอัจฉรา ชำนิประศาสน์. (2562). *สถิติสำหรับการวิจัยและเทคนิคการใช้ SPSS*. ปรับปรุงครั้งที่ 3. เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.

วันชัย คำหนอ. (2565). การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารความเสี่ยงด้านงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์.

ศตวรรษ โยวาศรี. ศุภณภุช ยอดสละ และวสันต์ชัย กากแก้ว. (2568). การบริหารความเสี่ยงของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุรินทร์. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาลังคม*. 3(2), 403-425.

สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2563). *คู่มือการจัดการความเสี่ยงในสถานศึกษา*. สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2563). *คู่มือการบริหารความเสี่ยง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563*. สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนเอกชน: สภาพและแนวทางการสนับสนุน*. บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนนทบุรี. (2567). *รายงานข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาจังหวัดนนทบุรี ปีการศึกษา 2567*. สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

- อานนท์ พลไชย. (2563). สภาพ ปัญหา และแนวทางการพัฒนาการบริหารความเสี่ยงของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษา ตามอัธยาศัย จังหวัดสกลนคร. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.*
- อุทัยวรรณ จรุงวิภู. (2563). *การบริหารความเสี่ยงสำหรับบุคคล. คู่มือปฏิบัติงานสำหรับนายหน้าประกันชีวิต.*
- อุไรรัตน์ ปีกสันเทียะ และอานวย ทองโปรง. (2565). การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาตามทัศนะของครูในสหวิทยาเขตเบญจสิริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.* 6(2), 197-209.

ภาษาอังกฤษ

- Bunyaphak, T. (2023). Guideline for academic risk management in the digital age of administrators in school. *Educational Management and Innovation Journal.* 14(1), 1-10.
- Charungwiphu U. (2019). *Risk management for individuals.* Retrieved February 23, 2020, from www.oic.or.th/sites/default/files/content/85938/bth6.pdf.
- Hancha C., Singpan P. and Phoglin S. (2022). The study of risk management of school administrators affiliated to The Secondary Educational Service Area Office Ubon Ratchathani Amnat Charoen. *Journal Of MCU Ubon Review.* 7(2), 287-300.
- Krejcie, R.V. & D.W. Morgan. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement.* 30(3), 607 – 610.
- Khomnor, W. (2021). Analysis of factors affecting risk management of Academic Small Scaled Primary School Under Nan Primary Educational Service Area Office 2. *Thesis of Master in Educational Administration.* Uttaradit Rajabhat University.
- Krejcie, R.V. & D.W. Morgan. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement.* 30(3), 607 – 610.
- Ngamroj, P. and Onsampant, S. (2019). Approach to risk management in schools under The Secondary Educational Service Area Office 1. *Journal of educational administration.* Silpakorn University. 10(1), 715-728.
- Nonthaburi Provincial Education Office. (2024). *Nonthaburi provincial education information report academic year 2024.* <https://www.nbipeo.go.th/img/docs/information>
- Office for National Education Standards and Quality Assessment. (2020). *Risk Management Manual for Year 2020.* Office of Policy and Strategy.
- Office of the Education Council. (2022). *Basic education management in private schools: conditions and support guidelines.* Prik Wan Graphic Co., Ltd.

- Office of the Private Education Commission. (2020). *Risk management guild in schools*. Office of the Private Education Commission.
- Peaksunthia A. and Thongprong A. (2022). Educational risk management according to the perspectives of teachers in the Benchasiri Consitien under the Bangkok Secondary Education Service Area Office 2. *Journal of Local Governance and Innovation*. 6(2), 197-210.
- Phetroj L. & et al. (2019). *Statistics for research and spss application techniques* (3rd revised edition). CDMKprinting.
- Polchai A. (2020). Conditions, problems and guidelines for development school risk management under The Sakon Nakhon Provincial of non-formal and informal Education. *Thesis of Master in Educational Administration*. Sakon Nakhon Rajabhat University.
- Macheck. P. (2022). *Educational organization management in the digital age*. Burapha University.
- UNESCO. (2021). *Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action*. UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2021). *Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action*. UNESCO Publishing.
- Yowasri Sattawat, Yordsala Suphatanakris, Kakkeaw Vasanchai and Polsri Urid. (2025). Risk management of schools under The Secondary Educational Service Area Office Surin. *Journal of Interdisciplinary Social Development*. 3(2), 403-425.

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษา

เอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

Alternative School Administration of

Private School In Bangkok Metropolis

อรจิรา ศรีอุทัย

Aonjira Sriuthai

ฉัตรกุล เอื้อพิพัฒน์กุล

Chatkul Uapipattanakul

มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

Rajapruk university

Email: aonjiraonsriuthai@gmail.com

(Received: May 9, 2025/ Revisec: May 9, 2025/ Accepted: August 20,2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และ2) เปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และจังหวัด กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จำนวน 278 คน ใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นจำแนกตามจังหวัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา ร้อยละ 67-100 และค่าความเที่ยงเท่ากับ .97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการทดสอบความแตกต่างรายคู่แบบ LSD

ผลการวิจัยพบว่า

1) ผลการศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงจากค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การจัดประสบการณ์รองลงมา คือ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ นโยบายการบริหารหลักสูตร และการบริหารจัดการ และ2) ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

คำสำคัญ: การศึกษาทางเลือก; การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือก; สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม

การศึกษาเอกชน

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the alternative school administration of private school in Bangkok Metropolitan area 2) compare the opinions of the alternative school administration of private school in Bangkok Metropolitan area. The sample consisted of 278 teachers under Office of the Private Education Commission, were obtained by using a stratified random sampling according to country. The research instrument was a questionnaire with content validity, IOC values .67-1.00, a reliability value of .97. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA with LSD.

The research results were as follow:

1) the alternative school administration of private school in Bangkok Metropolitan area was at a high level in overall, ranking from the highest to the lowest mean: Learning experiences, Organizing the learning environment, Curriculum policy and Administration management 2) the opinions of alternative school administration of private school in Bangkok Metropolitan area, classified by age, education level and work experience were not different in overall and particular aspect.

Keywords: alternative school; alternative school administration; Office of the Private Education Commission

1. บทนำ

การศึกษาทางเลือกถือเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน ทั้งโรงเรียน ชุมชน และครอบครัว โดยอาศัยการเรียนรู้ในบริบทของพื้นที่ที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เรียนมีความแตกต่างและหลากหลาย ทั้งในมิติของเชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยมความเชื่อวัฒนธรรม (Booker and Mitchell, 2011) ความต้องการในการศึกษาต่อการประกอบสัมมาอาชีพ และมุมมองในการเป็นปัจเจกชนที่มีอิสระจากการควบคุมของผู้มีอำนาจ การจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันหลากหลาย และนับวันจะทวีความซับซ้อนมากขึ้น การศึกษาทางเลือก (Alternative education) จึงเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถเข้ามามีส่วนพัฒนาผู้เรียนในหลากหลายกลุ่มเหล่านี้ได้ โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2558) ระบุว่า การศึกษาทางเลือก หมายถึง แนวคิดการจัดการศึกษาในเชิงอุดมคติที่แสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักจะถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ (Free school) หรือเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่มีสถาบันการศึกษา (Non-institutional) และยึดชุมชนเป็นหลัก (Community-based learning) การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และธรรมชาติของผู้เรียน มุ่งเน้นความรู้เชิงประสบการณ์ ส่งเสริมศักยภาพตามความแตกต่างของผู้เรียน ด้วยความมุ่งมั่นที่จะให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ มีความรู้ และคุณธรรม เป็นพลเมืองที่มีคุณค่าของประเทศไทย (ชญานันท์ นัทธ์ธีรชาญไชย, 2564)

โรงเรียนทางเลือกในประเทศไทยที่จัดการศึกษาตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงมัธยมปลายและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ มีองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนทางเลือกแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปก็คือ นวัตกรรมการเรียนการสอน (Innovation) ซึ่งประกอบไปด้วยฐานคิดและปรัชญา วิธีการเรียนการสอน และทรัพยากรสำคัญในการจัดการเรียนการสอน รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกมี 9 รูปแบบ ดังนี้ 1) การสอนแบบมอนเตสซอรี 2) การสอนแบบพหุปัญญา 3) การสอนแบบภาษาธรรมชาติ 4) การสอนแบบวอลดอร์ฟ 5) การสอนแบบนีโอ-ฮิวแมนนิสต์ 6) การสอนแบบเรกจิโอ เอมีเลีย 7) การสอนแบบโครงการ 8) การสอนแบบโฮสโคป และ 9) โรงเรียนวิถีพุทธ (ชญานันท์ นัทธ์ธีรชาญไชย, 2564) ซึ่งแต่ละรูปแบบมีจุดเน้นและเนื้อหากระบวนการแตกต่างกัน แต่จุดรวมประการหนึ่ง คือ ธรรมชาติของมนุษย์มีความหลากหลาย การศึกษาเรียนรู้จึงต้องมีความหลากหลายและยืดเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามไปด้วย ทั้งนี้ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จของโรงเรียนทางเลือก คือ ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียน ผู้นำและทรัพยากรในการจัดการศึกษา คุณภาพของครู นวัตกรรมด้านการสอน การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง รวมไปถึงกฎกติกาของภาครัฐ และสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียนของโรงเรียนด้วย

ในปัจจุบันการศึกษาในระบบปกติอาจไม่ตอบโจทย์ต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีให้กับคนรุ่นใหม่ โรงเรียนทางเลือกจึงเป็นทางเลือกช่วยพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งยังปลูกฝังให้นักเรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยตนเอง นอกจากนี้ แผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มีหลักการสำคัญคือ “ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่ สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ตอบสนองต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 โดยดำเนินการภายใต้วิสัยทัศน์ “มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ คู่คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขในสังคม” ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้และความสำเร็จของนักเรียน ซึ่งความสำเร็จของโรงเรียนทางเลือกมีความแตกต่างกันไปตามเป้าหมายของโรงเรียน

จากแนวคิดและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศในการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน และส่งเสริมรูปแบบการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

2.2 เพื่อเปรียบเทียบบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

3.1 ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 1,033 คน (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2567)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในปีการศึกษา 2567 ซึ่งได้มาของกลุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie and Morgan (1970) ได้กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 278 คน

3.2 การสร้างเครื่องมือและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน เป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist)

ตอนที่ 2 สอบถามความคิดเห็นครูที่มีต่อการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

3.2.2 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1) ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน

2) สร้างแบบสอบถามที่มีเนื้อหาครอบคลุมครอบคลุมตามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย แล้วกำหนดค่าแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับตามวิธีของ เรนซิส ลิเคิร์ต (Rensis Likert Method)

3) หาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวนอย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความถูกต้องและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วหาค่า IOC ของแต่ละข้อ โดยแบบสอบแต่ละข้อต้องได้ค่ามากกว่า .50 ขึ้นไป

4) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความสมบูรณ์และนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้ววิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟาของครอนบาค (α -Cronbach's Alpha Coefficient) ต้องมากกว่า .70 ถือว่าใช้ได้

3.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

3.3.1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.3.2 การทดสอบสมมติฐาน โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยใช้สถิติทดสอบที่แบบเป็นอิสระต่อกัน (Independent t-test) (ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และคณะ, 2562) และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ด้วยวิธี LSD

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยสามารถแสดงผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ตามความเห็นของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยภาพรวม

ด้านที่	การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของ สถานศึกษาเอกชน	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1	การบริหารจัดการ	4.25	.60	มาก
2	นโยบายการบริหารหลักสูตร	4.30	.57	มาก
3	การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้	4.38	.55	มาก
6	การจัดประสบการณ์	4.42	.48	มาก
รวมเฉลี่ย		4.34	.44	มาก

จากตาราง 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.34, S.D. = .44) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การจัดประสบการณ์ ($\bar{X}$ = 4.42, S.D. = .48) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ นโยบายการบริหารหลักสูตรและการบริหารจัดการ

2. การเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน สรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำแนกตามระดับการศึกษา

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของ สถานศึกษาเอกชน	ระดับการศึกษา				t	P- value
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านการบริหารจัดการ	4.27	.62	4.18	.48	.84	.40
2. ด้านนโยบายการบริหารหลักสูตร	4.31	.57	4.23	.54	.78	.44
3. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้	4.38	.54	4.37	.63	.13	.90
4. ด้านการจัดประสบการณ์	4.42	.47	4.40	.51	.32	.75
รวม	4.34	.45	4.30	.37	.67	.50

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลครูที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำแนกตามอายุ

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของ สถานศึกษาเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
1. ด้านการบริหารจัดการ	ระหว่างกลุ่ม	.38	3	.13	.35	.79
	ภายในกลุ่ม	100.42	274	.37		
	รวม	100.80	277			
2. ด้านนโยบายการบริหารหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	.21	3	.07	.22	.88
	ภายในกลุ่ม	88.36	274	.32		
	รวม	88.58	277			

ตารางที่ 3 (ต่อ)

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของ สถานศึกษาเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
3. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้	ระหว่างกลุ่ม	1.03	3	.35	.13	.38
	ภายในกลุ่ม	83.80	274	.31		
	รวม	84.84	277			
4. ด้านการจัดประสบการณ์	ระหว่างกลุ่ม	.78	3	.26	1.14	.33
	ภายในกลุ่ม	62.35	274	.23		
	รวม	63.13	277			

รวม	ระหว่างกลุ่ม	.19	3	.06	.32	.81
	ภายในกลุ่ม	52.80	274	.19		
	รวม	52.93	277			

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ครูที่มีอายุที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของ สถานศึกษาเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
1. ด้านการบริหารจัดการ	ระหว่างกลุ่ม	.49	3	.16	.45	.72
	ภายในกลุ่ม	100.31	274	.37		
	รวม	100.80	277			
2. ด้านนโยบายการบริหารหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	.93	3	.31	.97	.41
	ภายในกลุ่ม	87.64	274	.32		
	รวม	88.58	277			
3. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้	ระหว่างกลุ่ม	.68	3	.23	.73	.53
	ภายในกลุ่ม	84.17	274	.31		
	รวม	84.84	277			
4. ด้านการจัดประสบการณ์	ระหว่างกลุ่ม	.43	3	.14	.63	.60
	ภายในกลุ่ม	62.70	274	.23		
	รวม	63.13	277			

ตารางที่ 4 (ต่อ)

การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของ สถานศึกษาเอกชน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.40	3	.13	.69	.56
	ภายในกลุ่ม	52.59	274	.19		
	รวม	52.98	277			

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ครูที่มีประสบการณ์การทำงานที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

5. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ เรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอาจเป็นเพราะโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชนมุ่งเน้นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และให้ความสำคัญต่อการจัดประสบการณ์และจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน มีการกำหนดนโยบายและแนวทางการบริหารหลักสูตรที่ชัดเจน และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบภายในสถานศึกษาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของงานวิจัยของ ชญานันท์ นัทธ์ถิรชาญไชย และคณะ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี: ความหวังการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรีในประเทศไทยมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การกิจกรรมมอนเตสซอรี โดยผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ มีความรู้และคุณลักษณะ มีการส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมความรู้และประสบการณ์ เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดมอนเตสซอรี 2) นโยบายการบริหารทรัพยากร และหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนจัดทำแผนงานโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา โดยปฏิบัติตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ 3) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ โรงเรียนส่งเสริมการใช้สื่ออุปกรณ์ การจัดกิจกรรม การจัดห้องเรียน และสภาพแวดล้อมตามแนวคิดมอนเตสซอรีได้อย่างเหมาะสม 4) การสร้างขวัญและกำลังใจ โรงเรียนจัดเงินเดือน สวัสดิการ ค่าตอบแทนแก่บุคลากรได้อย่างเหมาะสม ยกย่องชมเชยครู ระดมทรัพยากรจากผู้ปกครอง ชุมชนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ครู และบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ 5) การบูรณาการ การวัดและประเมินผล โรงเรียนบูรณาการการใช้ทรัพยากรในห้องเรียนมาใช้ สนับสนุนให้บุคลากรวางแผน และมีการประเมินร่วมกัน โดยใช้เครื่องมือการวัดและการประเมินที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และ 6) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก โรงเรียนมีการบริหารอาคารสถานที่กำหนดนโยบายโครงสร้างการบริหารงานอย่างชัดเจน จัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้

5.2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) จำแนกตามอายุ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งภาพรวมและรายด้านทั้งนี้อาจเพราะครูที่มีอายุที่แตกต่างกัน แต่ปฏิบัติงานภายใต้บริบทของสถานศึกษาและตามแนวคิดของโรงเรียนทางเลือกในสถานศึกษาเอกชนเช่นเดียวกัน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมองค์กร นโยบายของหลักสูตร และการบริหารจัดการของสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ วสสิกา รุมาคม (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีกับความพึงพอใจในการทำงานของครูผู้สอนมี

วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี 2) ศึกษาความพึงพอใจในการทำงานของครูผู้สอนของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี 3) เปรียบเทียบความพึงพอใจในการทำงานของครูผู้สอนของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีจำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุการทำงาน ระดับรายได้ต่อเดือน และขนาดโรงเรียน และ 4) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีกับความพึงพอใจในการทำงานของครูผู้สอน ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพของโรงเรียนเอกชนในจังหวัด ปทุมธานีโดยรวมอยู่ในระดับมาก 2) ความพึงพอใจในการทำงานของครูผู้สอนโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานี โดยรวมอยู่ในระดับมาก 3) ครูผู้สอนที่เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุการทำงาน ระดับรายได้ต่อเดือน และขนาด โรงเรียนที่สังกัดต่างกันมีความพึงพอใจในการทำงานไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 4) ประสิทธิภาพของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับความพึงพอใจในการทำงานของครูผู้สอน

2) จำแนกตามระดับการศึกษา มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้ อาจเพราะครูที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน แต่ปฏิบัติงานภายใต้บริบทเดียวกันตามแนวคิดของโรงเรียนทางเลือกในสถานศึกษาเอกชนเช่นเดียวกัน และได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมองค์กร นโยบายของหลักสูตรและการบริหารจัดการของสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรถวิทย์ วรประวัติ (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพความเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพความเป็นโรงเรียน แห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามประสบการณ์การทำงานและวุฒิการศึกษา 1) สภาพความเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการเรียนรู้และพัฒนาตน ด้านที่ต่ำที่สุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ 2) การวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบสภาพความเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการเรียนรู้และพัฒนาตน ด้านการมีวิสัยทัศน์ และด้านการเรียนรู้จากประสบการณ์และผู้อื่น ไม่แตกต่างกัน ยกเว้น ด้านการทำงานร่วมกันเป็นทีม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

3) จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้ อาจเพราะครูที่ประสบการณ์การทำงานที่แตกต่างกัน แต่ปฏิบัติงานภายใต้บริบทของสถานศึกษาและตามแนวคิดของโรงเรียนทางเลือกในสถานศึกษาเอกชนเช่นเดียวกัน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมองค์กร นโยบายของหลักสูตร และการบริหารจัดการของสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทนา ราตรี (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตการทำงานของครูโรงเรียนอนุบาลเอกชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของครูโรงเรียน อนุบาลเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และ 2)

เปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของครู โรงเรียนอนุบาลเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตาม อายุ เพศ สถานภาพ และประสบการณ์ทำงาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของครู โรงเรียนอนุบาลเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับดีทุกด้าน และ 2) ผลการเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของครูโรงเรียนอนุบาลเอกชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตาม อายุ เพศ สถานภาพ และประสบการณ์ทำงาน พบว่าไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ยกเว้น ด้านความสำเร็จในการทำงาน พบว่า ครูเพศหญิงและเพศชายมีคุณภาพชีวิตด้านความสำเร็จในการทำงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยครูเพศชายมีความสำเร็จในการทำงานสูงกว่า เพศหญิง และด้านความก้าวหน้าในการทำงาน พบว่าครูที่มีสถานภาพโสดมีความก้าวหน้าในการทำงานสูงกว่าครูที่มี สถานภาพสมรสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

แนวทางการใช้อनुสติ 10 กับการทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบัน มีหลายวิธีที่สามารถประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความสุข และเผชิญกับความเครียดหรือปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง โดยการฝึกฝนอนุสติ 10 ช่วยให้จิตใจมีสติ สมาธิ และปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในโลกที่เต็มไปด้วยความท้าทาย

1) พุทธานุสติ (การระลึกถึงพระพุทธเจ้า) การระลึกถึงพระพุทธเจ้าและการศึกษาคุณสมบัติ ของพระองค์ช่วยให้เกิดแรงบันดาลใจและศรัทธาในพระธรรมคำสอน การระลึกถึงพระพุทธเจ้าช่วยเสริมสร้าง ความมั่นคงในจิตใจ ยิ่งในเวลาที่เราระสับกับความยากลำบาก การมีพุทธานุสติช่วยให้เรามีแรงพยุ้งใจใน การดำเนินชีวิต

2) ธรรมานุสติ (การระลึกถึงพระธรรม) การศึกษาธรรมะและการระลึกถึงหลักธรรมคำสอน ช่วยให้เกิดการตระหนักรู้ในความจริงของชีวิต เช่น ความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความเป็นอนัตตา ทำให้เรา สามารถเข้าใจและรับมือกับความท้าทายในชีวิตได้ดีขึ้น การฝึกธรรมานุสติช่วยเสริมสร้างปัญญาในการมองเห็น ทุกข์และวิธีการแก้ไข

3) สังฆานุสติ (การระลึกถึงพระสงฆ์) การระลึกถึงพระสงฆ์ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในความ เป็นหนึ่งเดียวของคณะสงฆ์และการปฏิบัติตามหลักธรรมในชีวิตประจำวัน การฝึกสังฆานุสติช่วยให้เรามีแรง บันดาลใจในการร่วมพัฒนาคุณธรรมและรักษาความสงบในจิตใจของเรา

4) สีลานุสติ (การระลึกถึงศีล) การรักษาศีลเป็นการปฏิบัติตามคำสอนที่ดี ซึ่งช่วยให้จิตใจไม่ ถูกรบกวนจากการกระทำที่ผิดศีล ทำให้เราเกิดความภาคภูมิใจในคุณงามความดีที่ทำ ช่วยเสริมสร้างความสงบ และมั่นคงในจิตใจ

5) จาคานุสติ (การระลึกถึงการให้) การฝึกจาคานุสติช่วยเสริมสร้างคุณธรรมด้านการให้และ การมีเมตตา เมื่อเรามีการให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จะช่วยให้จิตใจสงบ และรู้สึกพอใจในสิ่งที่ได้ทำไป ส่งผล ให้เกิดความสุขภายใน

6) เทวตานุสติ (การระลึกถึงเทพเจ้า) การระลึกถึงเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาช่วยให้เรามีแรงบันดาลใจในการทำมาความดีและดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การมีเทวตานุสติช่วยเสริมสร้างความรู้สึกศรัทธาและพึงพาจิตใจที่สูงขึ้น

7) มรณานุสติ (การระลึกถึงความตาย) การระลึกถึงความตายช่วยให้เรารู้สึกถึงความไม่เที่ยงของชีวิต การตระหนักถึงมรณานุสติทำให้เรามีสติและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เราจะเริ่มให้คุณค่าแก่การกระทำที่ดีและไม่เสียเวลาไปกับสิ่งที่ไร้ประโยชน์

8) กายคตานุสติ (การระลึกถึงร่างกาย) การระลึกถึงความไม่เที่ยงของร่างกายและการพิจารณาความจริงของร่างกายช่วยให้เราเข้าใจในความเปราะบางและไม่มั่นคงของชีวิต มันช่วยให้เราปล่อยวางความหลงใหลในตัวตนและหันมารู้จักการรักษาจิตใจให้สงบ

9) อานาปานสติ (การระลึกถึงลมหายใจ) การฝึกสติด้วยการระลึกถึงลมหายใจช่วยให้จิตใจสงบและมุ่งมั่นอยู่กับปัจจุบัน ไม่วอกแวกไปกับความคิดหรือความเครียด การฝึกอานาปานสติเป็นวิธีง่าย ๆ ที่ช่วยพัฒนาสมาธิและปัญญา

10) อุปสมานุสติ (การระลึกถึงนิพพาน) การระลึกถึงอุปสมานุสติช่วยให้เรามีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน คือการพ้นทุกข์หรือการเข้าถึงนิพพาน มันเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้จิตใจไม่ยึดติดกับสิ่งภายนอกและสามารถมีความสุขภายในได้

สรุปได้ว่า การใช้อุสนุสติ 10 ในการทำจิตใจให้เป็นสุขในปัจจุบัน คือการฝึกฝนจิตใจให้มีสมาธิ สติ และปัญญา โดยการนำหลักธรรมต่าง ๆ มาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสงบและความสุขที่ยั่งยืน แม้ต้องเผชิญกับความท้าทายหรือความเครียดจากภายนอก การฝึกฝนอุสนุสติ 10 ช่วยให้เราหันมาทบทวนสิ่งที่ดีขึ้น รู้จักยอมรับความไม่เที่ยง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

6. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จะเห็นได้ว่าโรงเรียนทางเลือกมีหลากหลายรูปแบบ ควรมีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการ 2) นโยบายการบริหารหลักสูตร 3) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ และ 4) การจัดประสบการณ์

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

- 1) ควรเปิดโอกาสให้ครู ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนการดำเนินงานของโรงเรียนทางเลือก และการประสานงานภายในมีระบบการสื่อสารภายในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ
- 2) ควรปรับปรุงนโยบายการบริหารหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่
- 3) ควรส่งเสริมและสนับสนุนการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่น และไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียน
- 4) ควรส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพอย่างอิสระและเหมาะสมตามวัย สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

7.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
- 2) ควรศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการบริหารจัดการของโรงเรียนทางเลือกของสถานศึกษาเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชญานันท์ นภภัทรชาญไชย และคณะ. (2564). การบริหารจัดการโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดมอนเตสซอรี มอนเตสซอรี: ความหวังการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง. *วารสารมหาวิทยาลัยสุโขทัยนครสวรรค์*. 10(5), 301-310.
- นัฐนรา ราตรี. (2563). คุณภาพชีวิตการทำงานของครูโรงเรียนอนุบาลเอกชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครสวรรค์.
- ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และคณะ. (2562). สถิติสำหรับการวิจัยและเทคนิคการใช้ SPSS. ปรับปรุงครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.
- วัสสิกา รุมาคม. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดปทุมธานีกับความพึงพอใจในการทำงานของครูผู้สอนกรุงเทพมหานคร. *วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ.* 13(2), จาก <https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/681/1/44303.pdf>.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2558). *การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564)*. สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. 2557. ราชกิจจานุเบกษา.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2567). *รายงานสถิติการศึกษาเอกชนประจำปี 2567*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2568, จาก <https://opec.go.th/stat>

อรรวิทย์ วรประวัติ. (2563). สภาพความเป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร*.

ภาษาอังกฤษ

- Chanyanan Naphatthirachanchai et al. (2023). Alternative School Management Based on the Montessori Concept Montessori: The Hope for Providing Inclusive Quality Education. *Mahachulalongkornrajavidyalaya Journal*.10(5), 301-310.
- Natthanara Ratree. (2020). Quality of Work Life of Teachers in Private Kindergartens in Surat Thani Province. *Master of Education Thesis*. Graduate School: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Ladawan Petcharoen et al. (2019). *Statistics for Research and Techniques Using SPSS*. 3rd ed. Bangkok: Charoen Dee Man Kong Printing.
- Wassika Rumakham. (2020). *The Relationship between the Effectiveness of Private Schools in Pathum Thani Province and the Job Satisfaction of Teachers in Bangkok*. STOU Journal of Education, 13(2), from <https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/681/1/44303.pdf>.
- Office of the Secretary of the National Education Council. (2015). *Alternative Education in Thailand*. Bangkok: V.T.C.Communication.
- National Economic and Social Development Board. (2017). *National Economic and Social Development Plan No. 12 (2017-2021)*. National Legislative Assembly. 2014. Royal Gazette.
- Office of the Private Education Commission. (2024). *Private Education Statistics Report 2024*. Retrieved January 10, 2025, from <https://opec.go.th/stat>.
- Arawin Woraprawat. (2020). The Learning School Conditions of Private Educational Institutions under the Office of the Private Education Commission, Mueang District, Nakhon Sawan Province. *Thesis. Master of Education*. Graduate School: Naresuan University.

พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี
Behavior of Private School Administration in Disruptive Era under
Office of the Private Education Commission in Nonthaburi

ธัญชา สู้คง

Thanutcha Sookong

ฉัตรกุล เอื้อพิพัฒน์กุล

Chatkul Uapipattanakul

มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

Rajapruk university

E-mail: thanutchask@gmail.com

(Received: May 2, 2025/ Revisec: May 5, 2025/ Accepted: August 20, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน และ 2) เปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี โดยการศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมครอบคลุมตามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยแล้วมากำหนดคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ปีการศึกษา 2567 จำนวน 363 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie and Morgan และใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ประมาณค่า 5 ระดับ

ผลการวิจัยพบว่า

1) พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน ตามความเห็นของครูในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงจากค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน รองลงมา คือ ทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม การบริหารเชิงกลยุทธ์ การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และแรงจูงใจ 2) เปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามระดับการศึกษาและประสบการณ์การทำงานที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งภาพรวมและรายด้าน จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้าน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์และทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม มีความคิดเห็นไม่แตกต่าง

กัน เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธี LSD พบว่า ครูที่มีสถานศึกษาขนาดกลางกับขนาดใหญ่ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05

คำสำคัญ: ผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน; ฤทธิกรรมการบริหารสถานศึกษา; ยุคพลิกผัน

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the behavior of private school administration in disruptive era under Office of the Private Education Commission in Nonthaburi 2) compare the opinions of behavior of private school administration in disruptive era under Office of the Private Education Commission in Nonthaburi, classified by education level, work experience and school size. The sample consisted of 363 teachers under Office of the Private Education Commission. The research instrument was a questionnaire with content validity, IOC values .67-1.00, a reliability value of .97. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, One-way ANOVA with LSD.

The research results were as follow:

1) the behavior of private school administration in disruptive era under Office of the Private Education Commission in Nonthaburi was at a high level in overall, ranking from the highest to the lowest mean: Share vision, Creative and Innovation, Strategic management, Teamwork, Communication and Motivation, and 2) the opinions of behavior of private school administration in disruptive era under Office of the Private Education Commission in Nonthaburi, classified by education level and work experience were not different in overall, while the differential school size was statistically significant at the level of .05 in overall and aspect particular. Comparison of pairwise mean differences by LSD method found that: teachers in medium and large schools was statistically significant at the level of .01 and .05.

Keywords: private schools administrators; behavior of school administration; disruptive era

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและนวัตกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อทุกด้านของชีวิต ปัจจุบันโลกกำลังอยู่ในสภาวะการณยุคพลิกผัน (Disruptive) คือ ยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบมีการแทนที่ โดยมีรูปแบบการดำเนินการใหม่มาแทนที่รูปแบบการดำเนินการเดิม (สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2562) การบริหารความเปลี่ยนแปลง (Change management) หมายถึง การดำเนินการต่างๆ เพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับแนวคิดของ Hiatt (2006) ได้เสนอแนวคิด ADKAR เพื่อการบริหารความเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ โดยการลดการต่อต้านจากบุคลากรและสนับสนุนบุคลากรให้สามารถก้าวผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปได้ มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) A : Awareness หรือความตระหนัก 2) D : Desire หรือความปรารถนา 3) K : Knowledge หรือการให้ความรู้ 4) A : Ability หรือความสามารถ และ 5) R : Reinforcement หรือการเสริมแรง ดังนั้นผู้นำในยุคนี้จะต้องมีวิสัยทัศน์ (Vision) และมีมุมมองที่กว้างไกล สามารถมองเห็นสังคมภายนอกได้อย่างรอบด้าน สามารถปรับเปลี่ยนตนเองและพัฒนาผู้อื่นได้ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเริ่มต้นจากการปฏิบัติความคิดของตนเองให้มีความกล้าหาญ เสียสละ และรับผิดชอบต่อตนเองและต่อผู้อื่นได้ อย่างไรก็ตามผู้นำจะต้องมีความเป็นผู้นำด้วยจึงจะทำให้การพัฒนาองค์การประสบผลสำเร็จและบรรลุผลตามเป้าหมาย (ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และเสกสรร สนวา, 2560)

ดังนั้นการบริหารสถานศึกษาจึงให้ความสำคัญและต้องการผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการการทำงานภายใต้สถานการณ์แบบพลวัต (Dynamic) ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปผู้บริหารจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงตาม เพื่อให้การบริหารงานต่างๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ดังที่ Bert Kiel (2014) ได้ศึกษาวิจัยความต้องการสมรรถนะของบริษัทต่างๆ เพื่อเอาชนะการเปลี่ยนแปลงในยุคพลิกผัน โดยผู้บริหารจะต้องมีความคล่องตัวและความยืดหยุ่น นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ เช่นเดียวกัน เนื่องจากกระบวนการหรือวิธีการเปลี่ยนแปลงองค์การค่อนข้างซับซ้อนอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคลากรในองค์การ และกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงาน เนื่องจากกระบวนการหรือวิธีการเปลี่ยนแปลงองค์การค่อนข้างซับซ้อน อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคลากรในองค์การ ดังนั้นการดำเนินการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างองค์การด้านตัวบุคคล ด้านเทคโนโลยี ด้านกลยุทธ์ ด้านวัฒนธรรม ล้วนส่งผลกระทบต่อทางอารมณ์ของบุคลากร ทำให้เกิดแสดงออกโดยการต่อต้าน ผู้นำต้องเอาชนะต่อแรงต้านทานเหล่านี้จึงจะสามารถนำพาการเปลี่ยนแปลงองค์การไปสู่ความสำเร็จ (Coghlan, 1993 ; Duck, 1993; Pietersen, 2002) ดังนั้นผู้นำในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงควรต้องมีคุณสมบัติและแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อลดความตึงเครียดและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน (Bass & Riggio, 2006)

หลังจากเหตุการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้สถานศึกษาเอกชนหลายแห่งปิดตัวลงอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่ยังดำเนินการอยู่นั้นยังคงได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็น

เป็นจำนวนผู้เรียนลดลงเนื่องจากภาระรายจ่ายและสถานะการเงินของผู้ปกครองนักเรียน เงินอุดหนุนรายหัวที่ได้รับเงินยังไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายจริง ครูขาดขวัญและกำลังใจในการทำงานส่งผลให้ครูมีการลาออกระหว่างปีการศึกษาเพื่อไปประกอบอาชีพอื่น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องคิดวิเคราะห์ วางแผนอย่างเป็นระบบ และเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ปรับเปลี่ยนแนวคิดวิธีดำเนินการต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษาอยู่รอดต่อไป ซึ่งในสถานการณ์แบบพลิกผันนี้จำเป็นต้องมีผู้นำในการบริหารการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณลักษณะพิเศษ ได้แก่ สร้างความรู้สึกร่วมกัน สร้างแนวร่วมแกนนำ กำหนดวิสัยทัศน์และแนวคิดเชิงกลยุทธ์ ส่งเสริมการปฏิบัติงานโดยการขจัดอุปสรรค สร้างและฉลองความสำเร็จระยะสั้น และรักษาความเปลี่ยนแปลง (Kotter, 2014)

จากแนวคิดและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของครูในสถานศึกษาเอกชน ให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี

2.2 เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของสถานศึกษา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี

3.1 ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำนวน 4,137 คน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนนทบุรี, 2567)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ในปีการศึกษา 2567 ซึ่งได้มาของกลุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie and Morgan (1970) ได้กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งหมด 363 คน

3.2 การสร้างเครื่องมือและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับ พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของสถานศึกษา เป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist)

ตอนที่ 2 สอบถามความคิดเห็นครูที่มีต่อพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี

3.2.2 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1) ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน

2) สร้างแบบสอบถามที่มีเนื้อหาครอบคลุมครอบคลุมตามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย แล้วกำหนดคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับตามวิธีของ เรนซิส ลิเคิร์ต (Rensis Likert Method)

3) หาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามองค์ประกอบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวนอย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความถูกต้องและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วหาค่า IOC ของแต่ละข้อ โดยแบบสอบถามแต่ละข้อต้องได้ค่ามากกว่า .50 ขึ้นไป

4) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความสมบูรณ์และนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แล้ววิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟาของครอนบาค (α -Cronbach's Alpha Coefficient) ต้องมากกว่า .70 ถือว่าใช้ได้

3.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

3.3.1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3.3.2 การทดสอบสมมติฐาน โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างของการบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูงของสถานศึกษากลุ่มกรุงธนใต้ สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยใช้สถิติทดสอบที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent t-test) (ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และคณะ, 2562) และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA ด้วยวิธี LSD

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยสามารถแสดงผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ตามความเห็นของผู้บริหารและครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี โดยภาพรวม

ด้านที่	คุณลักษณะของผู้บริหารในการบริหารการเปลี่ยนแปลงยุคพลิกผัน	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
1	การบริหารเชิงกลยุทธ์	4.18	.74	มาก
2	การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน	4.22	.83	มาก
3	การสื่อสาร	4.16	.84	มาก
4	การทำงานเป็นทีม	4.17	.85	มาก
5	แรงจูงใจ	4.06	.92	มาก
6	ทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม	4.20	.82	มาก
รวมเฉลี่ย		4.17	.80	มาก

จากตาราง 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.17$, S.D. = .80) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ($\bar{X} = 4.22$ S.D. = .83) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม การบริหารเชิงกลยุทธ์ การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และแรงจูงใจ

4.2 การเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของสถานศึกษา สรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา

พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชน ยุคพลิกผัน	ระดับการศึกษา				t	P- value
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. การบริหารเชิงกลยุทธ์	4.18	.74	4.22	.77	-.42	.67
2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน	4.23	.82	4.16	.93	-.57	.57
3. การสื่อสาร	4.15	.83	4.19	.89	-.32	.75
4. การทำงานเป็นทีม	4.17	.84	4.19	.94	-.17	.86
5. แรงจูงใจ	4.05	.93	4.12	.90	-.52	.60
6. ทักษะการสร้างสรรค่นวัตกรรม	4.20	.81	4.24	.84	-.29	.77
รวม	4.16	.79	4.19	.85	-.20	.84

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ครูที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน

พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุค พลิกผัน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P-value
1. การบริหารเชิงกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	.50	2	.25	.45	.64
	ภายในกลุ่ม	200.15	360	.56		
	รวม	200.65	362			
2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน	ระหว่างกลุ่ม	.39	2	.20	.28	.76
	ภายในกลุ่ม	251.26	360	.70		
	รวม	251.65	362			
3. การสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	.46	2	.23	.32	.73
	ภายในกลุ่ม	255.52	360	.71		
	รวม	255.98	362			
4. การทำงานเป็นทีม	ระหว่างกลุ่ม	.31	2	.16	.21	.81
	ภายในกลุ่ม	262.68	360	.73		

	รวม	262.99	362			
5. แรงจูงใจ	ระหว่างกลุ่ม	.05	2	.02	.03	.97
	ภายในกลุ่ม	307.85	360	.86		
	รวม	307.89	362			
6. ทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม	ระหว่างกลุ่ม	.30	2	.15	.23	.80
	ภายในกลุ่ม	241.53	360	.67		
	รวม	241.83	362			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.24	2	.12	.19	.83
	ภายในกลุ่ม	231.76	360	.64		
	รวม	232.00	362			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชน ยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ครูที่มีประสบการณ์การทำงานที่ต่างกัน ในภาพรวมมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา

พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุค พลิกผัน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F- ratio	P- value
1. การบริหารเชิงกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	2.35	2	1.18	2.13	.12
	ภายในกลุ่ม	198.29	360	.55		
	รวม	200.64	362			
2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน	ระหว่างกลุ่ม	5.31	2	2.65	3.88*	.02
	ภายในกลุ่ม	246.34	360	.68		
	รวม	251.65	362			
3. การสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	4.30	2	2.15	3.08*	.05
	ภายในกลุ่ม	251.68	360	.70		
	รวม	255.98	362			
4. การทำงานเป็นทีม	ระหว่างกลุ่ม	5.42	2	2.71	3.79*	.02
	ภายในกลุ่ม	257.57	360	.72		
	รวม	262.99	362			
5. แรงจูงใจ	ระหว่างกลุ่ม	5.32	2	2.66	3.17*	.04
	ภายในกลุ่ม	302.57	360	.84		
	รวม	307.89	362			
6. ทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม	ระหว่างกลุ่ม	2.14	2	1.07	1.61	.20
	ภายในกลุ่ม	239.70	360	.67		
	รวม	241.83	362			

รวม	ระหว่างกลุ่ม	3.97	2	1.99	3.14*	.05
	ภายในกลุ่ม	228.02	360	.63		
	รวม	232.00	362			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของพฤติกรรมกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ตามความคิดเห็นของครูที่มีขนาดของสถานศึกษาที่ต่างกัน ในภาพรวมและรายด้าน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์และทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

5. อภิปรายผล : Discussion

การวิจัยครั้งนี้ เรื่อง พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการบริหาร โดยเฉพาะในยุคเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้นำต้องเป็นแบบอย่าง ประสานงาน และใช้ภาวะผู้นำที่ชาญฉลาดเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีความกระตือรือร้น มีความสุขในการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการบริหาร โดยเฉพาะในยุคเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้นำต้องเป็นแบบอย่าง ประสานงาน และใช้ภาวะผู้นำที่ชาญฉลาดเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีความกระตือรือร้น มีความสุขในการทำงานซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสอดคล้องกับแนวคิดของ อนงค์ จำปาจร (2561) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้บริหารศึกษาที่นับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาสำเร็จบรรลุผลตามเป้าประสงค์ของสถานศึกษาที่วางไว้ ได้แก่ (1) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีพลังในการทำงาน มีลักษณะแน่วแน่และควบคุมอารมณ์ได้ (2) สมรรถนะทางจิตใจ (3) ทักษะทางสังคม ฉับไวต่อสถานการณ์ทางสังคม กล้าเผชิญกับปัญหา (4) คุณสมบัติทางกาย มีความสามารถในการทำงานให้สำเร็จ (5) เจตคติที่ดีต่อการปรับตัวเกี่ยวกับสถานภาพของงาน และสอดคล้องกับบอดุลย์ อุบลี (2566) โรงเรียนที่จะประสบความสำเร็จด้านการบริหารโรงเรียนได้นั้นต้องอาศัยพฤติกรรมกรรมการบริหารสถานศึกษา ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการสร้างแรงจูงใจ ด้านการตัดสินใจ และด้านการกำหนดเป้าหมาย

5.2 ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) จำแนกตามระดับการศึกษา มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งภาพรวมและรายด้าน ทั้งนี้ อาจเพราะการทำงานส่วนใหญ่ในสถานศึกษาจะปฏิบัติงานตามแนวทางของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหลัก ทำให้ระดับการศึกษาต่อการปฏิบัติงานมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันเนื่องจากต้องปฏิบัติงานตามวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ของผู้บริหารเป็นหลักสอดคล้องกับงานวิจัยของ งานวิจัยของ ณัฐธิดา ทานทรัพย์ และรุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 3 จำแนกตามตัวแปร เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และขนาดของสถานศึกษา พบว่า ครูที่มีเพศ วุฒิการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ส่วนครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นต่อการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านคน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .00

2) จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวม เมื่อพิจารณารายด้าน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อยู่ 1 ด้าน คือ ด้านแรงจูงใจ ทั้งนี้ อาจเพราะครูที่มีประสบการณ์การทำงานที่ต่างกันและหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะในยุคพลิกผันครูทุกคนจะต้องเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดเวลา จึงอาจทำให้มีมุมมองหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่คล้ายกัน สอดคล้องกับงานวิจัย อติกานต์ ระเบียบ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในเขต อำเภอนิคมน้ำจืด จังหวัดระยอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูในเขตอำเภอนิคมน้ำจืด จังหวัดระยอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในเขตอ.เภอนิคมน้ำจืด จังหวัดระยอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก ส่วนแบบตามสบายหรือเสรีนิยม และแบบอัตถนิยมหรืออัตตาอยู่ในระดับปานกลาง 2) เปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในเขตอำเภอนิคมน้ำจืด จังหวัดระยอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามเพศ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนระดับการศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3) จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้าน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน ยกเว้นด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์และทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม ทั้งนี้อาจเพราะพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน เนื่องจากโครงสร้างการบริหารและครูที่แตกต่างกัน ทำให้การบริหารการเปลี่ยนแปลงในยุคพลิกผันของสถานศึกษาเอกชน มีวิธีการดำเนินงานและการรับมือกับความท้าทายที่ไม่เหมือนกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ งานวิจัยของ Tharpe, Penny (2017) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมผู้นำที่เอื้อต่อความพึงพอใจในงานของผู้บริหารและครูการศึกษาพิเศษระดับประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจว่าองค์ประกอบใดของภาวะผู้นำที่แท้จริง (heart, values, purpose, relationships, and self-discipline) ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในงานของครูการศึกษาพิเศษระดับประถมศึกษา และผู้บริหารระดับประถมศึกษาในเขต Desert/Mountain Special Education Local Plan Area (SELPA) พบว่า องค์ประกอบพฤติกรรมผู้นำเป็นหัวใจสำคัญต่อผู้บริหารหรือครูการศึกษาพิเศษในการสร้างความพึงพอใจในการทำงาน การสร้างความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง ช่วยเพิ่มความพึงพอใจในงานให้กับผู้บริหารและครูการศึกษาพิเศษมากที่สุด

6. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการปรับกระบวนการตัดสินใจในการบริหาร เพื่อให้สามารถปรับตัวกับความท้าทายตามสภาวะการณ์ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การบริหารเชิงกลยุทธ์ 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) การสื่อสาร 4) การทำงานเป็นทีม 5) แรงจูงใจ และ 6) ทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรม

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

- 1) ควรมีการตอบสนองที่รวดเร็วต่อแผนกลยุทธ์ที่ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง มีการปรับปรุงและพัฒนาวิสัยทัศน์ร่วมกันกับครู เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
- 2) ควรเปิดรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากทุกฝ่าย เพื่อให้ครูเห็นทิศทางและสามารถวางแผนการทำงานให้สอดคล้องกับอนาคตของสถานศึกษาได้
- 3) ควรมีวิธีการเสริมสร้างความมั่นใจแรงบันดาลใจให้ครูในสภาวะการณ์ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ๆ มีการอบรมและพัฒนาทักษะด้าน AI เพื่อเพิ่มทักษะที่จำเป็นในยุคพลิกผัน
- 4) ควรสร้างบรรยากาศให้ครูมีความสุขในการทำงาน แม้จะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เป็นการเสริมแรงใจในการเผชิญความท้าทายที่เกิดขึ้น
- 5) ควรมีการส่งเสริมบุคลากรผลิตนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อตอบสนองต่อสังคม และกล้าที่จะคิดนอกกรอบที่แตกต่างไปจากเดิม

7.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาองค์ประกอบพฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาเอกชนยุคพลิกผัน สังกัดสำนักคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน นนทบุรี

8. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และเสกสรร สนวา. (2560). พฤติกรรมผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลงในองค์กร. *วารสารสังคมศาสตร์นิเวศรัฐศาสตร์*. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. 1(2), 19-20.
- ณัฐธิดา ท่านทรัพย์ และ รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. (2562). การบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 3. การประชุมวิชาการระดับชาติ “วลัยลักษณ์วิจัย” ครั้งที่ 11. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ธิติกานต์ ระเบียบ. (2560). พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูในเขตอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ สุภมาศ อังศุโชติ และอัจฉรา ชานีประศาสน์. (2562). สถิติสำหรับการวิจัยและเทคนิคการใช้ SPSS. *ปรับปรุงครั้งที่ 3*. กรุงเทพฯ: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.
- สำนักงานข้าราชการพลเรือน. (2562). *ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันต่อการบริหารราชการ*. สำนักงาน ก.พ., 61.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนเอกชน: สภาพและแนวทางการสนับสนุน*. บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนนทบุรี. (2567). *รายงานข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาจังหวัดนนทบุรี ปีการศึกษา 2567*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2567. จาก <https://www.nbipeo.go.th/img/docs/information>.
- อดุลย์ อุบาล. (2566). พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: ราชภัฏสกลนคร.
- อนงค์ จำปาจร. (2561). พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา. *วารสารรอยแก่นสารนวิชาการ*. 3(2), 47-61.

ภาษาอังกฤษ

- Bass, B. M. & Riggio, R. E. (2006). *Transformational leadership*. Erlbaum.
- Coghlan, D. (1993). A person-centred approach to dealing with resistance to change. *Leadership & Organization Development Journal*. 14(4), 10-14.
- Duck, J. D. (1993). Managing change: the art of balancing. *Harvard Business Review*. 71(6), 109-118.
- Hiatt, J. M. (2006). ADKAR: *A model for change in business, government and our community*. Prosci Research.
- Kiel, B. (2014). *Companies' demand for competencies to overcome disruptive change*. In F. J. Kaiser & K. Wald (Eds.), *Managing disruption and destabilisation* (pp. 91-108). Springer Gabler.
- Kotter, J. (2014). *Accelerate change in your organization*. Harvard Business Review. Retrieved on January, 2568, from <https://www.google.com/search?q=https://kotterinc.com/8-steps-process-for-leading-change>.
- Krejcie, R.V. & D.W. Morgan. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30(3), 607 – 610.
- Pietersen, W. (2002). The Mark twain Dilemma: the theory and practice of change leadership. *Journal of Business Strategy*. 23(5), 32-37.
- Tharpe, P. M. (2017). *Authentic leadership behaviors contributing to job satisfaction of elementary school principals and elementary special education teachers (Doctoral dissertation. Brandman University)*. ProQuest Dissertations Publishing.

บทวิจารณ์หนังสือ: Book Review

พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ เข้าใจไตรภูมิฯ

Thai Society Development with a Thorough Knowledge and Understanding of the Three Planes

พระปลัดอำพล มททโว (เกตรา)

Phra Palad Amphon Mathavo (Phetra)

พระครูภาวนาพัฒน์บัณฑิต

Phrakhrubavanapadtanabanthid

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Roi EtBuddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: Boonlom@gmail.com

(Received: April 5, 2025/ Revisec: April 6, 2025/ Accepted: August 20, 2025)

บทคัดย่อ

หนังสือ “พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ เข้าใจไตรภูมิฯ” มีโครงสร้างเนื้อหาทั้งหมด 5 หัวข้อ ได้แก่ 1) โครงเรื่องสรุปเนื้อหาของไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องไตรภูมิ (ภูมิ 3) และจตุตถภูมิ (ภูมิ 4) 2) ข้อสังเกตทั่วไปที่ช่วยให้เข้าใจไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องไตรภูมิฯ เปรียบเทียบภูมิหลังและบทประพันธ์ 3) ศีลธรรมในไตรภูมิพระร่วง ว่าด้วยเรื่องทศพิธราชธรรม บุญกิริยาวัตถุ 10 และศีลธรรมของนักปกครอง 4) ขอบเขตอิทธิพลของไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องคติธรรม อิทธิพลทางความคิดและความเชื่อนรกสวรรค์ของนักปกครอง หลักปกครองและอิทธิพลทางความคิดในยุคสุโขทัยและอยุธยา 5) ข้อคิดและท่าทีที่ถูกต้องต่อไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องหลักกรรมหลักไตรลักษณ์ และหลักไตรภูมิฯ ต่อการสร้างสรรค์สังคมไทย โดยสรุปไตรภูมิพระร่วงว่าด้วยเรื่องภพภูมิหรือสังสารวัฏนั้นเอง โดยมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ไปเกิดในภพภูมิต่างๆ คือกิเลส กรรม วิบาก ซึ่งเป็นองค์ประกอบของสังสารวัฏ เนื้อหาที่น่าสนใจซึ่งผู้นำใช้ในการปกครองคือทศพิธราชธรรม ธรรมที่ส่งเสริมการปกครอง เช่น ศีล 5 บุญกิริยาวัตถุ ส่วนธรรมในระดับสูงที่สอนให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจชีวิต เช่น ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ เป็นต้น

คำสำคัญ: พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้; ไตรภูมิ; ศีลธรรม

Abstract

The book “Thai Society Development with a Thorough Knowledge and Understanding of the Three Planes” has a total of 5 content topics as follows: 1) summary structure of the contents of the Three Planes (Tebhumi), which is about the Tebhumi (3 levels) and the Catutthabhumi (4 levels); 2) general observations helping to understand the Tebhumi, which is about the three cycle of rebirth (Tevattā), comparing the background and literary works; 3) morality in Tebhumi Phra Ruang, which is about the Ten Royal Virtues, the Ten Meritorious Deeds, and the Morality of Rulers; 4) the scope of Influence of Tebhumi, which is about morality, influence on thought and belief in heaven and hell of rulers, principles of governance and influence on thought in the Sukhothai and Ayutthaya Era; 5) correct thoughts and attitudes toward the Tebhumi, which is about the Principle of Karma, the Principle of Tilakkhana, and the Principle of Tebhumi for the creation of Thai society. In summary, Tebhumi Phra Ruang is about the realms of existence or the process birth and death (Samsara). There are factors that cause one to be born into various realms, namely defilement (Kilesa), deed (Karma), and result (Vipāka), which are the components of the process birth and death (Samsara). The interesting content that leaders use in governing is the Ten Royal Virtues. Dhamma that promotes governance, such as the Five Precepts and the way of making merit (Puññakiriyāvatthu). Whereas, dhamma at a higher level that teaches practitioners to understand life, such as Patīccasamuppāda and the Three Characteristics, etc.

Keywords: Develop Thai society with knowledge; Traibhumi; morality

1. บทนำ

“พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ เข้าใจไตรภูมิฯ” เนื้อหาทั้งหมด 5 หัวข้อ ดังนี้

หัวข้อที่ 1 โครงเรื่องสรุปเนื้อหาของไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องไตรภูมิ (ภูมิ 3) และจุตตภูมิ (ภูมิ 4)

หัวข้อที่ 2 ข้อสังเกตทั่วไปที่ช่วยให้เข้าใจไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องไตรภูมิฯ เปรียบเทียบภูมิหลังและบทประพันธ์

หัวข้อที่ 3 ศีลธรรมในไตรภูมิพระร่วง ว่าด้วยเรื่องทศพิธราชธรรม บุญกิริยาวัตถุ 10 และศีลธรรมของนักปกครอง

หัวข้อที่ 4 ขอบเขตอิทธิพลของไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องคติธรรม อิทธิพลทางความคิดและความเชื่อนรกสวรรค์ของนักปกครอง หลักปกครองและอิทธิพลทางความคิดในยุคสุโขทัยและอยุธยา

หัวข้อที่ 5 ข้อคิดและท่าทีที่ถูกต้องต่อไตรภูมิฯ ว่าด้วยเรื่องหลักกรรม หลักไตรลักษณ์ และหลักไตรภูมิฯ ต่อการสร้างสรรค์สังคมไทย

จาก 5 หัวข้อนี้ ผู้ศึกษาได้อ่านวิเคราะห์และสรุป รวมเนื้อหาไปตามลำดับขั้นตอนโดยย่อในประเด็นต่อไป

2. สารัตถะของเนื้อหา

ผู้เขียนได้ให้ความหมาย ไตรภูมิ ในทางธรรมคือ ระดับของจิตใจ หมายรวมถึงโลกของสัตว์จำพวกที่มีจิตอยู่ในระดับนั้นๆ

หัวข้อที่ 1 โครงเรื่องสรุปเนื้อหาของไตรภูมิฯ ความย่อว่า ภูมิมี 4 ภูมิ ในไตรภูมิพระร่วง ภูมิที่ 4 ชื่อว่า โลกุตระภูมิ และภูมิ 3 มี กามภูมิ (กามาวจรภูมิ) รูปภูมิ (รูปาวจรภูมิ) และอรุณภูมิ (อรุณาวจรภูมิ) เป็นโลกียภูมิ คือภูมิของสัตว์โลกหรือสิ่งมีชีวิตระดับต่างๆ ที่มีระดับจิตต่างกันแบ่งย่อยเป็น 31 ภูมิ จัดเรียงได้ 11 กัณฑ์ ตั้งแต่กัณฑ์ที่ 1-9 เป็นโลกียภูมิ โดยกัณฑ์ที่ 1-6 เป็นกามภูมิ 11 กัณฑ์ที่ 7-8 เป็นรูปพรหมและอรุณพรหม กัณฑ์ที่ 9-11 เป็นโลกแห่งวัตถุหรือธรรมชาติแวดล้อม ดังนี้ ภูมิ 1 กามภูมิ 11 มีอบายภูมิ 4 และกามสุคติภูมิ 7 ในอบายภูมิ 4 เป็นภูมิที่ไม่เจริญ ไม่ดี ฝ่ายเสื่อม ได้แก่ นรกภูมิ (ปฐมกัณฑ์ 1) ตีรจจณภูมิ (ทุติยกัณฑ์ 2) เปรตภูมิ (ตติยกัณฑ์ 3) และอสุรกายภูมิ (จุตตกัณฑ์ 4) ส่วนกามสุคติภูมิ 7 เป็นภูมิฝ่ายดี เจริญ ได้แก่ มนุสสภูมิ ชั้นมนุษย์ (สุคติกัณฑ์ 5) และฉกามาพจรภูมิ หรือฉกามาพจรสวรรค์ 6 ชั้น (ฉกฐกัณฑ์ 6) คือสวรรค์กามาพจร เป็นระดับที่เกี่ยวข้องกับกาม ภูมิ 2 รูปภูมิ (สัทตมกัณฑ์ 7) มีรูปพรหม 16 ชั้น ต้องบำเพ็ญสมาธิจนได้ญาณสมาบัติแล้วไปเกิด รวมไปถึงสุทธาวาสชั้นพิเศษเป็นที่เกิดของอนาคามี 5 ชั้น ที่เป็นชั้นสูงสุด เริ่มจากชั้น 12 ขึ้นไป และภูมิ 3 อรุณภูมิ (อรัณณกัณฑ์ 8) มีอรุณพรหม 4 ชั้น ในเรื่อง อวินิโครูป (นวมกัณฑ์ 9) เป็นอนิจจลักษณะ คือความไม่เที่ยงที่เกิดขึ้นกับโลกแห่งวัตถุหรือธรรมชาติแวดล้อมที่เป็นที่อาศัยของสัตว์โลก เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ ส่วนโลกแห่งวัตถุในกัลป์วินาศและอุบัติ (กัณฑ์ 10) ว่าการวินาศและการอุบัติของโลก

ไม่เพียงทุกสิ่งเกิดขึ้นและดับสลายไป ในนิพพานกถา (เอกาทศมกัณฑ์ 11) เป็นวิธีเพื่อให้หลุดพ้นออกจากไตรภูมิ (โลกียภูมิ) บรรลุถึงภูมิ 4 (โลกุตตรภูมิ) ด้วยวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานมรรคผลแต่ละขั้น ตามหลักอภิธรรมที่จำแนกสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ (ปรมัตถธรรม) 4 ประเภท ว่าไตรภูมิฯ เป็นเรื่องของจิตและเจตสิก หรืออาการของจิต ส่วนอวินิภโครูปคือ รูป และนิพพาน โดยกล่าวถึงอานิสงส์ในการฟังไตรภูมิฯ ว่าจะได้ทิพย์สมบัติ นิพพานสมบัติ โดยจุดมุ่งหมายอยู่ที่การบรรลุนิพพาน หรือความหวังที่จะได้พบพระศรีอารียะ เป็นคำกล่าวที่มีอิทธิพลสำคัญในทางศีลธรรมของสังคมไทย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554: 11-14) ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2523: 45-88) ที่ท่านได้อธิบายเรื่อง นรกกับสวรรค์ ตามหนังสือหัวใจของธรรมะ ชุตลอดยประทุม มีความย่อว่า นรกสวรรค์มีทั้งภาษาคนและภาษาธรรม อย่างนรกสวรรค์ที่ติดมาถึงประเทศไทย และเกิดเป็นหนังสือไตรภูมิฯ ขึ้นมาก็คือ ความคิดเดิม ๆ ในอินเดียของฮินดูที่เป็นภาษาคนทั้งนั้นเป็นประโยชน์ในด้านศีลธรรม การเขียนรูปภาพไตรภูมิฯ เรื่องสวรรค์ได้จัดระดับความสุขและจิตใจของมนุษย์ไว้ 3 ระดับ คือ สวรรค์ 6 ชั้นแรกเป็นกามาวจร สูงขึ้นไปอีก 16 ชั้นเป็นรูปาวจร และอีก 4 ชั้นเป็นอรุปาวจร สวรรค์ชั้นกามาวจร คือ สุขเรื่องกาม สูงขึ้นไปเป็นสุขรูปาวจร เอรูปรธรรมบริสุทธิตมาเป็นปัจจัยของความสุข หรือจะทำให้เกิดสมาธิสูงกว่านั้น มันละเอียดประณีตกว่าเป็นอรุปาวจร คือไม่มีรูป เปรียบอุปมาว่า กามาวจร คือ กาม เรื่องเพศ มีความสุขลุ่มหลงกันมาก หากคนไม่บูชากามแต่ไปบูชาทรัพย์สมบัติที่เป็นรูปธรรมไม่เกี่ยวกับกามก็ยังเป็นกาม เรียกว่า ความสุขที่สะอาดขึ้น ไม่มีรูปเป็นเกียรติยศชื่อเสียง บุญกุศลมีความสุขขึ้นไปอีกแบบหนึ่งของอรุปาวจร ส่วนเรื่องภูมิ ในวิญญูชนทุกสภาพเป็นทุกข์ทั้งนั้น กามาวจรในบุคคลาธิฐาน คือ สัตว์ที่บูชาการมณณ์ นับตั้งแต่สัตว์นรกและอบาย 4 มนุษย์ 1 และสวรรค์กามาวจร 6 รวมเป็น 11 เป็นความทุกข์แบบกามาวจร 16 รูปพรหมเป็นพรหมมีจิตไม่ลุ่มหลงการมณณ์แต่ลุ่มหลงในสุข ประเภทรูป คือ รูปพรหม 16 ที่ยังเวียนว่ายตายเกิดในกองทุกข์ที่ละเอียดประณีต ที่เห็นยากก็หลงเหมือนกัน อรูปพรหมก็หลงในอรูปธรรม อรูปผานก็หลงความสุขอันเกิดจากอรูปผาน ภาพทั้งหลายเป็นทุกข์ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ฉะนั้น จิตชนิดนี้เวียนเปลี่ยนไปในรูปของกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร โดยร่างนี้ จิตเปลี่ยนไปในรูปต่างๆ เรียกว่าภพต่างๆ ส่วนนรกสวรรค์ในภาษาธรรม คือ ภาษานาม ภาษาจิต ภาษาวิญญูชน เป็นเรื่องที่นี่และเดี๋ยวนี้ ควบคุมได้ พิสูจน์ก็ได้ รู้สึกได้ด้วยใจ เป็นนามธรรม หรือจิตใจ มี 3 ระดับ หมายถึงคนคนเดียวมีความเปลี่ยนแปลงได้ 3 อย่าง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้เป็นหลักฐานว่า “มันอยู่ที่อายตนะ 6” คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหมือนที่บรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย ของเราพูดว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ” คือท่านได้มองเห็นนรกสวรรค์ที่แท้จริง ทำอายตนะให้เป็นสวรรค์ก็ได้เป็นนรกก็ได้ เมื่อจิตใจรู้สึกสุข ลักษณะนั้นเรียกว่าสวรรค์ และเมื่อจิตใจรู้สึกทุกข์ ลักษณะนั้นเรียกว่านรก เมื่อใดอายตนะเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานร้อนรนเหมือนไฟนรกเผาในอก เมื่อนั้นถือว่าเป็นนรก เรียกว่า ผัสสชาตินิกนรก (นรกที่อายตนะเครื่องสัมผัส) เมื่อใดมีการกระทำถูกต้องทางอายตนะ นำมาซึ่งความเยือกเย็นเป็นสุข เมื่อนั้นถือว่าเป็นสวรรค์ เรียกว่า ผัสสชาตินิกสวรรค์ (สวรรค์ที่อายตนะเครื่องสัมผัส) ฉะนั้น นรกสวรรค์ ต้องรู้สึกได้ด้วยใจ วิญญูชนจะมองเห็นสันทิฏฐิโก อากาลิโก เอหิปัสสิโก โอปนยิโกได้ จัดการได้ด้วยตนเอง สร้างสวรรค์ขึ้นมาได้ ประยุกต์ได้ มีประโยชน์ และสามารถอธิบายได้ด้วยหลักการมองเห็นทั้งทางตรรกวิทยา และวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เราสามารถจัดการกับนรก คือปิด

มันเสียไม่ให้เกิดขึ้นมาได้ที่อายตนะ 6 และเราสามารถจัดการกับสวรรค์ คือเปิดสวรรค์ขึ้นมาได้ ให้มีความสุขตามควร แม้ว่าจะมุ่งเป็นกามก็ได้ แต่ต้องพอดีพอควร มัชฌิมาปฏิปทา คือสุขสบายทางอายตนะ 6 ตามแบบชาวบ้านปุถุชนทั่วไป ควบคุมอายตนะ 6 อย่าให้เกิดกิเลส มีสติปัญญาเป็นเครื่องมือ ซึ่งจุดหมายปลายทางของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่สวรรค์ ต้องเลยสวรรค์ไปเรียกว่า นิพพาน คือ เย็นโดยแท้จริง

หัวข้อที่ 2 ข้อสังเกตทั่วไปที่ช่วยให้เข้าใจไตรภูมิ ความย่อโดยผู้เขียนได้เปรียบเทียบกับหลักปัจจุสมุปบาทหรือปัจจัยการ ที่จัดเป็นไตรวัฏฏ์ หรือวัฏฏะ 3 (กิเลส กรรม และวิบาก) กิเลส คือความชั่วในใจ และทำให้ใจเศร้าหมอง ได้แก่ โสภ โภธ หลง ส่วน กรรม คือการกระทำที่เนื่องมาจากกิเลส มีเจตนาประกอบด้วยความโลภ อาจเกิดโทษทุจริตด้วยโทสะ โมหะ เป็นเหตุแห่งผลวิบากหรือผลชั่ว เป็นผลให้ชีวิตเสื่อม เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน ส่วนกรรมดีก็ได้ผลดีมีสุขชีวิตเจริญอกงาม มองในรูปธรรม คือ ไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ที่เป็นดินแดนที่เกิดจากผลวิบากนั่นเอง แต่ในไตรภูมิฯ เริ่มด้วยเรื่อง วิบาก แล้วสืบไปว่าผลเช่นนั้นเกิดจากกรรมอะไร ผู้เขียนชี้ว่าก่อนอื่นเราต้องเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ว่าภูมิหลังที่มีอิทธิพลเกี่ยวข้องเป็นที่มาให้เกิดพระพุทธศาสนา คือศาสนาพราหมณ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้อุบัติท่ามกลางสังคมที่ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลครอบคลุม แต่ไม่ทรงเห็นด้วยกับหลักความเชื่อและการปฏิบัติมากมาย จึงทรงสอนคัดค้านตอบโต้ หักล้างคำสอนของพราหมณ์เป็นสำคัญ สังเกตได้จากหลักธรรมเรื่องเดียวกัน คำศัพท์เดียวกัน แต่มีความหมายต่างกัน เช่นเรื่องกรรมในศาสนาพราหมณ์ก็เพื่อสนับสนุนวรรณะสี่ เช่น ถ้าเกิดในวรรณะไหนก็ต้องยอมรับสภาพที่เป็นอยู่มีหน้าที่ตามวรรณะและต้องทำตามให้ดีที่สุด ส่วนพุทธศาสนาสอนหลักกรรมเพื่อหักล้างระบบวรรณะสี่ ว่าคนเราจะสูงหรือต่ำทรมานประเสริฐไม่อยู่ที่ชาติกำเนิด มุ่งให้ทำกรรมดีให้เกิดผลดีตรงตามเหตุปัจจัย เมื่อประพฤติดีเพียรใช้สติปัญญาก็สามารถบรรลุธรรมได้ เป็นพระอรหันต์ไม่ว่าจะอยู่ในวรรณะไหน ซึ่งความรู้ความเข้าใจหลักการนี้สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ชำนาญเฉพาะด้านมักมีข้อบกพร่องที่ว่ามีเหตุการณความเปลี่ยนแปลงแต่ไม่รู้เนื้อแท้เพราะไม่ศึกษาความสัมพันธ์ด้านอื่น หากขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงอาจทำให้เข้าใจผิดและหลงผิดได้ เช่น เรื่องเขาพระสุเมรุ อธิบายว่ามีอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ แต่คติพุทธไม่เหมือนพราหมณ์ ในสาระสำคัญจักรวาลวิทยานั้นแตกต่างกันหลายประการ พราหมณ์มีจุดหมายสูงสุดอยู่ที่ยอดเขาพระสุเมรุหรือขึ้นไปถึงจุดสูงสุดของไตรภูมิเพื่อไปเกิดมีชีวิตที่นิรันดรออยู่ กับพรหมและเทพสูงสุดที่สถิตบนยอดสุดของจักรวาล แต่พุทธศาสนาถือว่าสวรรค์ชั้นไหนก็ล้วนไม่เที่ยง ไม่นิรันดร์ ต้องเวียนว่ายตายเกิดตลอดไปในสังสารวัฏขึ้นอยู่กับการกระทำ และมีจุดหมายสูงสุดคือต้องข้ามพ้นจักรวาลลอยเหนือเทพพรหมทั้งหมด หรือพ้นออกไปจากไตรภูมินั่นเอง ไม่อยู่ติดอยู่แค่รกรสวรรค์และหลงคุณค่าสูงสุดแก่ทรัพย์สมบัติ ยศ สุข แม้เจ้าจักรพรรดิ หรือเทพสูงสุดในสรวงสวรรค์ ก็ต้องมลายสูญสิ้นตามหลักอนิจจัง เพื่อให้เกิดสังเวคะ ไม่ประมาท ไม่ลุ่มหลงมัวเมา เร่งทำกรรมดี มุ่งไปให้พ้นไตรภูมิ ข้ามพ้นขึ้นไปให้ถึงโลกุตระภูมิ คือพระนิพพาน สำหรับความยิ่งใหญ่ของทิพย์สมบัติในนิพพานภวภูมิกถาที่ 9 ได้บรรยายถึงนิพพานสมบัติ และความสุขแห่งนิพพานที่แท้จริง เทียบกับหลักอนุปพิภพิกถาที่ทรงตรัสสอนไปตามลำดับความลุ่มลึกมี 5 ขั้นตอน เริ่มด้วย 1) ทาน คือ ชักชวนให้เผื่อแผ่ทาน 2) ศีล ให้ประพฤติดี บำเพ็ญศีล 3) สังคะ คือ ได้เกิดในสวรรค์ เป็นผลดีมีความสุขจากกาม 4) กามาทีนนะ โทษของกามไม่เที่ยงแท้ไม่คงอยู่ 5) เนกขัมมานิสัง

สะ คืออานิสงส์การปลื้มออกจากอามิสที่ไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และอริยสัจ 4 เป็นวิธีสอนของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งตามแนวอนุปพิพกา มีเป้าหมายตามคติพุทธศาสนาและอิทธิพลที่มีในสังคมไทยยุคนั้น อย่างสมัยสุโขทัยมีคำถวายทานไม่ได้หวังแค่สวรรค์มีคำลงท้ายว่า “นิพพานปัจจโย โหตุ” (ขอให้เป็นที่ปึงจัยแก่พระนิพพาน) ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตในไตรภูมิฯ เรื่องสุขแห่งนิพพานต่างกับโลกียสุขไม่ใช่โดยระดับ ควรเป็นประเภท และยังกล่าวเฉพาะความสุขผู้ที่บรรลุผลได้รับ ไม่มีอธิบายถึงผู้นิพพานมีสุขสูงสุดแล้วจึงมีความรู้เข้าใจอุทิศชีวิตทั้งหมดให้แก่การช่วยมวลมนุษย์และสัตว์โลกทั้งปวงมีสุขอย่างไร แล้วเปรียบเทียบไตรภูมิโลกวินิจฉัยที่ประพันธ์ก่อนไตรภูมิฯ ว่าพระยาสิทธิทรงมีแนวประพันธ์ที่ต่างกัน โดยเริ่มด้วยโลกแห่งวัฏธุระชาติแวดล้อมเรื่องจักรวาล การเกิดดับสลาย วิวัฒนาการของโลก แล้วไปเรื่องภูมิ ไม่เน้นการข้ามภพภูมิ จากนั้นเนื้อหาคล้ายกันคือลงท้ายด้วยวิสุทธิกถาที่ตรงกับนิพพานกถา ซึ่งเป็นเพียงการคัดลอกจัดเรียงลำดับที่สะท้อนให้เห็นว่าความคิดความเชื่อเกี่ยวกับไตรภูมิฯ อยู่ในสภาพหยุดนิ่ง อาจเพราะได้รับพระบรมราชโองการให้ทรงรวบรวม เมื่อทรงนิพนธ์ไตรภูมิฯ ก็ทำแบบนักวิชาการมีเป้าหมายชัดเจนมีจุดหมายคือการเกิดขึ้นมามันไม่เที่ยงแท้ถาวรไม่ควรติดเพลินครมุงโลกุตรสุขที่พ้นภพภูมิออกไป ซึ่งคดีนี้ไม่มีในไตรภูมิโลกวินิจฉัย แล้วชี้ว่าพญาสิทธิมีความเชื่อตรงต่อข้อมูลในคัมภีร์ไม่บิดเบือนบิดบัง ทรงอ้างอิงมากกว่า 30 คัมภีร์ในชั้นอรรถกถาฎีกา มีส่วนที่เติมมาในเรื่องผลศีลธรรมตามยุคสมัย เช่น เรื่องโชติกาเศรษฐีซึ่งไม่ใช่กษัตริย์แต่บุญมาก จนพระเจ้าพิมพิสารต้องแพ้ และพระเจ้าอชาตศัตรู (พระโอรส) ผู้มีความอิจฉาริษยาในบุญในทรัพย์สมบัติก็ไปปล้นชิงแต่ไม่สำเร็จแพ้บุญเศรษฐี ถึงพระองค์จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็ประพันธ์ตามจริงไม่คิดว่าเป็นการลบหลู่เกียรติของพระราชาม്മแต่เรื่องพระเจ้าอโศกก็เป็นการชมบุญพระนางอสนิมิตตาไม่ใช่พระเจ้าอโศกโดยตรง ทรงให้เห็นว่าพระนางมีบุญของท่านไม่ใช่อาศัยบุญพระเจ้าอโศก และตอนท้ายยังมีคำสอนของพระนางด้วย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554: 15-26) มีความสอดคล้องกันกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), (2523: 90, 171-175) ที่ท่านได้อธิบายเรื่อง อะไรๆ ในชีวิตสักแต่เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว ตามหนังสือหัวใจของธรรมะ ชุดลอยประทุม มีย่อความว่า ธรรมะ หมายถึง ตัวธรรมชาติ มี 4 ตัวคือ 1) ธรรมชาติ หรือเนื้อหนังร่างกายจิตใจของเรา 2) กฎของธรรมชาติ เป็นกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในชีวิตอยู่ในตัวเรา จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เจริญหรือเสื่อม ขึ้นอยู่กับการกระทำของเรา 3) หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือสิ่งที่มีชีวิตต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อความเจริญในชีวิตอยู่รอดได้ 4) ผลจากหน้าที่ คือผลที่เกิดมาจากหน้าที่ ถ้าทำถูกต้องก็ได้รับผลเป็นสุข หลักพื้นฐานของหัวใจธรรมะ คือหลักที่ปฏิบัติแล้วดับทุกข์ได้จริง และหัวใจธรรมะ คือ “อย่าทำชั่ว” อย่างรูปภาพในไตรภูมิฯ เกี่ยวกับนรกสวรรค์คือภาษาคน อะไรๆ ก็เอาไปรวมไว้ที่เขาสุเมรุ เรียกว่าภูเขามาลัยบนภูเขามาลัยขึ้นทางยอดเป็นสวรรค์ รอบเขมเป็นมนุษย์ 4 ทวีป ไต่ลงไปเป็นพวกนรก นรกได้ดินสวรรค์บนดินเป็นหลักในศาสนาพราหมณ์ คงได้ไปเยี่ยมเอามา โดยเฉพาะในอินเดียฮินดูเขามีนรกสวรรค์นี้รันดร์ เมื่อใดมีเหตุการณ์ให้จิตไปสนใจร่างกาย ความคิดว่าร่างกายเป็นของกูมันจะทำอะไรก็ได้เป็นตัวกู แต่ถ้ารู้สึกอย่างอื่นที่เหนือกว่า มันเห็นร่างกายเป็นเพียงของกู เมื่อจิตรู้สึกต่อเวทนานก็เอาจิตที่รู้สึกต่อเวทนานั้นเป็นตัวกูเอาเวทนาเป็นของกู สังขารขันธตัวจริงที่นึกคิดได้นั้นยึดถือมันหมายว่าเป็นตัวกูเป็นความคิดของกู ยึดถือด้วยอุปทานความงอ ความไม่รู้ว่าเป็นตัวตนก็ได้ เป็นของตนก็ได้ ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เต็มไปด้วยกิเลส

ตัณหา อุปทาน เมื่อจิตมีกิเลสจะเกิดอนุสัย หรือความเคยชิน อาสวะ หรือความไหลออกของกิเลสที่สะสมไว้ใน อนุสัยสันดานทุกครั้ง พอจิตมีกิเลส เกิดกิเลสได้ เกิดโลภะ โทสะ โมหะ เกิดความเคยชินเก็บไว้ในสันดาน กิเลส แรงขึ้นจิตก็มีอาการเป็นวิภวาทต่อไปเป็นไปตามกิเลส อำนาจแห่งกิเลส เรียกว่ากรรม ได้รับผลของกรรม เรียกว่าวิบาก และมันจะเสริมกิเลสให้แรงไปกว่าเดิมเสมอไม่ลดลง ตามธรรมชาติมนุษย์มีกิเลสแล้วก็ทำกรรม และต้องได้รับผลกรรม จิตนี้เลวที่สุดแล้วมาเป็นจิตที่เวียนวนอยู่ในวิภวาทกิเลส-กรรม-วิบาก ภาษาธรรม คือที่นี้ เดียวนี้ คือ วิภวาทที่เห็นง่าย เป็นสันตนิภวาทที่วนเวียนในวิภวาทกิเลสที่หนักล้นที่สุด คือเราตกอยู่ในวงของ กิเลส กรรม วิบาก ถ้าภาษาคน เอร่าร่างกายเป็นหลักเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปตามร่างกาย เวียนว่ายในชาตินี้ ชาติ โนน ชาติหน้า มันเห็นยาก แก้ไขด้วยการเจริญวิปัสสนาให้ชำระล้างอนุสัยในสันดานนั้นตามหลักอนิจจัง ทุก ขัง อนัตตา พิจารณาให้ชัดให้ถึงระดับนิสสัยสันดาน คือ อายาโกธ อายาโลภ อายาหลง โดยมีสติสัมปชัญญะปัญญา เป็นเครื่องตัดกิเลสชั้นลึก

หัวข้อที่ 3 ศิลธรรมในไตรภูมิพระร่วง ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าผู้ประพันธ์ทรงยกเรื่องจักรพรรดิ แต่ไม่ปรากฏเรื่องจักรพรรดิวัตรในด้านหลักธรรมที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เลย แต่ไปเน้นทศพิธราชธรรม ว่าเป็น คติธรรมสำหรับผู้ปกครองแผ่นดินที่รู้จักกันดีในประเทศไทย ในคัมภีร์แต่เดิมอย่างอรรถกถาที่ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิโดยตรงในจักรพรรดิวัตรสูตร (วัตรหรือหลักความประพฤติหรือหน้าที่ของจักรพรรดิ) หรือ จักรวรรดิวัตร 12 เป็นไปได้ว่าคติเรื่องทศพิธราชธรรมเป็นที่แพร่หลายในยุคสมัยนั้น แม้แต่ดินแดนที่ทรงไป พิชิตก็ไม่ได้ใช้กำลัง คติเกี่ยวกับทศพิธราชธรรมเป็นหลักของการปกครอง เช่นว่าด้วยความยุติธรรมและการ เกื้อกูลประชาราษฎร์ ในตอนเทศนาธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิราชที่สั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลาย เรียกว่าชัย วาทสาสน์ ทรงมุ่งสอนนักปกครองเป็นสำคัญ ไม่ทรงสนับสนุนการลงโทษประหารชีวิต สอนให้กลัวนรกที่ว่า ด้วยความเที่ยงธรรมในการเอาสินส่วยจากชาวไร่ชาวนาและพ่อค้าในแผ่นดิน ให้ดูแลรักษาสมณพราหมณ์และ นักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้รู้ธรรม หากกระทำความผิดไม่ชอบธรรม เรียกว่าพระญาอาธรรม เทพดาเกลียดชังและไม่ รักษาดูแล จากนั้นยกเรื่องกรรมไม่ว่าชนชั้นใดทำแล้วได้รับผลเสมอกัน ในฝ่ายชั่วที่เป็นเหตุให้เกิดในภพนี้ว่า ผู้ใดไม่รู้จักคุณพระรัตนไตร ไม่ให้ทาน ตระหนี่ทรพย์ ห้ามคนให้ทาน ไม่มีกรุณา ไม่รักพี่น้อง คบชู้ กล่าวคำ ส่อเสียด โกหก กินเหล้าเมามาเมา ไม่นับถือผู้เฒ่าผู้แก่และสมณพราหมณาจารย์ เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดในนรกใหญ่ 8 อัน ในตอนนรกบ่าวว่าผู้มั่งคั่งมีที่มักทำร้ายและชิงทรัพย์จากผู้อื่น ไปเกิดในนรกชื่อเวตรณิ ส่วนเรื่องเปรตภูมิ ว่านายเมืองที่บังคับเบียดเบียนราษฎรไม่เที่ยงธรรมเผาป่าและสัตว์ แต่งเรื่องผิดเป็นถูกเห็นแก่สินจ้างไม่เป็น กลาง คือเปรตนายเมือง ตัวใหญ่เท่าภูเขา มีเส้นขนยาวเสียบแหลม ส่วนฝ่ายดีกล่าวถึงบุญกิริยาวัตร 10 ประการว่ามีทาน ศีล และภวนา เคารพบูชาและปฏิบัติแก่พระรัตนไตร สวดมนต์และสวดพระพุทธรูป ระลึก ถึงคุณพ่อแม่ พระมหากษัตริย์ และผู้มีบุญคุณแก่ตน ยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่ ให้ผ้ากฐินสร้างพระเจดีย์กุฏิวิหาร ปลุก พระศรีมหาโพธิ์ ฟังธรรมเทศนาและภวานอนิจจังสังขาร เป็นต้น จะได้ไปเกิดในสวรรค์ บุญทั้งหลายนี้แม้แต่ เทวดาและเทพในนรกมาพจณภูมิก็ต้องทำถึงจะได้เป็นพระอินทร์เทพดาในเมืองสวรรค์ โดยตั้งข้อสังเกต เกี่ยวกับศิลธรรมในไตรภูมิว่า ว่าเป็นหลักความประพฤติที่แสดงผลของกรรมดีกรรมชั่วในนรกสวรรค์ ได้แก่ 1) ผลร้ายการทำผิดต่อพ่อแม่ สมณพราหมณาจารย์และพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ตลอดถึงผู้เฒ่าผู้แก่ แต่เน้นถึงกรรมชั่ว

และผลร้ายของนักปกครอง หรือปกครองโดยไม่ชอบธรรม ไม่กล่าวถึงผลกระทบของผู้ใต้ปกครองต่อผู้ปกครอง 2) มุ่งให้คำนึงถึงกรรมดีกรรมชั่วที่ตนกระทำและผลของกรรมในกาลต่อไปข้างหน้า ไม่ชี้กรรมเก่าเพื่อให้คนยอมรับสภาพปัจจุบัน 3) ฝ่ายกรรมดี กล่าวถึงบุญกิริยาวัตถุ 10 ให้ความหมายในขอบเขตจำกัด ไม่แจกแจงรายละเอียด ถ้าแสดงถึงผลดีก็อาจเป็นแนวทางให้เกิดการกระทำในทางสร้างสรรค์ความดีมากยิ่งขึ้นในยุคต่อมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554: 27-32) ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2523: 16-23, 47-75) ที่ท่านได้อธิบายเรื่อง นรกสวรรค์ ตามหนังสือหัวใจของธรรมะ ชุดลอยประทุม มหาวิทยาลัยต่อทางสุนัข มีข้อความว่า ในภาษาคน นรก หมายถึง ดินแดนที่เต็มไปด้วยการทรมานเจ็บปวดอย่างยิ่งในรูปแบบที่ต่างกัน เกิดหลังความตาย คนตายแล้วเข้าไปสู่ที่แห่งหนึ่ง อยู่ใต้ดินลงไปจากเขาหิมาลัยจะเริ่มจากเมืองบาดาล เมืองนรก พญานาค อสูร เป็นชั้น ๆ หลายชุม จากชุมที่ร้ายกาจลงไปถึงชุมที่ร้ายกาจที่สุดที่ทรมานอย่างยิ่ง เรียกว่าชั้นอเวจี แปลว่าไม่มีเปลวไฟมันร้อนที่สุด โยนลงไปไนไฟนั้น คือตกนรกอเวจี เป็นวัตถุ หรือร่างกายที่ถูกทรมานจนตายลงไป แล้วไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เช่น วัว ควาย เป็ด ที่ทรมานด้วยความหิว ผอมโซ ปากเท่ารูเข็ม ท้องเท่าภูเขา และอสุรกาย ก็คือผีชนิดหนึ่งไม่แสดงตัวเพราะมีความขลาด นรกในภาษาธรรม คือความร้อนใจ สัตว์เดรัจฉานคือความโง่ เป็ดคือความหิว อสุรกายคือความกลัว เมื่อใดเราร้อนใจก็เป็นสัตว์นรก เมื่อใดเราโง่ก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน เมื่อใดเราหิวด้วยกิเลสเราก็เป็นเป็ด เมื่อใดเราความกลัวอย่างไม่มีเหตุผลเราก็เป็นอสุรกายในร่างมนุษย์นี้ บางทีเราก็ก้าวกระหายด้วยความอยากด้วยกิเลส บางทีก็กลัวอย่างไม่มีเหตุผล นรกสวรรค์ภาษาธรรมเป็นสันติภูมิโกฯ เป็นวิทยาศาสตร์ทางฝ่ายนามธรรมอย่างยิ่ง เห็นชัดว่าเมื่อสัมผัสทางอายตนะ เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างไรมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ถ้าจะสอนพุทธศาสนาให้เป็นวิทยาศาสตร์ คือ ตา กระทบรูป เกิดจักขุวิญญาณ สามประการร่วมกันเรียกว่าผัสสะ ผัสสะให้เกิดเวทนา เวทนาให้เกิดตัณหา ตัณหาให้เกิดอุปทาน เกิดภพ เกิดชาติ เกิดทุกข์ มองดูตามความรู้สึกที่มันเกิดขึ้นเป็นลำดับอยู่ในจิตใจของเรา พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า “ถ้าท่านต้องการสวรรค์ที่เป็นที่พอใจของท่าน ท่านต้องปฏิบัติอย่างนี้จึงจะไปสวรรค์ เช่นปฏิบัติกุศลธรรมบท 10 ก็ไปสวรรค์” ดูอย่างเดียวนี่คนไปหลงใหลในความสุขด้วยอำนาจของกิเลส บูชาเงินจะช่วยให้เกิดสุข ดูให้ต้อย่าประมาทถ้าคนไม่รู้ธรรมะแล้วเงินนั้นจะช่วยให้เกิดทุกข์ วิตก กังวล หวงหวง หาเงินก็ต้องทำงานด้วยธรรมะนั้นมันเยือกเย็น ทำงานด้วยกิเลสตัณหานั้นมันเราร้อนเหมือนไฟเผาหัวใจ เหมือนกับพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ถ้าเป็นอยู่กันอย่างถูกต้องแล้ว โลกไม่ว่างพระอรหันต์” ภาวะถูกต้องคือเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 “สมณะและวิปัสสนา จะแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง” สมณะคือจิตสงบ วิปัสสนาคือเห็นแจ้ง เปรียบอุปมาว่า ศิลเหี้ยบยักษ์ไว้ สมณะจับหัวไว้ให้อยู่ในอำนาจ วิปัสสนาก็ตัดคือตัดด้วย ศิล สมาธิ ปัญญา

หัวข้อที่ 4 ขอบเขตอิทธิพลของไตรภูมิฯ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตความย่อว่า ไตรภูมิฯ ไม่ใช่ต้นกระแสแค่มาเติมกระแส เรื่องนรกสวรรค์ในสมัยสุโขทัยอาจเป็นกระแสสังคมนิยม พระยาสิทธิทานทรงเติมกระแสนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สังเกตจากทรงแสดงแนวพระราชดำริและจุดเน้น เช่น การเทศน์มหาชาติก็มีการเทศน์ในสมัยสุโขทัยแล้ว โดยปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในศิลาจารึกหลักที่ 3 คือ จารึกนครชุมเมื่อ พ.ศ. 1900 ในรัชกาลของพระยาสิทธิ ทาน ความว่า “ธรรมเทศนาอันเป็นต้นเหตุว่าพระมหาชาติหาคนเกิดแลได้ไม่เลย” แม้พระราช

ปจฺจนาในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อเรื่องคล้ายกับไตรภูมิฯ อาจไม่ใช่อิทธิพลโดยตรงแต่เป็นความเชื่อที่แพร่หลายในสังคมยุคนั้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดหรือเสริมกระแสนั้น แล้วผู้เขียนยกเรื่องสุขุขทัณฑ์มาถ้อยถึงไตรภูมิฯ ยุทธยาเติมต่อไปยังพระมาลัย โดยตั้งข้อสังเกตว่าวรรณคดีที่นิยมในสมัยอยุธยาเรื่องพระมาลัย ที่เน้นบาปบุญคุณโทษนรกสวรรค์ ตลอดถึงการไปพบพระศรีอาริย์ ได้มุ่งเน้นให้ละชั่วทำดีอันเป็นเหตุแห่งผลของกรรม แต่ก็ต้องตั้งอยู่ในหลักโยนิโสมนสิการเพราะอาจเผลอไปยอมรับสภาพปัจจุบันโดยอ้างกรรมเก่าได้ ซึ่งมีแนวทางให้เผลอได้มากเพราะเริ่มเรื่องจากสภาพที่เป็นผล ท่านชี้ให้เห็นว่าในสมัยสุขุขทัณฑ์ใช้หลักปกครองเมตตา ยุทธยาใช้หลักเหไปทางหลักพรหมณ์ ซึ่งไตรภูมิฯ ให้คติธรรมของชนชั้นปกครองให้ปกครองโดยธรรม ผู้ใดกระทำการร้ายด้วยเหตุใดก็ตีไม่ควรมหาให้ตาย ควรสั่งสอนโดยธรรมมีคติการให้อภัย ต่อมาในยุคสมัยอยุธยาคตินี้คงเปลี่ยนไปเพราะรับคติพรหมณ์ที่มีระบบลงโทษรุนแรงมา อย่างคัมภีร์มนุสฺสรณธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นหลักกฎหมายฮินดูที่กำหนดโทษในวรรณคดีของพรหมณ์นั้นมีหลักการลงโทษอย่างรุนแรง ซึ่งจะเห็นได้ว่าสมัยหลังเมืองไทยใช้ระบบการปกครองที่มีการลงโทษรุนแรงเป็นไปได้อีกคตินี้มาจากสายฮินดู ฉะนั้นต้องแยกให้ชัดเจนว่าอิทธิพลพุทธศาสนาส่วนไหนที่เข้ามาในสังคมไทย และส่วนไหนมีคติอื่นเข้ามาแปลกปนครอบงำ โดยท่านได้จำแนกประเด็นกระแสแนวคิดความเชื่อที่เกี่ยวกับอิทธิพลของไตรภูมิฯ ว่าได้แก่ 1) หลักศีลธรรมของคนทั่วไป เรื่องนรกสวรรค์ กรรมดีกรรมชั่วที่ส่งผลให้ไปเกิดในนรกสวรรค์ชั้นต่างๆ มีคติธรรมและแสดงธรรมะของนักปกครอง วิธีประพฤติปฏิบัติตนของนักปกครอง 2) คติการรู้เท่าทันสภาวะธรรมตามความเป็นจริงคืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยเน้นเรื่องอนิจจังว่าสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยงแม้แต่ความสุขในสวรรค์ชั้นฟ้า ให้ดำเนินปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพระนิพพาน 3) มุ่งหวังการไปเกิดและพบพระศรีอาริย์หากยังเวียนว่ายอยู่ในไตรภูมิ และเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ดังนั้นคติทั้งหมดในไตรภูมิฯ ไม่ใช่ตัวต้นกำเนิดแต่มาเสริมความเชื่อที่แพร่หลายอยู่แล้วในสังคมไทยนั่นเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554: 33–38) มีความสอดคล้องกันกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2523: 16-23, 129–47) ที่ท่านได้อธิบายเรื่อง หัวใจธรรมะ ตามหนังสือหัวใจของธรรมะ ชุตลอดยประทุม มีย่อความว่า นรกสวรรค์มีทั้งภาษาคนและภาษาธรรม ในภาษาคนเป็นเรื่องโลกทางวัตถุ ต้องอาศัยความเชื่อที่ว่านรกอยู่ใต้ดินสวรรค์อยู่บนดิน เพราะเป็นเรื่องหลังความตาย ควบคุมไม่ได้ เป็นเรื่องยึดเหนี่ยวมนุษย์ไว้ในศีลธรรมเพื่อสันติสุข หลักพื้นฐานของหัวใจธรรมะ คือหลักที่ปฏิบัติแล้วดับทุกข์ได้จริง และหัวใจธรรมะ คือ “อย่าทำชั่ว” ส่วนในเรื่องปาฏิหาริย์ก็เป็นเรื่องเติมมาทีหลังเพราะความหวังดีให้พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลพิเศษเมื่อมันไม่ใช่เรื่องของคนธรรมดา มันไม่เป็นประโยชน์เป็นเรื่องที่ปิดบังหัวใจของธรรมะ โดยเฉพาะเรื่องดับทุกข์ เช่นเรื่อง “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ถือว่าเป็นสูตรสำคัญที่สุดก็มีเรื่องของเทวดาแอบพ่วงเข้าไป กลายเป็นว่าเชื่อพระพุทธเจ้าเพราะเอาเทวดาเป็นนายประกันให้เชื่อ ความทุกข์หรือปัญหายุ่งยากมาจากสองสาเหตุคือ เหตุภายนอกจากธรรมชาติ จะมองไปที่ดินฟ้า อากาศ จากเรื่องที่แวดล้อมตัวเรา เรียกว่าสังขม จะมองที่ผู้มีอำนาจในโลกที่มีหน้าที่ปกครองจัดสรรอยู่ เหตุภายในจากทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ (สติปัญญา) มนุษย์ที่อยู่ด้วยกันแบ่งเป็นสองชนชั้น คือชนชั้นปกครองมีหน้าที่ปกครอง และชนชั้นที่ถูกปกครอง คือประชาชนสามัญทั่วไป ถ้าอยู่ในสมัยที่การปกครองมีอำนาจ อยู่ได้อำนาจ ต้องปฏิบัติตัวให้กลมกลืนอย่าไปขวางอย่าฝืนระเบียบ ต้องทำตัวให้ดี อย่าให้ไปกระทบกระทั่งกับอำนาจโลกที่เป็นเหมือนเขี้ยวเล็บในโลก มนุษย์ที่ถูกปกครองด้วยกัน

ให้มีการช่วยเหลือในฐานะเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ถ้าทำไม่ถูกต้องก็เป็นเหตุให้เกิดทุกข์มาจากรายนอก ส่วนเหตุภายในที่ทำให้เกิดทุกข์หรือปัญหาทางกาย คือขาดปรกติภาพ สุขภาพและสมรรถภาพในทางกาย ในทางจิตมันขาดปรกติภาพไม่สมประกอบ แม้ปัญญาอ่อน และความบ้า ส่วนเรื่องทางวิญญาณ หรือทางสติปัญญา เมื่อสติปัญญาไม่พอมันเหมือนกับเป็นการนั่งบัลลังก์นั่งครองเมือง คืออวิชา เป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุดยิ่งกว่าสิ่งใด โอกาสไหนอวิชาขึ้นมามครอบครองมันมีดก็เป็นทุกข์ มันสกปรกเศร้าหมองไปตามแบบอวิชา คือ เหตุจากภายใน ภายในอภิปภาพล้วนแต่เป็นทุกข์ เวลาไหนสติปัญญาครอบครองอภิปภาพมันก็ถูกต้องน่าชื่นใจ เป็นไปอย่างผาสุกสะอาดสว่างสงบไปตามเรื่องของสติปัญญาก็เป็นสุข มีเครื่องตัดต้นเหตุปัญหา คือ วิชา หรือ สัมมาทิฐิ หมายถึง ความรู้แจ้งเห็นแจ้ง ก็คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งทั้งปวง เรียกว่าไตรลักษณ์ พระพุทธองค์ทรงประสงค์ให้เราช่วยกันให้ธรรมะยังอยู่ในโลก ให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งเทวดา และมนุษย์ เอาธรรมะมาประพฤติปฏิบัติให้เจริญอยู่ด้วยธรรมะในฐานะที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์

หัวข้อที่ 5 ข้อคิดและท่าทีที่ต้องต่อไตรภูมิ ความย่อว่า อิทธิพลของไตรภูมิ มีประโยชน์ทั้งเป็นฐานทางศีลธรรมและการพัฒนาประเทศชาติ ส่วนหลักกรรมและคติการพ้นจากไตรภูมิ คือหลักการรู้เท่าทันคติที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งนักสังคมวิทยาและนักมนุษยวิทยามองว่าเป็นหลักการทำให้คนยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งขัดขวางต่อการพัฒนาตนทำให้คนไม่ปรับปรุงแก้ไขตัวเอง ส่วนหลักกรรมก็ต้องแยกให้ออกระหว่างหลักของศาสนาพุทธและศาสนาอื่น ต้องเข้าใจชัดเจนถือว่าเป็นมิจฉาธิฐ้อย่างหนึ่ง พระพุทธศาสนาสอนหลักกรรมเพื่อหักล้างเรื่องวรรณะ เพื่อให้คนรู้จักปรับปรุงตนเองจากเหตุปัจจัยแล้วพิจารณาแก้ไขปรับปรุงไม่ให้ยอมรับรักษาสภาพไม่ดีที่เป็นอยู่ไว้ รู้อนิจจังอย่างแท้ ไม่เรื่อยเฉื่อยอย่างไทย ไม่กระวนกระวายอย่างฝรั่ง หลักอนิจจังสอนให้รู้ว่สิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วดับไป คนไทยปลงได้ใจสบายมีความสุข แต่กลายเป็นการยอมรับสภาพไม่แก้ไขเพราะแยกไม่ออกระหว่างการยอมรับความเป็นจริงกับการยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ดังนั้นควรเลือกเอาส่วนดีมาปฏิบัติให้ถูกหลักอนิจจังและเรื่องกรรมมาสร้างความเจริญ ศาสนาพุทธสอนให้ยอมรับความจริงให้รู้ทันความไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วดับไปเป็นธรรมดา รู้จักปล่อยวาง มีความสุข ไม่เดือดร้อน ไม่มีความทุกข์มาก ความเจริญหรือความเสื่อมเกิดจากเหตุปัจจัย ซึ่งในพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ปรับปรุงตัวเองได้ด้วยการกระทำของตน เราจะเป็นคนดีคนชั่วจะเสื่อมหรือเจริญก้าวหน้าก็อยู่ที่การกระทำของเรา แนวคำสอนทั้งหมดเกี่ยวกับกรรมและอนิจจังในไตรภูมิ เป็นฐานความคิดซึ่งมีประโยชน์สำหรับนักปฏิบัติที่มุ่งประโยชน์สุขของมนุษย์ และเป็นหลักธรรมสำคัญระดับแกนที่สัมพันธ์กับคำสอนแทบทุกอย่างในพุทธศาสนา หลักกรรมเป็นเรื่องของการกระทำที่สอนเพื่อมุ่งให้คนดำเนินชีวิตอยู่อย่างดีที่สุดที่สุดในไตรภูมิ โดยมองให้ถึงเหตุปัจจัยเมื่อต้องการผลดี ส่วนหลักไตรลักษณ์เป็นเรื่องของปัญญาที่สอนให้คนหลุดพ้นได้จากไตรภูมิหรือพ้นจากกรรมแล้วจะพ้นจากไตรภูมิ วิเคราะห์หาเหตุปัจจัยจนถึงขั้นกรรมไม่เป็นกรรมต่อไป ไม่ประมาท รู้ทันความเปลี่ยนแปลงเพื่อเลือกทำเหตุปัจจัยซึ่งนำไปสู่ผลดีที่ต้องการ ข้อควรระวังในหลักกรรมเมื่อมองผิดไม่ครบถ้วนคือเน้นเรื่องอดีตด้านเดียวอาจไปเสริมทัศนคติแบบยอมจำนน หรือหวังอนาคตรอคอยการดลบันดาลของกรรมเก่า ส่วนไตรลักษณ์เมื่อมองผิดด้านเพียงถ้อยคำอาจเกิดฐานความคิดเป็นสภาพเลื่อนลอยขาดอำนาจในการกระทำ กลายเป็นเสริมสร้างทัศนคติแบบยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ รอคอยโชคชะตาปล่อยชีวิตและกิจการปล่อยไป ซึ่ง

ไม่ใช่ทัศนคติแบบพุทธ เมื่อมองถูกต้องหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ย่อมสัมพันธ์สอดคล้องกัน เสริมการอยู่ดี คือเป็นอยู่ด้วยปัญญากระทำการให้ตรงเหตุปัจจัย หากมองถูกยิ่งเสริมกันให้ได้ผลที่ดีเข้าถึงไตรภูมิที่แท้ เพื่อนำมาสร้างสรรค์สังคมไทยให้ได้จริง หากไตรภูมิฯ เป็นอุดมคติของสังคมไทยในอดีต แม้ผ่านมายาวนานก็ยังเหมาะสมอยู่ หากไม่เหมาะสมก็ควรมีอีกฉบับที่นำความคิดของคนร่วมสมัยในปัจจุบัน ส่วนเรื่องวิปัสสนาแล้ว เห็นนรกสวรรค์ไม่ได้รับอิทธิพลจากไตรภูมิฯ หากแต่กล่าวถึงวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพาน แสดงขั้นตอนการบำเพ็ญวิปัสสนาการเห็นสภาวะธรรมต่างๆ เห็นขั้น 5 เห็นชีวิตและโลกว่าล้วนเกิดจากปัจจัยปรุงแต่งไม่เที่ยงตามหลักไตรลักษณ์แล้วเกิดญาณรู้ความจริง วิปัสสนาเป็นเรื่องปัญญาที่รู้ทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย แต่หากเห็นนรกสวรรค์ต้องเป็นสมณะ การเห็นนรกสวรรค์มีข้อพึงพิจารณา คือ 1) “นิมิต” เป็นเรื่องภาพและมโนภาพที่เกิดขึ้นในใจปรุงแต่ง คือจิตได้สะสมเรื่องราวฝังลึกอยู่ในใจ เวลาที่จิตเข้าถึงสภาวะสงบไม่มีอารมณ์อื่นภาพเหล่านั้นก็ปรากฏออกมา หรืออาจมีการจูงใจของผู้นำเข้าสู่สมาธิก็เป็นการจูงจิตให้เห็นสิ่งนั้นได้ 2) ความสามารถและพลังสมาธิ คือเข้าถึงฌานอภิญญา เป็นสภาวะเข้า แต่ภาพนรกสวรรค์ต้องไม่ใช่อย่างที่คนทั่วไปคิด และไม่ใช่ภาพที่ใครจะบอกให้เห็นได้เป็นวิสัยตนเอง เรื่องวิปัสสนามีอิทธิพลต่อคนไทยและสังคมไทย แต่เป็นอิทธิพลความเข้าใจผิดเกี่ยวกับวิปัสสนา สุดท้ายท่านเสนอแนะว่าการที่จะทำให้ไตรภูมิก่อเกิดอิทธิพลในการสร้างสรรค์สังคมไทยอย่างแท้จริงไม่ควรจบแค่ไตรภูมิฯ แต่ให้เป็นสื่อเพื่อไปให้ถึงหลักไตรภูมิที่เป็นต้นทางทั้งสาระและคุณค่าอันพึงได้จากพระพุทธศาสนา ที่เป็นประโยชน์และความสุขแก่มวลประชาชน เพื่อเกื้อกูลชาวโลกให้ถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา อันเป็นวัตถุประสงค์แท้จริงของไตรภูมินั่นเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554: 39–47) มีความสอดคล้องกันกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2523: 16–23, 129–199) ที่ท่านได้อธิบายเรื่อง อะไร ๆ ก็เป็นเรื่องของจิต ตามหนังสือหัวใจของธรรมะ ชุตลวยประทุม มหาวิทยาลัยต่อทางสุนัข มีข้อความว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ว่า “ความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์เป็นทุกข์” ความทุกข์มาจากความยึดถือเป็นของตน เป็นตัวตน เมื่อสัตว์ในกองทุกข์นั้นเริ่มระอาต่อความทุกข์ก็สนใจฟังเรื่องดับทุกข์ เข้าไปหาผู้รู้เพื่อฟังธรรม แล้วได้ยินได้ฟังเรื่องจตุราริยสัจจ์ก็เข้าใจง่ายกว่าสัตว์ที่ไม่มี ความทุกข์เลย คนฟังธรรมมะเข้าใจเพราะชอบของหลอก อริยสัจจ์ไม่รู้เรื่องเพราะหลงอยู่ในกองทุกข์ยังไม่ถูกกัดถูกทรมานมากพอ อย่างยุคปัจจุบันนี้มีสิ่งหลอกลวงให้หลงในกองทุกข์มากก็ฟังเรื่องความทุกข์ไม่รู้เรื่องเดี๋ยวนี้มีแต่ลึกลงไปในความโง่ความหลงธรรมะจึงเข้ามาช่วยไม่ได้เพราะเราชอบกันแต่เรื่องของหลอก เมื่อจิตเริ่มเข้าใจชีวิตเข้าใจความทุกข์เข้าใจสิ่งหลอกลวงในโลก ได้ยินได้ฟังมากขึ้น ค้นพบเรื่องดับทุกข์ ผู้ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ ธรรมะที่ดับทุกข์ จิตก็เข้ามารู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาฟังคำสั่งสอนเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เรื่องอัฐชกิสมรรค แล้วปฏิบัติพิจารณาก็เกิดวิชา เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดอัมมัญญัตติญาณ และสัมมัญญัตติญาณ อัมมัญญัตติญาณ คือญาณเห็นการตั้งอยู่ตามธรรมดาของธรรมทั้งปวง เห็นพระไตรลักษณ์ เริ่มเกลียดกิเลส เห็นโทษกิเลส เห็นโทษของตัวเอง เห็นโทษของการเวียนว่ายในวัฏฏสงสาร ก็จะเลื่อนไปถึงนิพพานญาณ คือญาณที่เป็นไปเพื่อนิพพาน เช่น ทำให้เบื่อหน่ายโลกในสังขาร บรรลุสมรรถผลนิพพาน คือเบื่อหน่ายคลายกำหนดหลุดพ้นเป็นพระโสดาบันบ้าง พระสกิทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง เป็นพระอรหันต์บ้าง เป็นจิตที่ไม่มีกิเลส จิตลึถึงสังขาร เป็นจิตประภัสสรตลอดกาล กิเลสเกิดไม่ได้กลับมาเศร้า

หมองไม่ได้เป็นจิตที่ได้รับการพัฒนาขึ้นสูง ไม่มีเรื่องอะไรนอกไปกว่าเรื่องของจิต ดับตัวตนเสีย ดับการเวียนว่ายเสีย เรียกว่าบรรลุอรหัตตก็ได้ บรรลุนิพพานก็ได้

3. บทวิจารณ์

ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า กรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในปัจจุสมุปบาทมี 3 วัฏฏะ หรือวัฏวน ได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก กิเลส ประกอบด้วยโลภ โกรธ หลง ส่วนกรรม คือการกระทำที่เกิดจากกิเลสมีเจตนา ประกอบด้วยโทสะ โมหะ และเป็นเหตุแห่งผลวิบาก หรือผลกรรมชั่วกรรมดี อีกนัยหนึ่งหลักปัจจุสมุปบาท เป็นเพียงกระบวนการทำกรรมและให้ผลกรรมที่เกิดจากการทำกรรม โดยกิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม ไปจนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ จุดหมายสูงสุดที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน หลักกรรมในคำสอนพระพุทธศาสนา คือให้เราทำกรรมดีให้เกิดผลดีตามเหตุปัจจัย ทุกคนเท่าเทียมกัน เมื่อประพฤติปฏิบัติดีได้ก็หลุดพ้นบรรลุดุจรรรมได้ ไม่ใช่กรรมเก่าเพื่อให้ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ เมื่อพิจารณาผู้เขียนวินิจฉัยว่าหลักปัจจุสมุปบาทมีจุดต่างของไตรภูมิฯ คือเริ่มจากเรื่อง วิบาก แล้วสืบว่าผลนั้นเกิดจากกรรมอะไร และจุดร่วมแนวคิดในทัศนะผู้ศึกษาเมื่อพิจารณาหลักปัจจุสมุปบาท เป็นแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติที่ว่าด้วยความเกิดขึ้นแห่งความทุกข์และความดับทุกข์ ถูกต้องสอดคล้องกับท่านพระธรรมโกศาจารย์ที่ว่าในไตรภูมิฯ เอาทุกอย่างไปรวมไว้ที่เขาพระสุเมรุรวมถึงคติพราหมณ์ก็เอามารวมด้วย อย่าไปหลงผิดทางด้านคติความคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนาถือว่าสวรรค์ไม่ว่าชั้นไหนล้วนไม่เที่ยง ไม่ได้อยู่นิรันดร์ ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้กระทำ มุ่งความสนใจเรื่องใกล้ตัวคือเรื่องทุกข์และความดับทุกข์ในปัจจุบัน และในชาตินี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ยิ่งกว่า ในความหมาย ธรรมะ ก็คือ ธรรมชาติ เป็นตัวเราและจิตใจของเรา โดยกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในชีวิตเราเป็นตัวกำหนดว่าจะเจริญหรือเสื่อมนั้น จะขึ้นอยู่กับการกระทำของเรา และตัวเรามีหน้าที่ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ชีวิตนั้น เพื่อความเจริญในชีวิต จากนั้นตัวเราก็ได้รับผลที่เกิดจากหน้าที่ ถ้าทำถูกต้องก็ได้รับผลเป็นสุข หลักพื้นฐานของหัวใจธรรมะคือ หลักที่ปฏิบัติแล้วดับทุกข์ได้จริง และหัวใจธรรมะ คือ “อย่าทำชั่ว” นรกสวรรค์ คืออารมณ์ความรู้สึกสุขหรือทุกข์ภายในจิตใจคนในปัจจุบันขณะ ตอนนี้เดี๋ยวนี้ โดยมีภูมิต่างๆ ที่เป็นระดับจิตตามลักษณะที่เกิดจากผลของกรรมหรือการกระทำนั่นเอง อันมีกิเลสเป็นต้นเหตุแห่งการกระทำชั่ว แล้วแสดงออกทางกาย วาจา ใจ เมื่อกระทำชั่วๆ ก็เกิดเป็นความเคยชินจนเป็นสันดานของคนนั้น ในที่สุดก็กลายเป็นบุคลิกภาพและสันดานส่วนตัวของคนนั้นที่ส่งผลในระดับสังคม โดยผลที่จะได้รับจากการกระทำดีชั่วจะเป็นความสุขทุกข์ ความเจริญความเสื่อมแห่งตน ผู้อื่น และสังคม ก็ขึ้นอยู่กับการกระทำดีชั่วของคนนั้นนั่นเอง จุดหมายสูงสุดไม่ใช่อยู่ที่ยอดเขาสุเมรุ แต่อยู่เลยยอดเขาพระสุเมรุขึ้นไป ต้องให้หลุดจากภพภูมิทั้งหมด คือพ้นจากภพภูมิสวรรค์ เทพ พรหม ไปถึงโลกุตระภูมิ ข้ามพ้นจักรวาล หรือพ้นออกไปจากไตรภูมิ ดังนั้น ควรมุ่งไปให้พ้นไตรภูมิด้วยหลักอนิจจัง คือความไม่เที่ยงแท้ เกิดสังเวช ไม่ประมาท ไม่ลุ่มหลงมัวเมา แสวงหาสิ่งที่ดียิ่งกว่าก็คือพระนิพพาน นั่นเอง

4. จุดเด่นและสิ่งที่ผู้ศึกษาอยากจะนำเสนอ

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้: ผู้เขียนได้ตั้งชื่อเรื่องไว้น่าสนใจ ในส่วนเนื้อหาใช้ภาษาที่เรียบง่าย เรียบเรียงไปตามลำดับเหตุการณ์ ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจได้ง่าย แสดงถึงอัจฉริยภาพในด้านความคิดที่รอบครอบ ละเอียด เนียบคม สุขุมลุ่มลึก ผู้แต่งมีความสามารถแตกฉานในการจัดกระบวนการความคิดอย่างเป็นระบบ เนื้อหาสาระดีกระชับย่อ มีประโยชน์ จึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าและต้องศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพุทธบริษัทที่เป็นนักปกครอง นักบริหาร และนักวิชาการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคติพุทธศาสนาที่แท้จริง อันเป็นประโยชน์สูงสุดของมวลมนุษยชาติต่อไป

สิ่งที่ผู้ศึกษาอยากจะนำเสนอของหนังสือเล่มนี้: ชื่อหนังสือคือพัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ เข้าใจ ไตรภูมิฯ ผู้เขียนอธิบายและวิเคราะห์เนื้อหาได้อย่างแตกฉาน แต่ไม่มีการยกตัวอย่างเสนอแนะถึงวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจนกับนักปกครอง ซึ่งเข้าใจว่าผู้เขียนอาจให้คติข้อคิดเนื้อหาในการวิเคราะห์ทั้งหมดนี้เพื่อให้นักวิชาการและนักปกครองนำไปขยายความในกระบวนการและวิธีดำเนินการให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบันก็เป็นได้

5. สรุป

ในทัศนะของผู้ศึกษาเห็นด้วยกับท่านพระธรรมโกศาจารย์พุทธทาสภิกขุที่ว่า ในภาษาคน ภูมิหมายถึง ดินแดนที่อยู่ของสัตว์โลกและสิ่งมีชีวิตที่เป็นรูปธรรม ชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ หรือระดับชีวิตมี 4 ชั้น คือ 1) กามาวจรภูมิ ชั้นที่ยังท่องเที่ยวอยู่ในกาม 2) รูปาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป หรือชั้นของพวกที่ได้รูปฌาน 3) อรูปาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูปหรือชั้นของพวกที่ได้อรุฌาน 4) โลกุตระภูมิ ชั้นที่พ้นโลก หรือระดับพระอรหันต์บุคคล ส่วนภาษาธรรม ภูมิ เป็นระดับของจิตใจ นรกสวรรค์เป็นผลของอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดจากการกระทำที่มีต่อจิตใจของคนนั้น เมื่อรู้สึกสุขในใจก็ คือ สวรรค์ และเมื่อมีทุกข์ร้อนในใจก็ คือ นรก แต่ต้องไม่ติดกับอารมณ์ความรู้สึกเพราะไม่เที่ยงแท้ถาวร เกิด-ดับ เป็นวงเวียน หากเราสามารถปล่อยวางกับอารมณ์นั้นได้ก็คือการปฏิบัติจิต ผูกพันจิตใจให้กระทำดีละชั่ว ให้ออกจากอารมณ์ความรู้สึกคือไม่ติดสุขติดทุกข์ให้ได้ เพราะสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยงตามหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วแก้ไขปรับปรุงเพื่อยกระดับจิตของตน อีกนัย คือ การปฏิบัติตนเพื่อให้หลุดพ้นจากทุกสภาวะจิต คือ ทุกข์ทั้งปวง สุขทั้งปวง แล้วพิจารณาความไม่เที่ยง ดังนั้น ภูมิ 3 คือ อารมณ์ความรู้สึกในปัจจุบันขณะที่เกิดจากสภาวะปรุงแต่งอารมณ์แต่ละลักษณะ เมื่อมีสิ่งมากระทบอายตนะ 6 ในใจของคนมีได้ทั้งสุขและทุกข์ มีเกิด มีดับ เป็นธรรมดา เหมือนกับการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสิ่งในโลก และไม่มีที่สิ้นสุดในจิตใจคนหากไม่ปฏิบัติ โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) อารมณ์ของจิตที่วนเวียนอยู่ในกามกิเลสทั้งปวง 2) อารมณ์ของจิตที่อยู่เหนือกามกิเลส เสมือนอยู่ในสวรรค์คือพรหมโลก 3) อารมณ์ของจิตที่บริสุทธิ์แต่ยังอยู่ในสวรรค์พรหมโลกอยู่ แต่เป้าหมายคติพุทธศาสนาที่แท้จริงคือต้องออกไปถึงสภาวะของจิตระดับในภูมิ 4 ที่เป็นโลกุตระภูมิ หมายความว่า เมื่อผู้ปฏิบัติอยู่เหนือกามกิเลสทั้งปวงย่อมสามารถออกจากระดับจิต 3 ระดับ ไปสู่ระดับจิตบรรลุถึงภูมิ 4 ได้ในชาตินี้ คือ ความไม่มีตัวกู ของกู มีสภาพจิตใจที่เป็นสัทบุรุษที่อุทิศชีวิตทั้งหมดเพื่อเป็นประโยชน์ ช่วยเหลือปลดทุกข์ให้แก่มวลมนุษย์และสัตว์โลก

6. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *นรกสวรรค์ในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- _____. (2557). *พุทธธรรมฉบับขยาย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ท่านพุทธทาสภิกขุ. (2549). *คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา.
- _____. (2549). *ชุดลอยประทุม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา.
- _____. (2528). *ชุดลอยประทุม คำบรรยาย หัวใจของธรรมะ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา.
- _____. (2523). *ชุดลอยประทุม คำบรรยายนรกกับสวรรค์ ในชุด มหาวิทยาลัยต่อทางสุนัข*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา.
- _____. (2526). *ชุดลอยประทุม คำบรรยายชุดธรรมะเล่มน้อย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา.
- _____. (2555). *พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมฯ.

ภาษาอังกฤษ

- Buddhadasa Bhikkhu. (2549). *Complete Human Manual*. Bangkok: Dharma Sabha Buddhist Printing House.
- Phra Phromkunaphon (P.A. Payutto). (2558). *Hell and Heaven in the Tripitaka*. Bangkok: Dharma Sabha Buddhist Printing House.
- _____. (2557). *Expanded Edition of Buddhism*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- _____. (2549). *Loy Prathum Series*. Bangkok: Dharma Sabha Buddhist Printing House.
- _____. (2528). *Loy Prathum Series, Lectures on the Heart of Dhamma*. Bangkok: Dharma Sabha Buddhist Printing House.
- _____. (2523). *Loy Prathum Series. Lectures on Hell and Heaven in the Series of the University with the Dog's Tail*. Bangkok: Dharma Sabha Buddhist Printing House.
- _____. (2526). *Loy Prathum Series. Lectures on the Small Dhamma Volume*. Bangkok: Dharma Sabha Buddhist Printing House.
- _____. (2012). *Buddhism is the national religion*. Bangkok: Office of the Promotion of Morality and Ethics.

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45170
โทรศัพท์ 092-746 7383, 081-739 1811